МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М. П. ДРАГОМАНОВА

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ЧАЙКА ОЛЕНА МИКОЛАЇВНА

УДК 378.016:[37.016:82](043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ
РОЗВИТОК ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

13.00.02 – теорія та методика навчання (зарубіжна література)

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
(доктора філософії)

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ О. М. Чайка___

Науковий керівник: Мірошниченко Леся Федорівна, доктор педагогічних наук, професор

Глухів-2018

АНОТАЦІЯ

Чайка О. М. Розвиток творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 13.00.02 – теорія та методика навчання (зарубіжна література). – Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, Глухів, МОН України. – Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ, МОН України, 2018.

Робота присвячена теоретико-експериментальному дослідженню проблеми розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури у вищих педагогічних навчальних закладах.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що *вперше* в методичній науці комплексно вивчено проблему розвитку творчої самостійності особистості, досліджено цілісність методичної підготовки студентів на засадах їхньої творчої самостійної діяльності; *уточнено* та науково обґрунтовано зміст поняття “творча самостійність” і його роль у методичній підготовці майбутнього вчителя-словесника; *визначено* критерії (мотиваційний, процесуальний, результативний), показники й рівні (копіювальний, реконструктивно-творчий, конструктивно-творчий і продуктивно-творчий) сформованості творчої самостійності студентів-філологів у процесі їхньої методичної підготовки; *уперше* розроблено теоретичні засади й модель методичної системи розвитку творчої самостійності студентів-філологів вищих педагогічних навчальних закладів, експериментально перевірено її вплив на рівень сформованості досліджуваної особистісної якості; *визначено* найбільш ефективні форми, методи, прийоми і види навчальної діяльності студентів, спрямовані на

розвиток творчої самостійності в майбутніх учителів-словесників у процесі вивчення курсу методики викладання зарубіжної літератури.

У дисертації запропоновано теоретично обґрунтовану та експериментально перевірену методичну систему розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури.

В основу системи покладені філософські положення й учення про творчість і самостійність особистості як основу буття суспільства, сутність, мету й джерело людської діяльності; психолого-педагогічні концепції про розвиток особистості в навчальному процесі, педагогічні теорії про творчий і самостійний види діяльності суб'єктів навчання; науково-методичний досвід та сучасна практика роботи вищих навчальних закладів із розвитку творчої самостійності студентів у процесі методичної підготовки до роботи в школі.

Проведений теоретичний аналіз філософських і психолого-педагогічних праць дав підстави сформулювати таке визначення *творчої самостійності студентів: це якість особистості, яка характеризується внесенням елементів новизни у свою діяльність, усвідомленням власної здатності аналізувати й створювати "новітню продукцію" та відзначається критичністю мислення, продуктивністю й цілим комплексом умінь, які забезпечують високий рівень навчальної діяльності.*

У структурі методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури були виділені інформаційна й організаційна складові з такими структурними елементами, як провідна ідея, стрижневі проблеми, принципи, функції, компоненти, етапи реалізації, методи, прийоми і види навчальної діяльності. Уточнені й переосмислені традиційні прийоми роботи викладача й види діяльності студентів, розроблені специфічні інноваційні. Результатом функціонування цієї системи є сформована творча особистість студента, здатного самостійно критично мислити, продукувати оригінальні ідеї й створювати "новітню продукцію".

Експериментально доведено, що запропонована методика спрямовує студентів на продуктивну самостійну й творчу діяльність, що підвищує ефективність навчання й професійного саморозвитку, удосконалює методичну підготовку студентів-філологів у вищих педагогічних закладах освіти, забезпечує створення якісно нових нестандартних цінностей навчально-виховного значення та зумовлює творче ставлення до обраного фаху в умовах реформування сучасної школи та реалізації концепції літературної освіти в Україні.

Матеріали дослідження можуть бути використані у створенні навчальних програм, підручників, розробці лекційних матеріалів, плануванні практичних і лабораторних занять для університетського курсу "Методика викладання зарубіжної літератури", в усіх формах навчальної діяльності студентів-філологів.

Ключові слова: творча самостійність, методика викладання зарубіжної літератури, методична підготовка майбутнього вчителя-словесника, структурна модель, методична система розвитку творчої самостійності студентів-філологів.

SUMMARY

Chayka O. M. The development of creative independence of students in the process of studying a technique of teaching the foreign literature. – Manuscript.

Thesis for a candidate's degree in pedagogical sciences (PhD) by specialty 13.00.02 – theory and methods of teaching (foreign literature). – O. Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Hlukhiv, Ministry of Education and Science of Ukraine. – M. P. Dragomanov National Pedagogical University, Kyiv, Ministry of Education and Science of Ukraine, 2018.

The thesis is dedicated to the theoretical and experimental study of the problem of creative independence of students in the process of studying a technique of teaching the foreign literature in higher educational institutions.

The scientific novelty and theoretical value of the research is that there have been comprehensively studied the first time in a methodical science the problem of creative independence of the individual and the integrity of methodical preparation of students based on their individual creative activity, clarified and scientifically

grounded the meaning of "creative independence" and its role in methodical preparation of future teachers of literature, defined the criteria (motivational, processual, effective), indicators and levels (duplicating, reconstructive creativity, constructive creativity and productive creativity) of formation of creative independence of students-philologists in the process of methodical preparation, developed and experimentally verified the theoretical basis and model of methodical system of development of creative independence of students-philologists of higher pedagogical educational institutions, defined the most effective forms, methods, receptions and kinds of learning activities of students which aimed at developing creative independence in future teachers of literature in the process of studying a technique of teaching the foreign literature.

In the thesis theoretically grounded and experimentally proved the methodical system of the development of creative independence of students in the process of studying a technique of teaching foreign literature.

At the core of the system have been laid philosophical views on creativity and independence of the individual as the foundation of human existence, the essence, the aim and source of its activities; psychological and pedagogical conceptions about personality development in the educational process, forming the activity, independence and creativity of students; methodical experience of the raised problem in the practice of professional training future teachers of foreign literature.

Also the theoretical analysis of philosophical, psychological and pedagogical works allowed to formulate a definition of creative independence: it is a personality quality, that characterized by the appearance of elements of novelty in its activity, awareness of their own ability to analyze and create "new products", criticality of thinking, productivity and a whole set of skills which provide a high level of training activities.

The structure of methodical system of the development of creative independence of students in the process of studying a technique of teaching foreign literature has been defined by such structural elements as the leading idea, pivotal issues, principles, functions, components, implementation stages, methods, receptions and kinds of learning activities. The traditional receptions and kinds of learning activities of students have been refined and reinterpreted, while some specific innovative ones have been developed. Thus the result of the functioning of the system is formed creative student who can think critically and independently, produce original ideas and create "new products".

It has been experimentally proved that the proposed technique directs students into productive independent and creative activities, increases the effectiveness of training and professional self-development, improves the methodical preparation of students-philologists in higher pedagogical educational institutions, provides a creation of qualitatively new unconventional values of teaching and educational importance and causes a creative approach to their chosen profession in terms of reforming the modern school and implementing the concept of literary education in Ukraine.

The materials of research can be used to create curricula, textbooks, lecture materials development, planning practical and laboratory sessions for university course "Technique of teaching the foreign literature" in all forms of learning activities of students-philologists.

Key words: creative independence, a technique of teaching the foreign literature, methodical preparation of future teacher of literature, structural model, the methodical system of creative independence of students-philologists.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковані основні результати дисертації:

1. Чайка О. М. Аналіз сучасного стану розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури. *Молодий вчений* : науковий журнал. Херсон : ТОВ “Видавничий дім “Гельветика”, 2015. № 10 (25) жовтень. Ч. 2. С. 158–161.

2. Чайка О. М. Генеза проблеми творчої самостійності майбутнього вчителя-словесника в науковій спадщині методистів ХХ ст. *Наукові записки. Серія “Психолого-педагогічні науки”* : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. № 4. С. 166–169.

3. Чайка О. М. Зміст поняття “творча самостійність” і його роль у фаховій освіті майбутніх учителів-словесників. *Горизонти освіти. Психологія. Педагогіка :* науково-метод. журнал / головн. ред. І. М. Авдєєва. Севастополь : Рібест, 2014. № 1 (40). С. 44–48.

4. Чайка О. М. Інноваційна стратегія розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури.

Професійна підготовка фахівців: креативний підхід : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид. Євенок О. О., 2017. С. 429–448.

5. Чайка О. М. Можливості курсу “Методика викладання світової літератури” у розвитку творчої самостійності майбутніх учителів-словесників: реальний стан. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка* : зб. наук. праць / відп. ред. О. І. Курок. Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2015. Вип. 28. С. 86–94.

6. Чайка О. М. Проблема розвитку творчої самостійності майбутнього фахівця у методиці літератури: ретроспективний аналіз. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред. Н. С. Побірченко. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. Вип. 10. Ч. 2. С. 93–98.

7. Чайка О. М. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчої самостійності студента-філолога. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики* : зб. наук. праць / відп. ред. Н. В. Гузій. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 22 (32). С. 49–53.

8. Чайка О. М. Розвиток творчої особистості як актуальна проблема методики викладання літератури. *Українська література в загальноосвітній школі :* науково-метод. журнал / гол. ред. Н. М. Логвіненко. Київ, 2013. № 7–8. С. 21–23.

9. Чайка О. М. Розвиток творчої самостійності майбутнього фахівця: філософський аспект. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць / голова ред. кол. В. В. Кузьменко. Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2014. Вип. 24. С. 306–311.

10. Чайка О. М. Система роботи над розвитком творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури. *Актуальные научные исследования в современном мире* : XXII Междунар. научн. конф., (Переяслав-Хмельницкий, 26-27 февраля 2017 г.) : сб. научн. трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2017. Вып. 2 (22). Ч. 6. С. 214–219.

11. Чайка О. М. Структурні компоненти методики розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури. *Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди". Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору"* : зб. наук. праць. Київ : Гнозис, 2015. Дод. 1 до Вип. 36. Т. V (65). С. 542–549.

12. Чайка О. М. Творча самостійність як одна із базових якостей особистості майбутнього вчителя світової літератури: до постановки проблеми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал / головн. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. № 8 (42). С. 380–387.

13. Chayka O. M., Hrychanyk N. I. The system of creative tasks during teaching students the basics of school analysis of epic works (based on course "Technique of teaching world literature"). *Australian Journal of Education and Science*, № 2 (16), (July-December). Volume II. "Sydney University Press", 2015. 609 p. P. 332–338.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

14. Чайка О. М. До проблеми формування творчої самостійності майбутнього вчителя світової літератури. *Наука. Студентство. Сучасність :* зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конфер. молодих учених / за заг. ред. В. Д. Будака, О. Є. Олексюк. Миколаїв : МНУ, 2013. С. 96–98.

15. Чайка О. М. Ефективні методи розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури. *Історичні, мовні і методологічні тенденції розвитку сучасної освіти* : матеріали ІІІ Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів, (Харків, 7-8 квітня 2016 р.). Харків : ФОП Бровін О. В., 2016. С. 78–80.

16. Чайка О. М. Значення і роль індивідуальної роботи в розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури. *Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації* : матеріали XXII Міжнародної наук.-

практ. конференції “Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації”, (Одеса, 24-25 жовтня 2015 р.). Одеса : ГО “ІОМП”, 2015. С. 46–49.

17. Чайка О. М. Методична розробка уроку зарубіжної літератури “Льюїс Керролл “Аліса в Країні Див”. Образ Аліси, світ її уяви й захопливі пригоди”. *Методична скарбничка педагога. ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”*. Старобільськ, 2017. С. 207–211.

18. Чайка О. М. Місце і роль курсу методики викладання світової літератури у формуванні творчої самостійності майбутнього вчителя-словесника. *Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції* : зб. матеріалів XVII Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 25 квітня 2014 р.) / відп. ред. І. І. Тимошенко. Київ : Вид-во Європейського університету, 2014. Т.1. С. 154–157.

19. Чайка О. М. Організація самостійної роботи майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення навчальної дисципліни “Методика викладання світової літератури”. *Досягнення науки та практики* : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конф., (Чернівці, 24-25 січня 2015 р.). Київ : Науково-видавничий центр “Лабораторія думки”, 2015. С. 28–30.

20. Чайка О. М. Погляди вчених-методистів сучасності на розвиток творчої самостійності особистості в системі шкільної літературної освіти. *Сучасні наукові дослідження* : матеріали XLIV Міжнародної науково-практичної конференції, (Чернівці, 15-16 вересня 2016 р.) Київ : Науково-видавничий центр “Лабораторія думки”, 2016. Т. 2. С. 23–25.

21. Чайка О. М., Жуплатова І. І. Розвиток творчої самостійності особистості засобом дидактичної гри на уроках зарубіжної літератури. *Глухівські наукові читання – 2016. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук* : матеріали VI Міжнародної інтернет-конференції молодих учених і студентів, (Глухів, 27-29 вересня 2016 р.). Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2016. С. 32–34.

22. Чайка О. М. Розвиток творчої самостійності студентів-філологів у курсі методики викладання зарубіжної літератури. *Молодь, освіта, наука,*

культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції : зб. матеріалів XIX Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 21 квітня 2016 р.) / відп. ред. І. І. Тимошенко. Київ : Вид-во Європейського університету, 2016. Т.1. С. 94–96.

23. Чайка О. М. Роль і місце методики викладання світової літератури у фаховій підготовці майбутнього вчителя-словесника. *Сучасні наукові дослідження* : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, (Чернівці, 29-30 листопада 2014 р.). Київ : Науково-видавничий центр "Лабораторія думки", 2014. С. 22–23.

24. Чайка О. М. Роль самостійної діяльності у формуванні творчої самостійності майбутнього вчителя-словесника. *Україна на шляху в Європу. Вища освіта та євроінтеграція* : матеріали II Всеукраїнської наукової конф., (Миколаїв, 6-7 грудня 2014 р.). Миколаїв : НУК, 2014. С. 48–49.

25. Chayka O. The meaning of concept "creative independence" and its role in the methodical education of future teachers-philologists. *The 21st Century Challenges in Education and Science* : матеріали III науково-педагогічних читань молодих учених, магістрантів, студентів іноз. мовами / за заг. ред. Н. М. Ткаченко. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2015. Вип. 2. С. 5–7.

Наукові праці, які додатково відображають результати дисертації:

26. Давиденко Г. Й., Чайка О. М. Історія зарубіжної літератури XIX – поч. XX ст. : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2011. 3-тє вид. 400 с.

27. Давиденко Г. Й., Чайка О. М., Гричаник Н. І., Кушнєрьова М. О. Історія новітньої зарубіжної літератури : навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2008. 274 с.

28. Цінько С. В., Дятленко Т. І., Чайка О. М., Гричаник Н. І. Формування фахової вправності у студентів філологічних факультетів у процесі педагогічної практики. *Педагогічна практика – основа фахової вправності майбутнього вчителя-словесника* : монографія / за ред. Г. П. Кузнецової. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2013. С. 99–122.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ 13
ВСТУП 14
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ 24
1.1. Поняття “творча самостійність” у вітчизняній і зарубіжній філософії 24
1.2. Психологічні аспекти розвитку творчої самостійності студентів 32
1.3. Стан вивчення проблеми педагогічною наукою 40
1.4. Зміст поняття “творча самостійність” і його роль у методичній підготовці майбутнього вчителя-словесника 52
Висновки до розділу 1 66
РОЗДІЛ 2. НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ДОСВІД І ПРАКТИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ 68
2.1. Розвиток творчої самостійності особистості в методичній науці 68
2.2. Сучасний стан досліджуваної проблеми в процесі методичної підготовки студентів-філологів 89
2.2.1. Аналіз використання поняття “творча самостійність” у навчально-методичному забезпеченні курсу методики викладання зарубіжної літератури 89
2.2.2. Висвітлення проблеми в наукових та навчально-методичних виданнях з предмета 97
2.2.3. Практичний досвід розвитку творчої самостійності студентів-філологів під час методичної підготовки до роботи в школі 103
Висновки до розділу 2 118
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА СИСТЕМА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ

ЛІТЕРАТУРИ 120
3.1. Теоретичне обґрунтування методичної системи розвитку творчої самостійності студентів-філологів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури 120
3.2. Упровадження методичної системи розвитку творчої самостійності в навчальний процес 140
3.2.1. Опис експериментальних лекцій з методики викладання зарубіжної літератури 144
3.2.2. Лабораторно-практичний курс дисципліни в умовах експериментального навчання 177
3.2.3. Забезпечення систематичної самостійної й індивідуальної роботи студентів-філологів у процесі методичної підготовки до роботи в школі 230
3.2.4. Підсумки дослідно-експериментального навчання 241
3.3. Аналіз результатів експерименту 244
Висновки до розділу 3 254
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ 257
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 261
ДОДАТКИ 287

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ЕГ – експериментальна група дослідно-експериментального навчання

КГ – контрольна група дослідно-експериментального навчання

ПТ – продуктивно-творчий рівень творчої самостійності

КТ – о конструктивно-творчий рівень творчої самостійності

РТ – реконструктивно-творчий рівень творчої самостійності

К – копіювальний рівень творчої самостійності

ЗЛ – зарубіжна література

ТЗН – технічні засоби навчання

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах реформування системи освіти висуваються принципово нові вимоги до фахової підготовки вчителя-словесника, на якого покладається надзвичайно важлива функція – формування творчої особистості, здатної самостійно мислити, продукувати оригінальні ідеї, приймати нестандартні рішення.

У системі професійної підготовки вчителя зарубіжної літератури одне з провідних місць займає курс методики викладання зарубіжної літератури, основне завдання якого полягає в забезпеченні сучасного рівня теоретичних знань, практичних умінь і навичок, високої професійної майстерності майбутнього словесника. Зокрема, ідеться про формування активної, ініціативної, самостійної й творчої особистості з високою культурою розумової праці, здатної до самостійного наукового пошуку, творчої самореалізації й безперервного вдосконалення своїх професійних якостей, що передбачено основними завданнями та напрямами Закону “Про вищу освіту”, “Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті”, “Державної національної програми “Освіта” (Україна XXI століття)”, “Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р.”, “Національній стратегії розвитку освіти на 2012-2021 роки” та “Концепції літературної освіти в 11-річній школі” [65; 78; 109; 161; 193; 194].

Важливого значення в підготовці сучасного педагога набуває впровадження інноваційних підходів, нових педагогічних технологій та методичних систем, що сприяють розвитку творчої особистості, характерними ознаками якої є самостійність в інтелектуально-творчій діяльності, креативність, здатність до самоорганізації, саморозвитку й самовиховання.

За таких умов університетський курс методики викладання зарубіжної літератури допомагає майбутньому вчителю-словеснику належним чином підготуватися до роботи в школі, осмислити її як справу творчу й

відповідальну. А це, у свою чергу, сприяє піднесенню рівня викладання зарубіжної літератури, усебічному, гармонійному розвитку творчого мислення учнів, виробленню навичок ведення самостійних досліджень і продукування ідей, уміння дати будь-якому життєвому чи літературному явищу власну обґрунтовану оцінку.

Зазначене вище дає підстави стверджувати, що важливим компонентом ефективної професійної діяльності майбутнього вчителя літератури є активна, продуктивно-творча робота. У становленні активної, різнобічно розвиненої, креативної особистості майбутнього фахівця вагому роль відіграє цілеспрямований розвиток творчої самостійності студента в процесі його методичної підготовки до роботи в школі. Разом із тим, необхідно констатувати, що сучасна вища школа й досі більше спрямована на фактичні знання, а не на вміння самостійно працювати; на велику кількість роз'яснень, тлумачень викладача, а не на жваву пізнавальну активність і творчість студентів. Практика засвідчує, що дипломовані фахівці йдуть у школу з ґрунтовними знаннями, але без достатніх професійних навичок самостійної науково-практичної, дослідницько-пошукової та творчої діяльності.

У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема розвитку творчої самостійності студентів. Її актуальність пов'язана з раціоналізацією діяльності вищої школи, з професіоналізацією, гуманізацією та інтеграцією навчального процесу.

Окремі аспекти досліджуваної проблеми вже перебували в колі наукових інтересів відомих українських і зарубіжних учених. Так, природа творчості, типи й види творчої діяльності як форми пізнання навколишнього світу, передумови творчої самореалізації, допитливості, дослідницької активності особистості, її здатності до знаходження оригінальних рішень та прогнозування схарактеризовано в працях філософів (М. Бердяєв, І. Бичко, Г. Гегель, І. Кант, І. Надольний, Б. Новиков, І. Франко, О. Шумилін та ін.).

У психологічних дослідженнях закладено основи сучасної теорії розвивального навчання, формування механізмів самоорганізації й

самореалізації потреб та інтересів кожного індивіда (К. Альбуханова-Славська, П. Блонський, Д. Богоявленська, Л. Виготський, О. Леонтьєв, А. Маслоу, В. Моляко, С. Рубінштейн, Л. Фридман та ін.).

Вагомими в розвитку теорії й практики самостійної роботи й творчої діяльності в процесі навчання є праці педагогів: П. Гальперіна, М. Данилова, А. Дистервега, П. Каптерєва, Я. Коменського, Г. Костюка, П. Підкасистого В. Сухомлинського, К. Ушинського та ін. Заслуговує на увагу науковий доробок, присвячений формуванню самостійності суб'єктів навчання як важливої передумови успішної самоосвітньої й творчої діяльності (Е. Голант, Б. Єсипов, П. Підкасистий, Т. Шамова, В. Щукіна та ін.); висвітленню ролі проблемного навчання в розвитку особистості та реалізації творчої діяльності (І. Лернер, А. Матюшкін, М. Махмутов, В. Оконь, Л. Паламарчук та ін.).

У методиці викладання літератури проблема розвитку творчості й самостійності особистості залишається однією з найактуальніших. Результативні шляхи її розв'язання, ефективні методи й прийоми розвитку творчих здібностей у процесі вивчення літератури запропоновані в працях багатьох учених-методистів: Т. Бугайко, А. Вітченка, Ю. Дишлюк, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, М. Кудряшова, О. Куцевол, Л. Мірошниченко, А. Мельник, Є. Пасічника, Г. Токмань, Л. Удовиченко та ін. Більшість цих досліджень стосуються загальноосвітньої школи, роботи учнів і вчителів-словесників. Лише окремі аспекти творчого становлення майбутніх учителів-словесників простежуємо в працях Т. Бугайко (специфіка підготовки словесника у вищому навчальному закладі), Л. Бутенко (підготовка майбутніх учителів літератури до інтерпретації художніх творів), В. Гриневича (формування в майбутніх словесників умінь аналізувати образи-персонажі літературних творів), Г. Кузнецової (формування готовності до викладання української літератури в студентів-філологів у процесі педагогічної практики), О. Куцевол (розвиток креативності майбутніх учителів літератури в контексті професійної підготовки), Л. Мірошниченко (формування професійної готовності студентів-філологів до викладання зарубіжної літератури),

О. Семеног (система професійної підготовки майбутніх учителів української мови й літератури) та ін.

Окремі положення проблеми творчої самостійності суб'єкта навчання розкривають дисертаційні дослідження О. Дем'яненко, С. Кузнєцової, С. Мірошник, О. Садовнікової, Л. Тархової, Д. Харічевої та ін.

Отже, на сучасному етапі перебудови освіти виникла гостра необхідність у розвитку розумових, творчих здібностей особистості, її вмінь нестандартно, критично мислити й самостійно здобувати знання, відходити від стереотипів і самостійно вирішувати завдання. Проте аналіз наукових праць засвідчує відсутність спеціальних досліджень з проблеми розвитку творчої самостійності студентів вищих педагогічних закладів у процесі методичної підготовки до роботи в школі. Водночас необхідно відзначити, що термін "творча самостійність" у фаховій літературі рідко вживаний. З огляду на зазначене назріла нагальна потреба визначити зміст поняття "творча самостійність" і розробити таку методику розвитку творчої самостійності студентів, яка б довела, що ця якість особистості відіграє важливу роль у процесі методичної підготовки майбутніх учителів-словесників.

Дослідження реального стану окресленої проблеми дає змогу зробити висновок про те, що **актуальність дисертаційної роботи** зумовлена:

– сучасними тенденціями в розвитку методичної науки та реформуванням шкільної літературної освіти, що підвищує роль учителя-словесника у формуванні національно свідомої особистості;

– суперечністю між сучасними підходами до вивчення зарубіжної літератури в загальноосвітній школі та недостатнім рівнем сформованості в студентів теоретичних знань, професійно необхідних умінь і навичок з методики викладання літератури;

– теоретичною й методичною нерозробленістю досліджуваного питання, його суспільною, загальнопедагогічною та власне методичною важливістю.

Актуальність проблеми творчої самостійності майбутнього вчителя-словесника зумовила вибір теми наукового дослідження: **“Розвиток творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури”**.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проводилося відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри української мови, літератури та методики навчання з проблеми “Лінгвістичний і методичний компоненти в структурі фахової підготовки”; у межах комплексної теми “Розроблення системи формування соціокультурної компетентності майбутніх учителів засобами інформаційно-комунікаційних технологій” Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (державний реєстраційний номер 0115U000181). Особистий внесок автора полягає у створенні методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури та визначенні шляхів її реалізації.

Тему дисертації затверджено вченою радою Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка (протокол № 11 від 19 червня 2013 р.) та узгоджено радою з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 8 від 22 жовтня 2013 р.).

Мета дослідження − розробити, теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі методичної підготовки до викладання зарубіжної літератури в загальноосвітній школі.

Відповідно до мети визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати філософські, психолого-педагогічні, навчально-методичні джерела з теми дослідження; з’ясувати сутність, зміст і структурні компоненти досліджуваної проблеми.

2. Вивчити сучасний стан проблеми розвитку творчої самостійності студентів у процесі методичної підготовки у вищих навчальних закладах.

3. Визначити критерії, показники та схарактеризувати рівні розвитку творчої самостійності студентів.

4. Розробити методичну систему розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури у вищих педагогічних закладах освіти.

5. Експериментально перевірити ефективність розробленої методики розвитку творчої самостійності студентів вищих навчальних закладів.

Об'єкт дослідження – процес розвитку творчої самостійності студентів у курсі методики викладання зарубіжної літератури вищих педагогічних навчальних закладів.

Предмет дослідження – технологія розвитку творчої самостійності студентів вищих педагогічних закладів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури.

Для досягнення мети й розв'язання поставлених завдань використано такі **методи дослідження:** *теоретичні:* аналіз і систематизація наукових положень філософської, психолого-педагогічної та методичної літератури для визначення теоретико-методологічних основ проблеми розвитку творчої самостійності студентів; герменевтичний метод для розуміння й виділення ключових дефініцій дослідження, установлення творчого діалогу в освітньому процесі; індуктивний метод для аналізу програмно-методичного забезпечення курсу методики викладання зарубіжної літератури та узагальнення педагогічного досвіду; метод теоретичного моделювання для обґрунтування об'єкта й предмета дослідження, розроблення методичної системи; порівняльний та системно-структурний методи для формування наукової концепції дослідження; *емпіричні:* діагностичні методи – анкетування, тестування, бесіди з викладачами й студентами; обсерваторні методи – спостереження за пізнавальною, самостійною та творчою діяльністю студентів, аналіз її результатів для визначення рівнів сформованості творчої

самостійності; експериментальні методи – констатувальний, формувальний та контрольний етапи педагогічного експерименту, у ході яких перевірялася ефективність розробленої методичної системи; *методи математичної статистики* для опрацювання експериментальних даних.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що:

– *уперше* в методичній науці комплексно вивчено проблему розвитку творчої самостійності особистості, досліджено цілісність методичної підготовки студентів на засадах їхньої творчої самостійної діяльності в процесі вивчення курсу методики викладання зарубіжної літератури;

– *уточнено* та науково обґрунтовано зміст поняття "творча самостійність" і його роль у методичній підготовці майбутнього вчителя-словесника;

– *визначено* критерії (мотиваційний, процесуальний, результативний), показники й рівні (копіювальний, реконструктивно-творчий, конструктивно-творчий і продуктивно-творчий) сформованості творчої самостійності студентів-філологів у процесі їхньої методичної підготовки;

– *уперше* розроблено методологічні засади й модель методичної системи розвитку творчої самостійності студентів-філологів вищих педагогічних навчальних закладів, експериментально перевірено її вплив на рівень сформованості досліджуваної особистісної якості;

– *визначено* найбільш ефективні форми, методи, прийоми і види навчальної діяльності студентів, спрямовані на розвиток творчої самостійності в майбутніх учителів-словесників у процесі вивчення курсу методики викладання зарубіжної літератури.

Практичне значення наукового дослідження визначається його спрямованістю на розвиток творчої самостійності як провідної якості особистості майбутнього вчителя зарубіжної літератури, на підвищення ефективності навчання та професійного саморозвитку, на вдосконалення методичної підготовки студентів-філологів у вищих педагогічних закладах освіти та розробленням, теоретичним обґрунтуванням й експериментальною

перевіркою методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури. Це забезпечує міцний зв'язок між теоретичними знаннями та практичними вміннями майбутніх учителів-словесників, оволодіння ними методикою розвитку творчої самостійності особистості, творче ставлення до обраного фаху в умовах реформування сучасної школи та реалізації концепції літературної освіти в Україні.

Матеріали дослідження можуть бути використані у створенні навчальних програм, підручників, розробці лекційних матеріалів, плануванні практичних і лабораторних занять для університетського курсу "Методика викладання зарубіжної літератури", в усіх формах навчальної діяльності студентів-філологів.

Упровадження результатів дослідження в освітній процес здійснювалося в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка (довідка № 1366 від 02.06.2015 р.), Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова (довідка № 1-2/564 від 8.10.2015 р.), Криворізькому педагогічному інституті Державного вищого навчального закладу "Криворізький національний університет" (довідка № 02/02-548/3 від 22.10.2015 р.), Ізмаїльському державному гуманітарному університеті (довідка № 1-7/873 від 22.10.2015 р.).

Вірогідність результатів дослідження забезпечується обґрунтованим методологічним підходом до розкриття вихідних теоретичних і методичних засад; повнотою охоплення та системним аналізом досягнень філософської, психолого-педагогічної й методичної думки з порушеної проблеми; вивченням та узагальненням сучасного стану розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури; використанням комплексу методів дослідження, адекватних його предмету, меті й завданням; перевіркою дослідно-експериментальних матеріалів у процесі вивчення студентами-філологами університетського курсу методики викладання зарубіжної

літератури. Підтверджується кількісним і якісним аналізом експериментальних даних, одержаних під час апробації методичної системи.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та наукові результати дисертації оприлюднено на науково-практичних і науково-теоретичних конференціях та семінарах різного рівня: *Міжнародних*: "Психолого-педагогічні засади діяльності фахівця: історія, теорія, практика" (Херсон, 2014 р.), "Глухівські наукові читання. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук" (Глухів, 2014-2016 рр.), "Сучасні наукові дослідження" (Чернівці, 2014, 2016 рр.), "Освітні інновації: філософія, психологія, педагогіка" (Суми, 2014 р.), "Досягнення науки та практики" (Чернівці, 2015 р.), "Використання медіа-технологій у підготовці вчителів: європейський та вітчизняний досвід" (Глухів, 2015 р.), "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору" (Київ, 2015 р.), "Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації" (Одеса, 2015 р.), "Актуальні наукові дослідження в сучасному світі" (Переяслав-Хмельницький, 2017 р.); *Всеукраїнських*: "Сучасний урок мови і літератури: проблеми, пошуки і перспективи" (Глухів, 2012 р.), "Проблеми освітнього і наукового контентів професійної підготовки вчителів-філологів" (Глухів, 2013 р.), "Перші Волошинські читання. Теорія і методика навчання української літератури: актуальні проблеми" (Київ, 2013 р.), "Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції" (Київ, 2014 р.), "Наука. Студентство. Сучасність" (Миколаїв, 2014 р.), "Підготовка компетентного фахівця в умовах глобалізаційних процесів" (Умань, 2014 р.), "Евристична освіта у суспільстві нових соціальних та особистісних цінностей" (Суми, 2014 р.), "Україна на шляху в Європу. Вища освіта та євроінтеграція" (Миколаїв, 2014 р.), "Актуальні проблеми сучасного підручникотворення" (Глухів, 2014 р.), "Історичні, мовні і методологічні тенденції розвитку сучасної освіти" (Харків, 2016 р.), "Інноваційні технології в освіті та вихованні: історія і сучасність" (Глухів, 2015 р.), "Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в

умовах європейської інтеграції" (Київ, 2016 р.), "Інформаційні технології у професійній діяльності" (Рівне, 2016 р.), "П'яті Бугайківські читання" (Ніжин, 2016 р.), "Шкільна літературна освіта: вчора, сьогодні, завтра" (Київ, 2016 р.), "Актуальні проблеми літературної освіти в середній та вищій школі" (Київ, 2017 р.); *міжрегіональних і міжуніверситетських:* "The 21st Century Challenges in Education and Science" (Глухів, 2015 р.), "Актуальні проблеми професійної підготовки студентів-філологів до роботи в сучасному освітньому просторі" (Івано-Франківськ, 2016 р.).

Публікації. За результатами дисертації опубліковано 25 наукових праць: 9 статей у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук, 2 статті у виданнях України, що входять до наукометричної бази Index Copernicus, 1 стаття в зарубіжному періодичному виданні (у співавторстві), 11 публікацій у збірниках матеріалів наукових конференцій, 2 монографії (у співавторстві). Додатково відображають наукові результати дисертації 2 навчальні посібники з історії зарубіжної літератури з грифом МОНУ (у співавторстві).

Структура дисертації зумовлена логікою дослідження й поставленими завданнями. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Дисертація містить 27 таблиць та 6 рисунків. Обсяг дисертації становить 286 сторінок, з яких 247 – основного тексту та 26 сторінок – список використаних джерел. Додатки викладено на 116 сторінках.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ

1.1. Поняття “творча самостійність” у вітчизняній і зарубіжній філософії

Процес реформування освіти, що розпочався з часів набуття Україною незалежності, полягає в утверджені людини як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей та задоволенні різноманітних освітніх потреб. Останнім часом у педагогічній науці значно зріс інтерес до проблеми формування особистості, здатної до творчого, свідомого, самостійного визначення своєї діяльності. У сучасному суспільстві високо цінується ініціативність, креативність, самостійність суджень в ухваленні рішень. Таким чином, на одне з перших місць в освіті виходить завдання розвитку самостійності майбутніх фахівців різних спеціальностей, підвищення рівня їхнього творчого потенціалу, що забезпечить високу ефективність особистісного та професійного зростання людини, її життєвий успіх, оптимальну організацію свого життя.

Історія суспільства доводить, що не в усі часи цінувалася творча сутність людини. По-справжньому творча самостійна особистість може розвиватися тільки в незалежній державі, якою стала наша країна наприкінці XX століття.

Для більшості античних мислителів є характерним переконання, що творчість як створення нового та унікального не належить до сфери божественного, тому навіть у сфері людської діяльності стародавня філософія не відводить творчості визначального значення. Істинне знання, тобто споглядання вічного й незмінного буття, висувається нею на перше місце. Будь-яка діяльність, і творча також, стоїть нижче за споглядання, творення нижче за пізнання, оскільки створює людина недовговічне й скороминуче, а споглядає безкінечне, вічне.

Як переконливо доводить М. Константинов, уже в давні часи обговорюється питання практичної творчої діяльності, і особливо у вихованні й навчанні молоді. Він посилається на праці Аристотеля, у яких давньогрецький філософ відстоює думку, що будь-яке мислення “спрямоване або на діяльність, або на творчість, або носить теоретичний характер” [108].

Філософи античності підкреслювали важливість розвитку самостійної особистості. Так, Архит, Геракліт, Демокрит, Платон, Піфагор вважали, що розвиток людини відбувається лише в процесі самостійного вдосконалення, у процесі самопізнання. Основою їхнього твердження є думка про те, що розвиток мислення людини може успішно здійснюватися лише за умови активної діяльності й самостійного пошуку.

Слушним, на нашу думку, є визначення самостійності як “єдності здібностей приймати рішення й діяти відповідно власного вибору”, зроблене свого часу Аристотелем, Епікуром, Лукрецієм [157]. На необхідності формування вмінь самостійно діяти наполягав свого часу ще Сократ. Метод навчання, застосований ним, називають “маєвтикою”. Він полягає не в повідомленні учням готової істини, а в пробудженні самостійності мислення під час діалогу, коли за допомогою суперечливих висловлювань його учасники знаходять компроміс, долаючи однобічність власних поглядів. У такий спосіб і має “народитися істина в душі співрозмовника” [18]. За Сократом, бесіда – метод творчості, спрямований на пошук істини в дії, у процесі обговорення відповідного предмета розмови.

Платон – учень Сократа – розробив структуру діалогів, його форми, правила ведення бесіди. У сократівських діалогах Платона використовується багато цікавих прийомів ведення бесіди, які переконують у тому, що діалоги платонівського типу більш придатні для розвитку творчої самостійності, творчого віднаходження нового.

У середньовічній філософії, як і в попередню добу, творчості відводиться другорядна роль у порівнянні з пізнанням. Погляди на творчість особистості характеризуються розумінням творчої діяльності як вольового

акту Бога за посередництва простої людини. На відміну від Бога, людина не має самостійності. Так, Фома Аквінський розглядав творчість як “розум, що вічно спостерігає сам себе” [157, с. 202]. Але вже в Середньовіччі починає панувати думка про те, що людина пізнає світ не тільки за допомогою духовно-інтелектуального аналізу, а й у процесі практично-предметної діяльності, усвідомлюючи значення своїх дій для власного творчого розвитку (П. Абеляр, В. Оккам, Д. Скот).

Новаторськими за змістом видаються думки мислителів доби Відродження. У їхніх поглядах панує розуміння людини як творця. Уперше “людина підноситься на такий рівень, коли вона спроможна сама творити себе й перетворювати природу стосовно до своїх уявлень про ідеал” [116, с. 453]. Творчість представники Ренесансу визначають перш за все як мистецтво, що у своїй суті розуміється як творче споглядання. Звідси характерний для Відродження культ генія як носія творчого начала.

У XV-XVI століттях виникає інтерес до самого процесу творчості, спрямованого на створення чогось нового, унікального, неповторного. Цей інтерес породжує думку багатьох філософів доби, що творчість, активність і самостійність мислення особистості виховує різнобічна освіта. Тому гуманісти Відродження (Ю. Дрогобич, М. Кузанський, П. Помпонацці, П. Русин та ін.) звеличують силу людських знань й обґрунтовують право людського розуму на самостійне дослідження.

Позитивну роль творчості в стимулюванні пізнавальних інтересів особистості, допитливості, дослідницької активності, здатності до знаходження оригінальних рішень та прогнозування слушно підкреслюють філософи XVIII ст. Зокрема, англійський просвітитель Дж. Локк наголошував на важливості “особистих творчих зусиль, знань і досвіду” в людському пізнанні. Тому, на думку мислителя, найважливіше завдання вчителя – пробудити інтерес до знань, навчити дитину розуміти, узагальнювати, доводити, самостійно мислити, розвивати її активність і допитливість [244].

Філософські думки Д. Локка є одним із джерел філософських ідей і педагогічного вчення Ж.-Ж. Руссо та французьких просвітителів. Ж.-Ж. Руссо у власній теорії виховання радить зробити учня дослідником, відкривачем істин: "... ставте доступні його розумінню запитання та надайте можливість йому вирішувати їх. Нехай він дізнається не тому, що ви сказали, а тому, що сам зрозумів" [205, с. 156]. Безперечною заслугою французького філософа варто вважати новий підхід до розв'язання освітніх проблем. Він віддавав перевагу лише особистому досвіду вихованця, вважаючи, що основними категоріями навчання є саморозвиток і самодіяльність [268].

Засновником української класичної філософії вважається Г. Сковорода. Фундаментальною засадою вчення мислителя є поняття "сродна праця", що ґрунтується на самопізнанні, психологічній структурі людини, яка, визначаючись із професією, має звертати увагу на дані їй від народження нахили й здібності, на своє життєве покликання. Зазначена думка наводить на наступне розуміння сутності процесу становлення особистості, і зокрема вчителя: "Дерзай! Не бійся!", вір у силу свого духу та "пізнаєш ти вже в собі людину, і сила її безмежна" [218, с. 177-178].

Український філософ у своїй освітній діяльності ретельно розглядає елементи самостійного навчання, надаючи великого значення самостійній діяльності "спудеїв". Він переконливо довів, що від природи в людині закладено великий творчий потенціал, якому мають бути створені умови для виявлення й розвитку. Слова мислителя: "Людина пізнає світ … серцем, творчою ініціативою" слушно підкреслюють, що творче становлення людини залежить від "усвідомлення нею власних нахилів та свободи вибору діяльності певного виду" [Там само, с. 157-159].

Необхідність виховання людини з незалежними судженнями й особистими моральними принципами стверджують представники філософії ірраціоналізму – С. К'єркеґор, Ф. Ніцше, А. Шопенгауер. Для цього найпридатнішим вони вбачають сократівський метод бесіди. Під час його використання частина питань може й не мати відповіді, це створює певний

потенціал для подальшого творчого процесу. Доказом цього є давно відома філософська думка, що творчість – це не просто право, а обов'язок людини, що творча діяльність у пізнавальній сфері має нести не тільки знання, але й моральне задоволення. Зокрема, Ф. Ніцше одним із перших справедливо виступив проти однобічного культу розуму й прерогативи у вихованні інтелектуалізму, натомість висунувши як важливий фактор виховання – мистецтво й художню творчість [157].

У книзі Ф. Шеллінґа "Філософія творчості" чітко простежується прагнення автора показати пріоритет художньої творчості перед усіма іншими видами творчої діяльності особистості. Людині розумній і моральній він протиставив міць людини-митця, людини-творця. Зрештою, естетичні погляди філософа найбільш повно розкриваються в розумінні творчості як мистецтва, що стоїть вище за моральність [277].

У XIX столітті еволюція філософської думки, зрештою, призводить до розуміння необхідності дослідження проблеми творчості не лише як естетичної категорії, а як одного з видів людської діяльності. Й. Фіхте й Ф. Шеллінг логічно зосередили увагу на питанні творчої активності особистості, І. Кант і Г. Гегель зробили акцент на специфіці її діяльності, а отже, – на проблемах творчої особистості та умовах її життєвиявлення [49; 94]. І. Кант створив завершену концепцію творчості, аналізуючи творчу діяльність під назвою "продуктивної здатності людської уяви". Розглядаючи структуру процесу пізнання, він уперше вжив філософські категорії "репродуктивне" й "продуктивне". Ці поняття в сучасній науці використовуються зазвичай для розкриття процесу творчої діяльності. І. Кант аргументовано обґрунтував, що творчість лежить в основі людського пізнання. Цю думку в подальшому розвинув і поширив Г. Гегель.

По-новому до проблеми творчості підійшов Л. Феєрбах, оскільки виділив у її структурі два взаємопов'язані напрямки: предметно-чуттєве буття людини та спілкування між людьми. Філософ переконливо довів, що лише через діалог "Я" й "Ти", через людське спілкування та співтворчість

здійснюється певний розвиток і розкриття талантів [242, с. 300-301]. Ця концепція творчості вченого-філософа є підґрунтям спілкування в колі “вчитель – учень – художній твір”.

Збагнути глибинний зміст філософської думки XIX ст. допомагають праці відомих українських мислителів: М. Драгоманова, О. Новицького, І. Франка, П. Юркевича та ін. Так, у філософській системі І. Франка творчість розуміється як одвічне прагнення повноти людського буття, як бажання віднайти сенс життя, пізнати нове й невідоме. Вона неодмінно веде до розвитку й прогресу. Поставивши в центрі своєї філософії людину, митець сформував “антропоцентризм не в розумінні перетворення людини в щось верховне в природі чи над природою, а як творця свого знання шляхом вивчення природи, суспільства й самої себе і як творця на основі цього знання свого нового світу” [247, с. 192]. Передумовами творчого пізнання, на думку митця, є розвинутий критичний розум і свобода дій.

За свободу творчої діяльності й відсутність будь-яких обмежень, правил і догм у творчості виступав і М. Драгоманов. У центрі його філософських поглядів – людина з безмежними можливостями в пізнанні світу.

Такої ж думки дотримуються й філософи наступної епохи (М. Бердяєв, І. Касавін, Г. Батищев, В. Сагатовський, В. Швирьов та ін.). Вони активно розробляють доволі широке вчення про творчу сутність людини, вважаючи, що кожна людина від народження має різні нахили до певного виду творчості, і тільки специфічний індивідуальний підхід до освіти допоможе виявити це творче покликання індивідуума [15; 100; 157].

Відомий філософ XX ст. М. Бердяєв справедливо зазначав, що процес творчості є одночасно процесом самовизначення особистості. Але не варто забувати, що творчі здібності студента максимально проявляються під впливом творчої індивідуальності викладача. Учений підкреслював, що пізнавати здатна тільки людина, тому пізнання має бути творчим актом цієї людини. Шлях до цієї пізнавальної творчості – шлях свободи [15].

Аналізуючи погляди мислителя, доходимо висновку про те, що тільки вільна людина має право на вибір власної позиції в будь-якому питанні. Причому альтернативні точки зору на будь-яку проблему можуть реально забезпечити відповідний вибір. Студент, таким чином, включається у творчий пізнавальний акт, заключною ланкою якого має бути прийняття власного рішення [268].

Варто відзначити певні важливі моменти концепції творчості у філософських працях М. Бахтіна. Він писав, що концепція творчості є концепцією людини як суб'єкта культури, а сама творчість – це спосіб приналежності людини до тієї чи іншої культури [14]. Перспективною видається ідея автора визначати творчість, що виникає в соціокультурному спілкуванні, у контексті життя й історичного руху культур, як створення текстів, які несуть у собі смисл, є продуктом діяльності людини, його духовної активності. "Будь-який продукт людської діяльності – це своєрідне "послання"; він по-своєму "говорить", запитує й відповідає, несе в собі "звістку", яку необхідно вміти "почути" і яка, стикаючись з іншим текстом, знову й знову актуалізується в цілісному житті культури" [Там само, с. 115].

Таким чином, ключову роль у концепції творчості М. Бахтіна відіграє смисл, який є ніби відповіддю на духовний запит особистості. І цей смисл може розпізнати тільки та людина, яка ставить питання та шукає відповіді на них, тобто знаходиться в діалогічному пошуку. Тому цінним є висновок мислителя про те, що творчість не є матеріальною силою, її не можна ототожнювати зі створенням якогось предмета чи об'єкта, це процес переходу від одного значення до іншого. Творчість характеризує собою особистісний рівень активності, тоді як навколишнє середовище лише опосередковує його.

Спираючись на ідеї М. Бахтіна, учений-філософ В. Біблер основою творчого мислення вважав діалог. "У процесі творчого мислення кожен суб'єкт діяльності інтеріорізує ("вводить усередину") свої зовнішні зусилля, зусилля соціально розподіленої праці, у формі антиномічного діалогу

мислителя із самим собою” [19, с. 267]. Внутрішній діалог, за В. Біблером, є основою творчого процесу.

У філософській теорії сьогодення творчість і самостійність визначаються основою буття особистості, бо, на думку мислителів, розвиток людства відбувається за вектором: “від суспільства робітників – до суспільства творців” [166, с. 4]. Б. Новиков розглядає творчість як сутність людської діяльності, мету, джерело. Він слушно вказує на те, що евристичні засоби відіграють особливу роль у творчому процесі [Там само].

Проте творчість потребує оригінальних засобів одержання результату, має певну структуру, процесуальні властивості. У переносному значенні творенням, творчістю тепер визнають унесення нового, оригінального, створення образів у результатах інтелектуально-практичної діяльності людини, її творчої фантазії. При цьому окреслена творча діяльність знаходиться в процесі формування, постійного вдосконалення [243, с. 349].

Вивчаючи процес творчості у філософському плані, Г. Батищев, Г. Давидова, А. Коршунов, П. Крамар, А. Шумилін та ін. вважають його найважливішою якістю людської діяльності, яка характеризується пошуком і досягненням новизни, неповторності результатів або способів діяльності. Як процес творчість є завжди оригінальною, тому протиставляється наслідуванню, копіюванню, діяльності за шаблоном, стереотипним операціям. Нове створюється шляхом перетворення речей (за формою, структурою тощо), шляхом комбінування в новій системі елементів, які раніше належали іншим системам. Кожен новий акт творчості є актом подальшого пізнання.

Зокрема, А. Шумилін характеризує творчість як вищу форму діяльності людини в освоєнні й перетворенні об’єктивної дійсності. Він визначає суттєву особливість творчої діяльності, яка, на його думку, полягає в збагаченні внутрішнього світу суб’єкта діяльності. “Перетворюючи зовнішні впливи у внутрішні властивості, відбувається характерний для творчого процесу взаємний перехід об’єктивного й суб’єктивного, що в результаті

впливає на розвиток творчої особистості" [280, с. 68]. Рівень розвитку творчої особистості, як відомо, в основному залежить від внутрішнього прагнення до творчої дії – самодіяльності. У свою чергу, самодіяльність і самостійність слугують суттєвою характеристикою творчості, тому що реалізують внутрішні потреби людини.

Зазначене вище доводить думку багатьох філософів, що вагому роль у розвитку творчості та самостійності людини відіграє евристичний метод навчання, у процесі використання якого суб'єкт навчально-пізнавальної діяльності опиняється в становищі дослідника, коли йому дають лише дані для вирішення питання, факти та повідомлення, а висновки й узагальнення робить він сам. Застосовування цього методу навчання сприяє розвитку в студентів умінь порівнювати, узагальнювати, формулювати й висловлювати власні думки, робити самостійні висновки, проводити дослідження [268].

Аналіз філософської літератури дає змогу стверджувати, що мислителі ще від часів античності й до сьогодення по-різному, але визнають феномен творчості в практичному існуванні людства, наголошують на важливості самостійної діяльності та самоосвіти особистості. Філософське осмислення проблем творчості й самостійності доводить, що ці поняття визначаються основою буття суспільства, сутністю, метою й джерелом людської діяльності.

1.2. Психологічні аспекти розвитку творчої самостійності студентів

Ідеї філософів про самостійність і творчість у пізнанні світу розвивали та збагачували відомі зарубіжні й вітчизняні психологи – П. Блонський, В. Богословський, Л. Виготський, А. Леонтьєв, С. Рубінштейн, О. Скрипченко та ін. Дослідження наукових праць [6; 7; 21; 23; 44; 45; 46; 129; 130; 159; 171; 181; 203; 248 та ін.] засвідчує, що проблема формування самостійності та творчості як продуктивної людської діяльності стала однією з провідних у психологічній науці XX століття. Виокремимо певні аспекти зазначених досліджень у контексті теми нашої роботи.

Вагому роль у навчальній діяльності особистості відіграє врахування особливостей її психічного розвитку, сенситивність вікового етапу для формування конкретних якостей і здібностей суб'єкта навчання. Відомий психолог Л. Фридман стверджує, що знання вікових та індивідуальних особливостей студентів – "важлива умова ефективності навчального процесу й педагогічно обґрунтованого впливу на особистість вихованця" [248, с. 30].

У психологічній літературі [39; 40; 46; 107; 175; 197 та ін.] простежуються різні підходи до з'ясування меж і характерних рис студентського віку. Більшість дослідників обмежують студентський вік періодом від 18 до 23 років, який відповідає зрілій юності та початку ранньої дорослості. Протягом студентського періоду життя особистість досягає високого рівня інтелектуального розвитку, формує цілісний Я-образ, самовизначається в життєвих і професійних планах, осмислено спрямовує свій погляд у майбутнє, що свідчить про перехід її до етапу дорослості.

У цьому віці молода людина мусить самостійно приймати та реалізовувати рішення, розробляти життєві плани, будувати власне життя. Вона переходить від пізнання світу до його перетворення, починає активно самоутверджуватись у професійній діяльності, про що свідчать вибір професії та навчання у вищій школі. Воно є найважливішим етапом освоєння професії, початком професійного становлення й полягає в активному, свідомому утвердженні молодої людини в професійній позиції на основі засвоєння системи знань і цінностей, оволодіння професійними вміннями.

За результатами досліджень Б. Ананьєва, студентський вік – сенситивний період для формування професійних, світоглядних і громадянських якостей майбутнього фахівця; розвитку професійних здібностей і сходження до вершин творчості як передумови подальшої самостійної професійної творчості [7].

У вищому навчальному закладі значно збільшується обсяг самостійної навчальної роботи (конспектування першоджерел, складання тез, написання рефератів тощо), з'являються нові форми організації навчання (лекції,

семінарські, практичні та лабораторні заняття, колоквіуми тощо). Колишній школяр мусить суттєво перебудувати свої уявлення про навчання, звички, поведінку, на нових засадах забезпечити власну самоорганізацію [266]. Усе це можливе за умови, якщо викладач акцентує увагу на формуванні та зміцненні тих якостей, які, на думку І. Мостової, визначають готовність студента до навчання:

– здатність навчатися самостійно;

– уміння контролювати й оцінювати себе;

– урахування індивідуальних особливостей власної пізнавальної діяльності;

– уміння правильно розподіляти свій час для самостійної навчальної підготовки й відпочинку;

– самодисципліна тощо [159].

Як зазначають учені Д. Ельконін [284], О. Скрипченко [219], Р. Павелків [175], Ф. Райс [197], А. Реан [198], Л. Фридман [248] та ін., вік зрілої юності – відповідальний період розвитку особистісних якостей (нові інтереси, настанови, формується самостійність і розвивається творчість), професіоналізації особистості та входження в професійну роль. У цьому віці зростання свідомості та самосвідомості проявляється в зміні мотивації учіння, спілкування та праці. У навчанні студентів приваблюють ті дисципліни, які дозволяють їм виявити свою самостійність, отримати корисні професійні знання та навички.

Дослідження А. Маслоу [143] свідчить, що професійне самовизначення та становлення, основними показниками яких є наявність спеціальних інтересів, потреб та намірів, мотивів, активності та самостійності, пов’язані з усіма сферами розвитку особистості (когнітивною, емоційно-вольовою, діяльнісно-практичною), тому під час роботи зі студентами особливу увагу потрібно приділити вихованню особистості, що зможе творчо ставитися до праці, самостійно знаходити вирішення назрілих проблем. Виховання таких

якостей потребує відповідного педагогічного підходу, цілеспрямованого впливу викладача впродовж усього періоду навчання та виховання.

У наукових дослідженнях з психології [1; 19; 21; 24; 44; 59; 89; 158; 191; 202 та ін.] зазначається, що творчість – це перш за все мислення, тобто внутрішня активність, яка може бути складовою діяльності особистості, що позначає зовнішню активність суб'єкта творчості.

Головною ознакою творчості найчастіше вважають новизну, визначаючи творчою ту діяльність, "що породжує щось якісно нове, позначене неповторністю, оригінальністю та суспільно-історичною унікальністю" [126, с. 6]. Таку думку поділяють К. Абульханова-Славська, Д. Богоявленська, Л. Виготський, А. Леонтьєв, В. Рибалка та ін. Зосібна Л. Виготський зазначав, що творчість має місце не лише там, де створюється щось абсолютно нове, а й там, де "вноситься своє розуміння, щось по-своєму відтворюється, змінюється". Тож, якщо є творчий процес, буде результат. Творча людина його обов'язково досягне [44].

Чимало вчених-психологів (С. Рубінштейн, Я. Пономарьов, Л. Попов, Г. Костюк) таку характеристику творчості вважають неповною, стверджуючи, що елементи творчості є в будь-якій діяльності людини, що, активно діючи впродовж життя, людина вирішує чимало завдань самостійно. Як наслідок такої діяльності виникає щось нове, чого не існувало раніше. Тобто творчість - це цілеспрямована, наполеглива праця, спрямована на оригінальне та ефективне вирішення питань, які ставить життя [266].

Психологи виділяють ряд сторін творчого процесу: уміння бачити проблему; мобілізація необхідних знань і досвіду для постановки попередньої гіпотези, визначення шляхів і способів розв'язання завдання; спостереження й узагальнення результатів цього процесу у вигляді гіпотез; оформлення думок у вигляді логічних, образних, графічних, предметних структур [190; 192].

Досить ґрунтовно розглядав творчість як процес, якому властиві стадії, етапи, акти, моменти, вітчизняний учений В. Роменець [201]. Дослідник

послідовно розв’язав питання про психологічний механізм творчості, який убачав у переході від задуму (суб’єктивно-психічної системи) до його втілення в певному предметі (матеріально-мовленнєвої системи). Цей перехід автор розкрив як творчий акт, під час якого відбувається формування особистості та створюються умови для прояву її неповторної індивідуальності. Лише в процесі творчості, як переконливо доводив український психолог, у людини з’являється можливість осягнути безмежність власного “Я” й утілити її в продуктах своєї життєдіяльності.

В. Роменець слушно зауважував, що “… на основі того, що людина робить із себе, визначаються її статус у світі, її характер, її особистість” [201, с. 43]. Отже, в основі творчості лежить, як правило, праця, яка виявляється єдиним засобом перетворення людини у творчу особистість, що здатна проникати в суть ідей і втілювати їх, незважаючи на всі перешкоди, допоки не отримає практичного результату.

У сучасній науковій літературі відсутнє чітке окреслення поняття “творча особистість”. Більш системне визначення подає П. Горностай: “творча особистість характеризується високим рівнем розвитку творчих здібностей, особливим творчим потенціалом і схильністю до творчої діяльності” [195, с. 132].

Творчі ідеї самі собою не народжуються, а виникають тоді, коли людина відчуває потребу щось змінити, удосконалити. До творчості людину спонукають як соціальні мотиви, так і її фантазія, мрії [201].

Процес творчості поєднує традиції та новаторство. Абсолютно нового у творчості не буває. Суб’єкт творчості може реалізувати свій задум лише враховуючи результати попередньої діяльності людей, закріплені у формі традицій. Щоб створити щось нове, треба зруйнувати старе та, використовуючи його окремі конструктивні елементи, утворити нову конструкцію. Результати творчості можуть мати об’єктивну чи суб’єктивну новизну. Об’єктивною вважають новизну в контексті історії культури, а

суб'єктивною – новизну, що має відношення тільки до автора творчої розробки [44; 129; 190].

Творчість педагога не має за мету створення чогось цінного, нового, оригінального, оскільки її продуктом завжди залишається розвиток особистості. Звичайно, творчий педагог, педагог-новатор, створює власну педагогічну систему, але вона є лише засобом для отримання кращого в даних умовах результату.

Фундаментальний внесок у створення сучасної теорії розвивального навчання належить Л. Виготському. Він висуває концептуальні дослідження про два рівні розумового розвитку особистості: 1) рівень актуального розвитку, що характеризується обсягом та рівнем навченості, які вже стали внутрішнім досягненням учня, сформованою в нього здатністю виконувати навчальні задачі самостійно; 2) зона найближчого розвитку, що визначається за розходженням між рівнем завдань, які учень може виконати самостійно, та рівнем їх вирішення, яке здійснюється лише в співробітництві з наставником, з його допомогою та під його керівництвом [45]. У студентському віці, як правило, уже має бути сформованим рівень актуального розвитку, на якому студенти можуть самостійно засвоювати матеріал.

Важливість самоорганізації навчального процесу обґрунтовується П. Блонським, С. Рубінштейном, Л. Фридманом, Л. Поповим. Так, П. Блонський слушно відзначив, що вихованець має бути не тільки об'єктом, але й суб'єктом навчання, а вихователю необхідно орієнтуватися на його самостійну роботу [21]. На думку С. Рубінштейна, справжня самостійність передбачає свідому вмотивованість дій та їх обґрунтованість. Самостійно набуті знання, як правило, є глибоко обміркованими, свідомо і міцно засвоєними. Він наголошує, що самостійність особистості характеризується двома факторами: по-перше, знаннями, уміннями й навичками, по-друге, ставленням до процесу діяльності, результатів та умов її здійснення [203].

Певний інтерес викликають висновки вчених про зв'язок самостійності з мотивами і вольовими факторами: воля тісно пов'язана з мотивами людини й формуванням особистості в цілому [130; 202; 211].

Мотив – це те, що підштовхує до здійснення діяльності та спрямоване на задоволення необхідної потреби. О. Леонтьєв відзначав, що мотив – це об'єкт, який відповідає тій чи іншій потребі, і який у тій чи іншій формі, відображаючись суб'єктом, веде його діяльність [130]. Тобто мотив – це те, заради чого людина прямує до певної мети. Мотивація осмислюється як сукупність "спонукальних факторів, які визначають активність особистості..." [Там само, с. 7]. Доведено, що мотивація є основною умовою навчальної діяльності, у процесі якої відбувається становлення особистості.

Мотив виконує функцію спонукання до дії набагато сильнішої, ніж потреба. З потребою тісно пов'язана мета діяльності, тому що будь-яка діяльність є реалізацією певної мети. Розпочинаючи діяльність, людина ставить перед собою конкретну мету, яка бере початок у її потребах. В. Семиченко під метою розуміє той безпосередній, обов'язково усвідомлений результат, на який у цей момент спрямована активність людини. На її думку, "мета є саме той мотиваційно-спонукальний зміст свідомості, який конкретизує, чого бажає й до чого прагне суб'єкт діяльності" [211, с. 65]. Тому мета є усвідомленою потребою, передчуттям результату, на досягнення якого й спрямована активність особистості. Мета є об'єктом, на який спрямована діяльність, без активності неможлива постановка мети.

Система потреб, мотивів відбивається в інтересах. Відомий психолог С. Рубінштейн схарактеризував інтерес як стійке "зосередження на певному предметі думок особистості, що викликає прагнення дослідити предмет, глибше в нього проникнути, не випускаючи його з поля зору" [202, с. 524].

У працях Г. Балла, П. Богословського, Г. Костюка, С. Рубіштейна та інших відомих учених, які досліджували навчальний інтерес, його роль і структуру, переконливо доводиться, що навчальні інтереси позитивно

впливають на всі психологічні процеси, полегшують сприймання навчальної інформації, активізують інтелектуальну та творчу діяльність студентів, сприяють максимальному включенню в різноманітні види роботи [13; 23; 45; 113; 171; 203].

Зважаючи на актуальні тенденції сучасної освіти щодо самореалізації потреб та інтересів кожної особистості, основними факторами розвитку творчої особистості в навчанні є високий рівень мотивації, усвідомлення мети роботи та сприятливі зовнішні умови для здійснення творчих дій.

Розвиток творчої самостійності студентів можливий лише за умови, якщо вони опанують раціональні прийоми розумової діяльності, необхідний логічний апарат. Позаяк мислення, вільне володіння логічними операціями є невід'ємною складовою самостійної діяльності студентів. С. Рубінштейн відзначав, що "мислення розширює межі нашого пізнання опосередковано, через умовивід, і саме так поглиблює пізнання" [203, с. 309].

Не менш важливим чинником у становленні творчої самостійності особистості є творча активність [1; 7; 24; 89; 143; 158; 181; 190; 191; 200; 204 та ін.]. Так, К. Абульханова-Славська виокремлює категорію активності особистості як її визначальну властивість. Розмежовуючи поняття активності й діяльності людини, дослідниця зазначає, що діяльність виникає від потреби в предметі, активність – від потреби в самій діяльності. Активність, таким чином, передує діяльності й не може бути ототожнена з нею [1, с. 25]. Важливою характеристикою творчої активності особистості визнано її діалогічність, комунікативність. У дискусії людина має не лише пояснити іншому своє бачення, але й зрозуміти позицію іншого, вибудувати систему аргументів на захист власного трактування й розкрити недоліки іншого. Причинами нестачі активності як особистісної позиції може бути дефіцит спілкування, тиск з боку інших, одностороннє спілкування.

Аналіз наукових робіт В. Богословського, Д. Богоявленської, Л. Виготського, С. Рубінштейна, О. Леонтьєва, Г. Костюка та ін. доводить, що проблема формування активності, самостійності та творчості студентів,

виявлення закономірностей їх стимулювання й розвитку в навчально-виховному процесі є актуальною для сучасної вищої школи.

Теоретичний аналіз наукових джерел з психології дає нам підстави ствердити:

– важливими чинниками в становленні творчої самостійності особистості психологи вважають творчу активність, умотивованість дій, усвідомлення потреб і передчуття результату, навчальний інтерес, сприятливі зовнішні умови для здійснення творчих дій тощо;

– виходячи з того, що студентський вік – сенситивний період для розвитку професійних якостей і здібностей, особливу увагу потрібно приділити формуванню творчої самостійності як важливої якості особистості майбутнього словесника.

1.3. Стан вивчення проблеми педагогічною наукою

Проблема розвитку творчої самостійності студентів привертає увагу багатьох зарубіжних і вітчизняних педагогів, праці яких ефективно використовуються під час підготовки студентів вищих навчальних закладів до роботи в загальноосвітній школі.

Необхідно зазначити, що одним із перших у педагогічній науці обґрунтував значення самостійності учнів в оволодінні знаннями й уміннями Я. Коменський. Він наголошував на необхідності привчати вихованців до самостійної роботи, у процесі якої формується самостійність як якість особистості. Педагог підкреслював, що людина, яка керується власним розумом, “розвиває в собі здібності проникати в суть явищ і речей, розуміти їх істинний зміст і використовувати в практичній діяльності” [106, с. 257].

На вагомій ролі самостійної роботи в процесі навчання акцентував увагу видатний німецький педагог А. Дистервег. Він стверджував, що постійний самостійний пошук істини повинен визначити зміст діяльності суб’єктів навчання. На думку педагога, “був час, коли вважали за можливе передавати

навчання. Навіть знання у власному розумінні слова передати неможливо. Можна їх людині запропонувати, підказати, але оволодіти ними вона має шляхом власної діяльності…" [67, с. 118]. Учений розрізняв два способи навчання: повідомлювальний і розвивальний. Перший потребує догматичного засвоєння знань. Другий спосіб збуджує самодіяльність, активність власної думки. Тільки така діяльність призведе до розвитку самостійності й "панування мислення" [Там само].

Найбільш повне обґрунтування проблема самостійності знаходить у науковому доробку видатного педагога XIX ст. К. Ушинського. Однією з основних вимог методики викладання він визнавав умову обов'язкової самостійності суб'єктів навчання в набутті знань і висловлюванні суджень: "…самостійні ж думки витікають із самостійно здобутих знань" [240, с. 34].

Самостійну роботу К. Ушинський вважав "єдиним міцним підґрунтям будь-якого плодовитого навчання" [Там само]. Він відстоював принципи активного навчання, виступаючи за те, щоб ті, хто навчаються, "за можливості, працювали самостійно, а вчитель керував цією самостійною працею й надавав для неї матеріал" [241, с. 256]. Педагог визначав самостійну роботу не лише одним із засобів активізації навчально-виховного процесу, а й програмою самоосвіти на все життя. Він писав про усвідомлену самостійну роботу, тому що неусвідомлені звички не ведуть до творчості. Учений засуджував твори на стандартні теми, зловживання переказами, вважаючи, що вони не сприяють розвиткові творчості суб'єктів навчання. На його думку, необхідно вдосконалювати й розвивати їхні здібності, мислення, увагу, пам'ять у гармонійній і природній єдності.

Окрім того, К. Ушинський значну увагу звернув на важливість усебічного розвитку вчителя, його творчого мислення. Так, зокрема, у праці "Основи антропології" вчений наголошував, що майстерність учителя полягає "в умілому, зігрітому полум'ям власної творчості запровадженні теоретичних положень у практику" [240, с. 114].

На вагомій ролі вчителя у вихованні "нової людини" наполягав свого часу й М. Драгоманов. Він підкреслював, що достатній професійний рівень

педагога забезпечується не лише ґрунтовною підготовкою на педагогічному факультеті, а й свідомою та систематичною самоосвітою протягом усього трудового життя.

Педагогічні ідеї Драгоманова знаходять свій розвиток у педагогічних і публіцистичних працях І. Франка [247]. Він не лише схарактеризував мету й завдання виховання підростаючого покоління, а й підкреслив виключну роль у цьому процесі вчителя. На думку українського письменника, учитель має не просто забезпечувати розумовий, фізичний і моральний розвиток дітей, але й учити їх самостійно мислити, формулювати власні думки, виявляти й розвивати їхні творчі здібності, художні смаки й почуття прекрасного. Важливим засобом виховання І. Франко вважав художню літературу, тому порівнював майстерність педагога з мистецтвом майстра художнього слова. На його думку, вони однаково вчать розрізняти добро та зло, однаково впливають на розум, переконання й почуття особистості.

Проблема формування активності й самостійності особистості не залишилася осторонь уваги ще одного послідовника педагогічних поглядів К. Ушинського – В. Водовозова. На його думку, розвитку самостійності сприяють такі форми й методи навчання: евристичні бесіди, уроки пояснювального читання, екскурсії, самостійні творчі роботи тощо [42].

Погоджуємось і з науковою позицією П. Каптерєва, який у своїх педагогічних працях виступав за самоосвіту й самовиховання. Він підкреслював, що освіта й виховання будуть успішними за умови, коли викладач “здатний розвинути у свідомості вихованця власний процес, який би мав значною мірою таку ж силу переконання, як і у свідомості педагога, інакше його праця не матиме результату” [95, с. 304].

У педагогіці співробітництва самостійність формується в процесі співпраці педагогів та вихованців. Ці питання розробленні та втілені в практику Г. Шарельманом. Ця співпраця розглядалася ним як форма спілкування, за якої особистість стає самостійною й активною.

Не втрачає своєї актуальності й сьогодні науковий доробок В. Сухомлинського. Найбільшого значення педагог надавав самостійному

накопиченню знань. Він слушно вважав, що там, де вихованцям лише нав'язуються готові істини, де панують пасивність і бездумна споглядальність, орієнтація на зубріння, де не виховується самостійність і творча активність, – не може бути справжнього навчання й розвитку. "Як мускули стають безсилими, кволими без праці та вправ, так і розум не формується без розумового напруження, без думки, без самостійних пошуків" [230, с. 585].

В. Сухомлинський відзначав, що самостійність у навчальній роботі досягається не підсиленням допомоги й контролю з боку викладача, а передусім проявом вольових зусиль суб'єктами навчання, їхнім бажанням перевіряти в самостійній роботі свої сили, знання та навички. Для цього педагог запропонував використовувати в процесі навчання елементи дослідницького й проблемного характеру, наукового пошуку, підготовку рефератів, доповідей, роботу з першоджерелами, індивідуальне виконання завдань практичного характеру. Він доводив, що самостійний пошук і використання отриманих знань породжує зрілість думок та ідей, які в процесі практичної самостійної діяльності перетворюються в переконання, ідейну стійкість, готовність захищати її, відстоювати свої погляди й боротися за них. Це потребує від учителя вміння спонукати школярів до розв'язання пізнавальних завдань; оцінки подій, явищ, учинків, дій, висловлення своїх думок у процесі диспутів; установлення причинно-наслідкових залежностей, що допоможуть виявити щось нове, незнайоме в пізнанні істини, закономірностей навколишнього світу. Такий спосіб набуття знань педагог назвав екскурсією в особисті думки, дослідженням своєї "комори" знань. Основою навчання він убачав практичну діяльність, яка забезпечить розкриття творчого потенціалу особистості, формування її самостійності, критичності мислення, активності [231].

Фундаментальні положення, сформульовані в класичній педагогічній науці, є теоретичною основою розвитку особистості в навчальному процесі, з яким пов'язана необхідність формування самостійності суб'єктів навчання,

тому що ця якість людини сприяє міцності засвоєння знань, умінь і навичок, є однією з умов успішної самоосвітньої та творчої діяльності.

В окрему галузь дидактичних досліджень, на думку О. Савченко, проблема розвитку самостійності виокремлюється лише в 50-60 рр. XX століття [207]. Так, упродовж десятків років учені розкривають питання структури, сутності, рівнів розвитку самостійності особистості.

Перше теоретичне обґрунтування проблеми знаходимо в науковому доробку М. Махмутова. Учений уводить у науковий обіг поняття "пізнавальна самостійність" і визначає шляхи її розвитку:

1) створення пошукової, проблемної ситуації на уроці як необхідної умови для розвитку логічного мислення учнів;

2) використання принципу індивідуалізації в навчанні;

3) застосування системи самостійних робіт, використання різноманітних дидактичних та наочно-технічних засобів;

4) посилення зв'язку навчання з життям;

5) розширення позашкільної та позакласної роботи [146].

Безперечно, наукові погляди М. Махмутова мають вагоме значення для розвитку творчої самостійності студентів-філологів вищих педагогічних навчальних закладів, але з позиції сьогодення запропоновані науковцем шляхи мають бути розширені та модернізовані.

Реальний внесок у розкриття проблеми самостійності суб'єктів навчання належить Л. Піменовій, В. Сиркіній, Л. Жаровій, Є. Жицькому та ін. [185; 214; 73; 74; 75]. У їхніх дослідженнях розглядається керівництво самостійною діяльністю особистості, спрямоване на підготовку її до активного засвоєння знань і вмінь, доцільність використання тих чи інших засобів освіти, колективних та індивідуальних форм роботи. Згідно цього можна зробити висновок, що самостійність в оцінці учнів і студентів зростає і є наслідком постійного оцінювання їхньої діяльності педагогом, оскільки в навчальному процесі вони усвідомлюють себе суб'єктами, котрі мають певне коло обов'язків.

Значний інтерес для нашого дослідження становлять наукові ідеї Е. Голанта, Б. Єсипова, П. Підкасистого, Т. Шамової, Г. Щукіної та ін., у працях яких знаходить широке висвітлення проблема самостійності. Так, Б. Єсипов розкрив ступені самостійності суб'єктів навчання залежно від характеру їхньої діяльності (наслідування чи копіювання, тренувальні й творчі роботи) [72]. Є. Голант, розглядаючи самостійність як найважливішу умову особистісного розвитку, визначив три види самостійності школярів: організаційно-технічну, самостійність у практичній діяльності, самостійність у пізнавальній діяльності [52]. Г. Щукіна, досліджуючи проблему самостійності, схарактеризувала її як показник активності, здатності до самостійного пошуку, найціннішим мотивом якого вважала інтерес [282].

З нашого погляду, актуальним є дослідження пізнавальної самостійності П. Підкасистого. Учений вивчав даний вид самостійності через організацію самостійної діяльності учнів, розкриваючи види самостійних робіт та психолого-педагогічні засади їх класифікації. Він визначив основні компоненти самостійної пізнавальної діяльності: змістова частина (знання), оперативна частина (дії, вміння, навички), результативна частина (нові знання, способи дій, здібності та якості особистості). Значну увагу дослідник приділив дослідженню елементів структури самостійної пізнавальної діяльності: формулювання мети, визначення предмета діяльності, вибір способів діяльності [184].

Досліджуючи окреслену проблему, варто звернути увагу на монографію М. Дайрі, у якій він виділив щонайменше чотири компоненти самостійності:

– самостійність мислення, яка має вплив на формування особистісних переконань при розгляді явищ, подій та процесів;

– самостійність характеру, яка проявляє себе при виконанні якоїсь дії відповідно до своїх переконань;

– самостійність спонукання до діяльності та її мотивів;

– самостійність у практичній діяльності, до якої входять попередні компоненти [60].

Беручи до уваги запропоновану структуру самостійності, робимо висновок про те, що сутність самостійності не слід розглядати тільки з позиції однієї якості, тому що діяльність людини різнобічна.

Дещо інші складові самостійності визначив Ш. Ганелін:

1) самостійність думки;

2) уміння застосовувати набуті знання в навчанні, житті, на виробництві;

3) уміння працювати над формуванням наукового світогляду;

4) уміння працювати над самоосвітою;

5) уміння відстоювати переконання, виявляти ініціативу, активність у вирішенні різноманітних практичних завдань [48].

Доцільно вказати, що значна частина молодих учених сучасності дотримується структури компонентного складу пізнавальної самостійності, запропонованої О. Савченко: мотиваційний, змістовий і процесуальний компоненти [207].

Отже, доводиться констатувати, що в трактуванні структурних компонентів самостійності є значна кількість розбіжностей, пов’язаних із багатозначністю й варіативністю тлумачення її ключових ознак. Така ситуація підштовхує до подальших досліджень з порушеної проблеми.

З 60-70-х років у країнах Східної та Центральної Європи підвищується роль творчої самостійної діяльності особистості в процесі навчання. Багатозначні класифікації самостійної роботи пропонують чеські (Я. Скалкова, Б. Піцкова), болгарські (І. Тодорова), польські (В. Оконь) учені. Багато уваги приділяється складанню завдань для самостійної роботи, які наводяться в методичних посібниках для вчителів і збірках для учнів.

У країнах Західної Європи та США проблема самостійності особистості вирішується в основному в рамках індивідуалізації навчання. Основна увага переноситься з фронтальних занять на індивідуальні та групові види самостійної роботи. На думку американських та англійських педагогів, обсяг завдань для самостійної роботи може бути різним – від виконання одного завдання до самостійного опанування цілим факультативним курсом.

Типологія завдань є різноманітною: завдання, винесені на семінарські заняття, завдання на розвиток спеціальних здібностей, завдання за власним вибором, індивідуальні та пошукові тощо.

Вагомий внесок у розвиток теорії самостійної діяльності зробив В. Оконь. У самостійності науковець убачав певний характер навчальної дії та мислення учня. Він підсумував, що "вирішальною умовою розвитку самостійності є набуття нових знань за допомогою вирішення проблем" [168, с. 44]. Дослідник ґрунтовно розглянув низку питань, пов'язаних із проблемним навчанням: дав чітке визначення поняття "проблема", сформулював умови, за яких запитання має проблемний характер, визначив етапи уроку, на яких можливе використання навчальної проблеми.

Положення про розвивальний характер проблемного навчання розробляла З. Калмикова. Дослідниця стверджувала, що на розвиток особистості значно впливає самостійне вирішення проблем [90].

Доцільно зауважити, що вагоме значення проблемного навчання в розвитку творчості й самостійності мислення особистості підкреслював О. Матюшкін: "Проблемне навчання виходить із розуміння мислення людини як процесу, центральним кільцем якого є можливість відкриття, можливість творчості. Процес усвідомлення знань розглядається в проблемному навчанні як процес їх відкриття учнями" [144, с. 67].

З нашого погляду, заслуговують на увагу окремі положення праць І. Лернера, В. Паламарчук про роль проблемного навчання в розвитку особистості та реалізації творчої діяльності. Вони обстоюють ідею необхідності використання проблемних і проблемно-пошукових методів навчання, створення проблемних ситуацій, систематичного використання проблемних і творчих завдань у навчальному процесі [131; 132; 176].

І. Лернер слушно відзначив, що практично всіх можна навчити творчо мислити. Вагомим, на наш погляд, є встановлення педагогом творчого компонента змісту навчання в освітньому процесі. Він визначив такі ефективні прийоми творчої діяльності суб'єктів навчання:

– самостійне перенесення знань і вмінь у нову ситуацію;

– визначення нової проблеми в традиційній ситуації;

– бачення структури об’єкта, визначення його функцій;

– комбінування й перетворення раніше відомих способів діяльності в процесі розв’язування нової проблеми;

– створення принципово нового методу, способу, підходу, пояснення [236, с. 102].

Розділяючи думки педагогів щодо важливості проблемного навчання, вважаємо, що студент педагогічного університету здобуває вищу педагогічну освіту, яка повинна передбачати впровадження інноваційних педагогічних технологій, елементів проблемного навчання, формування критичного мислення особистості, розкриття творчого потенціалу тощо.

У сьогоднішній освітній парадигмі вищої школи актуальною є проблема організації діяльності студентів, джерелом якої виступає не лише проблемна, а й творча ситуація. Посилаючись на висновки В. Андрєєва, визнаємо творчою ту ситуацію, яка потребує вирішення певного діалектичного протиріччя, у результаті чого стимулюється розвиток творчих здібностей особистості [8, с. 50-51]. Ідеться про дискусійні, оціночні ситуації, критичні судження, ситуації із застосуванням аналогій, прогнозування, висунення гіпотез та їх доведення. “Творча ситуація” – поняття ширше за “проблемну”, а ознаки новизни та оригінальності є пріоритетними в її осмисленні.

Суто творчий характер, на думку О. Корсакової, має така перетворювальна діяльність, коли “здійснюється самостійне перенесення знань у нову ситуацію, виявляється нова проблема в знайомих умовах, нові функції знайомих об’єктів, уміння бачити альтернативу вирішенню, комбінувати відомі способи вирішення по-новому, знаходити нові оригінальні шляхи виконання поряд з відомими, якщо створюється щось нове, оригінальне” [111, с. 36]. Результативними для розвитку творчого навчання вона вважає методи, які характеризуються високим рівнем самостійності особистості: “метод творчих завдань і вправ, які виступають

активною формою й засобом набуття творчих умінь і навичок в умовах активної роботи мислення й актуалізації вже накопичених знань" [111, с. 39].

Складність і багатозначний характер зазначеного виду діяльності вдало характеризує польський педагог А. Горальськи. Автор зауважує, що не всі здатні творити, але в процесі оновлення навчання кожен може розвинути в собі загальні творчі вміння. Серед них дослідник виокремлює вміння бачити й формулювати проблему, планувати її вирішення, створювати алгоритм власної діяльності, робити висновки, зіставляти різні позиції тощо [57, с. 18-20]. Вважаємо, що набуття студентами загальних творчих умінь у процесі навчання є пріоритетним завданням сучасної вищої школи.

Дослідники останніх років [135; 136; 140; 233; 234; 245; 265 та ін.] зазначають, що ефективність формування самостійності студентів залежить від багатьох факторів, але визначальна роль відводиться особистісному, діяльнісному та компетентнісному підходам [266].

Особистісний підхід вимагає, щоб у центрі уваги викладача завжди була людська індивідуальність, самобутність, досвід, неповторність. Відповідно до концепції особистісно-орієнтованого навчання він має забезпечити студентам повну й реальну можливість самовираження в процесі оволодіння знаннями, уміннями та навичками, а також постійне застосування їхнього особистісного досвіду. Розвиваючи самостійність суб'єктів навчання педагог має ґрунтуватися на індивідуальних особливостях, мотивах та цінностях кожного студента.

Основою особистісного підходу, на думку В. Лозової, є "опора на природний процес саморозвитку здібностей, самовизначення, самореалізацію, самоствердження, створення для цього відповідних умов" [135, с. 12]. Прищеплюючи студентам навички самостійної праці, розвиваючи їхню позитивну мотивацію, інтелектуальні вміння, викладач закладає основи для наступного саморозвитку впродовж усього життя.

Особистісний підхід тісно пов'язаний з діяльнісним і, як підкреслює В. Лозова, обидва ці підходи "перебувають у діалектичній єдності, бо

особистість виступає суб’єктом діяльності, яка, у свою чергу, поряд з іншими чинниками, визначає особистісний розвиток людини” [135, с. 14]. Особливістю діяльнісного підходу є його спрямованість не лише на засвоєння студентом знань, а й на оволодіння ним способами цього засвоєння, мислення та діяльності, на розвиток його творчого потенціалу.

Основи особистісно-діяльністного підходу закладені в працях видатних учених: О. Леонтьєва [129; 130], С. Рубінштейна [203], В. Сластьоніна [220] та ін. Сутність особистісно-діяльнісного підходу полягає в зміні ролі студента: з пасивного об’єкта на активний суб’єкт, у спрямованості всього процесу навчання на особистість, її цілі, завдання, настанови; у використанні особистого досвіду студента в навчальному процесі; у створенні позитивного мікроклімату на заняттях; у розвитку саморегуляції та самооцінки студентів.

Розвиток самостійності студентів вимагає також застосування компетентнісного підходу, який є важливим для сучасної дидактики, та “передбачає аксіологічну, мотиваційну, рефлексивну, когнітивну, операційно-технологічну та інші складові результатів навчання, що відбивають нарощення не лише знань, умінь, навичок, а й досвіду емоційно-ціннісного ставлення” [135, с. 14].

Компетентнісний підхід, за визначенням В. Лозової, у процесі формування самостійності передбачає, що студент “сам визначає мету навчально-пізнавальної діяльності або приймає поставлену викладачем; планує, програмує свою діяльність; організовує свою працю для досягнення мети; відбирає або знаходить потрібні знання, способи для розв’язання поставленої проблеми або завдання; виконує в певній послідовності сенсорні, розумові або практичні дії, прийоми, операції; усвідомлює свою діяльність і практично її вдосконалює; має вміння й навички самоконтролю та самооцінки” [136, с. 193].

Для студентів вищого навчального закладу на теперішньому етапі важливо не лише оволодіти певною професією, отримати відповідну кваліфікацію фахівця, а й “у навчальному та виховному процесі набути

важливих компетенцій через застосування знань" [38, с. 6]. Студент, який оволодів ключовими компетенціями, має змогу завжди оволодіти новими знаннями, а за необхідності й новою спеціальністю, прийняти відповідальне рішення в будь-якій, навіть незнайомій для нього ситуації [250].

Аналіз педагогічних джерел засвідчив, що в працях Ю. Бабанського, В. Буряка, Е. Голанта, В. Дайрі, В. Єсіпова, І. Лернера, Т. Шамової та ін. здебільшого розглянуто загальнопедагогічні принципи й завдання навчально-виховного процесу у вищій школі: підвищення ролі самостійної та творчої індивідуальності вчителя; здобуття знань у процесі максимальної активності та самостійної діяльності; домінування практичних умінь, навичок над теоретичними; опора на здібності в професійному становленні студента; забезпечення необхідних умов для формування висококваліфікованого педагога, здатного до творчої професійної діяльності, імпровізації, самостійного та цілісного виконання функцій учителя. Проте недостатньо проаналізовані ті якості й уміння сучасного педагога, які мають бути сформовані або ж розвинені в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя. Досі не поставало питання про творчу самостійність як важливу якість особистості, що сприяє активному та творчому поступу в опануванні професії, високої результативності в різних видах діяльності.

Розгляд педагогічної теорії доводить, що результатом пошуку багатьох учених-педагогів є розробка суто дидактичних підходів до розвитку самостійності учнів і студентів, що є надійним підґрунтям для динамічної адаптації до конкретних умов навчальної діяльності та самостійного дорослого життя.

Розглядаючи самостійність як найважливішу умову розвитку особистості, учені не тільки розкрили сутність, складові й рівні розвитку самостійності, а й визначили кілька її різновидів: пізнавальна самостійність, практична самостійність, організаційно-технічна самостійність, творча самостійність.

Таким чином, зважаючи на сучасні освітні тенденції розвиток творчої самостійності особистості є концептуальним завданням творчо-розвивальних педагогічних технологій: розвивального навчання, формування творчої особистості, проблемного навчання, компетентнісного викладання, особистісно-орієнтованого навчання та діяльнісного підходу.

1.4. Зміст поняття "творча самостійність" і його роль у методичній підготовці майбутнього вчителя-словесника

Визначаючи поняття "творча самостійність", важливо з'ясувати його розуміння, розкривши зміст дефініцій "самостійність", "самостійна діяльність", "творчість", "творча діяльність".

У тлумачному словнику В. Даля справедливим і сьогодні залишається визначення, що самостійною людиною можна вважати ту, у якої є "свої міцні переконання", "немає хиткості", а є "самостійність – властивість, якість" [61, с. 135]. За тлумачним словником сучасної української мови, самостійність тлумачиться як "уміння діяти без сторонньої допомоги або керівництва" [36, с. 1101].

Аналогічної точки зору дотримуються автори навчального посібника "Загальна психологія". Вони трактують поняття "самостійність" як уміння особистості обходитися у своїх діях без сторонньої допомоги та критично ставитися до чужих впливів, оцінюючи їх відповідно до своїх поглядів і переконань. Самостійність, на їхню думку, виявляється в здатності за власним бажанням організовувати свою діяльність, ставити мету й у разі необхідності вносити в поведінку відповідні зміни, які сприятимуть цій діяльності [76].

За психологічним словником [196], самостійність – це узагальнена властивість особистості, що виявляється в ініціативності, критичності, адекватній самооцінці та почутті особистої відповідальності за свою

діяльність і поведінку. Вона пов’язана з активною роботою думки, почуттів і волі.

Ми погоджуємося з думкою вчених [45; 46; 47; 48; 130; 202; 203 та ін.], які пов’язують самостійність з детермінацією поведінки особистості та її внутрішньою позицією. Так, С. Рубінштейн вважав, що самостійність – основна якість особистості, без прояву якої неможливий успіх у розв’язанні пізнавальних, практичних задач. Ця якість, як наголошував дослідник, забезпечує можливість самостійної постановки мети й визначення напряму власної діяльності. “Несхильність до чужого впливу й навіювань є справжнім проявом самостійної волі, оскільки сама людина вбачає об’єктивні обґрунтування для того, щоб чинити так, а не інакше” [202, с. 524].

Л. Виготський також пояснював самостійність як “уміння ставити певну мету, наполегливо досягати її власними зусиллями й відповідально ставитися до своєї діяльності”; діяти свідомо й ініціативно в нових ситуаціях [46].

Ш. Ганелін визначав самостійність як уміння виконувати діяльність, спілкуватися в колективі за мінімальної допомоги й керівництва інших [47].

Дещо схоже тлумачення цього терміну дав О. Леонтьєв, вважаючи самостійність важливою властивістю особистості, яка забезпечує вибір і здійснення певного способу розв’язування завдань [129].

Самостійність як одну з вольових рис характеру розглядає Д. Дубравська. На думку дослідниці, самостійність полягає в “умінні орієнтуватися на власний досвід, знання й переконання, а не на тиск чи прохання з боку інших” [70].

Отже, зважаючи на проведений аналіз, у психологічній літературі зустрічається кілька визначень самостійності: як спосіб діяти відносно незалежно, ізольовано від інших, без сторонньої допомоги [46; 47]; як вольова якість або властивість особистості [202; 117; 181; 23; 114; 129]; як умова, за якої особистість діє самостійно [195]; як характеристика дій людини [52; 225]; як бажання підлітка “стати дорослим”, що у його розумінні означає бути самостійним [17].

Неоднозначність тлумачення даного поняття простежується й у педагогічних дослідженнях. В українському педагогічному словнику самостійність визначається як властивість особистості, що характеризується двома факторами: по-перше, сукупністю засобів – знань, умінь і навичок, якими володіє особистість; по-друге, ставленням особистості до процесу діяльності, її результатів й умов здійснення [56]. За педагогічним енциклопедичним словником самостійність – це одна з провідних якостей особистості, яка проявляється в умінні ставити перед собою певні цілі, добиватися їх досягнення власними силами. Самостійність означає відповідальне ставлення людини до своїх учинків, здатність діяти свідомо за будь-яких умов, приймати нестандартні рішення [180].

У дослідженнях М. Дайрі, Б. Єсипова [60; 72] поняття "самостійність" розглядається як здатність учня діяти, виходячи з внутрішніх переконань і спонукань, виявляючи при цьому максимум активності, творчості, ініціативи й відповідальності.

Аналіз наукових досліджень з педагогіки вказує на те, що сучасна педагогічна наука використовує кілька визначень дефініції "самостійність":

– це прагнення особистості до певного характеру діяльності, внутрішня готовність до самостійного визначення мети та дій, здатність чинити відповідно власним переконанням, без сторонньої допомоги [74; 188; 189];

– це якість особистості, що характеризується здатністю критично розглядати життєві явища; потребою та вмінням самостійно мислити, діяти ініціативно та творчо; здатністю орієнтуватися в новій ситуації, досягати мети, виходячи з конкретних умов, ураховуючи різноманітні погляди та висловлюючи власну точку зору; умінням бачити задачі, що виникають, знаходити способи їх вирішення власними силами; прагненням до відкриття нового [103; 146].

Незважаючи на те, що поняття "самостійність" трактується дослідниками по-різному, усі автори в узагальненому плані вважають, що його зміст розкривається через діяльність особистості.

У педагогічній теорії та практиці [4; 102; 103; 104; 183 та ін.] склалася тенденція до визначення самостійної діяльності студентів як засобу індивідуального пізнання, спрямованого на розширення фонду їхніх знань, збагачення досвіду пошукової роботи, розвиток особистісних якостей, серед яких провідного значення набуває самостійність. Цей вид навчальної діяльності передбачає самостійність студента в усіх її структурних компонентах – від постановки проблеми до здійснення контролю, самоконтролю й корекції, з переходом від виконання простих видів роботи до більш складних, що передбачають пошуковий, дослідницький і творчий характер.

На нашу думку, розвиток самостійності як риси творчої особистості є неможливим поза самостійною діяльністю як умовою її розвитку. Тому зміст навчання студентів – майбутніх учителів зарубіжної літератури – має визначати самостійний пошук істини. Така робота зумовлює розвиток самостійності. Підтвердженням цього твердження можуть послужити слова видатного педагога К. Ушинського: “…самостійні ж думки витікають із самостійно ж здобутих знань” [240, с. 34].

І. Лернер дотримувався переконання, що самостійність у навчанні включає активність: “неможливо бути самостійним, не будучи активним, але активність може й не поєднуватися зі самостійністю” [133, с. 29]. Визначаючи рівні переплетіння активності та самостійності, учений увів у науковий обіг такі поняття, як “проста самостійність” та “істинна самостійність”. Такий підхід має спільні риси з творчим і репродуктивним підходами. Ступінь самостійності під час відтворення (репродукції) знань є обмеженим, що він і назвав “простою самостійністю”. На думку І. Лернера, “істинна самостійність” є необмеженою в прояві самостійності й може бути названа творчою. Він визначив активність як складову самостійності, маючи на увазі, з одного боку, присутність творчої жилки в людині, а з іншого – оволодіння раціональними способами мисленнєвих операцій [133].

Вивчаючи співвідношення активності й самостійності особистості в діяльності, педагог простежив їх розвиток у динаміці від наслідувальної діяльності до творчої, результатом якої є вироблення певного продукту, що має суб'єктивну й об'єктивну вартість. У навчальній діяльності таким продуктом може бути вдало сформульована думка, самостійно встановлені причинно-наслідкові зв'язки тощо [131].

Відомий психолог О. Скрипченко також досліджував взаємозв'язок активності й самостійності. Він стверджував, що "в навчальній роботі самостійність виявляється в активності, спрямованій на набуття, удосконалення знань й оволодіння прийомами роботи" [219, с. 26].

На основі розуміння вченими сутності самостійності варто відзначити, що самостійність також тісно пов'язана з незалежністю, ініціативністю, наполегливістю, самоорганізацією, самоаналізом, самокритичністю та самоконтролем.

Слушною є думка М. Махмутова, що самостійність включає й творчість, яка проявляється в процесі навчання. Як якість особистості самостійність найкраще формується під час творчої діяльності учнів та студентів. За таких умов самостійність на початковому етапі її розвитку співвідноситься з ретельністю, а в кінці – з творчістю [145].

Викликає полеміку твердження Д. Харичевої [249], що творчість – це завжди самостійність, хоча самостійність не завжди творчість. Дослідниця зазначає, що самостійність не має чітких окреслень, які б вирізняли її з-поміж активності й творчості. Навіть у тій роботі, яка проводиться під безпосереднім керівництвом педагога, мають місце елементи самостійності.

Заслуговує на увагу визначення самостійності як якості особистості, що супроводжується творчим началом, подане М. Кухарєвим. Педагог зазначає, що самостійність найчастіше розкривається через готовність "до пошукової роботи, але не завжди містить у собі елементи дослідження на вищому рівні спілкування" [121, с. 110].

Розгляд різних підходів учених до визначення суті самостійності дозволяє виділити три напрями: самостійність як якість особистості; самостійність як характеристика діяльності, що проявляється в самоорганізації студентом своєї навчальної діяльності на різних рівнях її здійснення; самостійність як вольова властивість особистості [266].

Отже, проведений аналіз зазначених вище наукових праць дає підстави стверджувати, що питання самостійності особистості досліджено ґрунтовно як у педагогіці, так і в психології, *але залишається нерозкритою проблема творчої самостійності особистості.* Так, учені підкреслюють, що самостійність можлива й без творчих проявів суб'єкта навчання, бо його активність може не носити творчий характер, а виявлятися лише на репродуктивному та перетворювальному рівнях. В окремих працях використовується поняття дослідницької самостійності, з метою окреслити динаміку розвитку самостійності особистості – від відтворювальної діяльності до творчості та досліджень. Таким чином, дослідницький підхід до процесу навчання веде до творчого рівня самостійності [258].

У наукових дослідженнях останніх років чітко розмежовано дефініції "самостійна діяльність" та "творча самостійна діяльність" чи "творча діяльність". У зв'язку з цим необхідно розглянути другий компонент поняття творчої самостійності.

Творчість – багатогранне поняття, яке є предметом дослідження філософів, педагогів, психологів, методистів, літературознавців тощо. Щоб мати загальне уявлення про те, що таке творчість, спершу звернемося до енциклопедично-довідникової літератури.

В академічному тлумачному словнику української мови термін "творчий" має декілька значень, але в контексті досліджуваної проблеми найбільш прийнятним є тлумачення творчого як властивості, що "містить елементи нового, щось удосконалює, розвиває, збагачує" [221].

Досить поширеним є визначення творчості як діяльності людини, спрямованої на створення якісно нових, невідомих раніше духовних і

матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, наукові відкриття, інженерно-технологічні, управлінські чи інші інновації тощо) [36]. Зазначена дефініція підкреслює важливість різних видів діяльності людини (художньої, наукової, технологічної, управлінської тощо) в реалізації її творчого потенціалу.

Певне уточнення означеного поняття подається у філософському словнику: творчість – "діяльність, що породжує дещо якісно нове, чого ніколи раніше не було", або активне, сучасне засвоєння вже існуючого багатства культури [243, с. 405].

Таким чином, у наведених вище дефініціях акцент робиться на головному критерії творчості – створення людиною нових матеріальних і духовних цінностей. Це підтверджує той факт, що особистість і її самостійно-активне ставлення до світу вже вийшли за межі лише теоретично очікуваного й заявляють про себе в життєдіяльності як її головні творці, творці культури.

У зв'язку з цим, доречно звернутися до педагогічної енциклопедії, яка доводить, що "творчість оцінюється за її соціальною значимістю та оригінальністю (новизною)" [179, с. 216]. Можна погодитися й з поданим у ній визначенням творчості як вищої форми активності та самостійності людини.

Процес одержання нових матеріальних і духовних цінностей (продукту творчості) – творча діяльність. Творча діяльність є "одним із видів навчальної діяльності, спрямованої на розв'язання навчально-творчих завдань, що здійснюється переважно за умов опосередкованого чи перспективного управління, результат якого має суб'єктивну новизну, значення й прогресивність для розвитку особистості, особливо її творчих здібностей" [8, с. 12].

На думку дослідників В. Буряка, В. Лозової та ін., важливим показником навчальної творчої діяльності зазвичай є самостійність [33; 136]. Тобто, будь-яка творча діяльність студента передбачає його самостійність у процесі навчання. У свою чергу, творча діяльність стимулює розвиток самостійності

студентів, їхній творчий підхід до опанування змістом освіти, спонукає до самоосвіти, досягнення результатів у навчанні.

Таке навчання, як справедливо зазначає С. Мірошник, передбачає творче здобуття знань, умінь і навичок, а саме: самостійне використання школярами набутих якостей у нових ситуаціях – комбінування, перетворення відомих раніше способів діяльності, визначення нової проблеми, структури або функцій об'єкта чи розв'язання поставленої проблеми; генерування нових ідей, висунення гіпотез; критичне оцінювання навчального матеріалу або роботи у власних судженнях на основі аналізу, систематизації й узагальнення; обґрунтування думок, доведення їх правильності; створення оригінального нового продукту за допомогою уявлень [153].

Таким чином, показником результативності процесу навчання у вищому закладі освіти є самостійна творча діяльність студентів. Але не завжди самостійна діяльність є показником здатності до творчості. Творчою самостійна діяльність буде лише тоді, коли студенти мають достатньо сформовані вміння розпізнавати, визначати проблему, самостійно створювати власний алгоритм у ході розв'язання суперечностей, конструювати об'єктивно нове.

З огляду на зазначене вище важливо розмежовувати поняття "самостійність" і "творча самостійність" студентів у навчальній діяльності. У своєму дослідженні робимо спробу визначити відмінності між самостійністю та творчою самостійністю майбутнього фахівця, які, на нашу думку, виражаються в сукупності дій, що потребують сформованості певних умінь. Так, самостійність студента-філолога базується на таких уміннях:

– самостійно визначати мету, організовувати власну навчальну діяльність;

– орієнтуватися в новій ситуації, планувати й програмувати порядок виконання завдань;

– коригувати власну навчальну діяльність традиційним вибором засобів, методів, шляхів розв'язання поставленої проблеми чи завдання;

– самостійно виконувати завдання за зразком, здобувати нові знання, відбирати інформацію, навчальний матеріал, літературні джерела;

– критично мислити, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, висловлювати думку незалежно від суджень інших;

– усвідомлювати, контролювати й оцінювати свою діяльність.

Запропонований перелік умінь не статичний, його можна модифікувати, продовжувати, доповнювати. Цим коротким, але вагомим, на наш погляд, уточненням ми доводимо значущість і необхідність розвитку самостійності в майбутніх словесників. Позаяк для студента найбільші труднощі викликає не процес набуття знань, а застосування їх у своїй практичній діяльності.

З метою підвищення методичного рівня готовності студентів до творчого викладання зарубіжної літератури, піднесення ролі й місця творчої самостійності як важливої якості майбутнього фахівця вважаємо за необхідне вказати на ті вміння, які виступають необхідною умовою реалізації творчої самостійної діяльності філологів. Так, творча самостійність майбутнього вчителя-словесника потребує таких достатньо сформованих умінь:

– орієнтуватися в незнайомому навчальному матеріалі без сторонньої допомоги, самим відшукувати ефективні способи, прийоми й засоби виконання завдань, критично оцінювати результати власної діяльності;

– ставити перед собою мету, формулювати проблему, визначати етапи розв’язання й бути готовим до творчого її вирішення;

– мати глибокі та стійкі творчі потреби, виявляти творчу активність на високому рівні як у мисленні, почуттях, спілкуванні, так і в окремих видах діяльності, завдяки якій відбувається проникнення в сутність явища, постановка й розв’язання проблеми;

– переносити набуті знання в нові, нестандартні ситуації, встановлювати внутрішньопредметні та міжпредметні зв’язки;

– узагальнювати та систематизувати, демонструвати набуті знання, відкривати нове й глибоко усвідомлювати власний досвід;

– імпровізувати, нетрадиційно мислити, створювати нові поняття, висловлювати незвичайні ідеї, бачити нові взаємовідносини між уже відомими ідеями, формувати нові навички;

– відповідати за результати індивідуальної праці, прагнути до отримання та аналізу нових знань, створювати оригінальний освітній продукт, що є об'єктивно та суб'єктивно новим [256].

Висновки щодо суттєвої різниці між цими категоріями узагальнимо схематично (див. рис. 1.1.)

САМОСТІЙНІСТЬ		ТВОРЧА САМОСТІЙНІСТЬ
прагнення й уміння без сторонньої допомоги здобувати знання;	→	конструювати, моделювати, створювати об'єктивно нове;
готовність виконувати самостійну роботу за зразком, шаблоном, еталоном;	→	шукати нових прийомів і способів самостійного виконання навчальних завдань;
здатність діяти усвідомлено, ініціативно;	→	нестандартно, творчо;
вияв традиційного підходу, обмежених можливостей, зовнішньої мотивованості й керованості;	→	індивідуального підходу, творчого потенціалу, прихованих можливостей, необмеженого руху думки;
діяльність у вигляді повторення, відтворення, упізнавання, осмислення, порівняння, установлення зв'язків між фактами і явищами, запам'ятовування, підведення нової інформації під уже відоме тощо.	→	самостійного й активного продукування, оцінювання, дослідження, прогнозування, вироблення критичного аналізу, творчості тощо.

Рис. 1.1. Відмінність між самостійністю та творчою самостійністю студента

Логіка нашого дослідження диктує необхідність детально розглянути різні тлумачення поняття "творча самостійність". Незважаючи на його відносну новизну й малодослідженість, у наукових розвідках усе частіше можна зустріти застосування й висвітлення феномена творчої самостійності особистості в різних контекстах, що засвідчує його значущість [275].

Так, П. Підкасистий дійшов справедливого висновку: творча самостійність є специфічною якісною характеристикою особистості, яка виявляється в її прагненні до творчої діяльності, умінні будувати свою творчість та ефективно здійснювати цю діяльність самостійно [183].

Слушним є твердження М. Махмутова, який визначив творчу самостійність як інтелектуальну здатність учня мати власні судження, вносити елементи новизни й творчості у свою діяльність; уміння, що дозволяють самостійно вчитися [145].

Творчу самостійність як когнітивну якість особистості, що забезпечує успішне засвоєння навчального матеріалу під час його самостійного опрацювання, виявляється в здатності учня до самостійного продукування висловлювання відповідно до мети й ситуації спілкування, логічно розкриває О. Садовнікова [208].

Вузькоаспектність трактування явища творчої самостійності простежується в дисертаційному дослідженні Д. Харічевої. Вона розглядає його як інтегративне особистісне утворення динамічного характеру, яке забезпечує високий рівень успішності в практичній реалізації задумів і намірів у будь-якому виді діяльності без втручання збоку [248]. На нашу думку, розуміння аналізованого поняття має бути глибшим і змістовнішим.

Таким чином, учені по-різному трактують категоріально-понятійний зміст терміна “творча самостійність”. У більшості визначень робиться акцент на розкритті творчої самостійності як важливої передумови успішної навчальної діяльності людини, що проявляється в уміннях самостійно мислити та працювати. Але доводиться констатувати, що майже не приділено уваги “творчому внеску” суб’єкта в процес самостійної діяльності, що має принципове значення для професійного становлення майбутнього словесника.

Аналіз і переосмислення опрацьованої літератури допомагає сформулювати таке визначення ***творчої самостійності студентів: це якість особистості, яка характеризується внесенням елементів новизни***

у свою діяльність, усвідомленням власної здатності аналізувати й створювати "новітню продукцію" та відзначається критичністю мислення, продуктивністю й цілим комплексом умінь, які забезпечують високий рівень навчальної діяльності.

Відтак, є очевидним той факт, що в процесі освоєння студентом-філологом майбутнього фаху необхідно комплексно сформувати блок основних умінь, спрямованих на високий особистісний професійний результат (див. рис. 1.2.).

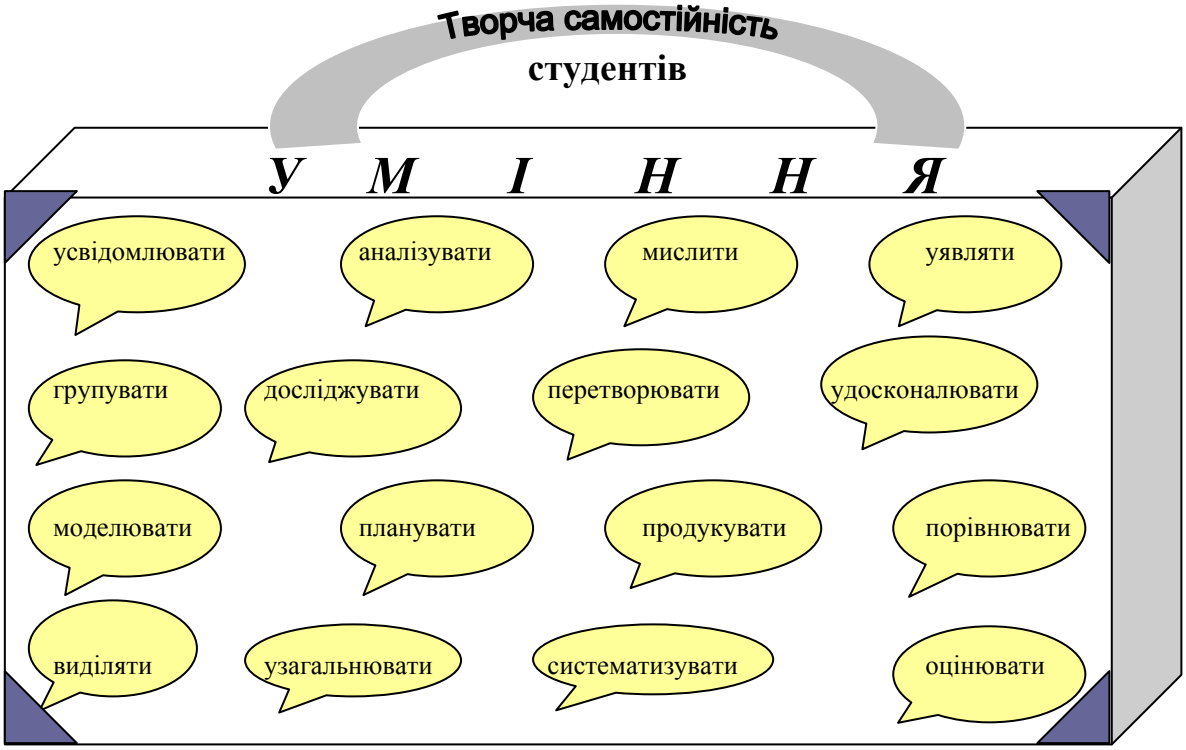


Рис.1.2. Комплекс основних умінь креативного студента-філолога

Таке бачення основних професійно-методичних умінь студента-філолога зумовлюється багатоаспектністю та інтегративністю творчої самостійності як базової якості особистості майбутнього вчителя зарубіжної літератури.

У системі вітчизняної професійної підготовки словесника одне з чільних місць займає університетський курс методики викладання зарубіжної літератури. Він передбачає теоретико-практичне засвоєння студентами закономірностей і принципів педагогічної діяльності, опанування системою методологічних і методичних положень викладання предмета, віднаходження майбутніми словесниками індивідуального стилю педагогічної діяльності в

процесі оволодіння спеціальністю. Майбутньому вчителю важливо не лише усвідомити специфіку викладання зарубіжної літератури в сучасній школі, а й набути певну перспективу, уявлення про можливі шляхи власної творчої роботи в школах того чи іншого профілю [271].

Акцентовані на особистісно-орієнтовану парадигму освітні завдання зумовлюють необхідність розвитку творчих здібностей і творчої самостійності студентів-філологів, пошуку нестандартних підходів і рішень у формуванні їхньої готовності до майбутньої педагогічної діяльності. Цей процес безпосередньо пов’язаний із включенням особистості студента в різні види діяльності з метою вироблення різних способів виконання завдань у стандартних і нестандартних умовах та формування творчої, самостійної активності, ініціативності в професійному самовдосконаленні [261].

З урахуванням сучасних тенденцій розвитку вищої школи, вимог Болонського процесу, поступового переходу системи освіти до компетентнісної парадигми, самостійна діяльність є домінуючою серед інших видів навчальної діяльності, що обумовлює необхідність розвитку творчої самостійності студентів у процесі їх професійної підготовки до викладання літератури в школі.

Зазначимо, що у вищі навчальні заклади приходить молодь, яка має різний рівень сформованості творчих здібностей і навичок самостійної діяльності. Особистість, яка не вміє самостійно мислити й діяти, не зможе виявити творчі (креативні) можливості й задатки, надані їй природою. Тому завдання педагога полягає в тому, щоб максимально розвинути в індивідуальності студента це творче начало.

У сучасній освітній моделі підготовки вчителя зарубіжної літератури одне з головних завдань полягає в тому, щоб допомогти студентам зрости у творчій самостійності, дати їм відчути радість від подолання труднощів, переконати в здатності мислити творчо, самостійно орієнтуватися в сучасному науковому середовищі, навчити їх розуміти свої здібності й

можливості через включення в самостійну творчу діяльність, забезпечити належні умови для професійної самоорганізації та самореалізації [261].

Таким чином, перед вищою школою постає завдання розвивати творчу самостійність студентів не лише як процес самостійного виконання творчих завдань, а як одну з провідних якостей особистості з урахуванням усіх її складових. Недооцінка цього зумовлює практичну безпорадність випускників на порозі самостійного життя [148].

Проведений теоретичний аналіз досліджуваної проблеми дає підстави стверджувати, що ***розвиток творчої самостійності майбутнього вчителя зарубіжної літератури – це процес формування особистості, обумовлений продуктивною самостійною діяльністю, яка забезпечує створення якісно нових нестандартних цінностей навчально-виховного значення та передбачає самостійність і творчість особистості, активізацію психічних процесів (мислення, уяви, фантазії, інтуїції тощо), наявність здібностей, мотивів, знань і вмінь, що зумовлюють позитивну результативність творчої самостійної діяльності*** [258].

Розуміння феномену творчої самостійності відбувалося поступово, унаслідок того, що дана категорія містить у собі філософський і психолого-педагогічний зміст. Однак поелементний розгляд поняття “творча самостійність” через аналіз категорій “самостійність” і “творчість” дозволяє стверджувати, що науковий пошук багатьох учених не дає цілісного уявлення про сутність, рівні й показники творчої самостійності особистості. Те, що науковому поняттю “творча самостійність” бракує усталеності, певною мірою пов’язано зі складністю й багатовимірністю цієї категорії, а також із різними науковими підходами до висвітлення його змісту.

Для реалізації поставлених у роботі завдань необхідно дослідити феномен творчої самостійності особистості в методиці викладання літератури, визначити реальний стан розвитку творчої самостійності студентів вищих педагогічних закладів.

Висновки до розділу 1

Методологічну основу системи розвитку творчої самостійності становлять філософські положення й учення про творчість і самостійність особистості, психолого-педагогічні концепції про розвиток особистості в навчальній діяльності, педагогічні теорії про творчий і самостійний види діяльності суб'єктів навчання.

Теоретичний аналіз філософських джерел доводить, що самостійність є визначальною рисою людської свідомості, а творчість – природна властивість людини, тому її можна й необхідно стимулювати, розвивати цілеспрямованими способами.

Огляд психолого-педагогічної літератури підтверджує, що в різні періоди вітчизняними та зарубіжними вченими приділялась значна увага окремим аспектам досліджуваної проблеми: формування творчої особистості; зміст творчої діяльності суб'єктів навчання; значення самостійної роботи в оволодінні знаннями, вміннями й навичками; сутність, компоненти й рівні розвитку самостійності особистості; ефективні педагогічні способи та засоби формування самостійності студентів тощо.

Системний аналіз різних підходів до трактування феномена творчої самостійності дає змогу встановити, що творча самостійність – це якість особистості, яка характеризується внесенням елементів новизни та творчості у свою діяльність, усвідомленням власної здатності аналізувати й створювати "новітню продукцію" та відзначається критичністю мислення, продуктивністю й цілим комплексом умінь, які забезпечують високий рівень навчальної діяльності.

У контексті проблеми дослідження відзначається, що наявність у студентів професійних інтересів, потреб та намірів, мотивів, активності та самостійності сприятиме особистісному професійному зростанню майбутніх словесників за умов здійснення ними творчої самостійної діяльності. Комплексне врахування цих психологічних особливостей студентського віку

допоможе в процесі розробки й упровадження методичної системи в навчальний процес.

Методичну систему розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури рекомендуємо основувати на:

– стимулюванні навчальної діяльності студентів, що необхідно пов’язувати із впровадженням проблемного навчання, самостійної роботи творчого характеру, елементів дослідницького методу, наукового пошуку, творчих і проблемно-пошукових завдань, систематичним використанням проблемних і творчих ситуацій (дискусій, критичних суджень, оціночних ситуацій, висунення гіпотез та їх доведення) тощо;

– використанні евристичного методу навчання, що інтенсифікує розвиток умінь порівнювати, узагальнювати, формулювати й висловлювати власні думки, робити самостійні висновки, проводити дослідження;

– активній самостійній діяльності: робота з першоджерелами, підготовка рефератів, доповідей, індивідуальне виконання завдань практичного та творчого характеру, розв’язання проблемних і творчих ситуацій, написання різних видів творчих робіт тощо.

РОЗДІЛ 2
НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ДОСВІД І ПРАКТИКА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

2.1. Розвиток творчої самостійності особистості в методичній науці

У наш час модернізація вищої школи зміщує акценти навчального процесу на гуманістичну модель розвитку освіти, головними ознаками якої є: залучення суб'єкта навчання до самостійного пошуку істини, самоактивності в процесі професійного зростання через діалог, творчість, практичну діяльність, мовну комунікацію; створення умов для саморозвитку особистості. Відтак, у підготовці вчителя, зосібна словесника, найперспективнішим вбачається включення майбутнього філолога в самостійну творчу теоретично-практичну діяльність, що навчить його розуміти власні здібності й можливості, забезпечить належні умови для професійної самоорганізації та самореалізації, посприяє виробленню вмінь самостійно орієнтуватися у зростаючих інформаційних потоках, здійснювати їх критичний аналіз, мати власні судження, вносити елементи новизни й творчості у свою діяльність.

У зв'язку з цим актуалізується проблема реалізації творчих можливостей викладачів вищих педагогічних навчальних закладів в оволодінні методами, прийомами й засобами розвитку творчої самостійності студентів-філологів, що є надійним гарантом оновлення освіти та створення належних умов самореалізації особистості, а це, у свою чергу, суттєво підвищить готовність випускників до педагогічної праці в школі.

Дослідження проблеми розвитку творчої самостійності особистості в процесі навчання дає підстави визнати, що вона відносно нова в історії методики. Натомість вивченню проблеми творчої особистості здавна належить чільне місце. Учені відзначають, що творчою особистістю вважається та людина, яка володіє високим рівнем знань, прагне до чогось

нового, оригінального. Для такої людини творчість є необхідною умовою існування, а притаманні їй здібності є запорукою успішної творчої самостійної діяльності.

Ретроспективний і сучасний аналіз методичної літератури дає змогу простежити розкриття вченими-методистами проблем творчості, самостійності, особливостей творчої самостійної діяльності, розвитку креативної особистості та формування творчих здібностей суб'єкта пізнавальної діяльності.

Перші спроби комплексного вирішення проблеми організації творчої діяльності на уроках літератури здійснили педагоги-словесники XIX ст.– початку XX ст. Так, у працях Ф. Буслаєва, В. Водовозова, В. Данилова, М. Корфа, В. Острогорського, М. Пирогова, В. Стоюніна, М. Соколова та ін. простежується розкриття цілої низки теоретико-практичних проблем методики викладання літератури, професійних умінь та готовності вчителя до педагогічної діяльності. Проведений аналіз окремих робіт свідчить, що серед базових умінь учителя-словесника дослідники виділяють і вміння майстерно використовувати самостійні творчі роботи учнів: творчі перекази, письмові роботи за запитаннями, що вимагають самостійної роботи над текстом, творчі роботи на проведення самостійного аналізу твору, на стимулювання активності учнів тощо. Але поняття "творчість", "самостійність" не отримують чіткого трактування в їхніх працях [265].

Так, М. Пирогов, висловлюючи власні переконання щодо методів і прийомів викладання, підкреслював важливість тих педагогічних прийомів та засобів при викладанні різних предметів, які сприяють "збудженню розумово самостійної діяльності учнів", розвитку їхньої сприйнятливості, уваги й самостійного судження [186].

На самостійному вивченні літератури наполягали й такі методисти, як В. Брюханов, Л. Богоявленський, М. Григор'єв, В. Данилов та ін. Для прикладу, В. Данилов надавав особливо великого значення методу літературної бесіди в активному здобутті знань, збудженні творчого та

критичного мислення, самодіяльності учнів. Він наголошував, що цей метод привчає школярів до самостійного викладу матеріалу, висловлення власних думок не тільки під час виконання усних видів роботи, а й у процесі написання творчих письмових робіт [62].

Особливий інтерес для нашого дослідження представляють методичні рекомендації "Про викладання російської літератури" В. Стоюніна [229]. Учений-методист відзначав, що вчитель-словесник має бути зацікавленим у формуванні вмінь учнів робити обов'язкові самостійні висновки на основі прочитаного твору у вигляді самостійних письмових робіт. Характер рекомендованих ним робіт є творчий, оскільки пов'язаний зі зміною форми розповіді, висуненням інших питань, комбінуванням образів і понять (прообрази твору-відгуку, роздуму, критичного аналізу).

Важливість творчої самостійної роботи з літературним твором доводив у своїх працях і М. Корф. Він критикував укорінення механічного читання без усвідомлення змісту прочитаного, убачаючи вирішення проблеми свідомого читання засобами використання різноманітних вправ, запитань, письмових робіт, бесід з метою збудження мислення й самодіяльності суб'єктів навчання. "Школа, – як справедливо визнавав М. Корф, – у якій нема безперервної творчості, – мертвий організм; тільки викладач, що працює над собою, може вдихнути в нього життя…" [112, с. 189]. Академік О. Мазуркевич висловлював суголосні думки в праці "Метод і творчість". Учений наголошував на важливості цієї тези для розкриття проблеми творчої діяльності вчителя-словесника [138].

Таким чином, на початок XX ст. в методиці були зроблені вагомі відкриття з досліджуваної проблеми. Проте дозволимо собі констатувати, що описані методичні вміння вчителя ще не знайшли системного практичного впровадження, а мали здебільшого змістово-теоретичний характер.

Період 30–50-х років XX ст. не відіграє вирішальної ролі в методичному розв'язанні проблеми творчої самостійності особистості в навчальному процесі. Проте варто відзначити плідну працю тих учених-методистів, які

заклали основи творчого підходу у викладанні літератури в школі. Практично корисними для нашого дослідження є праці В. Голубкова, І. Плотнікова, М. Рибникової та ін. Аналіз методичного доробку зазначених авторів дає змогу виділити важливі й нині уміння вчителя-словесника: працювати з навчально-методичною літературою, раціонально і творчо користуватися методичними прийомами, проводити літературні експерименти над образами-персонажами, творчо поширювати художній текст, розробляти систему навчальних завдань, що ґрунтуються на характері самостійної діяльності особистості тощо [255].

Так, М. Рибникова основою вмінь учителя-словесника вважала глибокі знання літератури й методики, які мають сприяти особистісному розвитку школяра. Дослідниця акцентувала увагу на творчому характері методики, підкреслюючи важливість дослідницького методу вивчення літератури, який передбачає доступний для школярів самостійний розбір твору, багатогранність творчої праці вчителя й учнів, уключає різні форми самодіяльності суб'єктів навчання. Методист навіть пропонувала відмовитися від підручників, замінивши їх питальниками, у яких подати завдання для самостійних спостережень суб'єктів навчання над художнім текстом. Особливого значення вона надавала системі творчих робіт: написанню п'єси, оповідання, рецензії, газетної статті тощо [206].

Ідею відповідності літератури як навчального предмета загальним завданням середньої школи – розвивати самостійність, активність та ініціативність особистості – виокремлював В. Голубков [53]. Учений наголошував на активній співпраці вчителя й учня в навчальному процесі. У власних методичних розробках дослідник відстоював це твердження, наполягаючи на раціональному використанні словесником тих методів (лекційного, літературної бесіди й самостійної роботи учнів), які всебічно сприяють розвитку самодіяльності суб'єктів навчальної діяльності, активізації їхнього мислення та творчої роботи над словом.

З пошуків і знахідок В. Голубкова важливо почерпнути те, що методист переконливо доводив необхідність розвитку логічного й образного мислення суб'єктів навчання, розробив методику проведення письмових робіт. Розкриваючи свої погляди на методику літератури, у своїй головній праці "Методика викладання літератури" він цілком обґрунтовано розглядав її як науку, яка не тільки дає вчителеві систему знань, а й спонукає його до самостійних творчих пошуків.

Отже, у розглянутий нами період учені-методисти заклали основи формування вмінь словесників до викладання літератури, проте шляхів розвитку й застосування цих умінь у системній підготовці майбутнього вчителя не окреслили.

У 60–80-х роках XX ст. інтерес до проблеми творчої самостійної діяльності помітно зростає. Аналіз методичних посібників, монографій і статей таких науковців, як Т. Бугайко, Ф. Бугайко, О. Бандура, Г. Бєлєнький, Г. Гуковський, М. Кудряшов, О. Мазуркевич, О. Никифорова, В. Неділько, Є. Пасічник, З. Рез та ін., дає змогу зробити висновок, що здобутки методичної науки спрямовуються на вдосконалення професійної діяльності вчителя, на те, як навчити учнів самостійно сприймати художній твір, аналізувати його, творчо оцінювати прочитане. Однак у методичній літературі цього часу не розглядаються питання формування необхідних умінь майбутніх учителів-словесників у процесі їх теоретико-практичної підготовки [265].

Більшість учених цього періоду традиційно приділяють увагу розвиткові усного й писемного зв'язного мовлення в навчальному процесі, методичним аспектам написання творчих робіт, і значно менше – проблемі підготовки до їх написання, активізації уяви, образного й логічного мислення, здатності генерувати ідеї, комбінувати образи й поняття. Активно обговорюється питання змісту навчальної творчості, її значення в процесі вивчення літератури як шкільного предмета. Методисти доходять висновку, що творчі завдання сприяють підвищенню уваги до предмета, але не мають

безпосереднього відношення до процесу навчання, тому не можуть використовуватися системно [255].

Так, Т. Бугайко і Ф. Бугайко у своїх працях акцентували увагу на проблемі творчого читання літератури в школі, відвівши особливу роль творчій уяві й залученню життєвих асоціацій до процесу художнього читання, а також обстоювали принцип творчої активності в навчанні, коли суб'єкт виступає в ролі діяльного учасника педагогічного процесу, а не зображається як пасивний об'єкт впливу викладача [134, с. 440 – 441]. На основі цього принципу вони сформулювали важливий висновок про те, що характерною рисою справжньої майстерності вчителя літератури є творча своєрідність, зокрема педагог, який пропонує учням виконання творчих робіт, має проявляти сформованість власних творчих умінь (написати рецензію, анотацію, статтю, відгук тощо). Словесник, на їхню думку, зобов'язаний уміти виконувати всі види роботи, над якими працюють його учні [30].

Подружжя Бугайків намагалося довести, що "вчитель словесності формується у вищому навчальному закладі" і саме там необхідно створити всі умови для його професійного становлення [31]. Вони зазначали, що поряд з літературознавчою, загальнопедагогічною та психологічною підготовкою майбутнього вчителя-словесника важливу роль відіграє також методична озброєність. "Знання стають силою тільки тоді, коли вони приведені в дію. Самих знань мало для майстра, йому потрібні ще вміння й навички" [30, с. 59].

Ретроспективний аналіз літератури дозволяє констатувати, що вміння вчителя-словесника методисти 60 – 80-х років XX ст. намагаються об'єднати в поняття методу. Серед основних методів вивчення літератури вони виділяють такі: виклад учителя (лекцію), літературну бесіду, самостійну роботу учнів [265].

Привертає увагу обґрунтування методів вивчення художньої літератури, подане в дослідженнях М. Кудряшова. Методист наголошував, що в умовах

усезростаючої кількості наукової інформації необхідно створити такий характер навчання, який би сприяв виробленню вмінь самостійно здобувати й постійно поповнювати знання, критично засвоювати навчальний матеріал. У рамках розвивального навчання вчений виділив і науково обґрунтував методи творчого читання, евристичної бесіди, дослідницький та репродуктивний, які активізують навчально-виховний процес, створюють ситуацію самостійності мислення й забезпечують розвиток творчих здібностей особистості [43, с. 458 – 498].

Науково-методичні ідеї М. Кудряшова розвивала дослідниця Є. Карсалова. Вона запропонувала власну методичну систему використання методів творчого читання, евристичного, репродуктивно-творчого та елементів дослідницького з метою формування творчого мислення й творчої самостійності особистості [96]. Ураховуючи сенситивність вікового періоду до розвитку творчих здібностей, вона рекомендувала використовувати проблемні запитання, вправи на складання плану, добір, класифікацію, зіставлення образів, творчі перекази, різноманітні види художнього читання тощо [Там само, с. 21 – 22].

Над розв’язанням проблеми вдосконалення методів, прийомів і форм викладання літератури з метою активізації навчального процесу й пожвавлення методичної роботи послідовно й ефективно працював О. Мазуркевич. Він досліджував навчальний метод у невіддільній єдності з творчістю вчителя-словесника й наполягав на творчому застосуванні методів, з урахуванням специфіки літератури як мистецтва слова [138]. Учений-методист доводив, що зародженню творчих поривань у мисленні суб’єктів навчання, стимулюванню їхньої творчої активності, виробленню самостійної позиції сприяє глибше проникнення в зміст і форму літературного твору, у світ його літературних образів.

У цей час над проблемою творчої діяльності активно працював В. Цимбалюк [253]. Дослідник зазначав, що творчість не можна зводити лише до процесу пізнання, бо вона включає в себе й уяву, пов’язану не з

відтворенням, а з перетворенням практичного досвіду людини. У посібнику для вчителів він подав власне визначення поняття “творча діяльність”: “це вищий рівень пізнавальної активності й самостійності особистості, коли вона бере участь у виробленні нових для неї знань без використання готових зразків, тобто розглядає явища з іншого боку, у новій ситуації, порівнює й зіставляє їх. Вона здебільшого спрямована на розвиток мислення та особистості в цілому” [253, с. 5]. Указавши на важливу роль творчої діяльності в розвитку особистості, В. Цимбалюк слушно виділив основні складові творчого процесу: активність, самостійність, новизну тощо. Безперечно, наукові погляди методиста мають суттєвий вплив на розв’язання вказаної проблеми.

Ефективні шляхи вирішення проблеми творчої діяльності молодих фахівців запропонувала вчитель-дослідник Ю. Львова. У книзі для вчителя “Розвивати дар творчості” [137] вона стверджувала, що під час викладання циклу педагогічних дисциплін на філологічних факультетах, проведення студентської практики надзвичайно мало часу приділяється розвитку творчих шукань майбутніх учителів-словесників. Це призводить до того, що молоді вчителі відчувають себе безпорадними в проведенні різних видів нетрадиційних уроків, позакласної роботи тощо. Дослідниця запропонувала такі педагогічні умови спонукання студентів до творчості: розвиток, збагачення, поглиблення інтересів, у центрі яких стоять уподобання до тієї чи іншої творчої діяльності; розширення знань, пов’язаних із зростаючими навчально-пізнавальними інтересами; активна позиція студентів, озброєння їх необхідними способами, прийомами творчої роботи; поєднання загальної роботи з індивідуальним, диференційованим підходом до кожного, хто проявляє себе у творчій діяльності; розвиток сили волі та самостійності студентів-філологів; розвиток критичного ставлення до себе й до результатів своєї діяльності [137, с. 7].

Відтак, у роботі Ю. Львової подаються адекватні та ефективних шляхи розвитку творчих здібностей студентів. Виділяючи умови, що спонукають до

розвитку творчості, дослідниця намагалася довести значущість і необхідність для майбутніх словесників як набуття професійних знань та практичних умінь, так і розвитку особистісних рис та властивостей. Однак варто зазначити, що запропонований перелік умов не можна вважати повним і вичерпним. У рамках сучасних вимог до професійної підготовки вчителя-словесника він потребує творчого підходу та доопрацювання.

Думки з приводу важливої ролі творчості, активності та самостійності майбутніх учителів-словесників висловлював у власних методичних розвідках М. Качурин. На думку дослідника, ці якості особистості допомагають об'єднати знання й уміння, отримані у вищій школі, у єдину цілісну систему, сприяють розвитку творчих нахилів і здібностей [150, с. 81 – 86]. Надзвичайно актуальною й сьогодні залишається думка методиста про необхідність системи в навчанні.

Практично корисними для нашого дослідження є методичні праці відомого вченого Є. Пасічника, у яких він поділився власними поглядами щодо проблеми творчої самостійності особистості в навчальному процесі. Методист зауважував, що творчий підхід словесника до викладання літератури відкриває можливості для виявлення творчих здібностей, самостійності, індивідуальної свободи школярів. „Необхідно створювати на уроках сприятливі умови для внутрішньої духовної свободи, ... забезпечення активного включення учня в діяльність з власної ініціативи, де найповніше виявляються потреби учнів у пізнанні, творчості, самовираженні, комунікативній активності" [177, с. 118].

Опрацьовуючи питання способів організації навчально-пізнавальної діяльності, що сприяють розвитку активності та творчої самостійності особистості в процесі вивчення літератури, Є. Пасічник звернув увагу на проблемність у навчанні, комунікативно-творчу й самостійну діяльність, різноманітні завдання, що заохочують і спонукають суб'єкт навчання до творчої діяльності, позакласної роботи [Там само].

На неухильному зростанні ролі творчості та самостійності в навчальній діяльності наголошувала О. Бандура. Вона вказувала на важливість свідомого, активного та творчого засвоєння літературних фактів і явищ. На думку дослідниці, до кращих результатів у даному випадку може привести метод евристичної бесіди, який відкриває необмежені простори для мислення, самовиявлення й творчості суб'єктів навчання [13].

Разом із тим учені-методисти в 60–80-х роках XX ст. активно вивчали питання самостійної роботи учнів на уроці. Так, подружжя Бугайків відводило самостійній роботі першочергову роль, підкреслюючи, що вона активізує розумову діяльність особистості, розвиває самостійне мислення, образне й логічне, виховує ініціативу, наполегливість, здатність до самостійних рішень. Самостійність вони вбачали в тому, що "учні "приймають" поставлену вчителем проблему, зацікавлюються нею, охоче беруться за її розв'язання. По-друге, учні самі шукають шлях розв'язання проблеми (хоч учителеві він уже відомий)" [30, с. 78]. Методисти не оперували поняттям творчої самостійності, але допускали "вищі етапи опанування вмінням самостійної праці", на яких суб'єкти навчання самі висувають проблему, над розв'язанням якої працюють без керівництва й сторонньої допомоги [255].

Академік О. Мазуркевич відзначав, що "самостійна робота над текстом художнього твору... є найперша, вихідна позиція активізації навчально-виховного процесу, забезпечення всеохоплюючої творчої діяльності учнів на уроках літератури.., спрямованих на глибоке вивчення художніх творів у зв'язку з життям" [138, с. 105]. Він доводив, що одним із найефективніших методів розвитку самостійного мислення, самовиявлення, творчості є "саме метод бесіди, коли на уроці створюється так звана дискусійна або проблемна ситуація" [Там само, с. 131].

Вагоме значення самостійної роботи на уроці літератури розкривається в дослідженнях В. Неділька. Учений наголошував, що така діяльність "створює максимальні умови для розвитку самостійності та творчого мислення

особистості, виробляє в них навички й уміння робити власні обґрунтовані висновки щодо літературних творів, а також і щодо життєвих явищ" [164, с. 118]. Самостійність, активність і творчу позицію суб'єктів навчання в процесі вивчення літератури, на думку методиста, забезпечують також евристичний метод і проблемне навчання.

З. Рез розкрила проблему самостійної роботи у вигляді письмових та усних творчих робіт, запропонувавши такі види: доповіді, статті, анотації, рецензії, оригінальні художні твори – оповідання, п'єси тощо. Дослідниця стверджувала, що такі завдання створюють умови для творчого характеру діяльності суб'єктів навчання, стимулюють розумову та творчу активність, розвивають їхню самостійність [150].

Слушною видається думка Є. Колокольцева, що будь-який самостійно написаний твір може вважатися творчим результатом, адже в ньому самостійно висвітлюється питання, зазначене темою, висловлюється авторська думка [105].

На послідовній роботі з розвитку самостійного мислення особистості, зокрема її читацької самостійності, наполягав і методист Г. Бєлєнький. Він пропонував на уроках літератури систематично використовувати проблемні запитання, пошуково-дослідницькі завдання, проводити семінарські заняття, співбесіди, консультації – одним словом, ті методи, прийоми і форми робіт, які сприяють розвитку самостійності суб'єктів навчання, перетворенню їхніх знань у переконання [222].

Таким чином, учені-методисти 60–80-х років XX ст. убачали покращення викладання літератури у вихованні самостійності та формуванні творчого підходу до вивчення мистецтва слова. Вони розробляли питання ефективних способів її викладання з метою активізації діяльності й розвитку творчих умінь вихованців, однак проблемі формування творчої самостійності як передумови продуктивної діяльності увага не приділялася [265].

Новий період розвитку методики викладання літератури починається з набуттям Україною незалежності. Методичні ідеї щодо розвитку творчості й самостійності суб’єктів навчання знаходимо в працях Н. Волошиної, О. Куцевол, Л. Мірошниченко, Б. Степанишина, Ю. Султанова, Г. Токмань та інших. Учені-методисти чітко визначають необхідність творчої навчальної діяльності студентів у процесі фахової підготовки [255].

Вивчення літератури розглядається науковцями не як самоціль, а як засіб виховання й розвитку особистості. Реалізація цього положення можлива за умови використання навчальних занять нових видів, позакласної роботи, ефективних методів (евристичний, дослідницький, самостійної роботи) і прийомів навчання (побудова системи запитань і завдань, постановка проблемних запитань, дослідницьких завдань, проведення диспуту, порівняння творів та ін.), творчих завдань тощо. Методисти доводять, що за допомогою використання завдань підвищеної складності, завдань для індивідуалізованої літературно-творчої роботи можна стимулювати творчу діяльність та літературну обдарованість суб’єктів навчання.

Огляд праць учених-методистів зазначеного періоду дає підстави вважати традиційний розподіл письмових робіт на твори репродуктивного (на літературні теми) і продуктивного характеру (образного чи емоційно-образного типу) штучним. Будь-який самостійно написаний учнем твір може вважатися творчим результатом, адже в ньому висловлюється власна думка особистості. Рівень креативності такої роботи залежить від авторського ставлення до її створення, від літературної освіченості та емоційної обдарованості суб’єкта навчання.

Досить ґрунтовно питання взаємозв’язку творчої та самостійної діяльності в навчальному процесі розкривав Б. Степанишин [226]. “Самостійна робота, – на думку методиста, – прищеплює учням необхідні практичні вміння й навички розумової праці в галузі гуманітарних наук і мистецтва слова…, сприяє формуванню творчої активності, бо при її застосуванні учень стає не лише об'єктом, а й суб'єктом, співтворцем

навчання і виховання” [Там само, с. 12]. У посібнику “Викладання української літератури в школі” методист визначив три рівні розвитку самостійності особистості: самостійно-репродуктивний, репродуктивно-критичний, критично-творчий. Розкриваючи сутність останнього, він указав на вміння суб’єктів навчання “творчо застосовувати здобуті знання, вміння і навички, тобто створювати щось якісно нове” [226, с. 141].

На проблемі творчої діяльності школярів аргументовано акцентує увагу Л. Мірошниченко. Вона стверджує, що лише творчий учитель може виявляти й розвивати творчі здібності учнів. “У кожній дитині закладені невичерпні джерела творчості, які треба розкрити й розвинути, а це зможе зробити лише той учитель, який дбає постійно про свій творчий розвиток, методичну підготовку” [155, с. 89]. За визначенням методиста, “творчість учителя-словесника – це виснажлива (якщо згадати відоме поняття “муки творчості”) і радісна (творче натхнення та його здобутки) цілеспрямована діяльність, наслідком якої стане навчання й виховання всебічно розвиненої особистості” [Там само, с. 89]. Великою заслугою Л. Мірошниченко є розробка власної обґрунтованої системи методичної підготовки вчителя зарубіжної літератури до творчої діяльності. На думку дослідниці, лише ґрунтовна науково-методична підготовка вчителя-словесника дасть можливість вирішити актуальні проблеми шкільного курсу “Зарубіжна література”.

На переконання Л. Мірошниченко, процес творчого навчання літературі полягає в системній організації роботи вчителя та учня: виборі теми, прийомів і видів робіт; визначенні потенційних можливостей творчого розвитку учнів; доборі “випереджальних” завдань творчого характеру, що сформують мотивацію творчого навчання [154]. Тому творчим роботам (усним чи письмовим) контрольного характеру має передувати низка навчальних, тренувальних творчих завдань (тренувальні вправи-ігри, літературні ігри, уявна зустріч з героями, подорож до чарівного світу, створення власної театралізованої казки, загадки тощо), завдання пошукового та дослідницького характеру.

Безсумнівно, слушним є твердження Л. Мірошниченко про творчу природу уроку літератури, що забезпечується пріоритетністю застосування методів творчого читання, евристичної бесіди, дослідницького й репродуктивного, різноманітних видів і форм пізнавальної активності суб'єктів навчання, що гармонізують інтелектуальну й практичну сфери навчальної діяльності особистості.

На системному підході до впровадження творчої діяльності в навчальний процес наполягала Н. Волошина. Так, учена-методист стверджувала, що для того, щоб підтримати творчі починання особистості, її добровільність і самостійність, викладач має бути не диктатором, а організатором, консультантом і помічником у всіх видах діяльності; він повинен не вимагати накопичення знань та вмінь, а постійно збагачувати особистість творчим досвідом, формувати в неї механізм самоорганізації та саморозвитку; також педагог має підтримувати атмосферу творчості в навчальному процесі, не нав'язуючи своїх думок, шануючи судження інших, зароджувати впевненість своїх вихованців у власних творчих можливостях.

Ефективним способом формування й розвитку творчої навчальної діяльності Н. Волошина вважала нові види і форми занять. "Серед них – лекції, семінарські заняття, учнівські конференції, співбесіди, диспути, практикуми, консультації, конкурси на кращий учнівський твір тощо" [160, с. 56]. З метою розвитку ініціативності, самодіяльності та творчих здібностей особистості вона пропонувала використовувати завдання, "які вимагають творчого підходу до їх розв'язання, систематизації вмінь та навичок, що стимулюють активність школяра: створення умов для творчої діяльності; використання пошукових, тестових завдань, які виявляють ознаки самостійності учнів, творчої активності" [Там само, с. 8].

Також Н. Волошина надавала вагомого значення самостійній діяльності, що допомагає поринути в атмосферу творчого пошуку. "У неї можуть входити такі види роботи, як добір літературного матеріалу до розкриття проблеми; з'ясування ролі художніх деталей, влучно використаних

письменником; роздуми над психологічною характеристикою героя; виявлення авторських оцінок зображуваного у творі; розкриття ролі підтексту в змалюванні характеру героя, подій" [160, с. 8]. Учитель, на її думку, має наперед передбачити всю систему самостійної роботи.

Серед важливих літературно-творчих здібностей особистості Г. Токмань виділяє уміння власної літературної творчості. Наприклад, вона пропонує виражати думки, переконання, враження суб'єктів навчання "у формі вірша, новели, етюду, сторінки зі щоденника, невідправленого листа тощо" [237, с. 60]. Тому звертає особливу увагу на те, що в навчальному процесі слід підтримувати атмосферу схвалення й сприяння власній творчості особистості. Розвиток творчої уяви, на думку методиста, стане ґрунтом для сходження на новий рівень розуміння художньої літератури.

О. Куцевол, досліджуючи проблему вивчення епіграфованих творів, пропонує використовувати "евристичні й проблемні завдання до теми уроку чи епіграфа до твору" [123, с. 9]. Слушною є думка дослідниці про творчий характер навчальної ситуації як необхідний першоелемент структури уроку літератури [124]. Узагальнюючи наукові висновки щодо творчої природи уроку літератури (важливість співтворчості вчителя та учнів, відмову від тиражування уроків, увагу до розвитку індивідуально-творчих здібностей вихованців), учена-методист стверджує, що проблема структури та типологічних різновидів творчого уроку літератури потребує нового осмислення.

О. Куцевол доводить, що творчість є цінним явищем людської культури й необхідним складником професійного становлення вчителя літератури. Вона відзначає особливу роль учителя-словесника у формуванні творчої особистості школяра, виходячи зі специфіки та ролі літератури як навчального предмета. На її думку, модернізація вищої школи змінює головні засади методичної підготовки майбутнього вчителя з "нормативно-регламентованого на творчий компонент". Так, у власній монографії вчена-методист пропонує обґрунтовану методичну систему формування

креативності педагога. Креативність вона трактує як динамічну інтегративну сукупність особистісних якостей, “що визначає здатність пластично й адекватно змінювати досвід методичної діяльності, який став непродуктивним за даних умов, а також створювати нові оригінальні засоби й способи навчальної взаємодії з учнями з метою їхнього творчого розвитку за допомогою мистецтва слова” [125].

Таким чином, щоб виховати справжню творчу особистість, педагог і сам повинен уміти творчо діяти. Творчість є основою формування педагогічної талановитості вчителя, а виховання креативного вчителя має починатися ще у вищому навчальному закладі [267].

Як слушно зазначають російські вчені-методисти О. Богданова, С. Леонов, В. Чертов та ін., допомогти розвитку творчих задатків особистості словесника, сформувати в майбутніх учителів уявлення про літературний розвиток школярів, про історичну зміну методів і прийомів викладання літератури, про найбільш характерні види професійної діяльності вчителя покликаний курс методики викладання літератури. Особливого значення сьогодні набуває проблема формування нового типу взаємостосунків між учителем та учнем, підготовка студента до самостійного творчого пошуку, до самостійності суджень [149].

Отже, лише ерудований і спеціально підготовлений учитель шляхом творчої уяви й різних видів мислення здатен віднайти нові, оригінальні способи розв’язання проблемної чи педагогічної ситуації. Творчий характер педагогічної діяльності не має на меті створення соціально цінного, нового, оригінального, оскільки її продуктом завжди залишається розвиток особистості.

У результаті аналізу праць учених-методистів робимо висновок про те, що творча самостійність студента має на меті не створення матеріальних чи духовних цінностей, а передбачає його всебічну підготовку до майбутньої творчої професії, розвиток його професійних творчих здібностей та інтересів. Це спрямовує майбутнього спеціаліста на те, щоб у подальшій практичній

діяльності підвищити ідейно-виховний рівень сучасного уроку зарубіжної літератури та його творчий потенціал, створити оптимальні можливості на уроці для розвитку самостійного творчого мислення школярів.

Окремі аспекти проблеми розвитку творчості й самостійності особистості в методиці викладання літератури представляють праці багатьох учених сучасності – А. Вітченка, О. Ісаєвої, Ж. Клименко, А. Мельник, А. Мартинець, Т. Матюшкіної, Л. Удовиченко та ін. Вони здебільшого підтверджують важливість системної організації творчої діяльності на уроках зарубіжної літератури та вказують на вагому роль продуктивних видів діяльності у формуванні творчих здібностей та розвитку пізнавальної активності суб'єктів навчання. У методичному доробку дослідників серед творчих завдань широко описуються проблемні й евристичні запитання, практичні вправи на розвиток уяви та асоціативного мислення особистості, різні за жанрами творчі роботи. Також учені-методисти доходять важливого висновку про те, що систематичне використання відкритих навчальних завдань сприяє активізації творчої діяльності суб'єктів навчання [264].

Так, О. Ісаєва серед творчих пропонує завдання у формі запитань, спонукань до дії та творчих робіт, сформульованих як поняття, твердження чи запитання. Дослідниця пропонує зразки завдань ситуативного характеру, наприклад, під час коментованого читання твору вона пропонує зіставляти текст з ілюстрацією [87]. Завдання описується з наявністю протиріччя в змісті та формі. Мета, шляхи та способи зіставлення обираються суб'єктами навчання самостійно.

Професор доводить, що організація навчально-творчої діяльності з літератури характеризується гармонійним поєднанням логічних та евристичних процедур, тому потребує: розвитку асоціативного мислення, художньо-образних уявлень учнів, урахування їхнього життєвого й навчального досвіду як важливих чинників розвитку творчої активності; формування критичного мислення й здатності особистості вивчати світову

літературу в її взаємозв'язках з національною; художньо-творчого та комунікативного розвитку особистості з урахуванням естетичної та діалогічної природи уроку літератури; реалізації основних напрямів творчого самозростання вихованців і засобів педагогічного керування читацькою діяльністю [87].

Ефективність застосування евристичних запитань, низки проблемних завдань і вправ практично-творчого змісту, робіт репродуктивно-творчого та творчого рівня аргументовано доводять публікації А. Вітченка, Ю. Дишлюк, Ж. Клименко, А. Мельник, С. Мірошник, Т. Недайнової та ін.

Зокрема, в основі праць Ж. Клименко лежить ідея розвитку творчої активності читача та обґрунтування активних методів, прийомів і видів роботи на уроках зарубіжної літератури, які сприяють формуванню творчої самостійності особистості. Методист доводить пріоритетність використання репродуктивно-творчого та дослідницького методів навчання, прийомів порівняння, порівняльної характеристики образів твору, завдань компаративного характеру, оригінальних творчих робіт, розгорнутих висловлювань, власного перекладу твору тощо [101].

Показовою є авторська ідея системної організації театрально-творчої діяльності особистості, що впливає на розвиток її літературно-творчих здібностей, запропонована А. Вітченком [41]. Дослідник правомірно визначає такі умови реалізації літературної творчості: формування яскравих естетичних вражень, створення сприятливої атмосфери свята, ігровий характер навчання.

Слушними є методичні думки Ю. Дишлюк. Вона доводить, що на розвиток комунікативно-творчих здібностей і пізнавальної самостійності суб'єктів навчання ефективно впливає використання методів творчого читання та евристичної бесіди, проведення диспуту, семінару, виконання системи творчих робіт, оволодіння ораторськими вміннями [68].

Практично корисною є система художньо-творчих завдань з використанням різних видів мистецтва, розроблена Т. Недайновою. Метою їх

використання є “поліхудожній розвиток школярів та організація художньо-творчої діяльності” [163, с. 7].

На необхідність реалізації сукупності тих методів і прийомів навчання, які сприяють творчому самозростанню школярів, розвитку їхньої активності, ініціативності й самостійності вказує С. Мірошник. Зокрема, дослідниця надає перевагу творчим завданням, дискусійним запитанням, проблемним ситуаціям, роботам критично-творчого й творчого рівнів [153].

З метою покращення літературної освіти А. Мельник [147] пропонує впроваджувати в практику оригінальні творчі роботи – твір-стилізацію, кіносценарій, заочну подорож з елементами дослідження. Ефективність такої роботи доводиться практичною діяльністю самого методиста.

Слушною є думка сучасної дослідниці О. Дем’яненко, яка вважає, що написання творів, безперечно, є результатом творчості на уроках літератури, але це дещо звужує пошуки шляхів дослідження розвивального потенціалу літератури [63].

Отже, учені-методисти ґрунтовно дослідили проблему підвищення ефективності викладання літератури з метою активізації діяльності суб’єктів навчання, розвитку їхньої самостійності та літературної творчості. Зокрема, основна частина дослідників наголошує на необхідності створення творчої атмосфери уроку, що забезпечується пріоритетністю послідовної реалізації методів творчого читання, евристичного, елементів дослідницького та репродуктивного, різноманітних видів і форм пізнавальної активності особистості. Проте в працях методистів відсутнє достатньо обґрунтоване формулювання понять “творчість” і “самостійність”. Також у методичній літературі й до сьогодні немає чіткого визначення дефініції “творча самостійність” [264].

Таким чином, аналіз науково-методичних джерел дає змогу дійти висновку, що ще від часів зародження методики викладання як науки вчені наголошували на важливості формування в суб’єктів навчання самостійності та творчих здібностей і пропонували ефективні способи й засоби для їх

розвитку в процесі вивчення літератури як мистецтва слова. Натомість доводиться констатувати, що проблема розвитку творчої самостійності студентів-філологів не була предметом окремого науково-методичного дослідження, ще не розроблені теоретичні основи та методика розвитку творчої самостійності майбутнього вчителя зарубіжної літератури. З огляду на це визначаємо актуальність і закономірність подальшого дослідження визначеної проблеми в умовах вивчення університетського курсу методики викладання зарубіжної літератури.

Недостатня розробленість досліджуваної проблеми зумовлює *необхідність створення методичної системи розвитку творчої самостійності студентів-філологів у процесі фахової підготовки* з урахуванням основних теоретичних концептів методичної науки:

– визнання характерною рисою справжньої майстерності вчителя творчої своєрідності, зокрема сформованості творчих умінь (Т. Бугайко, Ф. Бугайко, А. Вітченко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, Л. Мірошниченко, А. Мельник, Т. Недайнова, Є. Пасічник та ін.)

– визначення базових умінь учителя-словесника: уміння раціонально і творчо користуватися методами і прийомами; розробляти систему навчальних завдань, що ґрунтуються на характері самостійної і творчої діяльності суб’єктів навчання; постійно актуалізувати творчу активність особистості тощо (А. Вітченко, В. Голубков, Ю. Дишлюк, О. Дем’яненко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, А. Мельник, Л. Мірошниченко, Є. Пасічник, Л. Удовиченко та ін.);

– твердження про виховання справжнього творчого вчителя, яке має починатися у вищому навчальному закладі (подружжя Бугайків, О. Богданова, О. Куцевол, Л. Мірошниченко, Т. Недайнова, Є. Пасічник, Ю. Султанов та ін.);

– розуміння розвитку творчих здібностей особистості майбутнього словесника одним із головних завдань курсу методики викладання літератури

(Т. Бугайко, Ф. Бугайко, О. Куцевол, Л. Мірошниченко, Є. Пасічник, Т. Недайнова, Ю. Султанов та ін.);

– усвідомлення творчості, самостійності й пізнавальної активності студента в контексті всебічної підготовки до майбутньої професії, розвитку професійних творчих здібностей та інтересів (О. Богданова, О. Куцевол, Л. Мірошниченко, О. Костюк, Т. Чередник та ін.);

– упровадження проблемності в навчальний процес, комунікативно-творчої й самостійної діяльності, використання дискусії, проведення семінарських занять, постановка творчих і пошуково-дослідницьких завдань тощо сприяють розвитку активності та творчої самостійності особистості (О. Дем'яненко, Ю. Дишлюк, О. Ісаєва, О. Куцевол, Ж. Клименко, А. Мартинець, Л. Мірошниченко, А. Мельник, Л. Удовиченко та ін.);

– організація самостійної роботи активізує розумову діяльність, розвиває самостійність у всіх її проявах, забезпечує всеохоплюючу творчу діяльність (Н. Волошина, О. Ісаєва, О. Костюк, О. Куцевол, А. Мартинець, Л. Мірошниченко, Є. Пасічник, З. Рез та ін.);

– доведення тісного взаємозв'зку між навчальним методом і творчістю вчителя-словесника (О. Ісаєва, М. Кудряшов, О. Куцевол, О. Мазуркевич, Л. Мірошниченко, М. Рибникова та ін.);

– виокремлення тих методів (лекційний, літературної бесіди, самостійної роботи), які всебічно сприяють розвитку самодіяльності суб'єкта навчання, активізують мислення та творчу роботу над художнім словом (Т. Бугайко, А. Вітченко, Ю. Дишлюк, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Куцевол, О. Мазуркевич, А. Мартинець, А. Мельник, Л. Мірошниченко, Є. Пасічник, О. Ратушняк, Л. Удовиченко та ін.);

– використання методів творчого читання, евристичної бесіди, дослідницького та репродуктивного активізує навчально-виховний процес, розвиває самостійне критичне мислення, самодіяльність і творчі здібності особистості (О. Ісаєва, Ж. Клименко, М. Кудряшов, Л. Мірошниченко, О. Ратушняк, Л. Удовиченко та ін.);

– надання продуктивним видам діяльності та творчим завданням вагомої ролі в пробудженні творчого потенціалу особистості, формуванні її самостійності й активності: театрально-творча діяльність, проблемні й евристичні запитання, практично-творчі вправи на розвиток уяви й асоціативного мислення, завдання компаративного характеру, оригінальні творчі роботи, розгорнуті висловлювання, літературні ігри тощо (А. Вітченко, О. Дем'яненко, Ю. Дишлюк, О. Ісаєва, Ж. Клименко, О. Куцевол, А. Мельник, Л. Мірошниченко, Г. Матюшкіна, С. Мірошник, О. Ратушняк, Л. Удовиченко та ін.).

2.2. **Сучасний стан досліджуваної проблеми в процесі методичної підготовки студентів-філологів**

2.2.1. Аналіз використання поняття "творча самостійність" у навчально-методичному забезпеченні курсу методики викладання зарубіжної літератури

Для наукового обґрунтування методичної системи розвитку творчої самостійності студентів-філологів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури необхідно було дослідити стан порушеної проблеми в практичній діяльності вищого навчального закладу. З цією метою застосовувалися такі методи наукового пошуку:

– аналіз навчально-методичного забезпечення університетського курсу методики викладання зарубіжної літератури (чинних робочих програм, планів практичних занять, змісту лабораторних занять, завдань для самостійної та індивідуальної роботи студентів, навчально-методичної літератури), що забезпечують функціонування кредитно-модульної системи навчання в процесі фахової підготовки майбутніх учителів зарубіжної літератури;

– спостереження за навчальним процесом (відвідування лекцій та лабораторно-практичних занять; аналіз виконання модульних самостійних, індивідуальних та контрольних робіт);

– індивідуальні бесіди з викладачами та студентами, анкетування;

– вивчення студентських творчих робіт.

Констатувальні зрізи проводилися на базі Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Національного педагогічного університету імені М. Драгоманова, Криворізького педагогічного інституту ДВНЗ “Криворізький національний університет”, Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Для проведення зрізів було обрано навчальні заклади різних регіонів України, оскільки це дало можливість порівняти результати роботи в різних умовах і відібрати дієві методи і прийоми.

Сутність констатувального експерименту полягала у виявленні первинного рівня творчої самостійності в студентів четвертого курсу, які вивчають курс методики викладання зарубіжної літератури, і визначенні груп з метою проведення подальшої експериментальної роботи. На нашу думку, результати дослідження рівнів студентів четвертого курсу є найбільш показовими, тому що вони закінчують навчальний рік бакалаврами (фахівцями з вищою освітою).

Завдання констатувальних зрізів передбачали визначення: а) стану навчально-методичного забезпечення університетського курсу “Методика викладання зарубіжної літератури”; б) стану проведення викладачами систематичної роботи з розвитку творчої самостійності студентів-філологів; в) рівня розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури (інтерес до способів здобування знань, до інтелектуально-творчої праці; володіння загальними й спеціальними вміннями самостійної творчої роботи, уміння самостійно й творчо застосовувати знання з методики викладання зарубіжної літератури в практичній діяльності та різних педагогічних ситуаціях).

У таблиці 2.1. подано контингент студентів, які брали участь у констатувальному експерименті.

Таблиця 2.1.

Контингент студентів, які взяли участь у констатувальному експерименті

Напрям підготовки	Освітньо-кваліфікаційний рівень	Кваліфікація	Термін навчання	Кількість студентів
6.020303 Філологія* (українська мова і література)	Бакалавр	Учитель української мови і літератури та зарубіжної літератури	4 роки	122
6.020303 Філологія* (англійська мова)	Бакалавр	Учитель англійської мови і зарубіжної літератури	4 роки	146

Проаналізуємо результати констатувального етапу експерименту в послідовності вирішення поставлених завдань.

З часів набуття Україною незалежності методичній підготовці майбутніх учителів зарубіжної літератури не приділяється належна увага. Аналіз навчально-методичного забезпечення університетського курсу методики викладання зарубіжної літератури дає змогу з'ясувати його роль і місце у фаховій підготовці майбутнього вчителя зарубіжної літератури, визначити ступінь урахування необхідності розвитку творчої самостійності студентів-філологів.

У процесі дослідної роботи виявлено: на сьогодні відсутні типові навчальні програми з методики викладання зарубіжної літератури, що забезпечують фахову підготовку бакалаврів філологічних факультетів зі спеціалізацією "Зарубіжна література". У зв'язку з "відкритим змістом" сучасної освіти, який припускає можливість широкого варіювання навчального матеріалу педагогом при його конкретизації, у кожному вищому навчальному закладі викладачі розробляють власний варіант робочої навчальної програми. Тому доречно розпочати аналіз навчально-методичного забезпечення з дослідження університетських навчальних робочих програм з

дисципліни “Методика викладання зарубіжної літератури”, складених на місцях викладачами вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку майбутніх учителів зарубіжної літератури [262].

Робочі програми, розроблені відповідно до вимог освітньо-професійних програм та освітньо-кваліфікаційних характеристик підготовки фахівців за освітньо-кваліфікаційними рівнем “бакалавр”, визначають мету та завдання дисципліни, регламентують її структуру й зміст, послідовність та організаційні форми вивчення матеріалу, розподіл навчального часу за видами занять, установлюють форми й засоби потокового та підсумкового видів контролю, критерії оцінювання знань та інформаційне забезпечення дисципліни. Під час складання робочих програм використовувався модульний принцип побудови курсу.

Аналізовані робочі програми містять такі розділи: пояснювальна записка; робочий план; карта навчальної дисципліни; структура залікових кредитів; зміст лекційного матеріалу, практичних і лабораторних занять, завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів; питання до екзамену; критерії оцінювання навчальних досягнень з дисципліни; рекомендована література. На підставі робочих програм розроблені тексти лекцій, плани практичних занять, завдання лабораторних робіт, тематика контрольних, курсових робіт, методичні рекомендації до самостійної та індивідуальної роботи студентів, екзаменаційні білети.

Огляд і зіставлення варіантів пояснювальних записок до робочих навчальних програм з методики викладання зарубіжної літератури, освітніх вимог щодо знань і вмінь майбутніх учителів зарубіжної літератури сприяли виявленню ступеня врахування необхідності розвитку творчої самостійності студентів-філологів. Так, у пояснювальних записках зазначається, що “Методика викладання зарубіжної літератури” – нормативна навчальна дисципліна, яка має за мету високий рівень методичної підготовки майбутнього вчителя-філолога, розвиток його творчих здібностей, професійних умінь і навичок, формування готовності до творчого й

самостійного підходу в розробці системи викладання шкільного курсу зарубіжної літератури [262].

Таким чином, ідея розвитку творчої та самостійної особистості майбутнього вчителя-словесника є однією з пріоритетних у процесі навчання методики викладання зарубіжної літератури. Разом із тим у цих програмах подано обґрунтовану, стрункy систему методичної підготовки вчителя літератури до творчої діяльності, але відсутні методичні рекомендації щодо форм, методів, прийомів і видів навчально-творчої діяльності студентів-філологів, які б сприяли розвитку їхньої творчої самостійності.

Програми широко презентують аспекти, що стосуються загальних основ методики та організації вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі, творчої лабораторії вчителя-словесника та професійних вимог до нього, інноваційної діяльності вчителя та учнів на уроках, різних видів літературних занять, особливостей вивчення текстів художніх творів. Це, звичайно, позитивно впливає на рівень професійної підготовки майбутнього фахівця. Але, звернувшись до проблеми “Вчитель зарубіжної літератури й професійні вимоги до нього”, ми виявили, що недостатньо уваги приділено питанням організації на уроці творчої діяльності учнів, прояву власної літературної творчості та методичної майстерності вчителя, його прагненню до експериментальної дослідницької роботи.

Зауважимо також, що основним методом формування самостійності та творчості майбутніх учителів-словесників у процесі методичної підготовки викладачі вищих педагогічних навчальних закладів визначають методику самостійної роботи студентів як в аудиторних, так і в позааудиторних видах навчальної діяльності.

Таким чином, навчальні програми передбачають більшою мірою розкриття головних питань методики навчання зарубіжної літератури, і лише деякі теми торкаються проблеми підготовки майбутніх учителів-словесників

основної та старшої школи до професійної діяльності, розкриваючи в основному такі аспекти:

– історичні та інноваційні тенденції розвитку методики викладання зарубіжної літератури в Україні;

– система (цілі, зміст, принципи, методи, прийоми і види діяльності студентів, засоби) навчання шкільного курсу зарубіжної літератури;

– планування роботи вчителя-словесника та підготовка до уроку;

– передовий педагогічний досвід і його вплив на вдосконалення викладання зарубіжної літератури [262].

Дослідження робочих навчальних програм з методики викладання зарубіжної літератури для студентів-філологів виявило незадовільний стан справ:

- автори програм у переліку головних завдань з предмета не завжди вказують на необхідність розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури;
- у рубриці “Студенти мають знати й уміти” наголошується на важливості опанування філологами системи знань, професійних умінь і навичок, але в списку очікуваних навчальних результатів відсутні вказівки на необхідність прояву творчої самостійності майбутнього вчителя-словесника;
- проблема розвитку творчої самостійності студентів-філологів вирішується опосередковано, зокрема через постановку завдань для самостійного опрацювання та індивідуальної діяльності майбутніх словесників;
- автори в переважній більшості пропонують однотипні завдання й запитання для самостійної та індивідуальної діяльності студентів, спрямовані в основному на вивчення нового або ж додаткового матеріалу.

Зазначені вище недоліки доцільно врахувати при розробці методичної системи розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури в процесі їхньої методичної підготовки.

Аналіз змісту лекційних, практичних і лабораторних занять, завдань самостійної та індивідуальної роботи студентів з методики викладання зарубіжної літератури засвідчує, що питання розвитку творчої самостійності, як правило, не ставиться. У лекціях подано цілісний систематизований виклад навчального матеріалу, що зумовлює студентів сприймати готові думки, а це, на нашу думку, гальмує активність, самостійне і творче мислення студентів, позбавляє їх можливості самостійного пошуку, відкриття істин, критичного аналізу. У системі лабораторно-практичних робіт самостійна діяльність студентів-філологів проявляється як розгляд студентами окремих теоретичних положень методики викладання зарубіжної літератури, відтворення й закріплення набутих знань у процесі індивідуального виконання практичних завдань. Зміст завдань для самостійної та індивідуальної роботи студентів здебільшого спрямований на розширення, поглиблення й закріплення знань студентів, виконання підготовчої роботи до лабораторних та практичних занять, конструювання фрагментів уроків, підготовку письмових відповідей на питання різного характеру складності. Отже, як бачимо, у постановці завдань для самостійної та індивідуальної роботи майже не спостерігається використання викладачами вищих навчальних закладів елементів проблемного навчання, творчості, залучення студентів до дискусії та обґрунтування власної точки зору на поставлене питання [262].

Аналіз робочих навчальних програм та навчально-методичного забезпечення дисципліни “Методика викладання зарубіжної літератури” в різних вищих педагогічних закладах підтверджує недостатнє приділення уваги розвитку творчого мислення, інтелектуально-евристичних і творчих здібностей студентів-філологів, їхньої здатності бачити проблему, самостійно виокремлювати й формулювати її.

Результати проведеного аналізу дають змогу визначити такі недоліки, які наявні в методичній підготовці майбутніх учителів зарубіжної літератури:

– нераціональне поєднання методів, прийомів і видів навчальної діяльності в процесі методичної підготовки майбутніх учителів зарубіжної літератури;

– відсутність творчого підходу в організації та методичному супроводі самостійної роботи студентів під час вивчення методики викладання зарубіжної літератури;

– неприхована штучність розроблених методичних рекомендацій для самостійного вивчення майбутніми словесниками окремих тем курсу методики літератури;

– низький методичний рівень завдань для самостійної та індивідуальної роботи студентів-філологів;

– періодичне використання завдань і запитань, спрямованих на вироблення критичного мислення майбутніх словесників, розвиток їхньої самостійності, пошуково-дослідницької та творчої діяльності;

– невпорядкованість методично виважених дидактичних матеріалів і наочності для лекцій, практичних та лабораторних занять, самостійної роботи студентів;

– незначна кількість творчих завдань у системі аудиторних занять та позааудиторній самостійній роботі студентів, що, у свою чергу, посприяло б напрацюванню інноваційних підходів у використанні розмаїття методів, прийомів та форм роботи в подальшій професійній діяльності.

Вважаємо, що все вищезазначене доводить *актуальність порушеної проблеми й необхідність її системного розв'язання: створення цілісної, науково обґрунтованої методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури.*

2.2.2. Висвітлення проблеми в наукових та навчально-методичних виданнях з предмета

Незважаючи на впровадження сучасних інноваційних і мультимедійних технологій навчання книжка залишається основним засобом організації освітнього процесу. Тому вважаємо за доцільне проаналізувати підручники й навчальні посібники, адресовані студентам-філологам вищих педагогічних навчальних закладів. Сучасних видань з методики викладання зарубіжної літератури для студентів вищих закладів освіти можемо назвати лише декілька. Інтерес для нашого дослідження становить підручник для студентів вищих навчальних закладів Л. Мірошниченко "Методика викладання світової літератури" (2000 р., 2007 р., 2010 р. видання), який слугує за основне джерело наукової та навчальної інформації для студентів [154; 155]. Він став першою спробою розробки обґрунтованої системи методичної підготовки вчителя зарубіжної літератури до творчої професійної діяльності. Цінним у підручнику є введення до кожного розділу таких рубрик: "Запитання й завдання для самостійної роботи", "Використана література", "Рекомендована література", що, на нашу думку, сприяє розвитку пізнавальних і творчих здібностей студентів-філологів, активності й самостійності в опануванні дисципліни. Авторка пропонує різноманітні за змістом і характером виконання запитання й завдання: завдання-спонукання до дії, спрямовані на вироблення практично-творчих навичок (*зіставте, прокоментуйте, складіть, доповніть, запропонуйте, законспектуйте* тощо); запитання евристичного та проблемного характеру; пізнавальні завдання ситуативного характеру (*доведіть, проаналізуйте, аргументуйте, висловіть власну позицію* тощо).

Може бути творчо використаний у підготовці студентів філологічних факультетів педагогічних вишів до роботи в школі навчальний посібник "Наукові основи методики літератури" за редакцією Н. Волошиної (2002) [160]. На відміну від нормативних методик, які мають навчально-прикладний характер, творчий колектив авторів на основі узагальнення передового

педагогічного досвіду ставить за мету теоретично озброїти майбутнього вчителя-словесника й надати йому практичну допомогу. Але посібник не містить спеціальних завдань для самостійної роботи студентів, що посприяло б розвитку їхньої творчої активності й формуванню вмінь самостійно застосовувати набуті знання на практиці.

Креативно-інноваційна стратегія викладання зарубіжної літератури інтегрована до навчального посібника "Методика викладання зарубіжної літератури у школі" Ф. Штейнбука (2007) [279]. Видання, адресоване студентам вищих педагогічних закладів освіти, скероване на формування в них професійних умінь і навичок, творчих здібностей, а головне – натхненного ставлення до своєї майбутньої професії як певного виду художньої творчості. На реалізацію цієї мети також спрямовані запитання й завдання для самостійної роботи, подані автором до кожного розділу посібника. Вони характеризуються конструктивно-творчим і проблемним змістом, сприяють виявленню рівня сприймання й розуміння навчального матеріалу.

На особливу увагу заслуговує науково-навчальний посібник "Мистецтво викладання літератури в школі " Т. Недайнової (2008) [162], метою якого є надання методичної допомоги студентам-філологам і вчителям-словесникам в організації самостійної роботи з оволодіння курсом методики літератури. Авторка пропонує самостійно опанувати матеріал теоретичного характеру й виконати низку практичних завдань, спрямованих насамперед на формування особливого ставлення до викладання літератури як художньо-творчого процесу, що є особливо цінним в умовах кредитно-модульної системи навчання. Для цього дослідниця рекомендує не тільки ознайомитися з відповідними науково-методичними джерелами, але й самостійно розробити фрагмент чи конспект уроку, виконати творчі, проблемні завдання, що дозволяють використати отримані знання в нестандартній ситуації, осмислити їхнє практичне значення. Усе це свідчить про розуміння автора

важливості творчого використання набутих на заняттях знань, умінь і навичок у тій або іншій педагогічній ситуації.

Учені-методисти пропонують активно впроваджувати в шкільну літературну практику різні за змістом і формою завдання з метою розвитку творчості й самостійності учнів [262]. Таблиця 2.2. узагальнює результати.

Таблиця 2.2.

Види творчих самостійних завдань, запропонованих у сучасних науково-методичних дослідженнях з проблем викладання зарубіжної літератури

Учені-методисти та наскрізна ідея їхньої праці	**Різновиди творчих завдань**
О. Ісаєва Організація та розвиток читацької діяльності школярів при вивченні зарубіжної літератури	Система завдань евристичного, асоціативного, проблемного характеру; творчі письмові роботи тощо.
Ж. Клименко Тематичне оцінювання знань та вмінь учнів із зарубіжної літератури	Творчі перекази з додатковими завданнями; різножанрові твори. Завдання на висловлення власних суджень, складання плану, схеми, таблиці; виразне читання з елементами аналізу та надзавданням читця тощо.
О. Куцевол Особливості вивчення епіграфованих художніх творів у 8-9 класах шкіл гуманітарного профілю	Проблемні завдання та вправи з епіграфами як активізувальний прийом.
Л. Мірошниченко Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах	Асоціативні, проблемні, евристичні завдання; ситуації й вправи на зіставлення, переклад; творчі перекази; творчі роботи на виявлення читацьких емоцій і переживань.
Наукові основи методики літератури / за ред. Н. Волошиної	Індивідуальні пошуково-дослідницькі, творчі завдання, групові завдання пошукового характеру, дискусійне обговорення.
Т. Недайнова Мистецтво викладання літератури в школі	Творчі завдання, спрямовані на літературно-художній та театрально-художній розвиток учнів; рольові ігри; дослідницько-пошукові завдання.
Ф. Штейнбук Методика викладання зарубіжної літератури в школі	Запитання й завдання репродуктивно-творчого, евристичного, проблемного характеру, завдання проблемно-дискусійного та компаративного характеру.

Варто відзначити ґрунтовні методичні роботи, що висвітлюють сучасні підходи до викладання шкільного курсу зарубіжної літератури й торкаються окремих аспектів цього дослідження. Серед наявних відзначимо монографії О. Ісаєвої “Теорія і технологія розвитку читацької діяльності

старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури" [87], Ж. Клименко "Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи" [101], А. Вітченка "Теорія і технологія формування інтерпретаційної компетентності старшокласників у процесі вивчення світової драматургії" [41], у яких пропонується впровадження комп'ютерних технологій, дослідницької діяльності в навчальний процес, використання інтерактивних видів і форм роботи, завдань для роботи учнів у творчих групах, індивідуальних творчих завдань, проблемних запитань і завдань, рольових творчих завдань, уявних діалогів тощо. Безпосередньо присвячена методиці роботи зі студентами монографія О. Куцевол "Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури" [125]. У розділах монографії висвітлюються перспективні шляхи модернізації професійно-методичної підготовки майбутніх словесників з метою розвитку креативних якостей фахівця й формування готовності до творчої професійної діяльності. Результати названих досліджень доводять, що фахова діяльність учителя зарубіжної літератури характеризується багатогранністю, що, у свою чергу, потребує введення різноманітних методів, прийомів і форм у науково-теоретичну та практичну підготовку студентів-філологів.

Відсутність монографічних праць, у яких би була представлена система розвитку творчої самостійності студента-філолога, на нашу думку, зумовлює деякі недоліки практичної реалізації проблеми: безсистемність і відсутність цілеспрямованої роботи з розвитку творчості й самостійності суб'єктів навчання; використання поняття "творча самостійність" у різних контекстах і його невизначеність.

Про актуальність проблеми розвитку творчої самостійності студентів свідчать також публікації вчителів-словесників у науково-методичних періодичних виданнях: "Всесвітня література в сучасній школі", "Всесвітня література в середніх навчальних закладах України", "Зарубіжна література в школах України", "Зарубіжна література", "Всесвітня література та

культура", "Тема: на допомогу вчителю зарубіжної літератури" тощо. Ціла когорта вчителів-практиків, згрупована спільними ідеями, прагненнями, творчим натхненням, активно висвітлює власні творчі методичні ідеї у фахових часописах. Серед них: Л. Фурсова (Дніпропетровська обл.), Л. Татаринова (Івано-Франківська обл.), С. Бібік (м. Донецьк), О. Борківська (м. Житомир), М. Вайновська (м. Запоріжжя), О. Гузь, О. Каєнко (Кіровоградська обл.), В. Мухін (м. Одеса), Л. Чередник (м. Полтава) та інші педагоги-словесники.

Аналіз публікацій учителів дає змогу констатувати їхні плідні напрацювання в методиці викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах різного типу, що відображено в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3.

Творчі методичні ідеї вчителів-практиків різних регіонів України

№ п/п	Прізвище, ім'я вчителя-словесника	Регіон, який представляє	Проблема, над якою працює
1.	Борківська О.	м. Житомир	Методика особистісно орієнтованого навчання
2.	Будня Г.	Чернігівська обл.	Виховання на уроці світової літератури творчої особистості, здатної адаптуватися до мінливих умов сучасності
3.	Вайновська М.	м. Запоріжжя	Концепція розвитку творчої особистості школяра на уроках літератури
4.	Гаврилюк М.	Чернівецька обл.	Розвивальне навчання як засіб активізації пізнавальних інтересів учнів у процесі вивчення світової літератури
5.	Гетьман О.	Кіровоградська обл.	Формування естетично розвиненого, творчого читача
6.	Григор'єва Т.	Дніпропетровська обл.	Урок літератури й формування інноваційної особистості
7.	Гонташ Г.	м. Тернопіль	Формування творчої особистості на уроках світової літератури
8.	Каєнко О.	Кіровоградська обл.	Навчальний діалог у процесі викладання світової літератури
9.	Кириченко Т.	Донецька обл.	Розвиток творчої особистості учня засобами навчальної діяльності на уроках світової літератури
10.	Лозова О.	м. Чернівці	Формування активної, самостійної й творчо мислячої особистості на уроках світової літератури

11.	Малюга Н.	м. Дніпропетровськ	Розвиток креативної особистості на уроках мови та літератури
12.	Мащенко С.	м. Сімферополь	Інтерактивні форми і методи в процесі викладання світової літератури
13.	Міхеєнко В.	м. Запоріжжя	Сприяння самоактуалізації особистості учня
14.	Мухін В.	м. Одеса	Урок – завжди пошук: взаємозв'язок викладання світової літератури з основними поняттями філософії, етики та естетики
15.	Нев'ярович Н.	м. Херсон	Діалог з художнім твором: навчання учнів розуміти мову мистецтва
16.	Стамат Т.	м. Миколаїв	Формування самостійних і незалежних естетичних суджень
17.	Сутула О.	Полтавська обл.	Розвиток асоціативного мислення учнів
18.	Хорошилова А.	м. Харків	Літературний розвиток учнів
19.	Ціко І.	Донецька обл.	Педагогічний дизайн мультимедійного уроку світової літератури
20.	Чередник Л.	м. Полтава	Компаративне вивчення української та світової літератури

Таким чином, учителі-словесники розкривають окремі аспекти проблеми розвитку творчої й самостійної особистості, але системно вона залишається не розкритою: окремі зразки й рекомендації не можна визнати досконалими, майже відсутня система заходів щодо розвитку окремих компонентів творчих здібностей чи самостійності особистості. Усі методичні ідеї педагогів спрямовані на формування читацьких смаків й інтересів школярів, повноцінне читання художнього твору та розуміння прочитаного [262].

Урахування напрацювань учених-методистів та вчителів-практиків дозволяє вирішити низку актуальних проблем підготовки студентів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах. Варто також зазначити, що проаналізовані нами наукові та навчально-методичні видання включені в рекомендований програмами список джерел із методики викладання зарубіжної літератури. Це свідчить про вагомість та необхідність їх використання в процесі методичної підготовки майбутніх учителів зарубіжної літератури до самостійної педагогічної творчості.

2.2.3. Практичний досвід розвитку творчої самостійності студентів-філологів під час методичної підготовки до роботи в школі

Для вивчення сучасного стану сформованості творчої самостійності студентів-філологів та викладачів, які здійснювали їхню навчально-виховну підготовку, під час констатувального експерименту було використано традиційні емпіричні методи: спостереження, анкетування, індивідуальні бесіди, вивчення досвіду. Загалом у ньому взяло участь 17 викладачів методики навчання літератури й 168 студентів-філологів 4 курсу.

У ході констатувального зрізу було проведено спостереження за навчальним процесом. Відвідування лекційних, лабораторних і практичних занять з методики викладання зарубіжної літератури допомогло виявити: за браком аудиторних годин наукова, навчальна інформація подається у визначеному, обмеженому обсязі; викладачі залучають до роботи тільки окрему частину студентів, не завжди враховують рівень їхнього розвитку, інтереси, ціннісні орієнтації, індивідуальні здібності й змушують суб'єктів навчального процесу займати позицію об'єктів, що гальмує розвиток самостійного й творчого мислення студентів; несистематично проводиться самостійна, творча, пошуково-дослідницька діяльність філологів; викладачі майже не регламентують обсяг творчих самостійних завдань; хаотично визначаються критерії оцінювання та форми контролю самостійної роботи, витрати часу на її виконання; не враховується професійна спрямованість творчих самостійних завдань. Студентам не надається можливість власного вибору шляхів виконання самостійної роботи, контролю своїх досягнень, що знижує якість і рівень їхньої самоорганізації й самопідготовки [254].

Основні причини такого стану речей вбачаємо в тому, що на кафедрах здебільшого відсутні методичні рекомендації для викладачів з питань організації самостійної та індивідуальної роботи студентів, чіткі вказівки щодо характерних рис і відмінностей самостійної та індивідуальної роботи в умовах кредитно-модульного навчання, не розробляється класифікація різновидів самостійної творчої роботи.

Метод анкетування передбачає лише заочний контакт із респондентами, їхні письмові відповіді на запитання розробленої анкети. За мету ставимо визначення рівня творчого підходу викладачів до методичної підготовки майбутніх учителів зарубіжної літератури, усвідомлення ними важливості розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення курсу “Методика викладання зарубіжної літератури” та розкриття їхнього ставлення до понять “творча самостійність”, “творча діяльність педагога”, “творчий учитель літератури”.

Аналіз одержаних результатів анкетування дозволяє констатувати, що в цілому більшість педагогів усвідомлюють важливість розвитку творчості, активності, самостійності студентів-філологів у процесі їхньої підготовки до викладання літератури в школі. Лише 17,6% респондентів своє завдання вбачають у передачі готових знань. Основна частина викладачів методики розуміють важливість розвивального підходу до навчання. 47% педагогів вважають своїм основним завданням розвиток творчої особистості, здатної до самоусвідомлення та самовиявлення.

82,3% респондентів використовують на практиці різноманітні самостійні та творчі завдання, проте більшість опитаних – 52,9% респондентів – використовують творчі самостійні завдання епізодично. Лише 29,4% опитаних намагаються систематично використовувати творчі завдання в процесі самостійної роботи студентів.

Також необхідно відзначити, що поняття "творча самостійність" розуміється педагогами дуже вузько. Так, 41,1% викладачів сутнісною ознакою творчих самостійних завдань вважають письмову форму їх виконання. Це дає підстави стверджувати, що педагоги мають на увазі здебільшого письмові творчі роботи. Інші варіанти відповідей розподілилися наступним чином: 17,7% респондентів основною ознакою творчих самостійних завдань визнають оригінальність (нестандартність, багатоваріантність), 11,8% педагогів такими визнали завдання на розвиток уяви, фантазії та критичного мислення. Ухилились від відповіді 5,9%

педагогів. Лише 23,5% опитаних вважають, що розвитку творчої самостійності особистості сприяють творчі й проблемні завдання як в усних, так і письмових видах діяльності. Це підтверджує наші попередні висновки щодо невизначеності поняття в методичній літературі [254].

Під час проведення індивідуальних бесід було визначено причини таких результатів:

– значна навчально-наукова завантаженість;

– недостатня сформованість у викладачів творчої самостійності;

– недостатня професійна мотивація викладачів, які вважають, що творча самостійність не є базовою якістю особистості педагога.

З огляду на такий стан речей доводиться констатувати: значній частині опитаних викладачів бракує знань із педагогіки, психології, методики, відповідно обмеженим є використання ними ефективних методів та прийомів у процесі викладання методики навчання зарубіжної літератури, а також більшість викладачів має лише загальне уявлення про творчу самостійність як якість особистості.

Для з'ясування сучасного стану сформованості рівня творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури було визначено критерії й показники окресленої якості особистості [254]. Під критерієм розуміємо ознаку, на основі якої проводять оцінку або класифікацію певного явища. За критерії було взято компоненти інтелектуально-творчої діяльності, виокремлені з урахуванням поглядів учених на творчу особистість: мотиваційний, процесуальний, результативний [8; 57; 92; 144; 158]. Подаємо їх у таблиці 2.4.

З урахуванням цих критеріїв було визначено чотири рівні розвитку творчої самостійності студентів: копіювальний (початковий), реконструктивно-творчий (середній), конструктивно-творчий (достатній), продуктивно-творчий (високий). Вони визначалися нами як сукупність складових, що належать до творчої самостійності [254].

Таблиця 2.4.

Критерії творчої самостійності студента-філолога

Компоненти	Показники
Мотиваційний	➢ інтерес до способів накопичення знань, до творчої організації інтелектуальної праці; ➢ прагнення до саморозвитку; ➢ самостійність під час виконання завдань.
Процесуальний	➢ володіння загальними й спеціальними вміннями самостійної творчої роботи; ➢ володіння тактичними та стратегічними методами пізнання; ➢ уміння самостійно аналізувати й коригувати результати роботи.
Результативний	➢ активність і прояв особистісної ініціативи; ➢ методичні вміння в будь-якій педагогічній ситуації; ➢ уміння здійснювати самоаналіз і самоконтроль.

Під час розподілу студентів за рівнями розвитку творчої самостійності ми виходили зі 100-бальної шкали, тому що, використовуючи її, можна найбільш достовірно оцінити їхні знання, вміння та навички. Подаємо їх у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Рівні розвитку творчої самостійності студентів за 100-бальною шкалою

Рівні	Бали
Копіювальний	35–59 балів
Реконструктивно-творчий	60–74 бали
Конструктивно-творчий	75–89 балів
Продуктивно-творчий	90–100 балів

Спочатку нами було виокремлено й описано чотири рівні мотиваційного компонента. Так, студенти початкового (копіювального) рівня (35–59 балів) не здатні самостійно ставити творчі цілі й досягати їх. Вони не в змозі чітко планувати шлях досягнення мети. Їм властиві вузько-соціальні мотиви навчання: отримати диплом, зайняти добру посаду, отримати винагороду за

свою роботу. У них відсутній стійкий інтерес, характерне нестійке переживання новизни; бракує прагнення підвищувати свій професійний рівень. Творчі завдання вони виконують за примусом (страх одержати погану оцінку, бути відрахованим з університету). Складні творчі завдання вони зустрічають негативними емоціями. Для них характерне негативне ставлення до виконання самостійних творчих завдань. Під час виконання роботи слідом за викладачем або іншими студентами вони проявляють рішучість, наполегливість, самостійність.

Студенти середнього (реконструктивно-творчого) рівня (60–74 бали) творчу мету можуть ставити тільки під керівництвом викладача. У них недостатньо розвинена потреба в досягненні мети. Щодо творчих інтересів, то вони є вузько спрямованими та ситуативними. Студенти цього рівня прагнуть підвищувати свій рівень, проте неорганізованість і безсистемність часто стають причиною неналежного результату. Вони з необхідності виконують поставлені викладачем творчі завдання. Для них характерна емоційна байдужість та аморфне ставлення до виконання самостійних творчих завдань, тому більшу активність вони проявляють під час виконання самостійних завдань репродуктивного характеру.

Студенти достатнього (конструктивно-творчого) рівня (75–89 балів) можуть самостійно ставити творчі цілі, але досягають їх в основному з допомогою викладача або інших студентів. Творчий інтерес є чітко окресленим, усталеним. Студенти прагнуть підвищувати свій рівень і діяти самостійно, володіють рішучістю, наполегливістю під час виконання творчих завдань. Вони із задоволенням та емоційним підйомом беруться за виконання складних творчих завдань.

Студенти високого (продуктивно-творчого) рівня (90–100 балів) ставлять перед собою щоразу складніші творчі цілі й завжди досягають їх. Творчий інтерес є інтенсивним, продуктивним. Майбутні спеціалісти зорієнтовані на ерудицію в усіх сферах діяльності, прагнуть постійно підвищувати свій рівень. Вони завжди отримують емоційний підйом та

інтелектуальне задоволення під час виконання самостійних творчих завдань, прагнуть самостійно діяти. У роботі для них характерним є позитивне емоційне ставлення до виконання самостійних творчих завдань найвищої складності. Володіють рішучістю, наполегливістю, самостійністю в прийнятті рішень за будь-яких педагогічних ситуацій.

У процесі експерименту було здійснено спробу визначити мотивації навчання у вищому навчальному закладі. Для цього було застосовано методи анкетування, тестування, спостереження, а також методику, запропоновану Т. Ільїною “Вивчення мотивації у вищому навчальному закладі” [86, с. 433–434] (див. Додаток А). Запитання анкети розподілялися за трьома шкалами, спрямованими на: 1) набуття знань (прагнення до накопичення знань, допитливість); 2) оволодіння професією (прагнення оволодіти професійними знаннями й сформувати професійно важливі якості); 3) отримання диплому (прагнення отримати диплом при формальному засвоєнні знань, прагнення до пошуку обхідних шляхів під час складання іспитів і заліків). Причому високий показник за першими двома шкалами свідчить про адекватний вибір студентами професії, задоволення нею й про широкі соціальні мотиви навчання.

Під час обробки одержаних результатів за першою шкалою “набуття знань” було з’ясовано, що при максимальному значенні 24 бали в студентів четвертого курсу середній бал – 21 бал. За другою шкалою “оволодіння професією” при максимальному значенні 20 балів було одержано 18 балів. Як бачимо, середній бал вищий за середню позначку, що свідчить про адекватний вибір студентами-філологами професії та задоволення нею.

Водночас у них спостерігався високий бал за шкалою “отримання диплома”, що свідчить також про прагнення отримати диплом при формальному засвоєнні знань. Це явище можна пояснити накопиченою стомленістю за роки навчання, браком часу, ускладненням навчальної програми, а також усвідомленням необхідності здобуття вищої освіти для подальшого працевлаштування.

Студенти, які набрали бали за першими двома шкалами від 38 до 44, належать до високого, продуктивно-творчого рівня творчої самостійності; від 31 до 37 – достатнього, конструктивно-творчого; від 25 до 30 – середнього, реконструктивно-творчого, а від 18 до 24 – початкового, копіювального.

Таким чином, на четвертому курсі найбільший відсоток студентів належить до конструктивно-творчого рівня (40,7%), 33,9% – до реконструктивно-творчого рівня, 14,8% – до копіювального рівня, 10,6% – до продуктивно-творчого рівня.

Для визначення мотивів навчальної діяльності, застосовувалася методика А. Реана та В. Якуніна "Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів" [86, с. 434]. Студентам пропонувалося вибрати серед списку мотивів п'ять, які мають найбільше значення для них (див. Додаток А). За всією вибіркою було визначено домінуючі мотиви. Студенти четвертого курсу виявили такі мотиви: стати висококваліфікованим спеціалістом, набути глибоких і міцних знань, забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності, отримати інтелектуальне задоволення, успішно продовжити навчання на подальших курсах, отримати диплом бакалавра.

Потім нами була зроблена спроба виявлення мотивів до самостійної роботи. На цьому етапі використовувалися методи анкетування, самооцінки та ранжування (див. Додаток А). Студентам пропонувалося вибрати мотив чи групу мотивів, якими вони керуються під час виконання самостійних завдань. У ході експерименту було встановлено, що самостійною роботою з вивчення методики викладання зарубіжної літератури займаються 36% студентів. Надалі філологам пропонувалося оцінити в балах (від 25 до 50) мотиви, які керують ними під час виконання самостійних завдань. Інтенсивний, усталений інтерес; самостійне виконання творчих завдань; постійне прагнення до самовдосконалення як пізнавальні мотиви ми оцінювали в діапазоні 45–50 балів. Ситуативний інтерес; з необхідності виконувати поставлене викладачем завдання; епізодичні спроби підвищувати свій рівень необхідності виконувати поставлене викладачем завдання – 35–44

бали. Нестійке переживання новизни; виконання завдання за примусом; відсутнє прагнення підвищувати свій рівень ми оцінювали від 25 до 34 балів.

Аналіз отриманих даних засвідчив: найбільше студентів (64%) керуються у творчій діяльності усталеним інтересом, прагненням самостійно виконувати творчі завдання й самовдосконалюватися. Ситуативний інтерес, виконання поставленого викладачем завдання за необхідності, епізодичні спроби підвищувати свій рівень характерні для 26% студентів. Нестійке переживання новизни, діяльність за примусом, відсутність прагнення підвищувати свій рівень характеризують 10% студентів [254].

У зв'язку з тим, що реалізація мотивів залежить від процесів цілепокладання, нами було визначено потребу в досягненні цілей у студентів четвертого курсу на підставі методики Ю. Орлова [86, с. 414] (див. Додаток А). Мотив досягнення – це прагнення підвищувати свої здібності й уміння, підтримувати їх на високому рівні в тих видах діяльності, по відношенню до яких досягнення є обов'язковими, і що є невід'ємною складовою мотиваційного компоненту. Потреба в досягненні оцінювалася за шкалою від 0 до 23 балів. Ми вважали, що мотив досягнення виражений сильно, якщо студент отримав 18–23 бали, на достатньому рівні – 12–17 балів, на середньому рівні – 7–14 балів, менше, ніж 7 балів – мотив досягнення виражений слабо.

Високий рівень мотивації досягнень показали 22,2% студентів, достатній – 43,4%, середній – 23,8%, низький – 10,6% студентів-філологів.

Надалі нами було визначено усвідомленість цілей творчої самостійної діяльності студентами. Для цього використовувалися такі прийоми, як "незакінчене рішення" [86, с. 430], "повернення до перерваного завдання", "вибір завдання різної складності й обґрунтування цього вибору" [141, с. 25], мета яких полягала у встановленні в студентів прагнення до завершення розпочатої справи, що може свідчити про силу й усталеність ситуативного творчого інтересу (див. Додаток А). Так, наприклад, перед студентами була поставлена проблема, але виконання її не було завершене. Виконання

завдання залишалося на розсуд студентів. На наступному занятті викладач фіксував, хто із студентів виконав завдання й на якому рівні (продуктивно-творчому, конструктивно-творчому, реконструктивно-творчому, копіювальному). Виконання завдання оцінювалося в балах у діапазоні від 25 до 50.

Так, до продуктивно-творчого рівня належать 15,3% студентів, до конструктивно-творчого рівня 38%, до реконструктивно-творчого – 36% студентів, до копіювального належать 10,7% четвертокурсників. Усе це свідчить, що більша частина мотивів у студентів четвертого курсу залишається недостатньо реалізованою. Однією з причин, на нашу думку, є ускладнення навчальної програми й нестача навчальних годин, а також безсистемна робота викладача з розвитку мотивів творчої діяльності.

У такий спосіб продіагностовано мотиваційний компонент творчої самостійності в студентів четвертого курсу. Він свідчить про прагнення до здійснення самостійної творчої діяльності. Дослідним шляхом визначено творчі мотиви, цілі студентів, вплив мотивів на самостійне виконання завдань. На підставі складових аспектів нами з'ясовано рівні розвитку мотиваційного компонента творчої самостійності як середнє арифметичне результатів явищ, які тестуються.

Серед студентів 4 курсу дещо вищий відсоток тих, хто належить до конструктивно-творчого рівня (39,3%), ніж до репродуктивно-творчого (35%), що пояснюється накопиченими знаннями з методики викладання зарубіжної літератури й набутими професійними вміннями та навичками. До продуктивно-творчого рівня належать 13% студентів, найнижчий показник у студентів копіювального рівня (12,7%).

Як було визначено, другим компонентом творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури є процесуальний компонент, який містить спеціальні та загальні вміння самостійної творчої діяльності. Нами були розроблені характеристики чотирьох рівнів процесуального компонента, які також оцінювалися за 100-бальною шкалою.

Студенти початкового (копіювального) рівня (35–59 балів) виконують репродуктивні завдання за інструкцією з елементами самостійного вибору методів і прийомів творчої діяльності, застосовують теоретичні знання в процесі виконання практичних завдань (аналізу, вибору, зіставлення, виконання завдання за аналогією), планують і коригують власну діяльність у процесі колективної взаємодії. Майбутні спеціалісти мають лише початкові навички в усіх видах творчої діяльності, їм під силу впоратися лише з найпростішими педагогічними ситуаціями. Такі студенти не здатні до глибокого, оригінального розв'язання методичної проблеми.

Студенти середнього (реконструктивно-творчого) рівня (60–74 бали) мають достатньо сформовані вміння пошукової роботи, вони виконують реконструктивно-творчі завдання на застосування знань у нестандартних педагогічних ситуаціях за раніше засвоєним алгоритмом, планують самостійну діяльність, здійснюють контроль за її результатами, коригують рівень навчальних досягнень в умовах колективної діяльності. Майбутні словесники цього рівня характеризуються достатніми вміннями й навичками в більшості видів творчої діяльності. Такі студенти можуть мати самостійну точку зору на проблеми, що є для них цікавими, але бояться вийти за межі загальноприйнятих шаблонних рішень.

Студенти достатнього (конструктивно-творчого) рівня (75–89 балів) володіють тактичними прийомами творчої діяльності, виконують конструктивно-творчі, дослідницькі завдання, визначають прийоми, операції, необхідні для розв'язання проблеми, і послідовність їх застосування коригують знання й уміння в умовах колективної діяльності. Вони зацікавлені в підвищенні свого професійного рівня.

Студенти високого (продуктивно-творчого) рівня (90–100 балів) володіють уміннями структурно-системного аналізу, моделювання, проектування, використовують додаткові джерела інформації, творчо застосовують відомі й розробляють нові способи розв'язання проблем у нестандартних ситуаціях, виконують творчі проекти (творче моделювання

педагогічної ситуації, дослідницький проект, методичний експеримент), трансформаційні творчі завдання, самостійно визначають шляхи корекції рівня знань і вмінь. Вони самостійно підвищують свій професійний рівень, займаються самоосвітою.

Діагностика рівнів розвитку загальних і спеціальних умінь самостійної творчої діяльності проводилася на основі тестових завдань, модульних контрольних робіт (див. Додатки Д і Ж), завдань різного рівня складності, запропонованих у планах до практичних занять, завдань самостійної та індивідуальної роботи.

Одержані дані подано в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6.

Використання основних умінь самостійної творчої діяльності студентами (у %)

Уміння	Самостійно працювати з різними джерелами інформації				Творчо моделювати педагогічні ситуації, виконувати творчі проекти				Творчо застосовувати відомі й розробляти нові способи розв'язання проблем у нестандартних ситуаціях				Виконувати трансформаційні творчі завдання			
Рівні	ПТ	КТ	РТ	К	ПТ	КТ	РТ	К	ПТ	КТ	РТ	К	ПТ	КТ	РТ	К
IV курс	20,6	37,6	32,3	9,5	15,3	31,7	34,4	18,5	11,6	32,8	32,9	22,7	10	29,7	30,1	31,2

Аналіз результатів засвідчує, що основні вміння творчої самостійної діяльності краще розвинені в студентів четвертого курсу на конструктивно-творчому та реконструктивно-творчому рівнях.

На підставі вищенаведених даних щодо володіння різноманітними вміннями творчої самостійної діяльності нами було виведено рівні їх сформованості. На четвертому курсі за ступенем сформованості різноманітних умінь майже однаковий відсоток студентів належить до конструктивно-творчого та реконструктивно-творчого рівнів: ПТ рівень –

14,4%, КТ рівень – 33%, РТ рівень – 32,4%, К рівень – 20,2% [254].

Наступним компонентом творчої самостійності є результативний компонент. Одним із критеріїв розвитку даного компонента творчої самостійності майбутніх учителів-словесників нами була визначена наявність умінь робити самостійні висновки про отримані результати й критично оцінювати результати творчої самостійної діяльності. Було виокремлено й описано чотири рівні розвитку цих умінь. Оцінювання здійснювалося за 100-бальною шкалою.

Студенти початкового (копіювального) рівня (35–59 балів) не здатні самостійно робити висновки на основі отриманих результатів. Їм важко виділити загальні й відмінні ознаки між предметами, явищами та процесами. У своїй самостійній діяльності вони використовують прийоми наслідування й імітації. Майбутні словесники цього рівня відчувають труднощі в правильному логічному оформленні самостійних думок, в аргументації своєї точки зору. У своїх міркуваннях вони дотримуються шаблонного мислення, а тому не спроможні переносити знання з однієї сфери в іншу.

Студенти середнього (реконструктивно-творчого) рівня (60–74 бали) у змозі встановити нескладні причинно-наслідкові зв’язки, але в міркуваннях відсутні цілісність і системність. Вони можуть узагальнювати та систематизувати інформацію, одержану з різних джерел. Особливі труднощі студенти-філологи відчувають під час перенесення знань, здобутих під час вивчення одних предметів, на інші. Вони здатні аргументувати самостійні думки, здійснювати самоконтроль за результатами творчої самостійної діяльності, але часто є непослідовними.

Студенти достатнього (конструктивно-творчого) рівня (75–89 балів) здатні робити цілісні, системні й аргументовані висновки. Вони вміють виділяти головне, самостійно узагальнювати результати спостереження за навчально-методичним матеріалом, утілювати власні ідеї в практичну діяльність. Майбутні словесники спроможні критично оцінити результати самостійної творчої діяльності.

Студенти високого (продуктивно-творчого) рівня (90–100 балів) мають міцні знання з методики викладання зарубіжної літератури й володіють уміннями та навичками застосувати ці знання на практиці. Вони вміють оперувати складними абстрактними поняттями й висновками. Студенти цього рівня легко встановлюють причинно-наслідкові зв'язки, переходять від конкретного до абстрактного, уміють виділяти головне в предметі. Вони здатні створювати нові ідеї й утілювати їх у практичній діяльності, робити самостійні аргументовані висновки, критично оцінювати результати творчої діяльності та самостійно визначати шляхи корекції рівня знань і вмінь. Їхні судження характеризуються логічністю, визначеністю, послідовністю й переконливістю.

Рівні розвитку умінь систематизувати, узагальнювати, критично оцінювати й аргументовано доводити власну точку зору визначено на основі спостереження за ходом дискусії під час аудиторних занять. Одержані дані подано в таблиці 2.7.

Таблиця 2.7.

Володіння логічними операціями під час самостійного виконання студентами творчих завдань (у %)

Операції	Узагальнення та систематизація				Критична оцінка				Доказ істинності своєї думки			
Рівні	ПТ	КТ	РТ	К	ПТ	КТ	РТ	К	ПТ	КТ	РТ	К
IV курс	22,8	48,7	18,5	10	17	41,8	22,2	19	15,3	25,9	32,4	26,4

Результати свідчать про те, що студенти IV курсу під час самостійного виконання творчих завдань частіше користуються операціями узагальнення й систематизації та критичної оцінки, що пояснюється роботою викладачів над формуванням у студентів умінь усвідомлено вивчати матеріал і логічно мислити. Хоча більшість викладачів стали більше уваги приділяти не просто засвоєнню студентами системи знань, але й тому, як вони при цьому розмірковують, проте робота з навчання студентів прийомів і способів мислення, ознайомлення їх зі структурою логічних операцій, що лежать в

основі навчальних завдань, проводиться не завжди кваліфіковано.

Визначивши й описавши компоненти творчої самостійності, можна визначити рівні розвитку творчої самостійності в студентів 4 курсу як середнє арифметичне їх складових (див. табл. 2.8).

Таблиця 2.8.

Рівні сформованості творчої самостійності майбутніх словесників, %

Критерій / **Рівень**	**Мотиваційний**	**Процесуальний**	**Результативний**	***Середнє арифметичне***
Продуктивно-творчий	13	14,4	18,3	15,2
Конструктивно-творчий	39,3	33	38,8	37
Репродуктивно-творчий	35	32,4	24,3	30,6
Копіювальний	12,7	20,2	18,4	17,2

Аналіз одержаних даних свідчить про те, що рівень розвитку творчої самостійності неоднорідний. Більша кількість студентів належить до конструктивно-творчого та реконструктивно-творчого рівнів, що пояснюється певним досвідом творчої діяльності, попереднім виконанням науково-дослідницької роботи й набутими вже на достатньому рівні професійними вміннями та навичками.

З огляду на зазначене вище ми дійшли висновку щодо доцільності проведення експериментального навчання з метою розвитку творчої самостійності як важливої якості особистості майбутнього педагога. Було складено програму педагогічного експерименту, у якій чітко визначено етапи експерименту, окреслено зміст роботи та методи дослідження на кожному з них, розроблено необхідний педагогічний інструментарій.

Педагогічний експеримент проводився впродовж 2013–2017 років у 3 етапи. У 2013–2014 рр. було проведено організаційно-підготовчий та констатувальний етапи дослідження, під час яких виявлено реальний стан розвитку творчої самостійності студентів-філологів, розроблено експериментальні методичні матеріали, визначено вищі навчальні заклади, які брали участь в експерименті, передано експериментальні матеріали на

відповідні кафедри вишів, запропоновано критерії та рівні розвитку творчої самостійності, проведено оцінювання рівнів розвитку творчої самостійності студентів-філологів та статистичну обробку його результатів. Загалом було створено необхідні передумови для проведення наступного (основного) етапу – формувального експерименту (2014–2015 рр.), мета якого полягала в реалізації запропонованої авторської методичної системи розвитку творчої самостійності студентів-філологів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури. Формувальний етап педагогічного експерименту проводився у звичайних умовах педагогічного процесу.

На контрольному етапі (2015–2016 рр.) головне завдання дослідно-експериментальної роботи полягало у визначенні ефективності методичної системи розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури та підведенні підсумків дослідного навчання.

Результати констатувального експерименту довели, що, незважаючи на усвідомлення більшістю викладачів і студентів-філологів значення творчої самостійності для формування професійних здібностей і становлення майбутнього вчителя-словесника, робота з розвитку творчої самостійності не має системного характеру.

За результатами статистичної обробки даних виявилося, що досить високий відсоток відповідей (майже 62%) констатує неготовність студентів-філологів до самостійного виконання творчих, проблемних, пошуково-дослідницьких завдань; майже 58% опитаних зазначили, що надають перевагу репродуктивному типу навчальної діяльності [254].

Такий стан проблеми пояснюється тим, що значна кількість викладачів методики викладання зарубіжної літератури, за результатами педагогічних спостережень та індивідуальних бесід, не має чіткого уявлення про розмежування дефініцій “самостійна діяльність” та “творча самостійна діяльність” і не володіє на належному рівні методикою розвитку творчих якостей у студентів. Це негативно позначається на формуванні творчої самостійності як провідної якості особистості майбутнього вчителя

зарубіжної літератури, яка підвищує ефективність навчання та професійного саморозвитку, забезпечує творче ставлення до обраного фаху.

Отже, досліджувана проблема є актуальною, має теоретичне та практичне значення. Відтак одним із ключових напрямів модернізації вищої освіти має стати розвиток творчого потенціалу й самостійності майбутнього вчителя загалом, словесника зокрема. Це зумовлює потребу вдосконалення методичної підготовки студентів до творчої професійної діяльності.

Висновки до розділу 2

Огляд науково-методичної джерельної бази засвідчив, що термін “творча самостійність” у фаховій літературі майже не використовується. Але, починаючи з другої половини ХХ ст., спостерігається підвищення інтересу методистів до проблеми фахової творчості вчителя-словесника. Учені сходяться на думці, що викладання літератури, як жоден інший шкільний предмет, потребує творчого підходу, зважаючи на своєрідність та неповторність високохудожніх явищ мистецтва слова. Тому на часі завдання урізноманітнення методів, прийомів і видів навчальної діяльності, виховання творчої особистості тощо.

У методичній науці чимало дослідників пов’язують розв’язання цих питань з процесом фахової підготовки майбутнього вчителя. Такий стан зумовлює необхідність спрямування особистості студента на майбутню професійну творчість, на розвиток його творчої самостійності та формування готовності до методичних пошуків і нестандартних рішень ще під час навчання у вищій школі. Використання провідних науково-методичних положень допомагає спрямувати набутий досвід на вдосконалення навчального процесу в педагогічному виші загалом і викладання методики навчання зарубіжної літератури зокрема.

Аналіз програмно-методичного забезпечення методики викладання зарубіжної літератури показав, що програми, підручники, посібники більшою

мірою зорієнтовані на передачу готових знань, а не на розвиток творчої самостійності студентів. Автори подекуди приділяють увагу розробці завдань для самоперевірки набутих знань, самоосвіти або самостійної роботи, однак майже не звертаються до розкриття стратегічних методів, прийомів і видів навчальної діяльності, які є критеріями розвитку творчої самостійності.

Огляд фахових періодичних видань останніх років засвідчив значну кількість інноваційних підходів учителів-практиків до викладання зарубіжної літератури в школі, що підтверджує інтерес сучасних словесників до проблеми професійно-методичної творчості. Але пошуки нових підходів до навчально-виховного процесу й творче застосування сучасних технологій педагогами носять загалом спорадичний характер. Більшість учителів не готові виходити за межі традиційних педагогічних парадигм і ставати на шлях творчих пошуків, оскільки й сьогодні професійно-методична підготовка в значній кількості вищих навчальних закладів в основному спрямована на інформаційно-рецептурний або репродуктивно-споглядальний підхід, на стереотипність, а не на розвиток творчості майбутнього фахівця.

Аналіз результатів констатувального зрізу з урахуванням сформульованих у роботі критеріїв визначення рівнів розвитку творчої самостійності показав, що студенти мають середній рівень розвитку творчої самостійності.

Усе це підтверджує, що в університетській практиці вищих навчальних закладів виникла необхідність зміщення акцентів у професійно-методичній підготовці на розвиток творчої самостійності майбутнього словесника. Цим і зумовлюється потреба створення методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у межах університетського курсу “Методика викладання зарубіжної літератури”, який безпосередньо спрямований на формування спеціально-педагогічних знань і вмінь фахівця.

РОЗДІЛ 3
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА СИСТЕМА РОЗВИТКУ ТВОРЧОЇ САМОСТІЙНОСТІ СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

3.1. Теоретичне обґрунтування методичної системи розвитку творчої самостійності студентів-філологів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури

Для розвитку творчої самостійності майбутніх учителів-словесників у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури постає необхідна експериментальна методична система, яка передбачає вирішення поставленої в дослідженні мети. Аналіз психолого-педагогічної й методичної літератури, власний педагогічний досвід доводить, що стимулювання творчої самостійності студента підпорядковується загальній навчальній меті, органічно входить до комплексу якостей, які повинні формуватися в майбутнього педагога внаслідок виконання ним навчальної програми.

Робота над створенням системи потребувала вирішення наступних завдань:

1. Визначення поняття “система розвитку творчої самостійності студентів” у контексті методичної підготовки майбутніх учителів зарубіжної літератури.
2. Створення моделі методичної системи.
3. Опис структурних компонентів системи.
4. Визначення перспективи системи.

Спершу необхідно з’ясувати зміст поняття “система”. Перші згадки про систему як своєрідне упорядкування знань і поглядів знаходимо в працях Аристотеля, Г. Гегеля, І. Канта та інших філософів [18; 49; 94]. У філософсько-методологічному значенні система (від грецького – σύστημα – складена з частин, поєднання) є множиною пов’язаних між собою елементів,

що сприяють досягненню спільної мети й формуванню найкращих результатів [212]. За тлумачним словником найбільш прийнятними для нашого дослідження є такі визначення: “Порядок, зумовлений правильним, планомірним розташуванням та взаємним зв’язком частин чого-небудь”; “Сукупність яких-небудь елементів, одиниць, частин, об’єднуваних за спільною ознакою, призначенням”; “Сукупність способів, методів, прийомів здійснення чого-небудь” [36, с. 1126].

Сьогодні поняття “система” є одним із головних у фундаментальних і спеціальних науках. Зокрема, у педагогічній науці виокремлюють такі основні характеристики системи: відносна самостійність, цілеспрямованість, взаємопов’язаність з іншими дидактичними системами, керованість і стабільність [182].

Отже, під системою ми розуміємо єдність множини взаємопов’язаних структурних і функціональних компонентів, спрямованих на досягнення поставленої мети й отримання найкращих результатів.

Наступною дефініцією, на розкритті змісту якої необхідно зупинитися, є поняття “розвиток”. За тлумачним словником з-поміж кількох обираємо наступне визначення: “Процес, у результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого” [221, с. 631]. Розуміння розвитку як постійного виникнення принципово нових якісних станів, незворотних систем, що народжуються з попередніх систем, розкривається у філософській літературі [244, с. 400]. У сучасній психології поняття “розвиток” визначається як процес, що містить різні стадії, періоди, етапи, фази, рівні; та характеризується переходом від нижчого до вищого стану [180]. Узагальнюючи погляди психологів і педагогів на феномен “розвиток”, можна зробити висновок, що це – процес якісних змін, коли “кількісні зміни зумовлюють виникнення нових якостей, тобто ознак, властивостей, які утворюються в ході самого розвитку” й характеризуються незворотністю, багатомірністю, спрямованістю на вищий результат [113].

Отже, розвиток – це особливий (послідовний, незворотний,

прогресивний) тип змін, процес, який передбачає досягнення зрілої форми та цілісності особистості.

Система розвитку творчої самостійності студентів – це сукупність взаємопов'язаних компонентів, спрямованих на розвиток творчої самостійності як важливої якості фахівця, що сприяє підвищенню ефективності вивчення методики викладання зарубіжної літератури й творчому ставленню до обраної професії майбутнього вчителя зарубіжної літератури.

Система забезпечує розвиток творчої самостійності студентів-філологів у процесі їх теоретичної підготовки з методики викладання зарубіжної літератури як в аудиторних, так і в позааудиторних умовах. Майбутні вчителі зарубіжної літератури набувають практичних умінь і навичок на підставі опанування теоретичними знаннями на лекційних, лабораторних і практичних заняттях, а також у процесі самостійної та індивідуальної діяльності. Перехід від теорії до практики повністю задовольняє розв'язання порушеної проблеми.

Мета створення методичної системи полягає в чіткому формулюванні освітніх завдань, визначенні пріоритетних методів, прийомів, видів і форм навчальної діяльності, що сприяють розвитку творчої самостійності студентів, творчому ставленню до методичної підготовки майбутнього вчителя зарубіжної літератури, забезпечують самореалізацію особистості студента.

Під час розроблення теоретичних основ методичної системи постає необхідність у вирішенні основних завдань:

– сприяти активізації творчої самостійної діяльності студентів;

– забезпечувати систематичне засвоєння методичних знань і визначати якісний рівень формування професійних умінь у процесі навчання;

– варіювати методи, прийоми, види і форми практичної діяльності студентів у процесі методичної підготовки до обраного фаху;

– прогнозувати орієнтовні результати творчої самостійної діяльності

майбутніх словесників;

– впливати на процес особистісного зростання студентів-філологів [274].

З огляду на це можна теоретично сформулювати основну концепцію методичної системи, ураховуючи загальні закономірності навчального процесу у вищих педагогічних закладах освіти та спираючись на основи особистісного, діяльнісного й компетентнісного підходів, які охарактеризовані в попередньому розділі.

Створену методичну систему розглядаємо як *структурну єдність таких компонентів*: ***провідна ідея; стрижневі проблеми; принципи; функції; складові творчої самостійності; етапи реалізації; методи, прийоми, види навчальної діяльності студентів; прогнозований результат*** [274].

Провідна ідея виражає сутність методичної системи, надає їй внутрішньої єдності, організаційної цілісності та виконує функцію системоутворюючих зв'язків. Провідною ідеєю методичної системи є розвиток творчої самостійності як провідної якості особистості студента, що підвищує ефективність навчання та професійного саморозвитку, забезпечує творче ставлення до обраного фаху.

З означеної ідеї випливають *стрижневі проблеми*, навколо яких концентрується навчальний матеріал:

1. *Визначення сутності та компонентів творчої самостійності студенті.*

2. *Окреслення обсягу навчального матеріалу та основних умінь студентів.*

3. *Формулювання освітніх, творчо-розвивальних і виховних завдань.*

4. *Підбір ефективних методів, прийомів, видів і форм навчальної діяльності, що сприяють розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури.*

Методика ґрунтується на дидактичних і методичних принципах навчання, що забезпечують шляхи досягнення поставленої мети і є

невід'ємним компонентом дидактичної структури розвитку творчої самостійності. Серед базових дидактичних принципів варто виокремити наступні: науковості, системності, доступності, послідовності, об'єктивності, перспективності, активності, зв'язку навчання з життям та ін. Указані принципи є традиційними і досить детально розглянуті в науковій літературі. Натомість доцільно зосередити увагу на положеннях тих *специфічних дидактичних принципів, які є панівними для розвитку творчої самостійності студентів* у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури:

– *розвивального навчання*, що виявляє провідну мету функціонування педагогічної системи – усебічний гармонійний розвиток особистості й індивідуальності тих, кого навчають, їхньої готовності до самореалізації; суть цього принципу полягає в перенесенні акцентів з вивчення навчального матеріалу на різнобічну діяльність студентів, з описово-фактологічних на оцінно-аналітичні аспекти навчання з метою розвитку продуктивної уяви, мислення тощо;

– *самостійності й активності в навчанні,* згідно якого студенти є суб'єктами діяльності, що виражається в усвідомленні ними мети навчання, в умінні планувати й організовувати свою роботу, виявляти інтерес до знань, ставити проблеми й шукати шляхи їх вирішення, взаємодіяти в навчанні;

– *переходу від теорії до практики*, який ґрунтується на положенні про єдність теорії і практики. Щоб теорія не залишилася абстрактною, у вищому навчальному закладі важливо реалізовувати наукові теоретичні положення на практиці, що позитивно впливає на вироблення в студентів відповідних умінь і навичок, стимулює досягнення майбутніми словесниками високого рівня професійної підготовки;

– *індивідуального підходу,* сутність якого полягає у вивченні та врахуванні індивідуально-психологічних та вікових особливостей студентів під час організації навчального процесу з метою розвитку їхніх потенційних можливостей та успішного оволодіння практичними вміннями, які є складовою частиною творчої самостійності. Індивідуалізація передбачає

також урахування особливостей дисципліни, що викладається, та мети навчання;

– *професійної спрямованості освіти,* який вимагає ефективного співвіднесення в процесі фахової підготовки студентів орієнтації на їхній загальний розвиток і розвиток спеціальних професійних здібностей, що позначається як на результатах навчання, так і на подальшій практичній діяльності зі спеціальності. Наближення навчальної діяльності студентів до майбутньої професії сприяє тому, що вона виступає для них не у вигляді абстрактної перспективи застосування набутих теоретичних знань, а стає достатнім мотивуючим чинником навчання, наповнюючи його особистісним сенсом.

Тепер розглянемо найвагоміші *методичні принципи навчання*, творче використання яких, на нашу думку, істотно впливає на зміст, форми й інші категорії викладання методики зарубіжної літератури.

Принцип проблемності породжує необхідність постановки проблемних запитань та завдань, створення проблемних ситуацій, які спонукають студентів до самостійної пошукової діяльності. Реалізація цього принципу навчання сприяє мотивації та активізації навчальної діяльності студентів, забезпечує розвиток самостійності, творчого мислення та цілого комплексу істинно практичних умінь, зокрема вміння осмислити поставлену проблему, окреслити низку конкретних завдань, спрямованих на її розв'язання, неординарних шляхів вирішення проблеми тощо.

Принцип панівної ролі завдань у навчальному процесі реалізується шляхом виконання різноманітних завдань, які спонукають студентів діяти не стільки на репродуктивному рівні, скільки на конструктивно-творчому й продуктивно-творчому рівнях. Важлива роль цього принципу визначається специфікою дисципліни “Методика викладання зарубіжної літератури”, де будь-який метод, прийом та вид навчальної діяльності безпосередньо реалізуються саме за допомогою завдань.

Принцип діалогічної взаємодії передбачає залучення студентів до

вирішення широкого кола важливих питань і завдань в умовах суб'єкт-суб'єктних стосунків, рівноправної співпраці та взаємодії, що позитивно впливає на розвиток самостійності та творчого мислення особистості майбутнього спеціаліста. Для оптимального розвитку творчої самостійності як якості особистості режим діалогу на всіх рівнях навчання, на кожному занятті, у кожному завданні є необхідним. Цей принцип відіграє важливе значення у формуванні висококваліфікованого фахівця, оскільки в різних ситуаціях забезпечує спілкування на професійному рівні.

Принцип диференціації й інтеграції навчання дозволяє забезпечити зв'язок набутих знань, умінь і навичок самостійної, пошуково-творчої, дослідницької діяльності з навчальним процесом. Суть цього принципу полягає в тому, що кожний вид навчальної діяльності має свою індивідуальну характеристику й забезпечується певним методичним набором. Водночас усі види навчальної діяльності взаємопов'язані. Навички й уміння, набуті в одному виді навчання, можуть бути перенесені в інший вид. Тому на заняттях з методики викладання зарубіжної літератури доцільно використовувати різноманітні види навчальної діяльності, різноманітні методичні прийоми.

Принцип автономії творчої навчальної діяльності передбачає здатність суб'єкта самостійно здійснювати свою навчальну діяльність, активно й свідомо керувати нею при певному ступені незалежності від викладача, самостійно поповнювати, уточнювати, критично переоцінювати свої знання з метою їх подальшого розвитку та використання в контексті професійного становлення. Автономія творчої навчальної діяльності виникає тоді, коли студенти самостійно приймають рішення під час виконання продуктивної навчальної діяльності, планують, корегують, розв'язують проблемні творчі завдання, удосконалюють свої дії, несуть відповідальність за їх результати. Автономія творчої навчальної діяльності повинна пронизувати весь навчальний процес, при цьому творчих завдань проблемного характеру повинно бути якомога більше.

Методична система виконує такі основні функції:

– *мотиваційну* (сприяє формуванню мотивації навчання, активізації самостійної позиції та творчої діяльності студентів);

– *когнітивно-діагностичну* (забезпечує систематичне засвоєння методичних знань і визначає якісний рівень розвитку творчої самостійності в процесі навчання);

– *діяльнісну* (сприяє повноцінному застосуванню набутих знань у практичній діяльності, виробленню на їх основі вмінь і навичок, розвитку творчої самостійності в різноманітних видах діяльності студентів);

– *проектувальну* (передбачає можливі результати самостійності та творчості майбутніх словесників);

– *розвивальну* (сприяє особистісному розвитку студентів-філологів) [274].

Характерною особливістю методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури є врахування *трьох компонентів творчої самостійності: мотиваційного, процесуального та результативного.* Під час їх розроблення використані результати досліджень П. Підкасистого [183; 184], О. Савченко [207], Є. Шиянова [278], у яких виділені й обґрунтовані структурні компоненти пізнавальної самостійності. Із досліджень цих учених підбираємо ті компоненти творчої самостійності, які визначені нами як найбільш ефективні.

Мотиваційний компонент представлений творчими мотивами, творчими стимулами, здатністю до цілепокладання, творчими інтересами, потребою в самовираженні, а також вольовими якостями особистості (рішучість, ініціативність, наполегливість у досягненні мети, самостійність у прийнятті педагогічних рішень, здатність до саморегуляції).

Другим компонентом творчої самостійності є *процесуальний компонент,* що містить у собі систему методичних знань, сформованість професійних умінь і навичок, логічного й творчо-критичного мислення, які покликаний забезпечити університетський курс методики викладання зарубіжної

літератури.

До складу *результативного компонента* належить здатність до самоаналізу й самоконтролю, розвиток особистісного потенціалу, сформованість рівня креативності, самостійності, свободи вибору й особистої відповідальності в різних видах діяльності [274].

Система роботи з розвитку творчої самостійності студентів-філологів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури реалізується на трьох взаємопов'язаних етапах: *пропедевтичному (теоретичному), основному (практичному) і підсумковому (контрольному)* [273].

Основним завданням *пропедевтичного етапу* впровадження методичної системи є набуття студентами теоретичних знань з дисципліни, що є невід'ємним компонентом їхньої професійної підготовки. Причому теоретичні знання дають лише базу для ґрунтовної підготовки й призводять до первинних умінь.

У рамках теоретичної підготовки студенти повинні знати:

– зміст найважливіших наук, які складають методологічну основу методики викладання зарубіжної літератури;

– історію виникнення та розвитку методичної науки;

– своєрідність зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі, етапи його становлення та розвитку;

– основи планування та організації праці вчителя-словесника;

– зміст провідної фахової науково-методичної та періодичної літератури;

– методи та прийоми викладання зарубіжної літератури;

– типологію та структуру уроку зарубіжної літератури;

– етапи вивчення художнього твору;

– специфіку сприйняття іншомовного художнього тексту;

– шляхи аналізу художнього твору;

– особливості вивчення художніх творів у їх родовій специфіці;

– основи вивчення біографії письменника на уроках зарубіжної літератури;

– питання теорії літератури в шкільному вивченні;

– теорію розвитку мовлення та літературно-творчих здібностей;

– види та форми організації позакласної роботи із зарубіжної літератури;

– види контролю й критерії оцінювання навчальних досягнень учнів.

Основним видом навчальних занять на цьому етапі є лекція, що охоплює основний теоретичний матеріал однієї або декількох тем навчальної дисципліни. З метою підвищення інтересу до навчально-пізнавальної діяльності та формування мотивації розвитку творчої самостійності викладач має змінити ставлення студентів до лекції як до пасивної форми організації навчання. Ефективність досягнення зазначеної мети посилюється, якщо викладач:

– стимулює активність студентів, регулює їхню увагу, взаємодіє;

– спирається на слухачів під час викладу змісту, спілкується з ними як із рівноправними партнерами в навчально-пізнавальній діяльності;

– сприяє розвитку критичного, творчого мислення за допомогою постановки проблемних запитань, залучення тих, хто навчається, до дискусії, діалогу, висловлювання власних міркувань тощо;

– висловлює власну точку зору, відгукується на міркування майбутніх педагогів,

– постійно перевіряє рівень розуміння та усвідомлення навчальної інформації студентами за допомогою бесіди, постановки системи запитань, творчого обговорення найбільш складних питань тощо [273].

Наступний етап – *основний* – спрямований на практичну підготовку майбутніх словесників, їхню творчу самостійну діяльність. Мета цього етапу полягає в опануванні науково-теоретичними положеннями дисципліни, формуванні вмінь і навичок практичного застосування набутих знань за допомогою індивідуального виконання завдань різної складності, навичок

творчої самостійної діяльності, усвідомленні студентами змісту навчальних дій. Досягнення поставленої мети відбувається під час таких видів навчальної діяльності студентів: лабораторні, практичні заняття, самостійна робота (має два складники: 1) підготовка до аудиторних занять та 2) самостійне опрацювання тем, визначених навчальною програмою), індивідуальна робота.

На лабораторних заняттях особлива увага приділяється розробці планів-конспектів уроків та їх фрагментів, що передбачає імітацію педагогічних ситуацій, рольовим іграм, вирішенню навчально-дослідницьких і реальних практичних завдань, що сприяє ефективному формуванню в студентів уміння самостійно аналізувати та оцінювати педагогічні явища.

Проведення практичного заняття ґрунтується на попередньо підготовленому методичному матеріалі – запитаннях і завданнях для виявлення рівня оволодіння студентами теоретичними положеннями з окремої теми, а також для розв’язання їх на занятті.

Вагому роль у розвитку творчої самостійності майбутніх словесників відіграє самостійна робота. Концепція самостійної роботи студентів в умовах упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу спрямована на розвиток особистості майбутнього фахівця, формування його як творця, здатного не лише самостійно здобувати знання, а й реалізувати їх відповідно до практичних вимог сьогодення. Самостійна робота – діяльність студентів, яка полягає в самостійному визначенні мети, завдань, засобів їх досягнення на основі пізнавальних потреб та інтересів; виборі власного пізнавального шляху, спрямованого на створення творчого освітнього продукту; аналізі результату.

Обсяг і зміст самостійної роботи визначається робочою програмою, методичними матеріалами, завданнями й указівками викладача. Самостійна діяльність студентів охоплює такі види роботи: опрацювання окремих тем навчальної дисципліни, лекційних матеріалів, наукових праць, навчально-методичної літератури, нормативних документів; підготовка до практичних, лабораторних занять; виконання практичних завдань; вивчення й аналіз

шкільних програм та підручників тощо [263].

Вагоме місце у творчій самостійній діяльності студентів займає індивідуальна робота. Вона сприяє реалізації творчих можливостей студентів, розвитку їхніх здібностей та пізнавально-творчої активності. Зміст індивідуальної роботи передбачає виконання індивідуальних завдань, що визначаються робочою програмою з дисципліни (див. Додаток Г). Індивідуальні завдання виконуються студентами самостійно із забезпеченням необхідних консультацій викладача з окремих питань. Виходячи з цього, пропонуємо такі види завдань індивідуальної роботи:

– написання рефератів, повідомлень, творчих звітів;
– дослідження й аналіз методичного матеріалу;
– конструювання фрагментів уроків, написання планів-конспектів;
– підготовка результатів власних досліджень до виступу на практичних заняттях;
– творчі завдання (доповіді, проекти, презентації, огляди, відгуки);
– виготовлення саморобних наочних посібників [259].

Підсумковий етап дає можливість перевірити результативність методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури. Він характеризується проведенням контрольних заходів (модульної контрольної роботи, іспиту) з метою оцінки рівня методичної підготовки майбутніх словесників та виявлення ступеня сформованості їхніх здібностей до творчої самостійності та пошуку нестандартних рішень художньо-педагогічних проблем.

Модульна контрольна робота проводиться на останніх заняттях кожного модуля у вигляді виконання контрольної роботи, відповідей на теоретичні питання, розв’язування практичних завдань, тестування знань, умінь і навичок студентів (див. Додатки Д і Ж).

На цьому етапі студенти-філологи мають показати такі вміння:

– визначати головні пріоритети стандартів і програм та вимоги до планування курсу, використовувати визначені види планів, ураховувати специфіку планування в середніх і старших класах;

– користуватися науково-методичною літературою (читати, виділяти головне, конспектувати, утілювати в практичну діяльність);

– творчо застосовувати методи та прийоми викладання зарубіжної літератури;

– проводити урок зарубіжної літератури з урахуванням визначеної специфіки начального предмета, зокрема вивчення творів в українських перекладах;

– визначати етапи вивчення літературного твору; складати план і писати конспект уроку за визначеною темою, проводити його та аналізувати;

– застосовувати кожен із визначених шляхів аналізу під час вивчення художніх творів різних жанрів, складати план-конспект уроку за темою, що вивчається, проводити його, робити аналіз, обґрунтовувати власну пропозицію, вести дискусію;

– визначати особливості вивчення художніх творів у їх родовій специфіці, складати плани-конспекти з вивчення епічного, ліричного та драматичного творів;

– визначати принципи, специфіку, шляхи вивчення біографії письменників зарубіжної літератури;

– володіти методами та прийомами роботи з розвитку мовлення, складати плани всіх видів, створювати усні та письмові роботи творчого характеру;

– визначати види та форми позакласної роботи, оволодіти методами та прийомами її проведення, складати плани-конспекти занять з позакласної роботи, критично їх обговорювати;

– ефективно наповнювати та використовувати обладнання кабінету зарубіжної літератури;

– володіти методикою проведення контрольних робіт із зарубіжної літератури, ставити оцінки за визначеними критеріями, вести облік знань.

Отже, процес розвитку творчої самостійності студентів відбувається під час трьох основних етапів: пропедевтичного, основного та підсумкового,

кожен із яких має свою мету й завдання. Важливо зазначити, що ці етапи проводяться в декілька підходів, тому що вивчення навчальної дисципліни "Методика викладання зарубіжної літератури" має бути організоване за принципами прогресивної кредитно-модульної технології навчання; відповідно викладач створює блочну систему засвоєння програмового матеріалу, коли за темою лекції відразу ж проводяться лабораторні й практичні заняття, перевіряється самостійна та індивідуальна робота в межах окремого змістового модуля. Визначені етапи впроваджуються в навчальний процес за "принципом спіралі".

Наступними складовими в системі розвитку творчої самостійності є *методи, прийоми й види навчальної діяльності.*

У педагогічній енциклопедії дається таке визначення поняття "метод": "Методи навчання – це засоби роботи вчителя й учнів, за допомогою яких здійснюється оволодіння знаннями, уміннями й навичками, формується світогляд учнів, розвиваються їхні здібності" [179, с. 216]. Із цим формулюванням не можемо повністю погодитися, бо дефініція "засіб" є багатозначною і, у першу чергу, сприймається як знаряддя в якійсь діяльності, справі. Більш точне визначення методів дав Є. Пасічник у своїй книзі "Українська література в школі": "способи взаємодії вчителя й учнів, що спрямовані на розв'язання тих навчальних, освітніх і виховних завдань, які реалізуються на уроках" [177, с. 57]. У підручнику Л. Мірошниченко "Методика викладання світової літератури" подається таке визначення методу: "Метод – спосіб взаємопов'язаної діяльності вчителя та учнів, спрямованої на досягнення навчально-виховної мети " [155, с. 167].

Узагальнюючи наведені визначення, доходимо висновку, що метод навчання – це спосіб досягнення певної мети у викладанні й навчанні. Кожен метод потребує для свого застосування відповідних йому прийомів. "Прийом навчання – це спосіб реалізації методу, його складова частина, деталь, елемент, окремий крок у навчальній діяльності, що виконується при застосуванні певного методу" [Там само, с. 167]. Отже, прийоми скеровують

навчально-пізнавальну діяльність студентів, спрямовану на засвоєння окремих питань та аспектів вивчення програмового матеріалу.

Складність створення системи дидактичних методів і прийомів пов'язана з розмаїттям видів діяльності суб'єктів навчання, оскільки обраний метод потребує для свого застосування найефективніших прийомів, які визначають пізнавальну діяльність тих, хто навчається. Цей зв'язок можна схематично зобразити так:

МЕТОД ⟶ ПРИЙОМ ⟶ ВИД НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Учитель зарубіжної літератури повинен досконало володіти методами навчання на уроці. А тому ще на студентській лаві він має вчитися вміло оперувати ними під контролем і керівництвом викладача-методиста.

У методичній науці існує кілька принципів класифікації методів:

– за джерелом знань (словесні, практичні, наочні);

– за формою здобуття знань (лекція, бесіда, самостійна робота);

– за характером діяльності вчителя й учнів у навчальному процесі (творче читання, евристичний, дослідницький, репродуктивний).

Ми вважаємо, що ефективність розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури підвищиться за умови використання класифікації методів навчання М. Кудряшова з урахуванням визначеної нами специфіки викладання у вищій школі. Зупинимося на характеристиці кожного із визначених ученим методів [257].

Метод *творчого читання* передбачає розвиток читацької культури майбутніх словесників. Читання наукового, публіцистичного тексту відрізняється від читання художнього тексту. Тоді як читання художнього твору вимагає особливої роботи думки та творчої уяви, під час читання наукового тексту важливу роль відіграє сформованість наукового (логічного, понятійного) і критичного мислення, креативних здібностей, умінь давати оцінно-доказові судження, доходити самостійних висновків за прочитаним. Усвідомленому та вдумливому сприйманню наукового тексту чи навчального матеріалу допомагають, на нашу думку, такі традиційні й

новаторські *прийоми: систематичне, коментоване, "закрите", прогнозоване, стереотипне читання, "активне" читання (добір, вибір, пошук, класифікація тощо), читання напам'ять, критичне сприймання та творче засвоєння прочитаного, творчі завдання на основі прочитаного, постановка проблеми, що випливає з прочитаного, "творчий експромт", "порівняльні думки" за прочитаним; "методичний тезаурус" та ін.*

Евристичний метод сприяє подальшому розвитку творчої самостійності студентів-філологів на основі системи запитань, які формують самостійне мислення майбутніх педагогів і забезпечують розвиток їхніх творчих здібностей. Цей метод обумовлений розширенням змісту матеріалу, що вивчається й аналізується, і спрямований на формування вмінь критично мислити, самостійно ставити й розкривати проблему, висловлювати свої думки у зв'язній, послідовній, доказовій формі. *Домінантними прийомами цього методу є евристична бесіда та дискусія в їхній взаємодії.* Евристична бесіда є основою для дискусії, розпочинає її й допомагає проведенню. Також реалізації евристичного методу допомагають такі *прийоми: постановка системи запитань, пошукових і випереджальних завдань, бесіда (евристична, проблемна, аналітична, за заздалегідь поставленими запитаннями тощо), дискусія, бесіда з уявним опонентом, порівняння (зіставлення), "запитання без відповіді", "поєдинок ерудитів", ділова гра та ін.*

Дослідницький метод застосовується з метою розкриття нових аспектів навчального матеріалу, які не висвітлювалися раніше, розвитку вмінь самостійно аналізувати й науково студіювати методичні проблеми. Цей метод близький до евристичного, але відмінність при його застосуванні полягає в домінуванні самостійної роботи студентів порівняно з іншими видами діяльності. Характерними прийомами цього методу є: *постановка проблемних запитань, творчих і дослідницьких завдань, створення проблемної чи творчої ситуації, дослідження проблеми й захист проекту, робота творчих груп, звіт про виконання завдань дослідження, критичний*

аналіз навчальної ситуації, самостійна оцінка матеріалів дослідження, "розкодування образу", "альтернативний прогноз" та ін.

Репродуктивний метод або репродуктивно-творчий логічно завершує процес розвитку творчої самостійності студентів. Сутність його полягає в отриманні знань у готовому вигляді за допомогою слова, розповіді чи лекції вчителя, підручника, посібника, монографічної праці, статті. Елемент творчості та самостійності тут значний, усе залежить від якості подачі матеріалу. У контексті нашого дослідження він сприяє систематичному повторенню, узагальненню й систематизації набутих знань і вмінь. Реалізується цей метод такими *прийомами: лекційний виклад матеріалу, самостійний добір навчального матеріалу, завдання за підручником чи посібником, узагальнення й практичне застосування знань, підготовка повідомлення, відгуку, реферату, творчого звіту, захист методичних розробок, "інформаційний пакет", "парад порад"* та ін.

Продуктивність методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі методичної підготовки до роботи в школі забезпечується не лише традиційними, новаторськими, а й розробленими нами інноваційними методичними прийомами: *"методичний тезаурус", "літературознавчий тезаурус", "парад порад", "шкільний презент", "поєдинок ерудитів", "творчий експромт", "альтернативний прогноз", "інформаційний пакет", бесіда з уявним опонентом, запитання без відповіді, "розкодування образу"* та ін.

Варто відзначити також необхідність активного застосування різноманітних видів навчальної діяльності, їх уміле комбінування й варіювання: *складання плану, тез за прочитаним; критична оцінка наукових ідей, концепцій; моделювання планів-конспектів чи фрагментів уроків; рольові ігри; розв'язання проблемних і творчих ситуацій; зіставлення різних підходів учених; участь у дискусії, обговоренні результатів дослідження; створення творчого проекту чи презентації; написання реферату, відгуку, рецензії, творчого звіту, пошуково-дослідницька діяльність; самостійна*

діяльність (фронтальна, індивідуальна, групова) та ін. [257].

Структуру методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури представлено схематично на рис. 3.1.

Ефективне функціонування методичної системи забезпечують різні види завдань розвивального типу: *конструкторські; евристичні; проблемні; пошуково-дослідницькі; власне творчі.*

Цілеспрямоване поетапне використання розроблених завдань у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури подається в наступному параграфі.

Зміст роботи з розвитку творчої самостійності визначається експериментальною програмою дисципліни "Методика викладання зарубіжної літератури", складеної відповідно до освітньо-професійної програми підготовки ОКР «Бакалавр» напряму 6. 020303 Філологія* (українська мова і література), (англійська мова і зарубіжна література) (див. Додатки В і Г).

Університетський курс "Методика викладання зарубіжної літератури" – один із профільних предметів на філологічному факультеті вищого педагогічного навчального закладу, який теоретично й практично готує студентів до професійної діяльності вчителя зарубіжної літератури. Він має формувати творчого вчителя, здатного перебувати в постійному пошуку нових способів реалізації навчально-виховних завдань.

Навчальний матеріал курсу структурований за кредитно-модульною системою організації навчального процесу, що визначає розподіл програмного матеріалу за модулями та змістовими модулями.

Зміст першого модуля становлять загальні питання методики навчання зарубіжної літератури: методика викладання літератури як наука, її цілі й завдання; аналіз програм, підручників, хрестоматій та посібників зі шкільного курсу зарубіжної літератури; творча лабораторія вчителя-словесника, у якій народжується задум, композиція уроку, здійснюється

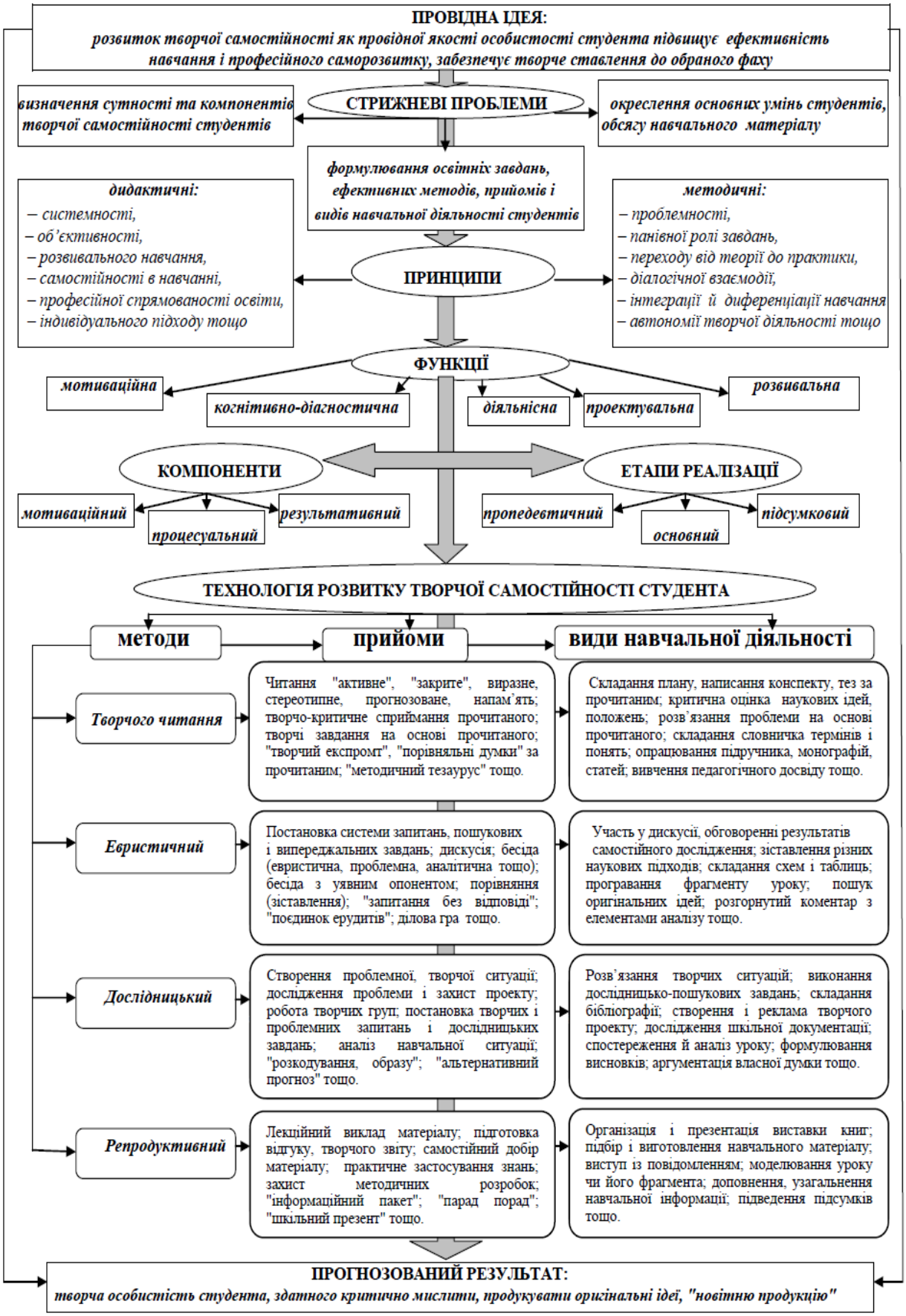


Рис. 3.1. Модель методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури

відбір найбільш ефективних методів і прийомів роботи, нових технологій; класифікації типів уроків і методів навчання, розкриті не тільки з позиції традиційних, усталених у науці й практиці підходів, але й з урахуванням накопиченого в останні десятиліття методичного досвіду. Уже в першому модулі пропонується вивчення проблеми контролю й корекції знань школярів із зарубіжної літератури, використання інтерактивних форм і методів навчання на уроці зарубіжної літератури.

У другому модулі розглядаються основні питання методики аналізу творів різних жанрів з урахуванням вікових психологічних особливостей їхнього сприйняття учнями середніх і старших класів, пропонуються теми, які відіграють важливу роль у процесі вивчення літератури як на уроці, так і в позаурочний час. Це насамперед опанування теорії літератури як інструмента аналізу твору на уроці, специфіки розвитку зв'язного мовлення учнів, методики позакласної роботи з літератури, урахування зв'язків літератури з іншими предметами, видами мистецтв.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 162 години / 4,5 кредити ECTS. Відповідно до модулів і змістових модулів передбачено розподіл годин за видами навчальних занять, індивідуальної й самостійної роботи, а також семестрового контролю.

У таблиці 3.1. подано рекомендації щодо розподілу навчального часу за видами занять і формами навчання.

Таблиця 3.1.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗПОДІЛУ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ВИДАМИ ЗАНЯТЬ І ФОРМАМИ НАВЧАННЯ

Форма навчання	**Семестр**	**Всього кредитів/годин**	**Кількість годин, відведених на:**					**Семестрова атестація**
			Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття	СРС	ІРС	
Денна	VI	2,5/90	10	6	24	25	25	
	VII	2,3/81	10	4	26	21	20	екзамен

Важливим для впровадження експериментальної програми в навчальний процес вищих педагогічних навчальних закладів вважаємо розробку планів лабораторних і практичних занять, методичних рекомендацій щодо виконання самостійної та індивідуальної роботи студентами (див. Додатки З та И), опрацювання матеріалів для конкретних методичних розробок.

Таким чином, методична система розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури, запропонована в дисертаційному дослідженні, розроблена відповідно до наукових теоретичних основ, які забезпечують ефективність діяльності викладача, спрямованої на розвиток активності, самостійності, творчості, креативності майбутніх учителів зарубіжної літератури.

3.2. Упровадження методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у навчальний процес

З метою практичної реалізації методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури та перевірки її ефективності було проведено формувальний експеримент, який умовно можна поділити на три основні етапи: підготовчий; основний; підсумковий.

На першому етапі було проведено підготовчу роботу: добір матеріалу, розробка конспектів лекцій, планів лабораторних і практичних занять, тематики самостійних та індивідуальних завдань, методичних рекомендацій до виконання студентами самостійної та індивідуальної роботи, завдань для модульних контрольних робіт та питань до іспиту, визначення контрольних та експериментальних груп. Відбір експериментальних і контрольних груп здійснювався з урахуванням тотожності та рівності навчальних умов: постійний склад груп, майже однаковий рівень успішності студентів, рівнозначна кількість годин на вивчення курсу методики викладання зарубіжної літератури, кредитно-модульна система навчання.

Перед експериментом були проведені бесіди й семінари з метою ознайомлення викладачів та студентів з матеріалами експерименту.

Другий етап був присвячений експериментально-дослідному навчанню, сутність якого полягала в апробації запропонованої методичної системи з метою емпіричної перевірки гіпотези дослідження та його завдань.

Експериментальна робота виконувалася в Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова, Криворізькому педагогічному інституті Державного вищого навчального закладу "Криворізький національний університет", Ізмаїльському державному гуманітарному університеті. Дослідженням було охоплено 103 студенти й 5 викладачів університетського курсу "Методика викладання зарубіжної літератури". У контрольних групах навчання відбувалося за традиційною методикою відповідно до чинних планів і програм, в експериментальних – за розробленою методичною системою розвитку творчої самостійності студентів, а також комплексом навчально-методичного забезпечення для її практичної реалізації.

У процесі впровадження експериментальної методики ми виходили з того, що ефективність розвитку творчої самостійності майбутніх словесників залежить від їхніх власних зусиль і прагнення сформувати професійні вміння та навички. Удосконалення методичної підготовки молодого спеціаліста вибудовували на стимулюванні активності, самостійності й творчості студентів у навчальній діяльності, зокрема:

– заохоченні студентів до різних видів самостійної роботи, самоаналізу й самоконтролю;

– залученні їх до розв'язання проблемних ситуацій, до оригінальних рішень у нестандартних ситуаціях, що сприяє самостійним, творчим та рішучим діям;

– сприянні активній взаємодії викладача та студентів;

– створенні діалогічних ситуацій, навчальних дискусій;

– ініціюванні дослідницько-пошукової, проектної й творчої роботи студентів, діяльності творчих груп;

– застосуванні колективної та ігрової форм роботи тощо.

Методика розвитку творчої самостійності майбутніх філологів покликана формувати в студентів професійно-методичні вміння, стимулювати науково-методичну творчість студентів, прищеплювати творче ставлення до вчительської праці, виховати в них прагнення вдосконалювати свою педагогічну освіту, самостійно працювати з навчально-методичною літературою. Її результативність була забезпечена комплексним підходом: спочатку студенти засвоювали теоретичний матеріал під час лекцій, потім його поглиблювали й ілюстрували прикладами на лабораторних заняттях, після чого майбутні спеціалісти самостійно готувалися до розгляду основних теоретичних питань, програвання фрагментів уроків з наступним їх аналізом за складеними планами на практичних заняттях. Також студентів залучали до самостійної дослідницької діяльності, індивідуального творчого пошуку в позааудиторний час [270].

Основою успішної методичної підготовки студентів в умовах обмеженої кількості аудиторних годин є кредитно-модульна система навчання, яка базується на системно-методичному забезпеченні навчального процесу. Тематика аудиторної, самостійної, індивідуальної роботи студентів, а також завдання модульних контрольних робіт були чітко визначені робочою навчальною програмою дисципліни. Усі види навчальної діяльності студентів організовувалися таким чином, щоб розкрити специфіку викладання зарубіжної літератури в школах України, сприяти розвиткові професійних умінь і навичок, творчих здібностей, активності, самостійності та креативності майбутніх спеціалістів, що відображено в таблиці 3.2.

Кожен змістовий модуль розпочинався з розкриття теоретичного матеріалу **на лекційних заняттях.** Незважаючи на існування багатьох аргументів щодо пасивного характеру лекції, її доцільність і необхідність у методиці розвитку творчої самостійності студентів беззаперечна.

Таблиця 3.2.

Структура залікових кредитів дисципліни

Денна форма навчання

Назва теми	Кількість годин, відведених на:				
	Аудиторні заняття			Самостійна робота студентів	Індивідуальна робота студентів
	лекції	лабораторні	Практичні		
Модуль 1.					
Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі. **Тема 1.** Загальні основи методики та організація навчання зарубіжної літератури в середній школі. **Тема 2.** Специфіка уроку зарубіжної літератури. Особливості його організації й проведення.	4	4	8	9	11
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього. **Тема 1.** Творча лабораторія вчителя зарубіжної літератури. Наукова організація праці. **Тема 2.** Творчий підхід до планування навчально-виховної роботи словесника (різні види планів).	2	2	6	7,5	7
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя та учнів на уроках зарубіжної літератури. **Тема 1.** Інновації в методиці навчання зарубіжної літератури **Тема 2.** Упровадження інтерактивних форм і методів навчання на уроках зарубіжної літератури	4		10	8,5	7
Разом за VI семестр	**10**	**6**	**24**	**25**	**25**
Модуль 2.					
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їх родову специфіку. **Тема 1.** Поетапне вивчення художнього твору на уроках зарубіжної літератури. **Тема 2.** Шкільний аналіз художнього твору. **Тема 3.** Особливості вивчення творів у їх родовій специфіці.	6	2	14	9	14
Змістовий модуль 2. Види літературних занять **Тема 1.** Специфіка вивчення біографії письменника в шкільному курсі	4	2	12	11	7

зарубіжної літератури **Тема 2.** Вивчення теорії літератури та робота над літературно-критичною статтею на уроках зарубіжної літератури **Тема 3.** Розвиток мовлення школярів на уроках зарубіжної літератури **Тема 4.** Система позакласного читання та позакласної роботи із зарубіжної літератури в школі					
Разом за VII семестр	**10**	**4**	**26**	**20**	**21**

Зазначимо, що переваги лекції як форми організації навчального процесу полягають у можливості цілісного систематизованого викладу навчального матеріалу, у її економності (порівняно із самостійною роботою вона економить час студентів), оперативності (дозволяє включати в навчальний процес новітній науковий і фактичний матеріал), об'єктивності (лектор неупереджено висвітлює ті проблеми, з яких існують полярні погляди й суперечливі концепції), впливовості (викладач має змогу здійснювати вплив на формування ціннісних орієнтацій студентів, сприяти розвитку їхнього творчого мислення й залучати до творчої взаємодії), емоційності (емоційне забарвлення лекції в поєднанні з глибоким науковим змістом створює гармонію думки, слова й сприйняття слухачів) [270]. А певні недоліки (пасивність, блокування самостійного мислення, механічне сприймання слова лектора), на які вказують супротивники лекційного викладу матеріалу, значною мірою можна усунути правильною методикою й раціональною побудовою викладу матеріалу.

Більшість учених сходяться на думці, що лекція (від лат. lection – читання) – це одна з основних форм навчальних занять у вищих закладах освіти [56; 26]. На підставі педагогічних досліджень *вузівську лекцію трактуємо як систематизований і послідовний виклад педагогом певного розділу навчальної дисципліни чи науки, розкриття її основних категорій, принципів і закономірностей, виділення останніх досягнень.* Для неї характерні високий науковий рівень, теоретичні абстракції, що мають практичне значення й ведуть до подальших роздумів і самостійних досліджень.

На відміну від публічної лекції, яка являє собою простий і зрозумілий виклад наукової проблеми для аудиторії, яка не підготовлена до її сприйняття, академічна лекція має чіткий план, сувору логіку викладу матеріалу, методичну обробку – розкриття головних положень, аргументації переконливих доказів, підкреслення коротких висновків. Також університетська лекція суттєво відрізняється від шкільної, для якої визначальними є такі фактори: обов'язкове поєднання лекційного викладу вчителя й бесіди з учнями; супроводження лекції заздалегідь підготовленими повідомленнями учнів, виконанням завдань практичного характеру; часові (не повинна перевищувати 30 хвилин) і вікові (проводиться тільки в 9-11 класах) обмеження.

Проаналізувавши матеріал про зміст, структуру й визначальні особливості лекцій, доходимо висновку про те, що академічні лекції з методики викладання зарубіжної літератури мають специфічний характер і суттєво відрізняються від лекцій з інших дисциплін. Вони повинні бути яскравим прикладом проведення лекційних занять, під час яких розкривається багато ефективних шляхів вирішення поставлених методичних проблем, а також приводом для *творчих роздумів про шкільну лекцію*.

Нами було визначено основні *ознаки експериментальних лекцій*:

– науковість, відповідність сучасному рівню розвитку науки, творча спрямованість;

– методологічний і професійно-орієнтований характер;

– інформативно-пізнавальний, творчо-розвивальний і виховний аспекти;

– висвітлення історії питання, розкриття різних концепцій;

– постановка методичних запитань, їх правильне трактування;

– виділення ключових понять, головних думок, висновків;

– активізація творчого мислення шляхом висунення проблемних і риторичних питань, вирішення протиріч;

– стимулювання до оціночних, творчо-критичних суджень;

– внутрішньопредметні й міжпредметні зв’язки;

– зв'язок змісту лекції з практикою школи, досвідом учителів-предметників;

– підведення підсумків наприкінці висвітлення окремого питання й усієї лекції.

У практиці вищого навчального закладу важливо відходити від традиційних типів лекцій інформативно-повідомлювального характеру й *практикувати все більшу кількість новаторських різновидів лекційних занять, що сприяють розвитку самостійності, творчості, ініціативності в розв’язанні методичних проблем студентами* (див. рис. 3.2.).



Рис. 3.2. Традиційні й інноваційні типи лекцій

Як бачимо, основні типи лекційних занять розподіляємо на дві групи: традиційні та нетрадиційні, які, у свою чергу, поділяються на декілька різновидів. *Під традиційною розуміємо* класичну інформаційну або пояснювальну лекцію, яка передбачає передачу студентам готових знань педагогом, монологічний виклад навчальної інформації й лише їхню репродуктивну діяльність, тому на розвиток творчої самостійності суб’єктів навчання в традиційній лекції увага не звертається. Але у форматі розвитку вітчизняної освітньої системи, її гуманізації, переходу на індивідуально

зорієнтоване навчання та тенденції до реалізації творчих здібностей особистості актуальним видається домінування нетрадиційних різновидів лекцій. *Нетрадиційна лекція – інтерактивна форма організації пізнавальної діяльності, де студент і викладач є рівнозначними суб'єктами навчального процесу, що сприяє підвищенню ступеня* ***творчої самостійності студентів****, дозволяє здійснювати індивідуальний підхід і розвивати* ***творчі здібності кожного***. Серед нових лекційних форм найбільшого поширення набувають такі: проблемна лекція, лекція вдвох, лекція-візуалізація, лекція-прес-конференція, лекція-дискусія, лекція-бесіда тощо.

Охарактеризуємо нові варіанти подачі лекційного матеріалу, спрямовані як на інтенсифікацію навчального процесу, так і на розвиток особистісних якостей, *зокрема творчої самостійності студентів.*

Проблемна лекція характеризується постановкою навчальних проблем-завдань перед студентами, які вони повинні *розв'язати самостійно на засадах творчо-критичного мислення*, отримавши таким чином нові знання. Така лекція поєднує проблемне навчання, *творчий підхід* та інформаційну складову. Частину знань студент отримує в готовому вигляді, а частину здобуває самостійно. У ході проведення проблемної лекції пізнавальний процес суб'єктів навчання наближається до дослідницької діяльності.

Лекція-бесіда чи діалог з аудиторією характеризується високою емоційністю й залученням студентської аудиторії до *творчих роздумів* над науковими істинами. Вона передбачає безпосередній контакт викладача з аудиторією. Як правило, під час проведення такої лекції акцентується увага студентів на найбільш важливих питаннях теми, розповідаються цікаві історії, добираються яскраві приклади.

Певні відмінності від лекції-бесіди має лекція-дискусія. У ході такої лекції педагог, викладаючи навчальний матеріал, організовує вільний обмін думками в інтервалах між логічними розділами за допомогою окремих прикладів у вигляді *творчих ситуацій* або коротко сформульованих *проблем*, *що створює сприятливу атмосферу для розвитку творчих здібностей*

студентів.

За формою на лекцію-дискусію деякою мірою схожа ситуативна лекція. Проте на обговорення педагог виносить не питання, а конкретну ситуацію. Як правило вона презентується усно або в короткому відеозаписі. Тому виклад такої ситуації має бути дуже коротким, але змістовним, щоб можна було оцінити характерне явище чи обговорення. Така форма лекції сприяє *розвитку вмінь студентів аналізувати професійні ситуації, виступати в ролі експертів, опонентів, рецензентів, критиків, самостійно та творчо мислити.*

Лекція вдвох передбачає моделювання реальних професійних ситуацій, різностороннє обговорення теоретичних питань двома фахівцями, які взаємодіють на проблемно-організованому матеріалі як між собою, так і з аудиторією. Така лекція вибудовується на зіткненні протилежних точок зору, на поєднанні теорії і практики, що залучає слухачів до *активного самостійного пошуку, розвиває критичність мислення й уміння встановлювати асоціативні зв'язки.*

Моделювання професійної діяльності є характерним і для проведення лекції-ділової гри. Ділова гра являє собою перетворення теоретичних знань у практичну діяльність. За допомогою залучення в пізнавально-ігрову діяльність усіх студентів реалізується головний принцип ділової гри – принцип спільної діяльності. Тому педагог разом зі студентами обирає й характеризує ролі, визначає повноваження, інтереси й засоби діяльності тієї чи іншої особи. У ході проведення такої лекції моделюються найбільш характерні види професійної взаємодії шляхом гри за заданими правилами. Обов'язковим є всебічне колективне обговорення навчальних проблем та імітованих ситуацій, що *активізує самостійність думок студентів, сприяє виробленню нової інформації й створює атмосферу творчої співпраці.*

Проведення лекції-візуалізації відбувається у вигляді зв'язного й розгорнутого коментування педагогом підготовлених візуальних матеріалів, які повністю розкривають тему заняття, забезпечують систематизацію

набутих знань, засвоєння нової інформації, створення й розв'язання проблемних ситуацій, демонструють різні способи візуалізації.

Лекція-прес-конференція проводиться у формі постановки слухачами запитань з окресленої теми в письмовому вигляді на початку заняття. Після чого лектор протягом 3-5 хвилин розподіляє питання за їх смисловим змістом і розпочинає читати лекцію. Виклад матеріалу вибудовується у вигляді цілісного розкриття теми, під час якого формулюються конкретні відповіді. Наприкінці заняття викладач проводить підсумкову оцінку питань як відображення знань та інтересів слухачів. *Навчальна діяльність студентів на такій лекції набуває особистісного характеру, сприяє формуванню вмінь самостійно працювати з науковими джерелами, виокремлювати ключові проблеми, формулювати запитання, вести дискусію, аргументувати свою точку зору.*

Ознака, на яку вказує назва того чи іншого типу лекції, є домінуючою. Але це не означає, що під час проведення одного типу лекції втрачаються інші ознаки. Описані вище лекційні варіанти можуть успішно доповнювати традиційну лекцію-інформацію, будучи використаними як елементи традиційної форми на окремому етапі (частині) заняття або в повному обсязі лекційного часу на одному або декількох заняттях. Може бути розроблений авторський лекційний курс у будь-якій з окреслених форм.

Визначальна роль інноваційних лекцій під час викладання методики навчання літератури полягає в тому, що вони ***створюють ефективні умови для розвитку творчої самостійності майбутніх словесників****: сприяють власній інтерпретації змісту навчального матеріалу, формулюванню проблемних і риторичних питань, віднаходженню оригінальних і нестандартних варіантів їх вирішення, допомагають студентам створювати нові знання й набувати професійні вміння, активізують прийоми творчого та критичного мислення.*

На впровадженні у вищій школі таких лекційних різновидів наполягають сучасні педагоги [26; 37; 54; 110; 128; 245; 246 та ін.]. Ефективність цих

інтерактивних форм навчальної взаємодії в сучасних освітніх умовах апробована й доведена дослідно-експериментальним навчанням, запропонованим О. М. Куцевол у навчальному посібнику "Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія)" [122].

Під час експериментального навчання основна перевага надавалася лекціям-майстерням. Майстерня – це концентрація методів і прийомів активного навчання, *спрямованих на розвиток творчих здібностей, формування активної й самостійної особистості.* Тому мета таких занять полягала в підведенні студента до психологічного стану «осяяння», тобто відкриття нового бачення певного явища чи проблеми, підведення до самостійного пізнання істини. На таких лекціях студенти отримували нові знання шляхом самостійного чи колективного відкриття основних положень навчального матеріалу, уступали у творчий діалог (співтворчість, співбесіду, співвідчуття), оцінювали, співставляли й висловлювали власні думки.

Для проведення експериментальних лекцій було визначено 3 етапи: підготовчий, основний (власне проведення) та етап аналізу.

Підготовчий етап зайняв набагато більше часу, ніж саме читання лекції. Мета цього етапу полягала в якісній підготовці викладача до лекції, виробленні власного алгоритму роботи, постановці випереджальних завдань творчим групам студентів з ціллю розвитку професійних якостей майбутнього вчителя літератури, зокрема творчої самостійності.

Для реалізації поставленої мети необхідно було вирішити такі завдання:

1. Сформулювати тему лекції, яка б відповідала наступним критеріям:
   - науковість, повнота, правильність;
   - логічність, чіткість й лаконічність;
   - спрямованість на проблемний характер;
   - зацікавлення новою інформацією;
   - прогнозування творчо-критичного мислення.
2. Визначити триєдину мету лекції з урахуванням важливого конструктивного елемента дослідно-експериментальної роботи – *досягнення*

високого рівня творчої самостійності студентів як базової якості майбутнього вчителя-словесника. Від чіткості й повноти формулювання мети залежали шляхи та способи досягнення високого результату учасниками навчального процесу.

3. Окреслити завдання заняття:

– дидактичні (закласти фундаментальні основи представленої теми, допомогти осмислити ключові поняття, підготувати до подальшої самостійної роботи над окремими питаннями лекції, підвести до власних суджень про певне явище тощо);

– практичні (оволодівати навичками конспектування, обговорення важливих питань, аналізувати й узагальнювати теоретичні й практичні методичні проблеми, навчальні ситуації тощо);

– розвивальні (формувати основні вміння, спрямовані на високий особистісний професійний результат, розвивати інтелектуальний і творчий потенціал, творчо-критичне мислення, спостережливість, активність, самостійність студентів тощо);

– організаційні (керувати творчою самостійною роботою студентів у ході заняття, залучати до активної участі в обговоренні, учити бачити проблеми й самостійно їх розв’язувати, відстоювати власну думку тощо);

– контролюючі (контролювати рівень сприймання й усвідомлення навчального матеріалу за допомогою постановки різноманітних запитань і завдань).

4. Підібрати епіграф до лекції, який підведе до усвідомлення й розкриття головної думки заняття, вплине на створення певного емоційного настрою. До епіграфа на занятті викладач може звертатися неодноразово, залучати студентів до з’ясування семантики епіграфічної цитати й осмислення смислових зв’язків епіграфа й теми лекції.

5. З’ясувати ключові поняття й терміни, основні думки й наукові концепти, які необхідно розкрити й засвоїти під час лекційного викладу матеріалу. Продумати й чітко сформулювати питання теми, розмістити їх у

логічній послідовності. Скласти план лекції, який має містити не більше трьох-чотирьох груп питань. Не виключено, що в процесі подальшої роботи план може коригуватися.

6. Опрацювати наукову та навчальну літературу, інформаційні та довідникові матеріали. Накопичити фактологічний матеріал у вигляді тез чи конспекту лекції. Виділити три-чотири джерела, у яких тема представлена найбільш повно, для рекомендації студентам у ході проведення заняття.

7. Систематизувати матеріали й підготувати модель тексту лекції. Продумати виступ за конспектом, який має бути вільним, логічно обдуманим, інформативним, послідовним, виразним, емоційним тощо. Для цього відібрати головні факти, проаналізувати їх та узагальнити, відібрати низку аргументів, визначити об'єм відомостей для повідомлення студентам.

8. *Продумати й спланувати випереджальні завдання для творчої групи студентів,* асистентів лектора, які активізують пізнавальну, дослідницьку, практичну, творчу діяльність суб'єктів навчання та спрямують їхню самостійну роботу. *Це один із найвідповідальніших моментів підготовки*, *який розкриє творчий потенціал студентів, їхню готовність діяти самостійно, нешаблонно, формуватиме навички організації майбутньої навчально-професійної діяльності.*

З метою залучення майбутніх словесників до співробітництва було запропоновано наступні види завдань:

– оформити дошку (запис теми, епіграфу, плану, розміщення наочного матеріалу), переносний стенд із виставкою книг для ознайомлення з новинками періодики та книговидавництва;

– підготувати презентацію, виступ, повідомлення різного характеру;

– скласти бібліографію з певної теми;

– підібрати або ж самостійно виготовити наочний і дидактичний матеріали до теми лекції, підготувати ТЗН до використання на занятті;

– провести роботу з епіграфом, словником ключових термінів і понять;

– виконати наукове дослідження окремого питання лекції за допомогою

опрацювання статей, монографій, розділів підручника;

– вивчити передовий педагогічний досвід учителів зарубіжної літератури;

– провести спостереження за діяльністю студентів на занятті, написати звіт, відгук або ж рецензію тощо.

9. Підготувати систему проблемних або ж риторичних запитань із метою актуалізації знань слухачів лекційного матеріалу, активізації творчо-критичного мислення, спонукання до висловлювання власної точки зору, обміну думками тощо.

10. Спланувати різні варіанти проведення лекційного заняття, зважаючи на непередбачуваність ситуацій або ж зміну обставин.

Основний етап визначив власне читання лекції викладачем за попередньо продуманим і складеним конспектом. Педагог постав у своїй головній ролі лектора, але йому довелося продемонструвати й інші навички: організаційні, ораторські, акторські, режисерські, диригентські та ін.

Мета цього етапу – виклад основного змісту навчального матеріалу з теми, аналіз та узагальнення висунутих наукових ідей і положень, удосконалення навичок активного сприймання великого за обсягом матеріалу, виділення основного із загального потоку інформації, конспектування, відпрацювання дослідницьких умінь, набуття практичного досвіду, розвиток творчої самостійності, аналітичного й творчо-критичного мислення.

У ході його проведення були розв’язані наступні завдання:

1. Психологічне налаштування студентів на сприймання нової інформації (мотивація актуальності теми лекції, постановка завдань, огляд головних питань плану, рекомендація літератури для самостійного опрацювання теми).

2. Послідовний виклад основних питань теми. Повідомлення ійпояснення окремих фактів, наукових ідей, гіпотез.

3. Підкріплення виголошених тез унаочненням, ілюструванням чи

демонструванням схем і таблиць, цитатного матеріалу, відеоматеріалів, випадками з практичної роботи вчителя тощо.

4. Постановка риторичних, проблемних, оцінних запитань, завдань на висловлення власної думки, особистого ставлення.

5. Звернення до життєвого досвіду, особистих вражень, точок зору та аргументації студентів.

6. Розв’язання проблемних і творчих ситуацій.

7. Узагальнення і висновки з кожного питання лекції.

8. Керівництво процесом усвідомлення й засвоєння студентами навчального матеріалу.

9. Підведення загальних висновків. Виділення провідної ідеї лекції.

Позитивні сторони лекції на даному етапі були підсилені, а слабкі зменшені за рахунок:

– встановлення суб’єкт-суб’єктних стосунків між викладачем та студентами;

– стимулювання активності студентів, розвитку їхнього критичного, творчого мислення за допомогою постановки проблемних питань, залучення їх до дискусії, діалогу, висловлювання власних міркувань;

– заохочення студентів до роботи у творчих групах, спільного пошуку переконливих аргументів у розкритті теми, вивчення досвіду роботи кращих учителів шкіл;

– регулювання уваги студентів, спонукання їх стежити за власними думками, аргументувати й відстоювати їх;

– створення атмосфери вільного обміну думками з приводу основних положень лекційного матеріалу;

– сприяння формуванню вмінь у студентів ставити запитання й самим шукати відповіді на них;

– відстеження динаміки емоцій студентів, перевірка рівня розуміння та ступеня оволодіння ними навчальної інформації;

– здійснення міжпредметних та внутрішньопредметних зв’язків.

На лекціях панувала атмосфера творчого наукового пошуку. Під час висловлювань, діалогів, дискусій студенти вчилися розкривати власний творчий потенціал, самостійно критично та творчо мислити, робити аргументовані висновки, а також освоювали ті види роботи, яким повинні будуть навчити своїх учнів.

Завершальний етап проведення лекції – аналіз. Кожен викладач має пам'ятати, що педагогічний успіх і майстерність залежать не лише від ретельної підготовчої роботи, а й від наступного аналізу прочитаної лекції.

Мета цього етапу – аналіз й оцінка всіх компонентів лекції задля чіткого усвідомлення реальних результатів проведеної роботи та подальшого коригування. На даному етапі були виконані такі завдання:

1. Аналіз змісту навчального матеріалу, його інформаційної цінності;
2. Оцінка методики проведення лекції;
3. Визначення засобів зацікавлення студентів;
4. Усвідомлення досягнення дидактичних і розвивальних цілей;
5. Осмислення виховного впливу;
6. З'ясування результативності лекції.

Особливу увагу було приділено аналізу тих питань, які були поставлені студентами. Бо мало дати повну й науково обґрунтовану відповідь на них, головне – з'ясувати для себе, чому було задане таке питання. Можливо, причина криється в недостатньо чіткому й цілісному розкритті того чи іншого навчального матеріалу. Хоча питання, які виникали в студентів у зв'язку з прослуханою лекцією, можна вважати за цінний результат викладу навчального матеріалу, позаяк він означає, що лекція посприяла виробленню справжнього наукового мислення в суб'єктів навчання.

Важливо, щоб аналіз відбувся того ж дня, коли була прочитана лекція. Позаяк у процесі читання лекції відбувається спостереження за ступенем сприймання та розуміння навчального матеріалу, виникають ідеї з приводу її структури, розподілу часу, більш точних формулювань, ефективності обраних методів і прийомів, тому їх необхідно взяти на озброєння.

Цей етап було реалізовано двома способами: зовнішнім аналізом (студентським) і внутрішнім аналізом (лекторським). Вони суттєво відрізнялися один від одного. Студентський аналіз мав характер емоційного відгуку на прочитану лекцію, а головна суть самоаналізу полягала в оцінці якості лекції, з'ясуванні допущених прорахунків і помилок з метою їх усунення в подальшому.

Студентський аналіз проводився після кожного лекційного заняття й передбачав домашню самостійну роботу студентів у формі письмових відповідей на запропоновані викладачем запитання. Такий вид роботи допоміг скласти уявлення не тільки про певний рівень обізнаності студентів у щойно вивченій темі, усвідомлення ними основних її ідей, а й *виявити творчу самостійність майбутніх словесників, сформованість їхніх аналітичних умінь, оцінних суджень та творчо-критичного мислення.* Студентам було запропоновано дати точні, невеликі за обсягом й аргументовані відповіді на такі запитання:

1. Чи цікавою була тема лекції? Яке ваше загальне враження від заняття або ж від окремих його частин?
2. Що для вас виявилося найсуттєвішим під час розкриття теми?
3. Що допомогло вам усвідомити систему роботи вчителя-словесника з підготовки й проведення уроків вивчення біографії письменника?
4. Що для вас виявилося найважчим у розумінні й засвоєнні навчального матеріалу?
5. Чи достатньою була кількість переконливих прикладів, обґрунтувань?
6. Які види діяльності ви виконували з найбільшим бажанням? Чому?
7. Як на вашу думку, що було найбільш вдалим, а що не вийшло й чому? Над чим потрібно попрацювати?

Під час проведення експериментальних лекцій було здійснено також *самоаналіз* кожного заняття. Самоаналіз був важливим не сам по собі, а задля подальшого творчого розвитку, змін на краще. Скільки б разів не повторювалася лекція, педагог завжди повинен прагнути удосконалювати її.

Усвідомлення власних помилок – запорука успіху та вдосконалення професійної майстерності. В основу критеріїв оцінки якості проведеної лекції, за якими відбувався самоаналіз, покладені такі показники:

– правильність визначення теми, мети й завдань;

– чіткість структури лекції, логіка викладу, дотримання плану;

– науковість, доступність, аргументованість змісту лекції;

– знання фактичного матеріалу, висвітлення історії питання, розкриття різних концепцій;

– взаємозв'язок із практикою, творчий підхід до розкриття навчального матеріалу, оригінальність методичних знахідок;

– необхідність використання різних методів, прийомів і форм роботи;

– доцільність обраних шляхів активізації творчої самостійності й творчо-критичного мислення слухачів;

– керівництво роботою студентів, творчий характер їхньої діяльності;

– наявність і якість методичних питань, правильність їх трактування;

– використання прийомів підтримання уваги слухачів, закріплення матеріалу;

– використання наочних посібників під час читання лекції;

– рівень ораторської майстерності, культури мовлення;

– встановлення контакту з аудиторією;

– результативність лекційного заняття: досягнення поставленої мети, інформаційна цінність;

– зорієнтованість на творчий, розвивальний і виховний потенціал лекційного заняття.

Обсяг дисертаційного дослідження вимагає представлення цілісної системи експериментальних лекцій, які проводилися за спеціально розробленою методикою, тому подамо лише ті з них, які різняться як за змістом, так і за видами навчальної діяльності студентів, спрямованої на розвиток їхньої творчої самостійності.

Проілюструємо зміст кожного із запропонованих етапів проведення

експериментальної лекції на прикладі викладу теми: **“Специфіка вивчення біографії письменника в шкільному курсі зарубіжної літератури”.** За основу були взяті методичні рекомендації щодо вивчення біографії на уроках зарубіжної літератури, запропоновані в книзі Л. Ф. Мірошниченко “Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах” [155], які були творчо опрацьовані дисертантом разом із творчими групами студентів.

На підготовчому етапі було визначено мету, обладнання, ключові поняття лекції, опрацьовано науково-методичну літературу з теми, складено план розкриття теоретичного матеріалу, продумано хід заняття, обрано ефективні методи і прийоми роботи, спроектовано робочий конспект. Між творчими групами студентів були розподілені завдання, що дало змогу майбутнім учителям зарубіжної літератури самостійно й ефективно попрацювати над піднятою проблемою, долучившись до її розкриття з практичного боку.

Висвітлимо окремі компоненти як свідчення ефективно проведеної роботи.

Мета лекції:

- увести студентів у творчу лабораторію вчителя-словесника, розкрити суть дефініції “біографія”, окреслити мету та специфіку вивчення біографічного матеріалу в основній і старшій школах, визначити методи, прийоми і форми висвітлення життєпису в різних вікових групах учнів, сприяти усвідомленню студентами головних принципів вивчення біографічного матеріалу на уроках зарубіжної літератури;
- розвивати вміння орієнтуватися в методичній літературі з досліджуваної проблеми, пояснювати, інтерпретувати, прогнозувати навчальний матеріал, удосконалювати вміння усвідомлено сприймати й конспектувати значний за обсягом матеріал, відбирати головне, робити власні аргументовані висновки, аналізувати фрагменти уроків вивчення біографії письменника, оцінювати навчальні ситуації,

творчу самостійність, пізнавальну активність студентів, творчо-критичне, аналітичне й логічне мислення, усне зв'язне мовлення, спостережливість;

- виховувати інтелектуально-духовну, емоційно-образну та художньо-творчу сфери особистості словесника, прагнення до самовираження самовдосконалення та творчості, формувати відповідальність за власну роботу з вивчення життя й творчості письменника.

Обладнання: портрети письменників, сигнальні картки, схеми, таблиці, слайдові презентації, виставка творів письменника та праць про нього.

Вид заняття: лекція-майстерня.

Методи: репродуктивний з елементами творчого читання, евристичного, дослідницького.

Ключові слова: біографія, біографічна довідка, біографічна розповідь, короткі відомості про життя та творчість письменника, життєвий і творчий шлях, нарис життя та творчості, принципи та джерела, методи, прийоми і форми вивчення біографії митця.

План лекції

1. Мета й особливості вивчення життєвого та творчого шляху письменника:

1.1. Основні завдання й зміст роботи з вивчення біографії письменника в школі.

1.2. Форми вивчення біографічного матеріалу учнями середніх класів.

1.3. Біографія письменника в старших класах.

2. Принципи та джерела дослідження біографічного матеріалу.

3. Методи, прийоми і форми вивчення біографії митця на уроках зарубіжної літератури.

Список рекомендованої літератури

1. Бондаренко Ю. Філософсько-історичні підходи до вивчення біографії письменника // Всесвітня література та культура. – 2009. – № 4. – С. 5–7.

2. Волошина Н. Й. Вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю // Всесвітня література та культура. – 2009. – № 4. – С. 2–4.
3. Дробот В. Н. Изучение биографии писателя в школе : пособие для учителя. – Киев, 1988. – 192 с.
4. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури. – Київ, 2000. – 432 с. – С. 192 – 231.
5. Островська Г. О. Логічно-змістовий аналіз проблеми вивчення біографічних відомостей про письменника та його творчості у шкільному курсі «Зарубіжної літератури» // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 2. – С. 7–9.
6. Островська Г.О. Реалізація принципу діалогічності під час вивчення життя та творчості письменника // Зарубіжна література в школах України. – 2009. – № 3. – С. 16–21.
7. Толстенкова М. Біографічні та автобіографічні твори на уроках літератури // Всесвітня література та культура. – 2009. – № 4. – С. 8–10.

Основний етап проведення заняття було розпочато з *роботи творчих груп студентів,* які продемонстрували чотири приклади фрагментів уроків.

І творча група продемонструвала фрагмент уроку з вивчення біографії М. Лермонтова, на якому складалася синхронна схема життя та творчості поета.

ІІ творча група презентувала *повідомлення*, з виголошення якого можна почати урок з вивчення біографії В. Гюго, акцентуючи увагу на розкритті громадської діяльності письменника. (“*У 1881 році в Росії за підготовку до замаху на царя Олександра ІІІ були засуджені до смертної кари через повішення десять народовольців. Напередодні страти Олександр ІІІ отримав листа з Франції від однієї дуже відомої людини. У цьому листі був палкий заклик урятувати засуджених. Під впливом листа імператор погодився помилувати п’ятьох із десяти. Відомий француз дізнався про рішення російського царя саме в той момент, коли був на банкеті. Він встав, підняв келих з вином і проголосив тост: “Я п’ю за царя, який помилував*

п'ятьох засуджених на смерть і помилує решту". *Ці слова передали російському монарху. Цар був улещений. Він, викликаючи подив у своїх наближених, помилував ще чотирьох засуджених. Дев'ять життів російських народовольців були врятовані завдяки уславленому французу, ім'я якого – Віктор Гюго*").

III творча група запропонувала розпочати вивчення біографії А. де Сент-Екзюпері з *виразного читання поезії* Ю. Друніної "Пілот Сент-Екс, поет Екзюпері", яка допоможе зацікавити постаттю та творчістю видатного французького письменника.

Влюбленный в землю, он любил и небо,
Да так, что без него прожить не мог.
Но этот гений, этот полубог,
По мненью многих, мудрым вовсе не был.
И то сказать – творил бы в тишине,
Своим лишь, кровным, занимался делом…
Пилот Сент-Экс на грянувшей войне
Был горячо и леденяще смелым.
Он в небесах остался навсегда…
Гори в угрюмом космосе, гори,
Безумная и мудрая звезда –
Пилот Сент-Экс, поэт Экзюпери!

IV творча група підготувала фрагмент шкільної лекції з вивчення біографії Оскара Вайльда з використанням наочного матеріалу. Окремі факти з життя письменника висвітлювалися на основі фотографій і карикатур, серед яких були фото митця в трирічному віці (ще коли мати вдягала його як дівчинку, бо не могла змиритися з тим, що мрія про народження дівчинки не здійснилася), потім Вайльд з книгою в коледжі, Вайльд – законодавець моди, Вайльд – естет, Вайльд – принц-парадокс тощо.

Інтригуючий, нетрадиційний початок заняття мав на меті привернути увагу аудиторії до теми лекції, актуалізувати в пам'яті студентів уже наявні

знання й уявлення, спрогнозувати їхні очікування від заняття. Для повноцінного фахового взаєморозуміння між викладачем та студентами було проведено *бесіду на сприймання почутого й побаченого:*

– *Яке ваше перше враження від розіграних фрагментів уроків? Який із фрагментів вам особливо сподобався й чому?*

– *Чи помітили ви допущені помилки в роботі вчителя-словесника під час проведення цих фрагментів?*

– *Дайте оцінку роботи І творчої групи студентів.*

– *Що з продемонстрованого ви б перейняли як цінний досвід для майбутньої професійної діяльності?*

Для того, щоб зацікавити й підгодовувати студентів до усвідомленого сприйняття нового матеріалу, подальшу роботу було сконцентровано навколо розкриття змісту лекції. Перед присутніми на занятті були *поставлені прогнозуючі запитання*, відповідаючи на які після прослуховування певної інформації слід зробити прогноз і виявити, які були для нього підстави:

– *Яким є ключове слово у сформульованій темі лекції? Доберіть синоніми.*

– *З'ясуйте лексичне значення слова "біографія"?*

– *Спрогнозуйте, про що сьогодні на занятті йтиме мова?*

– *Спробуйте сформулювати тему лекційного заняття емоційно, чітко й лаконічно.*

Допомогти студентам у власному формулюванні теми лекції покликані *сигнальні картки*, на яких записані висловлювання відомих вітчизняних і зарубіжних дослідників і письменників. Картки були виведені за допомогою проектора на екран для кращої одночасної роботи зорової й слухової пам'яті. Також використання сучасних технічних засобів навчання в процесі методичної підготовки майбутніх учителів-словесників наочно розкриває методику застосування різних видів наочності на уроці зарубіжної літератури.



Проведена робота позитивно вплинула на емоційний настрій студентів, пробудила їхнє мислення, активізувала більшу кількість індивідів з різним способом сприйняття матеріалу, тому вражаючою була кількість запропонованих варіантів формулювання обраної теми. Серед найцікавіших можна навести такі приклади:

- Життєтворчість особистості як ключ до художнього твору на уроці літератури.
- Неповторна біографія – неповторний урок зарубіжної літератури.
- Життєтворчість – завжди версія.
- Біографія… І в цьому хочеться мені дійти самої суті.
- “Золота середина” у відкритті та пізнанні життєтворчості художника слова.
- Сучасний урок-біографія – насамперед людинознавство.

Підвищенню активності, самостійності й ініціативності студентів, розвитку їхнього творчого мислення та створенню певного мотиваційного підґрунтя лекції допомогла подальша *робота з епіграфом*. Якщо тема заняття яскраво, точно й стисло розкриває зміст заняття, то головну думку, шляхи до її розкриття висвітлює епіграф. Студентам було запропоновано дібрати епіграф до теми лекції, скориставшись запропонованими вище сигнальними картками. Краще налаштувати на відповідну роботу допомогли заздалегідь продумані й чітко сформульовані навідні додаткові питання:

– *Яке із запропонованих висловлювань відомих письменників і науковців*

щонайкраще розкриває тему лекції? Чи можна ці слова обрати за епіграф до нашого заняття?

– Чим умотивований ваш вибір? Як ви розумієте зміст цього висловлювання? Свою думку обґрунтуйте.

– Спрогнозуйте зміст і характер навчального матеріалу, відібраного для розкриття теми уроку.

Робота на лекції з темою та епіграфом дала дуже багато: посприяла підвищенню інтересу студентів до змісту заняття, створила відповідний емоційний фон в аудиторії, пробудила бажання пізнавати нове, шукати різні варіанти розв'язання проблеми, розвивати творчу самостійність суб'єктів навчання. Було доведено важливість уміння студентів правильно формулювати тему й добирати епіграф до неї, бо відпрацювання відповідних умінь позитивно впливатиме на подальшу педагогічну діяльність майбутніх учителів-словесників, збагачуватиме їхнє усне мовлення, привчатиме віднаходити аргументи й виражати їх художньою літературною мовою на науковій основі.

Після підведення короткого висновку щодо позитивних знахідок студентів було повідомлено основні завдання й план лекції, рекомендовано й коротко охарактеризовано список літератури.

Розкриття основних питань лекції здійснювалося дедуктивним шляхом, тобто після викладу головних теоретичних положень, формулювань виучуваної теми наводилися конкретні приклади їх втілення в практичну діяльність учителя. За кожним з аналізованих положень робилися короткі висновки. Ключові проблеми лекції висвітлювалися з явними й прихованими в них суперечностями, з опорою на різні теоретичні концепції й методичні підходи.

Так, під час лекційного викладу навчального матеріалу за першим пунктом плану було окреслено головну мету й завдання шкільного вивчення біографії письменника, з'ясовано основні відмінності у вивченні біографічного матеріалу учнями різних вікових груп як основної школи, так і

старшої. Після словесного та схематичного узагальнення наукової інформації, студенти кількох творчих груп презентували результати самостійно виконаної практичної роботи.

V творча група представила власну *комп'ютерну презентацію з теми: "Подорож Джека Лондона на Аляску",* яку доцільно використати на уроці з вивчення оповідання Джека Лондона "Жага до життя" в 6 класі.

VI творча група презентувала *мультимедійні слайди з теми: "А. де Сент-Екзюпері – льотчик, філософ, письменник"*, творчість якого вивчається у 8 класі.

VII творча група розрекламувала власний проект на тему: "Оноре де Бальзак і Україна", яким хотіла показати особливості вивчення біографії письменника в старшій школі. Він був представлений на електронному носієві й у роздрукованому вигляді, щоб студенти (через брак аудиторного часу) мали можливість ознайомитися з його матеріалами вдома самостійно.

Залучення студентів до *проектної діяльності* надало можливість відійти від традиційного споглядального характеру засвоєння інформації, включити їх у самостійний пошук, збір та обробку інформації, а також посприяло розвитку творчого мислення, уяви, інтуїції й самостійності майбутніх словесників, виробленню вмінь інформаційно самозабезпечувати навчальну роботу, бачити проблеми й пропонувати варіанти їх вирішення.

Подальшу увагу було зосереджено на розкритті принципів і джерел вивчення життєпису письменника, основних складових змісту біографічного матеріалу. До висвітлення другого питання лекції долучилася вся студентська аудиторія, оскільки на підготовчому етапі лекції вони отримали *випереджальне завдання*: самостійно опрацювати розділ "Специфіка вивчення біографії письменника в старших класах" за підручником Л. Мірошниченко [155]. Це дало змогу уникнути недоцільної активності одних і безнадійної пасивності інших, справедливо оцінити рівень самостійного засвоєння суб'єктами навчання методичних знань, економно використати навчальний час.

З метою глибшого опанування й закріплення студентами нової навчальної інформації, формування їхніх умінь самостійної дослідницької діяльності, активізації творчо-критичного мислення обговорення питання проводилося у формі *розгорнутого коментування присутніми на лекції опорної таблиці* (див. табл. 3.3.).

Таблиця 3.3.

Керівні положення шкільного вивчення біографії письменника

ВИВЧЕННЯ БІОГРАФІЇ ПИСЬМЕННИКА		
Принципи	**Джерела**	**Зміст біографічних фактів**
- Вивчення життя та творчості письменника в нерозривному зв'язку; - вивчення біографії у зв'язку з епохою, у яку жив і творив митець; - вивчення життєпису митця в контексті його неповторності й унікальності; - об'єктивність і правдивість у висвітленні життєпису письменника; - усебічність розкриття особистості митця, його долі й діяльності; - вивчення біографії з акцентом на актуальності творчого доробку письменника; - поєднання традиційних, інноваційних форм висвітлення біографічного матеріалу й самостійної роботи учнів, - часткове вивчення біографії митця як підготовка до виучуваного твору.	- Автобіографія; - щоденник; - записники; - епістолярій; - спогади; - літературно-критичні статті; - ювілейні й прощальні промови; - інтерв'ю; - біографії; - літературні портрети; - біографічні художні твори; - музейні матеріали; - копії документів.	1. Портрет письменника. 2. Прізвище, ім'я. 3. Доба. 4. Дати. 5. Світогляд письменника. 6. Громадська та політична діяльність. 7. Особисте життя, коло друзів і знайомих письменника. 8. Письменницькі нагороди, премії та звання. 9. Музеї та пам'ятники письменника. 10. Письменник й Україна.

За третім пунктом плану лекції було розкрито інноваційні методичні підходи до вивчення біографії письменника на уроці, жанрові різновиди таких уроків, ефективні форми, методи, прийоми й засоби вивчення біографії письменника в школі. Яскравим моментом на даному етапі заняття став *перегляд відеозапису фрагмента уроку* з вивчення біографії Ф. Достоєвського в 10 кл. *з подальшим його колективним аналізом* за допомогою навідних

запитань лектора:

– *Що ви можете сказати про методи і прийоми, які застосовувалися на уроці, як вони поєднувалися?*

– *Чи оптимальним був вибір методів для активізація пізнавальної діяльності школярів, розвитку самостійності, творчого мислення, формування активного ставлення до навчання?*

– *Як ви думаєте, з якою метою використовувалася проблемна ситуація, як вона була розв'язана? Чи бачите ви інші способи розв'язання цієї проблеми?*

– *За допомогою яких прийомів встановлювалися міжпредметні зв'язки? Що ви може сказати про ефективність їх встановлення?*

– *Як на вашу думку, чи була логічною послідовність навчальних ситуацій на уроці? Як забезпечувалася творча самостійність учнів при їх виконанні?*

– *Які прийоми виховного впливу застосовувалися?*

– *Які ваші пропозиції щодо вдосконалення методики проведення такого уроку?*

Перегляд фрагмента уроку допоміг підтримати зацікавленість студентів у навчальному процесі, поглибити сприйняття ними конкретного педагогічного явища й надав необхідні методичні рекомендації щодо поєднання теоретичних знань з практичним досвідом.

Під час викладу лекційного матеріалу студенти конспектували основні положення, поняття, визначення, що стимулювало їхню увагу, сприяло кращому усвідомленню й запам’ятовуванню матеріалу, забезпечило наявність опорних матеріалів для підготовки до практичних занять, екзамену. Майбутнім словесникам була надавана можливість усвідомленого конспектування: відстежувалася реакція аудиторії, чи всі встигають, розуміють, за допомогою голосу лектора й темпу акцентувалася увага на головному, на висновках, найбільш важлива, суттєва інформація повторювалася, використовувалися паузи, записи на дошці, демонструвався

наочний матеріал.

Методична ефективність лекції була підсилена не тільки використанням наочних матеріалів (схем, таблиць, портретів письменників, сигнальних карток), а й демонструванням прикладів фрагментів уроків. Вони не просто сприяли більш глибокому й цілісному засвоєнню головних ідей лекції, а що краще – озброїли майбутніх учителів деякими практичними навичками й стали невід'ємною органічною частиною заняття. У підготовці й розміщенні наочного матеріалу на дошці, програванні фрагментів уроків допомагали заздалегідь створені творчі групи студентів. Усе це вимагало значної підготовчої роботи, ретельної продуманості щодо умов використання на занятті. Злагодженість дій, взаєморозуміння лектора та студентів стали запорукою успіху й високого результату. Така лекційна стратегія допоможе майбутнім словесникам у подальшій професійній діяльності, під час підготовки та проведення уроків зарубіжної літератури.

Заключний етап допоміг дійти висновку, що результативність проведення лекції була забезпечена єдністю методів, прийомів, видів навчальної діяльності студентів і педагога, спрямованих на осягнення порушеної проблеми в контексті методичної науки та шкільної практики викладання зарубіжної літератури, *на формування таких професійно значущих якостей майбутнього вчителя-словесника, як аналітизм, критицизм мислення та творча самостійність у розв'язанні методичних проблем.* До найефективніших методичних стратегій удосконалення навчального процесу на описаній лекції можна віднести *роботу у творчих групах, постановку прогнозуючих запитань, бесіду на сприймання почутого й побаченого, роботу із сигнальними картками, роботу з епіграфом, розгорнуте коментування опорної таблиці, перегляд відеозапису фрагменту уроку з наступним колективним аналізом тощо.*

Під час проведення експериментальних лекцій було встановлено продуктивність окремих традиційних і новостворених методичних прийомів та видів навчальної діяльності в розвитку творчої самостійності майбутніх

учителів зарубіжної літератури. Наведемо приклади найефективніших із них.

Так, під час лекційного заняття з теми**: "Загальні основи методики та організація навчання зарубіжної літератури в загальноосвітній школі"** до розкриття основних питань лекції було долучено творчу групу студентів, які мали представити результати виконаних *завдань випереджального характеру:*

1. *"Методичний тезаурус".* Сама назва вказує на завдання –підготувати плакат: "Основні терміни та поняття, які необхідно засвоїти".

2. *"Шкільний презент".* Презентувати виставку Державного стандарту базової і повної середньої школи, чинних шкільних програм та підручників із зарубіжної літератури.

3. *"Поєдинок ерудитів".* Підготувати й висвітлити в парах кількахвилинні виступи з питання: "У чому полягає суть сьогоднішніх суперечок з проблеми шкільної літературної освіти".

Такі індивідуальні чи групові завдання випереджального характеру допомогли створити ускладнення в процесі навчання, поставити студентів у ситуацію активної самостійної діяльності на творчо-критичному рівні.

З метою з'ясування рівня розуміння суб'єктами навчання наукової інформації було використано методичний прийом "*Запитання без відповіді"*. Його мета – дати можливість студентам подумати над самостійним вирішенням суперечливих питань, які не мають однозначної відповіді, і висунути власні переконливі аргументи щодо їх розв'язання.

– *Чи є методика викладання зарубіжної літератури самостійною наукою? Свою думку доведіть.*

– *Чому вчені-методисти називають перший етап становлення шкільного курсу зарубіжної літератури "найскладнішим", а третій – "найдраматичнішим"? Чи погоджуєтеся ви з такою точкою зору? Відповідь обґрунтуйте.*

– *Чи можна сьогодні з упевненістю стверджувати, що шкільний курс зарубіжної літератури цілком відбувся й навряд чи можна собі уявити*

майбутнє української школи без нього? Розкрийте власне бачення цієї проблеми.

Наприкінці лекційного заняття доречно був використаний прийом *"Творчий експромт"*. Сама назва говорить за себе: стимулювати студента до швидкого пошуку творчого, нестандартного рішення проблеми. Студенти висловлювали власні думки з приводу таких запитань:

– *Як на вашу думку, чи слушним є твердження відомого науковця Д. Наливайка: "Мені відомо, що в країнах Європи та за її межами шкільний предмет "Зарубіжна література" відсутній, щоправда в деяких країнах Африки вивчається зарубіжна література, та й то одна: або англійська, або французька… Для європейців аксіомою є обов'язкове вивчення літератури в нерозривному взаємозв'язку з мовою, якою написані ті чи інші твори. Скептицизм викликає в них те, що ми зарубіжну літературу вивчаємо в перекладах"?*

– *Визначте, у чому полягає самобутність уроку зарубіжної літератури? Яка його роль і значення в українській школі?*

Запропонована система методичних прийомів активізувала суб'єктну позицію студентів на занятті, вимагала від них самостійного пошуку й аналізу нової інформації, виявлення зв'язків та залежностей між елементами навчального матеріалу, порівняння й узагальнення. Та найголовніше, що така навчальна діяльність дозволила майбутнім словесникам без значних зусиль дійти власних висновків щодо важливості функціонування зарубіжної літератури в українській школі, з'ясувати її основні здобутки на сучасному етапі.

Творчу співпрацю та співроздуми студентів і педагога-методиста було яскраво продемонстровано під час проведення лекції: **"Творча лабораторія вчителя зарубіжної літератури".**

Заняття було розпочато з *виразного читання студентом "Молитви вчительки"*. Було наголошено, що вона написана вчителькою, чилійською письменницею, лауреатом Нобелівської премії 1945 р. Габріелою Містраль:

“Господи! Ти, хто вчив нас, прости, що я вчу, що ношу звання вчителя, яке ти носив на землі. Дай мені єдину любов – до моєї школи. Учителю, зроби мою старанність постійною, а розчарування хвилинним. Хай не печалить мене нерозуміння й не засмучує непам’ять тих, кого я вчила.

Дай мені стати матір’ю більше, ніж самій матері, щоб любити та захищати як вони, те, що не плоть від плоті моєї. Зроби мене сильнішою, попри всю мою безпорадність, безпомічність бідної жінки; дай мені зневажити будь-яку нечисту владу, будь-яке насилля. Дай мені простоту й дай мені глибину; порятуй мій щоденний урок від складності й порожнечі. Дай мені відвести погляд від ран на власних грудях, коли я входжу до класу вранці. Хай рука моя буде легкою, коли каратиму, і ніжною, коли пеститиму. Зроби так, щоб мою цегляну школу я перетворила на школу духу. Хай порив мого ентузіазму, як полум’я, зігріває її класи”.

З метою активізації творчого мислення, створення атмосфери вільного полілогу, розвитку самостійності, спостережливості, уяви, формування вміння прогнозувати певні явища чи ситуації було проведено *“Альтернативний прогноз”*. Цей методичний прийом дав змогу майбутнім словесникам спрогнозувати власний ідеал учителя за прослуханою молитвою й особистою уявою. Підказкою до словесного малювання образу вчителя послужили такі *проблемні запитання:*

– *Які головні постулати вчительської професії виділила Габріела Містраль?*

– *Чи можна образ такого вчителя вважати ідеальним?*

– *Як ви вважаєте, чи кожен може стати гарним учителем зарубіжної літератури? Якщо так, то що для цього потрібно?*

– *Як ви вважаєте, якими якостями важливо оволодіти, щоб стати справжнім учителем?*

Продуктивно попрацювали студенти, виконуючи на лекції інтерактивну вправу *“Розкодування образу”,* яка передбачала різнобічну характеристику образу вчителя, розкриття його найважливіших якостей. Для її виконання ще

на підготовчому етапі до лекції майбутні вчителі літератури мали самостійно опрацьовувати рекомендовані вчителем художні та наукові джерела й виконати в групах такі завдання:

І творча група. Підготувати повідомлення на тему: "Образ учителя в художній літературі".

ІІ творча група. Написати есе "Творчий портрет учителя літератури".

ІІІ творча група. Підготувати презентацію "Професійні вимоги до вчителя-словесника в історії методичної науки".

Цікавим і яскравим прикладом педагогічної взаємодії, проявом ціннісних орієнтацій та оригінальних думок став ще один вид навчальної діяльності, запропонований педагогом-методистом – *розв'язування творчої ситуації.* Творча педагогічна ситуація – ситуація, яка містить у собі протиріччя, дає можливість перевірити теоретичні знання, вибрати інструмент педагогічних дій і спрогнозувати результат. У процесі її вирішення студенти визначають умови, у яких вона виникла, дійових осіб, основні протиріччя, аналізують дії кожного учасника й оцінюють їх; пропонують декілька варіантів її розв'язання й обирають оптимальний.

Так, студенти прослухали уривок з повісті Г. Щербакової "Відчайдушна осінь": *"... Вам пощастило в часи складні й плутані робити гуманну роботу – вчити й виховувати, відкривати двері й показувати шлях. Ви скажете: а педагогічний талант? Він має бути чи ні? Відповідаю: не можна розраховувати на талант, бо це рідкість. Він може з'явитися сьогодні, а може, його час у наступному столітті, а діти народжуються, зростають і приходять до нас такими, якими ми є, і тоді кожен з нас має вивільнити з полону ту тремтливу жилку, яка й називається педагогічним даром, і піти за нею. І відбудеться з вами неймовірне – вам стане легко. ... Відчуйте радість своєї легкої професії, у якій ніколи не було й не буде нічого застиглого. Ступінь вашого контакту з дітьми безкінечний. ... Будь-який з уроків – це протягнута рука кожному учню, поштовх крокувати вперед без страху, тому що ви поряд".*

– *Які ваші думки з приводу почутого? Прокоментуйте уривок.*

– *Назвіть не менше трьох ознак сучасного уроку літератури, на які вказано в щойно прочитаному уривку.*

– *Наведіть декілька причин, чому, на вашу думку, учителю-словеснику важливо отримувати фахове задоволення від проведеного уроку?*

Активними учасниками обговорення були студенти й під час розкриття лектором питання про планування роботи вчителя. Так навколо порушеної проблеми розгорілася ціла *дискусія*:

– *У книзі Є. Ільїна "Народження уроку" висловлена цікава думка: "Основа основ роботи вчителя – ретельна підготовка до уроку, чітко розписаний конспект уроку, його план. Без цього неможливе справжнє народження уроку". Подумайте, чи потрібен план-конспект учителю зарубіжної літератури? Поясніть, чому?*

– *Чи може бути йому альтернатива? Які варіанти запропонували б ви?*

– *Які точки зору вчителів літератури з цього питання вам відомі? Як це питання вирішують учені-методисти?*

– *Доведіть, що процес підготовки до уроку зарубіжної літератури й написання його плану-конспекту має творчий характер.*

Такий проблемний діалог, який проходив у форматі дискусії, забезпечив високу пізнавальну мотивацію студентів, а процес пригадування того, що вони вже знають (як підґрунтя до вирішення проблеми), перетворив учіння в істотно творчий процес. Це посприяло більш ґрунтовному засвоєнню теоретичних знань майбутніми словесниками, прояву гнучкості й нестандартності мислення та розвитку творчої самостійності студентів.

Ще одна лекція з теми **"Сучасний урок зарубіжної літератури"** передбачала актуалізацію досвіду студентів, їхніх спостережень за навчально-виховним процесом, поглиблення знань про важливі методичні проблеми сучасного уроку літератури. Із цією метою майбутнім учителям зарубіжної літератури було запропоновано на підготовчому етапі до лекції

опрацювати *заздалегідь поставлені творчі запитання та завдання*:

1. Подумайте над словами В. Сухомлинського: "Урок – основна ланка навчально-виховного процесу, де вчитель щоденно здійснює навчання, виховання й усебічний розвиток учнів…". Чому сьогодні для успішного розвитку підростаючого покоління принципового значення надають уроку літератури, зокрема зарубіжної?

2. Сформулюйте свої вимоги до сучасного уроку зарубіжної літератури. Які шляхи їх реалізації ви можете запропонувати?

3. Поміркуйте, як уникнути шаблону й формалізму у викладанні зарубіжної літератури в школі, щоб 45 хвилин спільної взаємодії вчителя та учнів стали хвилинами творчого спілкування?

4. Перегляньте періодичні фахові журнали. З'ясуйте, які форми й види навчальної діяльності на сучасному уроці зарубіжної літератури найчастіше використовуються вчителями-практиками.

Це дозволило активізувати пошукову діяльність студентів у певному напрямку, зібрати та опрацювати додаткові матеріали за поданими завданнями, обговорити й узгодити отримані результати, виробити спільні підходи щодо порушених питань.

Жваве обговорення різних поглядів і позицій студентів на початку лекційного заняття посприяло їхній подальшій активній участі під час виконання інтерактивної вправи *"Порівняльні думки"*. Завдання – послухати й порівняти цікаві думки з приводу значення літератури в нашому житті, висловлені свого часу відомими письменниками:

> Дж. Б. Прістлі: "Мені здається, що літературу не можна більше розглядати просто так, як один із навчальних предметів, поряд з географією чи історією. Вона має особливе значення, яке не вкладається в шкільну програму. Мова і література можуть допомагати нам жити в злагоді з собою, а така допомога нам особливо потрібна. Сучасний світ переповнений людьми, які розучилися жити в злагоді з собою".

О. Солженіцин: “Мистецтво, література. Їм надана чудова здатність через відмінність мов, звичаїв, суспільного укладу переносити життєвий досвід від нації нації – ніколи не пережитий цією другою важкий багатодесятилітній національний досвід, у щасливому випадку оберігаючи цілу націю від надмірного чи помилкового, чи навіть пагубного шляху, тим скорочуючи повороти людської історії…

У ще одному безцінному напрямку переносить література очевидний згущений досвід від покоління до покоління. Так вона стає живою пам’яттю нації. Так вона зігріває в собі, зберігає її втрачену історію в тому вигляді, який не піддається викривленню й неправдивості. Тим самим література разом із мовою оберігають національну душу”.

– *З’ясуйте для себе, який з методологічно-концептуальних підходів – вивчення зарубіжної літератури як “підручника життя” чи як мистецтва слова – ви вважаєте доцільним? Відповідь аргументуйте прикладами.*

Запропоновані завдання сприяли покращенню навчально-виховного процесу й дали змогу активізувати діяльність студентів на лекції, розвивати вміння формулювати висловлювання з певного дискусійного питання в стислій формі, виразно, аргументовано, лаконічно.

З метою узагальнення та систематизації отриманої інформації та цілісного осягнення порушеної теми лекції наприкінці заняття був використаний *прийом активного мислення й спілкування,* що передбачав взаємодію викладача та студентів як рівноцінних суб’єктів навчального процесу, спрямовану на активізацію самостійності їхніх думок, вироблення нової інформації, створення творчої атмосфери співпраці. Загальний результат залежав від відповідей на поставлені *запитання репродуктивно-конструктивного та проблемного характеру:*

– *Яке визначення сучасного уроку літератури ви б сформулювали?*

– *Яку роль відіграє триєдина мета уроку літератури в практичній діяльності словесника?*

– Яке раціональне зерно криється в словах російського письменника М. Чернишевського: "Без освіти люди й грубі, бідні, і нещасливі… три якості – широкі знання, звичка думати й благородність почуттів – необхідні для того, щоб людина була освіченою в повному розумінні цього слова". Чи погоджуєтеся ви з почутим?

– Як ви розумієте поняття "типологія уроку"? Чию класифікацію уроків літератури ви б обрали для використання в методичній діяльності? Свій вибір поясніть.

Наведені вище запитання були дібрані викладачем у діапазоні глибшого усвідомлення та засвоєння змісту нового матеріалу, що допомогло спрямувати студентів на пошуки невідомого у, здавалося б, відомому та дійти власних висновків щодо важливих складових сучасного уроку зарубіжної літератури. Після жвавого обговорення питань лектор підвів підсумки, указавши на оригінальні думки суб'єктів навчання чи на виявлений ними суб'єктивізм, на правильність або хиби їхніх відповідей.

Варто відзначити, що педагог *прийомом спільного навчання* підтримував на лекції постійну активність усіх студентів, які не просто сприймали повідомлення й певним чином реагували на нього, а й прагнули висловити своє ставлення до інформації. При цьому в аудиторії було створено атмосферу колективної діяльності, що значно підвищило ефективність педагогічного впливу на суб'єктів навчання.

Читання лекційного курсу методики викладання зарубіжної літератури в умовах експериментального дослідження виявило високий рівень самостійності й ініціативності студентів, розкриття їхніх творчих здібностей і критичності мислення, що позитивно позначилося на теоретичній і практичній фаховій підготовці та особистісному розвитку майбутніх словесників, *підтвердило ефективність напрацьованої методичної системи розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури.*

Лекції органічно поєдналися з лабораторно-практичним курсом

дисципліни, що посприяло встановленню зв'язку теорії з практикою, інтеграції знань теоретико-дослідницького характеру.

У ході експериментальної роботи було визначено наступні суттєві відмінності між лабораторними й практичними заняттями:

– по-перше, вони різняться цільовими установками. Якщо на лабораторному занятті необхідно дослідити ті чи інші явища навчального процесу, та на практичному занятті – відпрацювати практичні вміння та навички в застосуванні певних методів, прийомів, видів навчальної діяльності тощо;

– по-друге, на лабораторних заняттях варто чітко усвідомлювати й уявляти теоретичні положення, викладені на лекціях, з метою їх поглибленого вивчення. А закріплюються ці теоретичні положення вже на практичних [273].

Відповідно до цих тверджень було змінено послідовність проведення аудиторних занять із дисципліни "Методика викладання зарубіжної літератури": після лекцій проводилися лабораторні заняття, а за ними – практичні. Оскільки на лекції можливо лише в загальних рисах розкрити методичну проблему чи педагогічне явище, то логічним видається той факт, що поглиблення й уточнення попередньо набутих знань, формування на їх основі вмінь та навичок планування, моделювання, аналізу тощо, оволодіння методикою роботи в школі відбувається на лабораторних заняттях.

Звідси мета експериментальних лабораторних занять – усвідомлення студентами науково-теоретичних положень предмета, перетворення їх у засіб вирішення навчально-дослідницьких, а потім реальних практичних завдань, оволодіння методами, прийомами та технологіями практичної педагогічної діяльності [270].

Проводили лабораторні в аудиторіях з використанням необхідних засобів навчання, які імітують умови шкільного навчального процесу або ж в умовах реального професійного середовища – у загальноосвітній школі. Для досягнення найкращого результату використовували різні види діяльності:

дослідження й аналіз досвіду вчителів зарубіжної літератури, вивчення шкільної документації, навчання роботи з нею, використання аудіовізуальних (мультимедійних) технологій, програвання різноманітних навчальних ситуацій, фрагментів уроків з подальшим їх аналізом.

Кожне заняття мало свою форму проведення (спостереження, чи апробації власних методичних розробок, чи вивчення передового педагогічного досвіду), методичну специфіку залежно від характеру навчальної діяльності студентів, досвіду й методичних концепцій викладача. Зміст лабораторних занять та обсяг завдань були визначені навчально-методичним комплексом дисципліни. В умовах обмеженої кількості аудиторних годин на лабораторних вивчається всього декілька тем з різних змістових модулів дисципліни. Це дозволило ініціювати самостійну роботу студентів і впливати на їхній професійний та особистісний творчий розвиток.

Проведення лабораторних занять передбачало проходження трьох етапів (див. рис. 3.3.).

ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ ЛАБОРАТОРНОГО ЗАНЯТТЯ

ПІДГОТОВЧИЙ	ОСНОВНИЙ	ПІДСУМКОВИЙ
постановка проблеми, визначення змісту заняття; визначення мети й розробка методичного інструктажу; підготовка відеозаписів уроків; підготовка навчально-методичної документації; проведення консультацій; організація місця проведення; підготовка обладнання.	проведення спостереження уроку; обговорення, аналіз та узагальнення результатів; моделювання окремих елементів, фрагментів уроку; тезисний запис у лабораторних зошитах; розбір актуальних навчальних ситуацій; розв’язання практичних завдань з опорою на теоретичні знання.	самоаналіз; взаємний аналіз.

Рис. 3.3. Етапи проведення лабораторного заняття

Як приклад експериментальної лабораторної роботи розглянемо заняття з теми **“Планування роботи вчителя зарубіжної літератури”,** яке було проведене в школі. Студенти з допомогою учителя зарубіжної літератури та

викладача-методиста розглядали головні види планів словесника (календарно-тематичний, поурочний, роботи кабінету зарубіжної літератури, проведення тижня зарубіжної літератури, індивідуальної роботи з учнями), з'ясовували, що необхідно вчителю для складання цих планів, коли й ким вони складаються, хто їх затверджує тощо.

Після проведення такої роботи викладач поставив студентам кілька практичних завдань для індивідуальної роботи в позааудиторний час, спрямованих на усвідомлення отриманої інформації та відпрацювання вмінь самостійного планування власної роботи.

Завдання 1. Звернутися до чинної програми із зарубіжної літератури для 5–9 класів загальноосвітньої школи, опрацювати анотацію до однієї з тем (на вибір). Розпланувати матеріал на вивчення теми за схемою календарно-тематичного планування (див. табл. 3.4.).

Таблиця 3.4.

Експериментальна форма календарно-тематичного планування вчителя зарубіжної літератури

№ п/п	Тема уроку	К-ть годин	Дата проведення	Теорія літератури	Для вивчення напам'ять	Міжпредметні і міжмистецькі зв'язки	Елементи компаративістики	Наочність і ТЗН	Самостійна робота	Примітки
1	Зарубіжна література – духовна скарбниця людства. Роль книги в сучасному житті.	1	02.09	Зарубіжна література	Вивчити 4-5 прислів'їв про книгу.	Вікторина «Відгадай твір за уривком, малюнком і піснею». «Казковий калейдоскоп на мапі світу»	Схожі й відмінні елементи у творах різних видів мистецтва	Комп'ютерна презентація "Світ книги"	Створити словесну ілюстрацію на тему: «Гості чудового саду зарубіжної літератури»	

З метою формування відповідальності та творчої самостійності студентів було запропоновано майбутнім словесникам продумати власну стратегію й тактику навчальної діяльності з розкриття однієї програмової теми за чітко визначеними рубриками експериментальної форми календарно-тематичного плану, попередньо подавши їм інформацію про призначення кожної із запропонованих рубрик.

Колонка *"№ п/п"* вказує на нумерацію уроків протягом навчального року в рамках загальної кількості годин, відведених на вивчення предмета.

Рубрика *"Тема уроку"* формулюється з урахуванням програмової теми й анотації до неї в науково-діловому стилі.

Кількість годин самостійно вираховується вчителем від загальної кількості годин, запропонованих у програмі на тему чи розділ.

Колонка *"Дата проведення"* заповнюється олівцем згідно постійного розкладу уроків.

Рубрика *"Теорія літератури"* передбачає роботу над теоретико-літературними поняттями й термінами, які учні мають знати та використовувати під час аналізу й інтерпретації художніх текстів. Вони подаються після кожного програмового розділу чи теми в навчальній програмі із зарубіжної літератури.

Для вивчення напам'ять визначаються твори за програмою з предмета, а також відповідно до методики роботи вчителя, за якою він самостійно визначає ті віршовані рядки чи уривки з прозових творів, які варто знати напам'ять.

У колонці *"Міжпредметні та міжмистецькі зв'язки"* вчитель добирає такий матеріал, який допомагає розкрити особливості творів, літературних явищ і фактів у широкому культурному контексті, висвітлює зв'язки літератури з іншими видами мистецтва, філософією, міфологією, подає інформацію про літературні музеї, звичаї, вірування, традиції й культурні явища різних країн і народів, визначає зв'язки української та зарубіжної літератур, зарубіжної літератури та історії, зарубіжної літератури та мови

(української чи іноземної) тощо. Головне, щоб зміст цієї рубрики враховував вікові особливості учнів, їхні знання з інших предметів, фонові знання тощо.

Рубрика "*Елементи компаративістики*" має включати матеріал на рівні порівняння літературних творів, явищ, фактів, тем, сюжетів мотивів, образів у різних національних літературах, установлення генетичних, контактних і типологічних зв'язків української та зарубіжної літератури, а також зіставлення оригіналів та україномовних перекладів художніх творів.

Наочність і ТЗН. Ця рубрика передбачає використання предметно-образної (малюнків, ілюстрацій, портретів, репродукцій картин, літературних альбомів), словесно-образної (фонохрестоматій, аудіозаписів), умовно-схематичної (таблиць, схем, плакатів), динамічно-синтетичної (кінофільмів, відеофільмів) наочності, яку доцільно використати на уроці для кращого розкриття теми.

У колонці *"Самостійна робота"* вказуються всі можливі форми (фронтальна, групова, парна, індивідуальна) і види (репродуктивні завдання, реконструктивно-варіативні, евристичні, творчі тощо) самостійної роботи учнів як у класі, так і за його межами. Наприклад, виконання пошуково-дослідницьких завдань, розв'язання проблемних запитань і завдань, написання рефератів, відгуків, рецензій, анотацій, підготовка презентацій тощо. Але в цілому головна роль відводиться самостійному читанню художніх творів.

Примітки призначені для запису вчителем зауважень, доповнень, порад, які накопичуються в процесі роботи над певною темою. У цій колонці також можуть міститися такі матеріали: додаткова література, зміст індивідуальної роботи з обдарованими або невстигаючими учнями, необхідне обладнання уроку, корективи щодо навчального матеріалу тощо.

Експериментальна форма календарно-тематичного планування була запропонована з того розрахунку, що у своїй сукупності описані рубрики дають можливість учителеві швидко й за найменших затрат часу підготуватися й змоделювати конспект уроку, забезпечивши повноцінне

засвоєння програмового матеріалу учнями, їхній загальнокультурний, інтелектуальний і творчий розвиток та всебічне виховання. У подальшій професійній діяльності майбутні філологи могли б скоригувати запропоновану форму залежно від конкретних умов, у яких здійснювали б навчально-виховний процес.

Завдання 2. Проаналізувати запропонований план роботи кабінету зарубіжної літератури. Прокоментувати власне ставлення до поданого плану. Сформулювати пропозиції щодо вдосконалення роботи кабінету.

Студентам було запропоновано проаналізувати план роботи кабінету зарубіжної літератури на 2014–2015 н. р. учителя Шевченківського НВК Глухівського р–ну Сумської обл. Г. М. Прокопенко (див. табл. 3.5.).

Таблиця 3.5.

Учительський план роботи кабінету зарубіжної літератури

I. Організаційно-педагогічна робота

№ п/п	Зміст роботи	Дата проведення	Відповідальний
1.	Затвердити план роботи кабінету на 2014–2015 н. р.	До 10.09	Кер. ШМО
2.	Обрати раду кабінету, розподілити обов'язки.	До 10.09	Зав. кабінетом
3.	Випускати "Календар мистецтв", оформляти книжкові виставки.	Упродовж року	Голова ради
4.	Проводити засідання ради кабінету.	1 раз на семестр	Голова ради
5.	Озеленити кабінет.	Упродовж року	Зав. кабінетом
6.	Зібрати бібліотечку книг.	- // -	- // -
7.	Організувати чергування учнів у кабінеті.	До 1.09	Староста класу
8.	Закріпити учнів усіх класів, які займаються в кабінеті, за постійними місцями.	- // -	Учитель-словесник
9.	Проводити разом з бібліотекою рейди-перевірки по збереженню підручників.	- // -	Рада кабінету

II. Навчально-методична робота

1.	Організувати тематичні виставки книг згідно з пам'ятними датами.	Упродовж року	Бібліотекар
2.	Підготувати учнів до предметної олімпіади.	До 1.12	Учителі літератури
3	Вивчити й упровадити у практику досвід вчителя.	Упродовж року	Учителі літератури
4.	Випуск літературних стіннівок, плакатів, кросвордів, ілюстративних матеріалів.	1 раз на чверть	Учителі літератури
5.	Оформити альбом кращих творів учнів "За	- // -	Відповідальний

	шкільною партою”.		за альбом
6.	Скласти картотеку.	- // -	Учителі літератури
7.	Виготовити дидактичний матеріал із зарубіжної літератури для 5–11 класів.	- // -	- // -
8.	Оформити й систематично заповнювати інвентаризаційну книгу.	- // -	- // -
9.	Вести журнал “Використання ТЗН на уроках зарубіжної літератури”.	- // -	- // -
10.	Оформити тематичні папки.	- // -	- // -
11.	Провести тиждень зарубіжної літератури.	І семестр	Рада кабінету
12.	Підготувати і провести тематичні вечори.	Упродовж року	- // -
13.	Поповнення папок – «Учнівська творчість: ілюстрації», «Учнівська творчість: проба пера».	Систематично	Учителі літератури
14.	Гурткова робота в кабінеті зарубіжної літератури. Заняття літературної студії «Первоцвіт».	Понеділок	Прокопенко Г.М.
15.	Проведення індивідуальних занять, консультацій.	Середа	Учителі літератури

III. Поповнення кабінету засобами навчання

1.	Обладнати кабінет ТЗН.	- // -	- // -
2.	Виготовити стенди для книжкових виставок.	І семестр	- // -
3.	Поповнювати відеотеку та фонотеку навчального матеріалу.	Систематично	Учителі літератури

Майбутні вчителі зарубіжної літератури, попередньо проаналізувавши «Положення про навчальний кабінет зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах», кілька зразків планів роботи кабінету літератури й вивчивши детально запропонований план роботи кабінету, дійшли висновку про необхідність його творчого доопрацювання.

Студенти підкреслили, що план роботи кабінету обов’язково має передбачати:

– організацію навчальної роботи кабінету;

– комплектацію засобами навчання, передбаченими переліком типових навчально-наочних посібників, у тому числі ТЗН;

– поповнення новими наочними посібниками, критичними та літературознавчими матеріалами, періодичними виданнями, методичною й довідковою літературою, законодавчими документами про освіту;

– накопичення матеріалів передового педагогічного досвіду;

– організацію навчально-методичної роботи вчителів у кабінеті;

– поновлення навчально-методичного забезпечення шкільної дисципліни «Зарубіжна література»;

– оформлення експозиції змінного характеру (виставки кращих або творчих робіт учнів, матеріали до теми наступних уроків, матеріали літературно-краєзнавчого характеру, результати олімпіад, конкурсів, додаткова інформація про міжмистецькі, міжпредметні, міжлітературні зв'язки тощо);

– проведення заходів, спрямованих на підвищення знань і вмінь учнів із зарубіжної літератури;

– організацію позаурочної роботи.

Спираючись на перераховані положення, майбутні філологи вирішили вдосконалити план, спрогнозувавши роботу кабінету за 5 напрямками (організаційно-педагогічна робота, навчально-методична робота, поповнення кабінету засобами навчання, позакласна робота, інформаційно-бібліографічна робота) й увівши нові рубрики «Клас» та «Примітки» (див. табл. 3.6.).

Таблиця 3.6.

Експериментальний студентський план роботи кабінету літератури

I. Організаційно-педагогічна робота

№ п/п	Зміст роботи	Клас	Дата виконання	Відповідальний за виконання	Примітки
1.	Обрати раду кабінету, розподілити обов'язки.		До 10.09		
2.	Проводити засідання ради кабінету.		1 раз на чверть		
3.	Закріпити за учнями робочі місця в кабінеті.	9 клас	До 05.09		
4.	Проводити генеральне прибирання кабінету.	9 клас	Остання п'ятниця щомісяця		
5.	Провести інвентаризацію матеріальних цінностей кабінету.		До 01.10		
6.	Оформити паспорт кабінету й куточок з техніки безпеки.		До 14.09		

7.	Проводити роз'яснювальну роботу серед учнів щодо дотримання ТБ та БЖ.		Протягом року		

II. Навчально-методична робота

1.	Розробити різнорівневі завдання із ЗЛ для уроків контролю знань.	5–9 кл.	Згідно графіка проведення контр. робіт		
2.	Підготувати матеріали із ЗЛ контрольного характеру для комп'ютерного тестування.	5 клас	Листопад-грудень		
3.	Розробити завдання для індивідуальної роботи на картках за темами згідно програми для 7 класу.	7 клас	Протягом року		
4.	Поповнити науково-методичними матеріалами папки: • «Західноєвропейська драматургія кін. XIX – поч. XX ст.»; • «Латиноамериканські письменники XX ст.»; • «Французька поезія модернізму»; • «Детективна література».		Листопад Грудень Лютий Квітень		
5.	Поновити методичні рекомендації щодо написання творчих робіт з літератури.	5–9 кл.	Жовтень		
6.	Організувати в кабінеті методичний куточок.		Вересень		
7.	Створити тематичні папки: • «Моніторинг навчальних досягнень учнів з предмета»; • «Інноваційні методи навчання. Зарубіжна література»; • «Інтерактивні форми навчання на уроках зарубіжної літератури».		Вересень Березень Травень		
8.	Розробити мультимедійні презентації за творчістю письменників згідно чинної програми.	8–9 кл.	Протягом року		
9.	Систематизувати творчі роботи учнів й оформити альбом «За шкільною партою».	5-9 кл.	Січень		
10.	Організувати виставки: • «Кращі роботи учнів»;	6 кл.	Листопад		

	• «Кращі творчі роботи учнів»; • «Проби пера»; • «Кращі малюнки учнів за прочитаними творами».	7 кл. 8 кл. 5 кл.	Січень Березень Травень		

III.Поповнення кабінету засобами навчання

1.	Поповнити кабінет науково-методичною та художньою літературою.		Протягом року		
2.	Створити відеотеку до творів художньої літератури: • Народні казки: «Фарбований шакал» (інд.); «Фарбований Лис» (укр.); «Сіндбад-Мореплавець» (араб.); «Іссумбосі, або Хлопчик-Мізинчик» (японська); «Пензлик Маляна» (кит.); «Хлопчик-Мізинчик» (фр.); «Бременські музиканти» (нім.); • Літературні казки: «Казка про мертву царівну та сімох богатирів» О.С. Пушкін; «Казка про рибака і рибку» О.С. Пушкін; «Соловей» Г.Х. Андерсен; «Дикі лебеді» Г.Х. Андерсен; «Хлопчик-зірка» О. Уайльд; • Твори для дітей і про дітей: «Лобо», «Снап» Е. Сетон-Томпсон; «Пригоди Тома Сойєра» Марк Твен; «Полліанна» Е. Портер; «Аліса в Країні Див» Л. Керролл; «Чарлі і шоколадна фабрика» Р. Дал; «Капелюх чарівника» Туве Янсон.	5 кл.	Вересень Жовтень Січень		
3.	Передплатити фаховий журнал «Всесвітня література в сучасній школі».		Грудень		
4.	Придбати аудіокниги із зарубіжної літератури за розділами: • «Зарубіжна література. 5 кл.»; • «Зарубіжна література. 6 кл.»; • «Зарубіжна література. 7 кл.».	5-7 кл.	Протягом року		
5.	Оформити нові стенди: - «Пам’ятні дати»;		До березня		

	- «Розвиваємо наше мовлення».				
6.	Розробити відеокурс «Зарубіжна література в схемах і таблицях».	5–9 кл.	До травня		
7.	Вести журнал «Використання ТЗН на уроках зарубіжної літератури».		Протягом року		
8.	Організувати роботу ініціативної групи учнів з метою виготовлення наочних посібників.	8–9 кл.	Протягом Року		

IV. Позакласна робота

1.	Проводити консультації для дітей, які потребують допомоги.	5–7 кл. 8–9 кл.	Понеділок Середа		
2.	Організувати і провести олімпіаду із зарубіжної літератури: - розробити зразки олімпіадних завдань; - підготувати олімпіадні завдання для кожного класу; - проводити заняття з учнями, які готуються до олімпіади.	6–9 кл.	Жовтень		
3.	Розробити з учнями навчальний проект з проблеми «Впровадження комп'ютерних технологій у процес вивчення зарубіжної літератури».	8 кл.	До травня		
4.	Провести конкурс літературних стіннівок, саморобних книжечок та мультимедійних презентацій, пов'язаних із вивченням творчої спадщини письменників-ювілярів: О. Пушкіна (215 рр. від дня народження); Джеймса Олдріджа (95 рр. від дня народження); Сельми Лагерлеф (155-річчя від дня народження).	 9 кл. 7 кл. 5 кл.	Березень		
5.	Гурткова робота в кабінеті зарубіжної літератури. Заняття літературної студії «Первоцвіт».		Вівторок		
6.	Проводити індивідуальні заняття з обдарованими дітьми.		Двічі на місяць		
7.	Скласти план проведення тижня зарубіжної літератури.	5–11 кл.	Грудень		

8.	Поповнити папки – «Учнівська творчість: ілюстрації»; «Учнівська творчість: проба пера».	5–11 кл.	Систематич-но		

V. Інформаційно-бібліографічна робота

1.	Організувати книжкову виставку, присвячену письменникам-ювілярам.		Вересень		
2.	Вилучити з бібліотечного фонду кабінету застарілу та непридатну для користування літературу.		Вересень		
3.	Поновити картотеки: - навчально-методичної та художньої літератури; - роздаткового та дидактичного матеріалів; - наочних посібників; - ТЗН.	5–11 кл.	Протягом року		
4.	Провести акцію «Подаруй книгу!».	5–11 кл.	Травень		

Результат виконання поставленого завдання, відображений у таблиці, залежав від одночасної, активної та позитивної взаємодії всіх студентів груп. Важливим було не стільки залучення кожного суб'єкта навчання до спільної діяльності, скільки виявлення їхніх умінь поважати один одного, рахуватися з думками інших. Це, у свою чергу, посилило мотивацію збудження творчої діяльності та прагнення самореалізації особистості студента в колективі.

Творчий підхід студентів під час виконання цього завдання *проявився в умінні добирати особливо ефективні види і форми діяльності педагога, прогнозувати їхню можливу результативність, оцінювати ступінь власної готовності до їх виконання.* Експериментальний студентський план роботи кабінету можна вважати вдалим, оскільки попри позитивну тенденцію урізноманітнення всі види й форми роботи вчителя взаємопов'язані й зумовлені змістом матеріалу, характером розвивально-дидактичних завдань, а також віковими особливостями школярів. Майбутні словесники глибоко проникли в сутність завдання, *вміло задіяли набуті знання та творчу уяву, критично осмислили чужі здобутки, віднайшли найбільш оптимальний*

варіант вирішення проблеми, тим самим продемонструвавши самостійність та оригінальність своїх міркувань.

Завдання 3. Запропонувати свій варіант тижня зарубіжної літератури (на власний вибір – тематичний або нетематичний) за поданою формою (див. табл. 3.7.):

Таблиця 3.7.

Експериментальна форма плану тижня зарубіжної літератури

Число, день тижня	**Назва заходу**	**Форма проведення**	**Клас, місце проведення**	**Відповідальний**
16.03. Вівторок	Поетичний турнір “Читаємо мовою оригіналу”	Конкурс на кращого читця віршів	9-11 класи каб. № 14	Мурашко Л.В. Берчанова А.М.

Такі види завдань потребували від студентів неабиякого вияву ініціативи, спостережливості, самостійності й навичок творчої діяльності. Результати їхнього виконання посприяли всебічному усвідомленню ними дослідницько-творчого характеру професійно-методичної діяльності вчителя-словесника, що стало підґрунтям наступної лабораторної.

Лабораторне заняття з теми **“Моделювання уроку зарубіжної літератури”** проводилося з метою усвідомлення студентами творчого, дослідницького характеру професійно-методичної діяльності вчителя-словесника, засвоєння ними загальних методичних вимог до конструювання поурочного плану, набуття практичних умінь і навичок самостійного та творчого моделювання уроку зарубіжної літератури.

Для забезпечення ефективності й результативності практичної діяльності майбутніх учителів зарубіжної літератури на початку заняття їм було рекомендовано опрацювати наступну пам'ятку:

1. Складанню плану-конспекту уроку має передувати ґрунтовне вивчення змісту відповідного розділу шкільного курсу зарубіжної літератури (за програмою та підручником).

2. Під час поурочного планування доцільно враховувати, з одного боку, обсяг і структуру навчального матеріалу програми, запропонованого в

розділі “Зміст навчального матеріалу”, з іншого – конкретні вимоги до видів навчальної діяльності учнів із зарубіжної літератури, зазначені в розділі “Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів”.

3. Відповідно до теми уроку необхідно визначити обсяг знань, умінь і навичок, на формування яких спрямований урок.

4. У процесі підготовки до уроку важливо правильно визначити тип і структуру уроку. Стосовно уроків зарубіжної літератури доцільно дотримуватися класифікації М. Кудряшова, в основу якої вчений-методист поклав структуру навчального предмета.

5. Характер уроку, його педагогічна результативність залежать від вдало підібраних методів. Метод включає систему дій учителя, організовує практичну й пізнавальну діяльність учнів. Під час викладання зарубіжної літератури доцільно дотримуватися класифікації, запропонованої М. Кудряшовим, оскільки в основі її лежить специфіка сприймання й роботи над текстом художнього твору.

6. З метою ефективної підготовки до уроку необхідно ретельно продумати всі етапи уроку, здійснити правильне дозування часу, відведеного на ту чи іншу навчальну ситуацію, спланувати використання наочних посібників, технічних засобів навчання, дидактичного матеріалу.

7. Моделюючи конспект уроку, варто спиратися на принципи системності й послідовності навчання.

На початковому етапі заняття у форматі групової роботи студенти спільно досліджували систему уроків з вивчення роману В. Скотта “Айвенго” в 7 класі (учителя-методиста І. Юсипович), представлену на сторінках фахового часопису “Всесвітня література в сучасній школі”. Подальший *аналіз планів-конспектів учителя зарубіжної літератури* відбувався за заздалегідь розробленим алгоритмом аналізу уроку (див. додатки). Така робота допомогла активізувати дослідницько-пізнавальну діяльність студентів, поглибити їхні методичні знання, посприяла розвитку критично-

аналітичних, конструктивно-творчих та організаційно-професійних умінь майбутніх словесників.

Послідовна колективна співпраця суб'єктів навчання була зумовлена наступним обговоренням основних методичних вимог до моделювання плану-конспекту уроку, урахування яких під час самостійного проектування уроку сприятиме успішному вирішенню основних його завдань. На цьому етапі було проведено *евристичну бесіду,* яка допомогла активізувати мисленнєву діяльність студентів. На основі попередньо набутих знань, спостережень і власного досвіду, а також за допомогою вміло поставлених навідних запитань, вони сформулювали основні положення, правила й закономірності проектування поурочного плану.

Важливу роль у ході проведення лабораторного заняття відіграли випереджальні завдання, спрямовані на відпрацювання діагностично-прогностичних умінь студентів:

Завдання 1. Проаналізуйте запропоновані у фахових журналах і навчально-методичній літературі формулювання теми й мети уроку зарубіжної літератури. Сформулюйте власну тему й визначте мету уроку за однією з тем чинної програми із зарубіжної літератури.

Творчий підхід студентів проявився у формулюванні теми як у науковому, так і в художньому стилях, до чого викладач підводив майбутніх словесників ще під час проведення лекцій. Під керівництвом і за допомогою педагога вони робили перші спроби у формулюванні тем лекцій у художньому стилі. Тому на лабораторному занятті студентам було набагато легше впоратися із цим завданням.

Наведемо кілька прикладів формулювання студентами теми уроку зарубіжної літератури (на першому місці формулювання на основі чинної програми, на другому – у художньому стилі) та відповідно до неї визначення мети.

Приклад 1.

Тема 1. О. Грін “Пурпурові вітрила”. Характеристика головних героїв: Ассоль і Грей

Тема 2. Неймовірні випробування коханням

Мета навчальна: продовжити роботу над повістю, проаналізувати образи й Ассоль і Грея, визначити головні засоби їх створення, розкрити сутність трактування автором теми кохання, істинних засад щастя та кращих відносин між людьми, охарактеризувати духовно-емоційний світ головних героїв твору, простежити основні етапи їхнього життя та визначальні риси характеру, порівняти ставлення Ассоль і Грея до кохання й світу, висловити власні судження щодо образів-персонажів.

Мета розвивальна: розвивати навички виразного вибіркового читання, уміння аналізувати образи-персонажі твору з використанням цитатного матеріалу, усне зв’язне мовлення, логічне й образне мислення, увагу й спостережливість.

Мета виховна: виховувати любов і повагу до ближнього, готовність прийти на допомогу іншим тощо.

Приклад 2.

Тема 1. Світ дорослих і дітей у повісті «Пригоди Тома Сойєра» Марка Твена

Тема 2. Чарівний і неповторний світ дитинства, такий несхожий на дорослий

***Мета навчальна*:** продовжити роботу над повістю, виокремити світ дітей і світ дорослих у творі, визначити основні художні прийоми, що допомагають розкрити ці світи, поглибити розуміння поняття «антитеза», дослідити співвідношення образів-персонажів твору, дати оцінку моральних якостей і вчинків дорослих і дітей, проаналізувати епізоди, які розкривають чарівний світ дитинства, створений письменником.

***Мета розвивальна*:** розвивати навички виразного читання в особах, аналітико-інтерпретаційні й дослідницько-пошукові вміння на основі дослідження ключових епізодів великого за обсягом твору, формувати

вміння критично оцінювати дії та вчинки літературних героїв, образне мислення, усне зв’язне мовлення.

***Мета виховна*:** виховувати здатність до позитивного світосприймання.

Така робота студентів на лабораторному занятті допоможе їм у майбутньому творчо й нешаблонно підходити до формулювання теми уроку, чітко визначати освітньо-виховну мету та її складові частини, відповідально ставитися до лексичного значення слів у власних формулюваннях, ефективно й за найменших затрат часу готуватися до проведення уроку.

Важливою ланкою моделювання поурочного плану є добір епіграфа до уроку, який впливає на створення творчої атмосфери уроку, визначення його головних завдань, вибір шляхів розгляду й засвоєння теми, тому наступне завдання лабораторної роботи було пов’язане з посиленням уваги майбутніх словесників до важливості використання епіграфа на уроці літератури.

Завдання 2. Доберіть епіграф до уроку, запропонуйте цікавий прийом роботи над епіграфом.

На лабораторному занятті студенти представили підготовлені вдома методичні матеріали, обґрунтовуючи тим самим необхідність проведення роботи з епіграфом на уроці літератури.

Для прикладу проілюструємо результат виконання цього завдання студенткою К. Епіграфом до уроку: “О. Грін “Пурпурові вітрила”. Характеристика головних героїв: Ассоль і Грей ” вона обрала слова Лева Толстого: **“**Потрібно вірити в можливість щастя, аби бути щасливим”. На етапі його повідомлення на уроці студентка запропонувала використати прийом *бесіди з уявним опонентом*, який передбачав погодження чи заперечення думки письменника з обов’язковою аргументацією своєї точки зору. Для зразку нею були сформульовані наступні евристичні запитання:

– Як ви розумієте зміст цих слів? Що має на увазі митець під словами «можливість щастя»?

– Чи погоджуєтеся ви, що достатньо тільки віри для того, щоб бути щасливим? Обґрунтуйте свою думку.

– Що, на вашу думку, треба для того, щоб бути щасливим? У чому полягає щастя для вас?

Творчий підхід студентки на цьому етапі роботи з епіграфом виявився в умінні урізноманітнювати діяльність учителя літератури. Вона зімпровізувала неординарний та емоційний висновок до попередньо обговорюваних питань у формі *виразного читання вчителем вірша "Що таке щастя?"*.

«Що таке щастя?» – спитаєте ви.
Це сонце і небо, поля і луги.
Це пташка в польоті й мурашка в траві,
Це все, що в нас є на прекрасній Землі!
Це водні простори: річки і моря,
У небі найперша яскрава зоря.
Це верби зелені, що стоять над річками
І грайливі хмарки, що летять над полями.
Це віддані друзі й родина твоя,
Це посмішка мами і сміх немовля.
Це мрія, що в нашому серці живе
І час, що як річка неспинно пливе.
«Що таке щастя?» – спитаєте ви.
Не кожен спроможен відповісти.
Та потрібно просто вірити в диво.
Мрій! Люби! Живи! І станеш щасливим!

Також Тетяна зауважила, що до епіграфа на уроці звертаються, як правило, двічі: на початку й наприкінці уроку. Тому запропонувала на підсумковому етапі уроку звернутися до усної народної творчості як одного з продуктивних джерел розкриття мудрих висловлювань. Вона сформулювала наступні завдання:

– Відновіть подані прислів’я, добираючи відповідники в колонці справа. Скажіть, які з них найбільш влучно розкривають слова Л. Толстого, узяті за епіграф до уроку? Свій вибір обґрунтуйте.

Хто горя не бачив,….	*…а родись щасливим;*
Без щастя…..	*… не буде й до останку;*
Де щастя родиться,…	*… в ліс по гриби не ходи;*
Дурень спить, …	*…той і щастя не знає;*
Не в кожної Насті…	*…там і зависть плодиться;*
Коли нема щастя зранку, …	*…а щастя в головах лежить;*
Не родись вродливим,…	*…однакове щастя.*

– Як ви вважаєте, який емоційний підтекст вклав митець у власне висловлювання? Яку психологічну установку автора передають ці слова?

– Чи виражають слова епіграфа головну думку сьогоднішнього уроку? Доведіть. Як вони пов’язані з темою уроку?

У ході виконання цього завдання студенти вчилися не просто констатувати наявність епіграфа на уроці, а шукати смислові та структурні зв’язки епіграфа з темою уроку, установлювати асоціативні паралелі між епіграфічною цитатою й змістом уроку, осмислювати змістову канву епіграфа, планувати роботу з ним як одну з важливих навчальних ситуацій уроку літератури.

З метою мотивації на майбутню творчу методичну діяльність, пробудження інтересу до моделювання конспекту уроку, а також розвитку творчої самостійності студентів було поставлене наступне завдання.

Завдання 3. Оберіть тип уроку відповідно до теми та мети. Продумайте його дидактичну структуру, спрогнозуйте логічну послідовність навчальних ситуацій і час, відведений на виконання кожної з них.

Виконуючи це завдання, студенти мали спроектувати уявний урок, визначити його основний зміст, вибрати оптимальні методи і прийоми навчальної діяльності, розробити своєрідний сценарій дій учителя й учнів в

їх єдності. Основою для повноцінного розкриття й утілення їхніх задумів стало попереднє самостійне осмислення ними лекційного матеріалу з окресленої проблеми, ґрунтовне опрацювання рекомендованої літератури, що допомогло майбутнім словесникам зорієнтуватися в класифікації типів уроків і методів навчання не тільки з позиції традиційних, усталених у науці й практиці підходів, а й з урахуванням накопиченого в останні десятиліття досвіду.

Зважаючи на те, що в педагогічній та методичній науках висловлюються різні погляди на типологію та структуру уроку, майбутнім словесникам важко самостійно дійти суті наукових суперечок, дотримуватися якоїсь однієї точки зору, тому їм було рекомендовано спиратися на відому класифікацію уроків літератури М. Кудряшова, яка надає всі можливості широкого залучення різноманітних форм, методів і прийомів навчання, активізації й стимулювання пізнавальної діяльності учнів, урахування характеру матеріалу, що вивчається.

На допомогу студентам було розроблено методичні рекомендації з поетапної організації навчальної діяльності на уроці зарубіжної літератури (див. табл. 3.8.):

Таблиця 3.8.

Методична наповненість кожного з етапів уроку літератури

Етапи уроку	Методичні прийоми	Види навчальної діяльності	Відвед. час
І. Актуалізація опорних знань учнів	Фронтальне опитування, бесіда на повторення, бесіда на основі життєвого досвіду й спостережень учнів, літературні ігри, постановка проблемних запитань і завдань, проблемна ситуація тощо	Розгадування кросвордів, ребусів, чайнвордів, криптограм, усні відповіді на поставлені запитання, написання літературного диктанту, робота на індивідуальних картках, участь у вікторині, літературній грі, робота з наочністю, самостійна робота тощо	5–7 хв.
ІІ. Повідомлення теми, мети і завдань уроку	Слово, коментар учителя, постановка завдань, побудова системи запитань тощо	Запис теми й епіграфа в зошити, робота з темою уроку, епіграфом, усвідомлення випереджальних завдань тощо	2–3 хв.

III. Сприймання й усвідомлення нового матеріалу	Виразне, коментоване, вибіркове читання, читання напам’ять, під музику, бесіда за прочитаним, словникова робота, евристична бесіда, бесіда з елементами аналізу, дискусія, постановка пошукових, дослідницьких завдань, проблемних запитань, слово, розповідь учителя, лекційний виклад матеріалу, завдання за підручником, порівняння творів тощо	Читання в класі, словесне малювання, стислий, детальний, художній, творчий переказ, складання плану, тез, конспекту, аналіз художнього твору різними шляхами, порівняльний аналіз, робота з підручником та іншими джерелами, порівняння літературного твору з екранізацією, ілюстративним матеріалом, самостійне спостереження, робота з логічними схемами, опорними чи порівняльними таблицями, виступи з доповідями, повідомленнями, самостійна робота, робота в групах тощо	20–25 хв.
IV. Узагальнення й систематизація набутих знань і вмінь	Узагальнююча бесіда, дискусія, побудова системи запитань і завдань, узагальнення твору, оцінка прочитаного, літературні ігри тощо	Складання узагальнюючої таблиці, усні відповіді на поставлені вчителем запитання, виконання творчих завдань, написання різних творчих робіт, складання відгуку, сенкану, виконання інтерактивних вправ тощо	5–7 хв.
V. Підведення підсумків. Оцінювання	Підсумкова бесіда, підсумкове слово вчителя, об’єктивний аналіз знань і вмінь учнів	Колективне підведення підсумків, обговорення результатів уроку, оцінювання роботи учнів, самооцінювання, взаємооцінювання	2–3 хв.
VI. Осмислення домашнього завдання	Постановка підсумкових чи випереджальних домашніх завдань різного характеру, пояснення вчителя	Мотивація домашньої роботи, усвідомлення типу завдання, осмислення ходу виконання завдання, запис завдань у щоденники	2–3 хв.

Майбутні словесники сприйняли запропоновану таблицю не як стійкий стереотип, застиглий шаблон, який формалізує й обмежує педагогічну інтуїцію, творчу уяву й самостійність учителя літератури, а використали її лише як основу для конструювання структури уроку зарубіжної літератури.

Творча самостійність студентів у ході виконання цього завдання проявилася не тільки в самостійному виборі методів, прийомів і видів навчальної діяльності, а й у розширенні та створенні власних методичних прийомів, експериментуванні з інноваційними методичними прийомами, цікавими й продуктивними видами завдань, найбільш оптимальними для

реалізації освітньої, розвивальної та виховної мети прогнозованого уроку. Усі види навчальної діяльності у власних методичних розробках студенти спрямовували на роботу з текстом художнього твору, на вдумливе, виразне читання й розуміння прочитаного.

Завдання 4. Складіть власний інформаційний проект на тему: "Алгоритм підготовки вчителя до уроку зарубіжної літератури". Будьте готові до його представлення та колективного обговорення.

Оцінка результатів *проектної діяльності студентів* на лабораторному занятті здійснювалася за такими критеріями:

1. Рівень теоретико-методичних знань з теми дослідження.
2. Комплексний підхід до розкриття методичної проблеми.
3. Осмисленість головних ідей і вибір шляху їх реалізації.
4. Цілісність і послідовність розкриття головних етапів моделювання уроку літератури:

– опрацювання навчальної програми з літератури;

– перечитування тексту художнього твору, опрацювання підручника;

– вивчення літературознавчої літератури, добір культурологічних відомостей;

– вивчення методичного досвіду;

– добір наочності, технічних засобів навчання, дидактичного матеріалу;

– моделювання плану-конспекту уроку літератури.

5. Коректне використання методичної термінології.
6. Наявність обґрунтованих висновків.
7. Творчий підхід до оформлення проекту.

Таким чином, проведення лабораторного заняття було вибудовано на низці завдань, що різняться за ступенем принципової новизни результату діяльності (реконструктивно-творчого, конструктивно-творчого та продуктивно-творчого рівнів); видом пізнавальної діяльності (дослідницькі, аналітико-узагальнювальні, оцінювальні, на створення творчого продукту); формами організації (індивідуальні та групові). Це допомогло включити

студентів у професійно-педагогічну діяльність, посприяло формуванню їхніх практичних умінь і навичок, розвитку педагогічної спостережливості та творчої самостійності суб'єктів навчання.

Ідучи за логікою проведення експериментального навчання, важливо презентувати лабораторну роботу з теми: **"Система методів і прийомів вивчення біографії письменника на уроці зарубіжної літератури"**, яка проводилася відразу після лекції з обраної проблеми.

Метою проведення лабораторної роботи є розширення й поглиблення знань студентів про специфіку вивчення біографічного матеріалу в загальноосвітній школі, ефективні методи, прийоми й види навчальної діяльності на уроці вивчення біографії митця; поглиблене осмислення й узагальнення окремих елементів передового педагогічного досвіду вчителів-словесників, формування критичного мислення, творчої самостійності й уміння аналізувати педагогічні явища.

Лабораторне заняття проходило у формі *засідання експертної групи*, серед яких був обраний головуючий. Кожен з експертів лаконічно висловлював власну думку під час розкриття поставлених завдань, а головуючий на основі висловлених думок членів групи підводив підсумки й виголошував загальну позицію експертної групи.

На занятті виконувалися наступні види начальної діяльності студентів:

1. *Перегляд і конспектування відеоуроку* з вивчення біографії М. Булгакова, проведеного вчителем зарубіжної літератури Глухівської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. № 1 Л. Ф. Антоновою в 11 кл.

2. *Обговорення й аналіз відеоуроку*: оцінка викладеного матеріалу (його науковість, доступність, яскравість викладу), характеристика методичної сторони уроку, його структури, раціональності дібраних методів, прийомів і засобів навчання, у тому числі й ТЗН.

3. *Спостереження* за ходом викладу лекційного матеріалу вчителем, особливостями організації та проведення бесіди на уроці.

4. *Оцінка* логічної послідовності розкриття теми, глибини осмислення навчального матеріалу учнями; характеристика поставлених запитань (репродуктивні, проблемні, дискусійні тощо); активності учнів.

5. *Формулювання висновків* про ефективність і результативність уроку (сильні й слабкі сторони в діяльності вчителя; рівень знань учнів, їхній розвиток, зацікавленість).

6. *Написання власних методичних рекомендацій чи порад учителю.*

Такий усебічний та об'єктивний підхід до аналізу відеоуроку, оцінка якості підготовки й проведення уроку вчителем-практиком посприяв подоланню пасивності, стереотипності мислення студентів, тиску авторитетів, допоміг майбутнім словесникам позиціонувати себе суб'єктами такої творчої діяльності, адекватно оцінювати власні професійно-методичні здібності.

Також зауважимо, що ефективним засобом розвитку творчої самостійності студентів на лабораторному занятті став *методичний прийом пошуку оригінальних ідей*, який був доречно використаний під час виконання останнього (шостого) виду роботи. Він посприяв створенню атмосфери розкутості в аудиторії, активізації педагогічної інтуїції й уяви, додатковому стимулюванню творчого мислення й самостійного віднаходження оригінального способу розв'язання дидактично-методичного завдання.

Результати експериментальних лабораторних робіт дали підстави стверджувати: практичне навчання студентів, спрямоване на формування знань, умінь і навичок розв'язання дидактично-методичних завдань, на розвиток творчої самостійності майбутнього фахівця, сприяє позитивній мотивації на майбутню творчу методичну діяльність.

Наступною ланкою методичної підготовки майбутніх учителів зарубіжної літератури стало проведення практичних занять.

Мета експериментальних практичних занять – організація детального розгляду й закріплення окремих теоретичних положень методики викладання зарубіжної літератури та формування вмінь і навичок їх практичного

застосування за допомогою індивідуального виконання студентами системи практичних завдань різного рівня складності: від презентації книг до створення й вирішення педагогічних ситуацій, представлення передового педагогічного досвіду, інсценізації віршів, уривків творів, проведення фрагментів уроків різних типів тощо [270].

Єдиної методики проведення практичних занять не існує, кожен навчальний заклад використовує власні розробки, однак основних засад дотримуються всі.

Проведення експериментальних практичних занять ґрунтувалося на попередньо підготовленому методичному матеріалі – тестах для виявлення ступеня оволодіння студентами теоретичними положеннями, завданнях різного рівня складності для розв'язування їх студентами на занятті та необхідних дидактичних засобів. Підготовка до занять здійснювалася за рахунок часу, відведеного на позааудиторну самостійну роботу студентів.

Для успішного проведення практичних занять були підготовлені плани з інструктивно-методичними матеріалами до кожного з них, які спрямовані на розвиток творчої самостійності майбутніх учителів-словесників. Тематика й плани проведення практичних занять заздалегідь доводилися до відома студентів, щоб згідно з тематичним планом вони самостійно опрацьовували лекційний матеріал, рекомендовану літературу, за потреби – підготували необхідні дидактичні матеріали та виконали домашні завдання.

Для успішного й результативного засвоєння теоретичних основ курсу методики викладання зарубіжної літератури, студенти, готуючись до практичного заняття, мали вивчити ключові терміни та поняття з визначеної теми. У зв'язку з цим періодично на початку практичної роботи педагог проводив *"методичний тезаурус" у формі експрес-опитування, письмового тестування або заповнення термінологічного словника.*

Таким чином, готуючись до заняття, студенти вивчали й конспектували основні ідеї та положення науково-методичних, літературознавчих та критичних джерел, вивчали досвід учителів, виконували практичні завдання,

покликані допомогти осмислити практичну значущість отриманих знань і можливість їхнього використання в нових, нестандартних ситуаціях.

Отже, методика проведення експериментальних практичних занять складалася з трьох взаємообумовлених етапів (див. рис. 3.4.)

ЕТАПИ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНОГО ЗАНЯТТЯ

ПІДГОТОВЧИЙ	ОСНОВНИЙ	ПІДСУМКОВИЙ
Викладач: - осмислення теми, визначення мети; уроку - вибір методів і прийомів; - постановка дослідницько-пошукових і творчих випереджальних завдань; - складання й оприлюднення плану практичної роботи з методичним інструктажем; - рекомендація основної та додаткової літератури для опрацювання студентами; - проведення консультацій; - проектування заняття, розподіл часу на огляд кожного питання; - підготовка наочності й роздатково-дидактичного матеріалу для самостійної роботи студентів. *Студенти:* - вивчення конспекту лекції з визначеної проблеми; - теоретичне опрацювання, конспектування джерел, рекомендованих викладачем; - виконання практичних випереджальних завдань; - написання конспектів чи моделювання фрагментів уроків; - організація місця проведення.	*Теоретична частина:* - виклад й обговорення питань за планом; - колективний аналіз методичної проблеми; - розв'язання окремої навчальної ситуації; - усні відповіді на запитання різного характеру; - відстоювання власних поглядів, обмін думками; - колективний пошук істини в умовах активної співпраці викладача й студентів; - самостійна робота студентів; - керівництво педагогом ходом заняття; - узагальнення й систематизація набутих методичних знань. *Практична частина:* - перевірка, аналіз конспектів, змодельованих студентами; - програвання фрагментів уроків з наступним обговоренням під керівництвом методиста; - захист творчих проектів; - представлення самостійно підготовлених методичних розробок, їх обговорення, аналіз та оцінка; - обговорення самостійно виконаних удома випереджальних завдань; - рецензуваня відповідей одногрупників.	самоаналіз; студентський аналіз.

Рис. 3.4. Етапи проведення практичного заняття

У зв’язку із загальною тенденцією комунікативно-діяльнісного підходу до навчання практичний курс методики побудований на основі діалогічного принципу взаємодії між викладачем-методистом та студентами – майбутніми вчителями зарубіжної літератури. Тому за характером дослідницько-пізнавальної та творчої діяльності студентів було виокремлено такі різновиди практичних занять з методики викладання зарубіжної літератури:

1. *Репродуктивно-творчі,* які передбачали репродуктивну форму викладу матеріалу з метою підтвердження правильності теоретичних знань, отриманих на лекції. Реалізація творчого підходу відбувалася через виконання студентами практичних завдань творчого характеру.

2. *Пошуково-творчі,* на яких майбутні словесники мали більше можливостей для творчої роботи, оскільки проблемна форма викладу матеріалу була панівною. Зазначений вид практичного заняття передбачав постановку проблеми, у ході розв’язання якої студент зосереджувався на пошуку оригінального, нестандартного варіанту її рішення. Ступінь правильності та оригінальності знайденого розв’язання проблеми оцінювався в процесі спілкування з іншими студентами, які працювали над цією ж проблемою, тому проблемні завдання й запитання могли мати як індивідуальний, так і колективний характер. Пошуково-творча робота сприяла набуттю певного рівня знань, досвіду пошуково-дослідницької та конструкторської діяльності, формуванню вмінь аргументовано відстоювати власну думку та розвитку творчої самостійності студентів.

3. *Дослідно-творчі,* які спроектовані й проведені викладачем та студентами на засадах активної співпраці. Педагог визначав лише тему й мету заняття; усі інші складові й етапи його проведення він планував у взаємодії з майбутніми вчителями-словесниками. Керівну роль на підготовчому й основному етапах проведення практичного заняття відігравали студенти з яскраво вираженими творчими здібностями. Такий вид заняття потребував багато часу на підготовку теоретичних досліджень, завдань практичного характеру, а тому ефективність і результативність його

проведення залежала від групової форми організації діяльності студентів. Співпраця суб'єктів навчання в групах, що розпочиналася вже на підготовчому етапі проведення практичного заняття, забезпечувала повніший вияв творчого потенціалу кожного студента, усвідомлення ними власних можливостей і поглядів у порівнянні з думками інших членів групи, що в результаті сприяло зростанню їхньої творчої самостійності й активності.

Різновид репродуктивно-творчого практичного заняття використовували при висвітленні теми **"Завдання, зміст і структура шкільного курсу зарубіжної літератури"**. На підготовчому етапі проведення практичної роботи студенти знайомилися з її планом, опрацьовували рекомендовані джерела, вивчали матеріали лекції з окресленої теми, виконували випереджальні практичні завдання для самостійної роботи.

З метою поглиблення та закріплення знань студентів з відповідної теми, формування вмінь розв'язувати методичні проблеми й аргументувати власну точку зору, розвитку їхньої самостійності мислення та творчої активності практичне заняття проводилося за нижчеподаним планом.

План

І. Обговорення теоретичних питань:

1. *Концепція літературної освіти в загальноосвітній школі: мета, завдання, зміст та етапи.*
2. *Специфіка шкільного предмета "Зарубіжна література".*
3. *Зміст і структура навчальних програм із зарубіжної літератури для основної та старшої школи: спільне й відмінне.*
4. *Підручники із зарубіжної літератури, їх структура, відповідність чинним програмам з предмета.*

ІІ. Засідання "круглого столу": "Майбутнє шкільного предмета "Зарубіжна література": яким ми його бачимо?".

ІІІ. Підведення підсумків.

У вступному слові викладач коротко висвітлив місце теми практичної роботи в курсі методики викладання зарубіжної літератури, мету й завдання

заняття, визначив форми роботи й час на проведення окремих видів робіт, тобто надав заняттю конструктивно прагматичного характеру, що допомогло дисциплінувати студентів і поступово привчати їх до економії часу і дотримання логіки в ході проведення майбутніх уроків.

Розкриття теоретичних питань проходило у формі колективного обговорення. Під керівництвом викладача студенти формулювали й узагальнювали найголовніші науково-теоретичні положення, визначали найважливіше з кожного питання. Особливістю практичного заняття стала можливість рівноправної та активної участі кожного студента в обговоренні піднятих питань, що слугувало висхідним моментом подальшої творчої діяльності суб'єктів навчання.

У ході висвітлення теоретичних питань творча діяльність студентів активізувалася за допомогою представлення результатів самостійно виконаних ними випереджальних практичних завдань, які ставилися за принципом взаємодоповнюваності репродуктивно-творчої діяльності суб'єктів навчання під час аудиторної роботи. Майбутнім словесникам були запропоновані такі домашні *творчі завдання для самопідготовки:*

1. Проаналізуйте чинні програми із зарубіжної літератури, простежте спільне й відмінне в доборі творів для вивчення, в принципах побудови, у структурі. Одну з програм проаналізуйте письмово за поданим нижче алгоритмом:

1. Назва програми, її автори.
2. Призначення навчальної програми.
3. Пояснювальна записка до програми: як у ній визначені мета й завдання вивчення літератури, специфіка шкільного курсу зарубіжної літератури, особливості цієї програми?
4. Основні розділи програми. Принципи побудови.
5. Зміст і структура програми.

   5.1. Як представлені фольклорні твори, класична зарубіжна література, сучасна література? Якими є принципи відбору творів для вивчення? Як враховуються вікові особливості школярів у відборі творів?

   5.2. Які твори рекомендуються для додаткового (позакласного) читання?

5.3. Який матеріал з теорії літератури передбачений програмою?

5.4. Як передбачається програмою використання інших видів мистецтва?

5.5. Який зміст і призначення інших рубрик програми?

5.6. Які рекомендації щодо методичних засобів реалізації програми наявні в ній?

6. Висновки про особливості змісту та структури цієї програми.

2. Підготуйте доповідь на тему: "Дискусії про шкільні програми із зарубіжної літератури: відгуки, пропозиції, зауваження".

3. З метою зацікавлення учнів підручником із зарубіжної літератури створіть його презентацію або рекламу.

4. Напишіть рецензію на сучасний підручник із зарубіжної літератури для 5–11 класів (на вибір), указуючи на його переваги та недоліки.

Результатом ґрунтовно виконаної самостійної роботи став *виступ з доповіддю* студентки А. на тему: "Дискусії про шкільні програми із зарубіжної літератури: відгуки, пропозиції, зауваження". Наведемо окремі тези з її виступу, які засвідчили творчо-критичний підхід до виконання цього завдання:

Нова програма із зарубіжної літератури для 5–9 класів (кер. авт. кол. О. М. Ніколенко) має як свої переваги, так і суттєві недоліки. Автори програми не виконали повністю заявлені у Пояснювальній записці настанови на зменшення кількості художніх текстів, відповідність художніх творів певному шкільному віку та підбір текстів, які учні зможуть прочитати повністю.

Програма перевантажена значною кількістю понять з теорії літератури, не подано чітко обґрунтованої системи їх засвоєння. Наприклад, які вічні образи можуть назвати шестикласники на вступному уроці, якщо досі вони з ними не зустрічались?

Поява сучасних творів у новій програмі – явище позитивне. Але постає основна проблема: чи можливо та як практично реалізувати цю інновацію, якщо більшість із запропонованих текстів сучасних творів відсутні в шкільних і міських бібліотеках. До того ж і шкільний підручник не вмістить усіх текстів розділу «Сучасна література», оскільки за програмою передбачено для вивчення в кожному класі по 5–6 творів (у рамках варіативної складової) і більшість із них більші за обсягом від самого шкільного підручника. Лише скоротившись до оптимальних 2–3 текстів, можна включити сучасні художні твори в підручник із зарубіжної літератури. Корисний досвід у цьому плані подає програма з української літератури (Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5–

9 класи / кер. авт. колективу Р. В. Мовчан), у якій сучасні дитячі книги поміщені поряд з класичними творами в певних розділах.

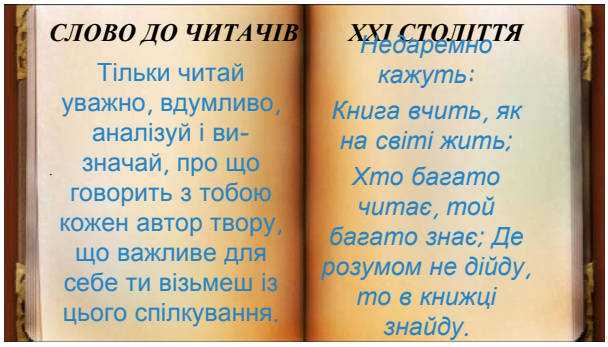
Вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів часто є неконкретними та завищеними. Так, шестикласники, вивчаючи міфи, ще нездатні на мистецтвознавчому рівні «розкрити специфіку втілення міфів різних народів світу у творах різних видів мистецтва». Ось ще один яскравий приклад: вимоги «*переказує* найвідоміші міфи народів світу» й «*розповідає* про свої улюблені міфи», «*характеризує* популярні міфологічні образи» й «*розповідає* про міфологічних героїв, *висловлює* власне ставлення до них» – по суті, дублюють себе. Програму можна назвати якісною, коли Державні вимоги виписані до кожного тексту, висвітлюють тему, художні особливості твору, показують рівень читацького сприйняття та досягнень учня. Тільки тоді ця рубрика зможе допомогти вчителеві чітко формулювати триєдину мету уроку.

Нова програма із зарубіжної літератури – це важливий крок у розвитку літературної освіти школярів. Однак підбір творів, структура, синхронізаційна неузгодженість із програмою з української літератури свідчать про неможливість задоволення потреб сучасної школи чинною програмою.

Студентка Б. створила цікаву й пізнавальну *рекламу шкільного підручника* для учнів 8 класу у вигляді мультимедійних слайдів, тим самим виявивши оригінальність і самостійність мислення, творчий потенціал і справжній інтерес до таких видів завдань.









Щоб привернути увагу майбутніх учителів зарубіжної літератури до ключових положень у розкритті теми заняття, спонукати їх до мисленнєвої діяльності, під час обговорення теоретичних питань було поставлено низку *проблемних запитань.* Для прикладу наведемо деякі з них:

– *Як ви міркуєте, чи можна вважати за головну мету вивчення зарубіжної літератури виховання любові до читання? Свою думку обґрунтуйте.*

– *На які групи можна поділити твори, які містить курс зарубіжної літератури в основній і старшій школі?*

– *Які художні твори західних і східних авторів, на вашу думку, необхідно прочитати сучасному підлітку, старшокласнику. Свій вибір аргументуйте.*

– *Яким ви уявляєте сучасний підручник з літератури для старших класів?*

Уміло поставлені навідні запитання сприяли віднаходженню нових понять і закономірностей, узагальненню й систематизації набутих знань.

Після висвітлення теоретичних питань перейшли до практичної частини заняття. Зазвичай кожна практична робота передбачала використання інтерактивних методичних прийомів: *неімітаційних (дискусії, круглі столи, екскурсії тощо), імітаційних неігрових (аналіз конкретних ситуацій, вирішення педагогічних завдань, робота зі шкільною документацією, професійно-педагогічні дії за інструкцією тощо), імітаційних (ділових, рольових ігор, ігрового проектування тощо).*

На презентованому практичному занятті був використаний популярний у сучасній педагогічній практиці методичний прийом – *засідання "круглого столу"* з метою привернути увагу майбутніх учителів зарубіжної літератури до соціально значущої проблеми: інтеграція двох літературних курсів в один шкільний предмет і ймовірність самостійного існування зарубіжної літератури в загальноосвітній школі. Такий вид діяльності студентів посприяв міцнішому засвоєнню ними науково-методичних знань,

формуванню їх комунікативних якостей, творчо-критичного мислення, самостійності в прийнятті рішень, творчої активності.

Під час засідання “круглого столу” майбутні словесники обмінювалися думками, спираючись у власних виступах на попередньо опрацьовані зауваження й пропозиції, висловлені науковцями й учителями. Також у ході обговорення порушеної проблеми вони пробували самостійно й усвідомлено *формулювати запитання* й давати чіткі, однозначні й вичерпні відповіді на них. На підтвердження сказаного наведемо декілька сформульованих студентами запитань:

– Які, на ваш погляд, основні переваги викладання зарубіжної літератури в українській школі?

– У чому полягає основний здобуток зарубіжної літератури на сучасному етапі?

– Які, як на ваш погляд, перспективи розвитку зарубіжної літератури в загальноосвітніх закладах України?

Підводячи підсумки, майбутні словесники мали визначити, які з наведених аргументів були найбільш переконливими. Спираючись на ці твердження, вони колективно дійшли висновку про те, що майбутнє літературної освіти за самостійним, але узгодженим співіснуванням двох важливих шкільних дисциплін: української і зарубіжної літератури. Бо курс “Зарубіжна література” допомагає замислитися над складними феноменами нашої дійсності, привчаючи молодь до “транзитного, планетарного мислення” й прищеплюючи любов до української культури, яка змогла представити україномовні переклади найскладніших творів літератури – від античності до постпостмодернізму.

Важливою особливістю репродуктивно-творчого практичного заняття стало дотримання принципу максимальної самостійності та творчості у відтворенні набутих знань. Студенти повинні були не просто виконати поставлені викладачем практичні завдання, а й дати інтерпретацію

результатів. Звичайно, при виникненні суттєвих труднощів у процесі роботи вони могли консультуватися у викладача.

Наприкінці заняття був зроблений ґрунтовний висновок (оцінка практичного заняття в цілому; оцінювання діяльності студентів; узагальнення найбільш складних розглянутих на занятті питань; висновки за темою) і подані рекомендації викладача щодо подальшої роботи. При цьому практичні заняття разом з лекціями посприяли створенню перспективи в роботі майбутніх словесників.

На підсумковому етапі – етапі аналізу практичного заняття – результативність проведеної роботи оцінювалася за такими критеріями:

– ступінь реалізації мети та завдань практичного заняття;

– ступінь реалізації плану (повна чи часткова), повноти й детальності розгляду основних питань;

– ступінь реалізації умінь і навичок студентів творчо й критично мислити, дискутувати, переконувати, відстоювати власні погляди;

– ступінь сформованості прийомів і методів самостійної роботи з літературою;

– ступінь виконання практичних завдань і сформованості в студентів необхідних умінь і навичок;

– інформаційно-пізнавальна та творчо-діяльнісна цінність заняття;

– ступінь виховного впливу на студентів.

Експериментальне пошуково-творче практичне заняття проводилося при розкритті теми **“Особливості вивчення ліричного твору”.**

План

І. Обговорення теоретичних питань:

1. *Специфіка ліричного твору (жанрово-родові ознаки, засоби художнього моделювання дійсності, своєрідність ліричного героя і його зв’язок з автором).*
2. *Етапи вивчення лірики в різних вікових групах:*

2.1. Підготовка до сприймання.

2.2. Виразне читання ліричного твору.

2.3. Навчальна пауза.

2.4. Підготовка до аналізу.

2.5. Аналіз тексту вірша.

2.6. Підсумки.

3. Роль мистецтва у створенні атмосфери співпереживання на уроці..

II. Ділова гра: програвання фрагменту уроку, який продемонструє методику роботи на одному з етапів вивчення ліричного твору.

III. Аналіз фрагменту уроку.

З метою формування в студентів знань про особливості сприймання ліричних жанрів, про місце й роль навчання виразному читанню на уроках зарубіжної літератури, про труднощі аналізу поетичних творів було обговорено теоретичні питання за поданим вище планом. Основу для повноцінної роботи на цьому етапі забезпечило вивчення конспекту лекції з обраної теми, а також опрацювання додаткової і спеціалізованої літератури, рекомендованої викладачем на підготовчому етапі до заняття. Цілісному розкриттю й усвідомленню теоретико-методичних знань з окресленої теми сприяли *навідні проблемні запитання* викладача. Ось деякі з них:

1. *У чому полягають специфічні завдання вивчення ліричних творів на уроках літератури? Яке їхнє місце в шкільній програмі?*

2. *Які особливості сприймання лірики учнями середніх і старших класів? Які способи й прийоми використовує вчитель для підготовки учнів до сприймання ліричних творів?*

3. *Як правильно перейти від читання ліричного твору до його аналізу? У чому криються труднощі аналізу лірики?*

4. *Які шляхи та прийоми аналізу найбільш ефективні при вивченні ліричного твору?*

5. *Чим обумовлене звернення до інших видів мистецтва при вивченні лірики?*

Також ґрунтовному розкриттю теми практичного заняття студентам

допомогла домашня самостійна робота над виконанням випереджальних завдань дослідницько-пошукового та творчого характеру. У ході виконання завдань першого типу студенти відпрацьовували аналітичні вміння й навички пізнавальної самостійності. Для цього їм необхідно було проаналізувати матеріали до уроків з вивчення лірики, порівняти методичні варіанти вивчення поетичних творів, самостійно обрати найбільш раціональні способи та засоби розв'язання поставленої проблеми. Виконання творчих завдань потребувало розробки нових способів її вирішення на основі усвідомлення мети, змісту й плану дій, а також критичного аналізу результату.

Завдання для самостійної роботи

1. *Простежте методику поетапного вивчення ліричного твору, запропоновану в підручнику Л. Мірошниченко на с. 303–313.*

Зверніть увагу:

– *Як правильно й цікаво підготувати учнів до сприймання вірша?*

– *Як відбувається знайомство з текстом? Яке місце займає виразне читання?*

– *Як виявити перші враження школярів від прочитаного?*

– *Які етапи й прийоми аналізу вірша пропонуються в підручнику?*

– *Як активізується уява школярів?*

– *Як проводиться робота над колом мотивів, образом ліричного героя, побудовою твору, тропами, особливостями вірша?*

– *Як і з якою метою використовуються ілюстративні матеріали?*

2. *Порівняйте методичні варіанти вивчення хайку Мацуо Басьо (6 кл.), запропоновані в періодичних фахових виданнях. Обґрунтуйте, який варіант є найбільш ефективним. Розкрийте, у чому полягає своєрідність обраних вами варіантів, наскільки вони враховують специфіку лірики.*
3. *Розробіть план-конспект уроку з вивчення ліричного твору в основній школі на тему "Генріх Гейне «Задзвени із глибини…». Утілення краси весняної природи у вірші" (5 клас).*

4. Підготуйтеся до проведення уроку, ураховуючи такі рекомендації:

– *прочитайте анотацію до теми в програмі, опрацюйте методичний апарат у підручнику-хрестоматії;*

– *підготуйте виразне читання вірша;*

– *сформулюйте тему уроку в художньому стилі, визначте триєдину мету;*

– *продумайте систему запитань і завдань, які розкривають зміст вірша й особливості його виражальних засобів;*

– *доберіть наочний матеріал;*

– *продумайте зміст вступного й підсумкового слова;*

– *презентуйте матеріал у відповідності до теми й конкретних завдань уроку.*

Пошуково-творчий підхід до проведення практичної роботи проявився у виконанні студентами завдань практичного й творчого характеру безпосередньо на занятті.

Так, студентка Г. створила й на початку заняття прокоментувала *методичнийий міні-тезаурус* до теми. Запропонований нею словничок-мінімум не мав на меті бути повним. Це короткий словничок, який умістив основний термінологічний мінімум, необхідний для уточнення та систематизації вже відомих понять з метою створення повноцінної системи професійних знань з теми практичного заняття.



Цінність представленого результату полягала в тому, що студентка творчо підійшла до виконання поставленого завдання, наочно презентувала самостійно й креативно опрацьовану інформацію, утіливши власну оригінальну ідею щодо проведення словникової роботи, обґрунтовано прокоментувала схему-конспект. Систематичне складання методичного тезаурусу до практичних занять забезпечило активне засвоєння студентами основної методичної термінології й створення необхідних умов для розвитку їх творчої самостійності.

Під час висвітлення теоретичного питання про другий етап вивчення ліричного твору (2.2. п. плану) студенти виконували й завдання практичного характеру:

Завдання 1. Зімітуйте виконання вірша О. Пушкіна перед учнями 9 класу (на вибір: "Я пам'ятаю мить чудову…", "Я вас кохав…", "Я пам'ятник собі поставив незотлінний…"). Прокоментуйте обраний вами методичний прийом для знайомства учнів з текстом ліричного твору.

Результат виконання такого завдання був обговорений фронтально у вигляді *студентського відгуку на майстерність виконання вірша*:

– *Яке враження справило на вас читання вірша? Що особливо сподобалося в читанні, а що виявилося незвичним?*

– *З яким настроєм і почуттям виконувалися окремі частини ліричного твору?*

– *Які додаткові засоби використав читець для підсилення виразності й емоційно-естетичного впливу?*

– *Наскільки правильно й глибоко вдалося читцеві передати авторський задум?*

Завдання 2. Прослухайте вірш О.Пушкіна "Я пам'ятник собі поставив незотлінний…" у виконанні майстрів художнього читання (фонозапис виконання Д. Журавльова й А. Шварца). Порівняйте майстерність читання різними читцями-професіоналами:

– *Чим різняться виконавські інтерпретації твору?*

– *Чиє виконання, на вашу думку, більше відповідає авторському задуму?*

– *Який фонозапис і чому ви оберете для первинного сприйняття твору та на завершальному етапі вивчення вірша?*

– *Хто з читців більш яскраво передав картини вірша, думки та почуття поета?*

– *Які рядки, частини твору читаються по-різному? Як ви думаєте, чому?*

Після успішного виконання цих завдань логічним був перехід до розв'язання проблемної ситуації:

– *З якою метою під час вивчення літературного твору використовується фонозапис?*

– *На яких етапах вивчення твору до нього доречно вдаватися?*

– *Які етапи роботи з фонозаписом?*

– *Як відбувається обговорення читацького трактування твору?*

Значну роль на занятті відіграла *ділова гра*, оскільки під час її проведення засвоєння знань студентами й формування їхніх методичних умінь та навичок відбувалося не абстрактно, а в реально змодельованому навчально-виховному процесі, у динаміці розвитку сюжету ділової гри. Така форма роботи ефективно впливала на формування навичок педагогічної взаємодії, ціннісних орієнтацій, актуалізацію й закріплення знань, розвиток творчого потенціалу майбутніх словесників.

З метою формування в студентів умінь шкільного аналізу ліричного твору та створення оптимальних умов для розвитку творчих здібностей їх заздалегідь було зорієнтовано на підготовку до проведення фрагментів уроків.

Так, студентка П. презентувала власний фрагмент уроку, яким яскраво продемонструвала використання окремих елементів аналізу під час вивчення вірша Г. Гейне "Задзвени із глибини…" в 5 класі, оскільки в середніх класах проводити аналіз твору зарано. Але спершу вона зазначила, що за чинною

програмою із зарубіжної літератури до вивчення цієї теми учні вже опанували такі теоретико-літературні поняття, як оригінал і переклад, автор і перекладач, тема й ідея, вірш і пейзаж, епітет і метафора, тому це дало їй можливість активно оперувати цими поняттями під час творчої імітації змодельованого нею фрагменту уроку й використати елементи порівняльного аналізу оригіналу й перекладу вірша Г. Гейне.

Також студентка наголосила, що перед тим, як переходити до етапу використання елементів аналізу під час вивчення ліричного твору п'ятикласниками, необхідно з'ясувати рівень розуміння ними головного змісту твору. Це й було головною метою попереднього етапу вивчення ліричного твору.

- **Евристична бесіда**
  - Яке враження справив на вас вірш? Про яку пору року в ньому йдеться?
  - Уже в перших рядках поезії Гейне звертається до природи. Про що просить автор? Як ви розумієте це прохання?
  - Про що цей вірш? Сформулюйте його тему.
  - Яку картину весни викликала у вашій уяві поезія? Чи перегукується вона з вашим реальним сприйняттям весни?
  - Так, справді в поезії Г. Гейне ніби живуть весняні звуки зеленого лісу, дерев, дзвінких струмочків, пробуджених від зимового сну. Які художні засоби допомагають автору створити образ весняної природи? Яка їхня роль у тексті?
  - Як ви розумієте словосполучення «пісенька весни»? Чому саме пісенька, а не пісня? Де вона звучить? У яких рядках вірша про це сказано, зачитайте.
  - Що поет мав на увазі, коли просив знайти «той дім»? Як ви думаєте, який дім він мав на увазі? Доведіть рядками з вірша, що образ дому дорогий серцю автора.
  - Кому просив поет передати привіт?
  - Чому саме троянді? Як ви думаєте, що мав на увазі митець? З ким його розлучила доля?
  - Справді, троянда – це багатозначний образ, який означає красу, кохання, вірність, дружбу. Які ще образи згадує поет, щоб розкрити свою тугу за коханою, яка залишилася далеко від нього?
  - Яку головну думку розкриває нам Генріх Гейне? Сформулюйте ідею вірша.

- **Пошукова робота за текстом**

У вірші Г. Гейне «Задзвени із глибини...» майстерно зображується не тільки весняний пейзаж, але й почуття людини, сповненої смутку й печалі. Вона самотня, далеко від рідної домівки, і від того страждає, але прихід весни сповнює людську душу новими відчуттями, відроджує світлі, милі серцю спогади, дарує надію.

- Знайдіть у тексті вірша рядки, за допомогою яких ми не тільки уявляємо весняний пейзаж, а й чуємо звуки весни?

- Які повтори окремих слів трапляються в тексті? Зачитайте їх. Подумайте, яку роль вони відіграють?

Справді, ці повтори емоційно увиразнюють образ пісеньки, яка дзвінко ллється в далечінь, як той дзвінкий струмочок чи спів пташок. (Звучить фонозапис звуків весняної природи).

- **Хвилинка творчості. Усне словесне малювання.**

Уявіть себе художником і створіть усну ілюстрацію до вірша.

- Які кольори й чому ви використали?

- Які образи весняної природи створили? Чи є серед них птахи й звірі? Поясніть, чому?

- Зачитайте ті рядки вірша, у яких автор показує прихід весни, її поширення всюди?

- Чи помітили ви, що Г. Гейне не дав заголовка цій поезії? У такому разі вірш називається за першим рядком і його назва записується в лапках. Який заголовок дали б творові ви, зважаючи на його зміст?

- **Слово вчителя**

Ви вже знаєте з попередніх уроків, що завдяки майстрам перекладацької справи ми читаємо літературні скарби інших народів світу. Ось так і поезія німецького майстра поетичного слова зазвучала українською мовою ще наприкінці XIX ст. Цим ми завдячуємо таким перекладачам, як Леся Українка, І. Франко, М. Вороний, М. Коцюбинський, М. Рильський, яких ви знали лише як видатних українських письменників. Але найбільшу кількість високохудожніх перекладів поезій Г. Гейне зробив український перекладач Л. Первомайський.

У нас є можливість побувати у творчій майстерні перекладача. У кожного з вас на парті лежать листочки, на яких записаний оригінальний текст вірша Г. Гейне «Задзвени із глибини». Робота перекладача проводиться в кілька етапів. Спочатку він робить *дослівний переклад тексту, тобто підрядник*. Уважно послухайте аудіозапис вокального виконання поезії мовою оригіналу й разом спробуємо створити підрядник.

- **Прослуховування аудіозапису вокального виконання вірша Г. Гейне**

«Задзвени із глибини…» мовою оригіналу (у виконанні Ingmar Burghardt)

- **Складання підрядника до тексту**

Leise zieht durch mein Gemüt	Тихо привертає мою думку
Liebliches Geläute.	Прекрасний дзвін.
Klinge, kleines Frühlingslied.	Звучи, маленька весняна пісня,
Kling hinaus ins Weite.	Розливайся в ширину.
Kling hinaus, bis an das Haus,	Розливайся, аж до будинку,
Wo die Blumen sprießen.	Де квіти проростають.
Wenn du eine Rose schaust,	Якщо ви бачите Троянду,
Sag, ich laß sie grüßen.	Скажіть, я посилаю їй привіт.

- **Постановка проблемних запитань**
  - Прочитайте виразно про себе перекладений текст. Чи можна назвати підрядник художнім перекладом? Чому? Аргументуйте свою думку.
  - Чи відчуваємо ми ту пісенну ритмомелодику вірша, яку чули під час прослуховування аудіозапису мовою оригіналу, коли читаємо виразно вголос підрядник? Яке його загальне звучання? Як ви думаєте, у чому причина?

Висновок

Справді, переклад будь-якого тексту – доволі складна справа. Особливо переклад художнього тексту, який вимагає не просто наших зусиль, а ще й творчого пошуку. У першу чергу, це стосується віршів, у яких перекладач має зберегти римування, рівномірне чергування наголошених і ненаголошених складів (ритмомелодику), виразність поетичного мовлення. Ми маємо з вами розуміти, що мета перекладу полягає не в механічному копіюванні оригіналу. Справжній майстер цієї справи відтворює рідною мовою й самобутній художній світ, народжений уявою іноземного письменника, й авторські художні засоби. Окрім того, перекладений твір має якомога повніше передати красу звучання оригінального тексту.

- **Дослідницька робота. Порівняння підрядника й художнього перекладу поезії**

Автори перекладів художніх творів мають не тільки досконало володіти мовою оригіналу й мовою, якою здійснюється переклад. Вони повинні також знати умови, в яких з'явився твір, історію і культуру народу, з мови якого він перекладається. А головне, щоб усі ці знання поєднувалися з творчими здібностями, письменницьким даром. Не випадково майстрів перекладацького мистецтва вважають співавторами художніх творів.

Тож спробуємо в цьому переконатися, порівнявши створений нами підрядник і художній переклад вірша Г. Гейне, майстерно виконаний Леонідом Первомайським.

Підрядник	Переклад Л. Первомайського
Тихо привертає мою думку Прекрасний дзвін. Звучи, маленька весняна пісня, Розливайся в ширину. Розливайся, аж до будинку, Де квіти проростають. Якщо ви бачите Троянду, Скажіть, я посилаю їй привіт.	Задзвени із глибини Тихої печалі, Мила пісенько весни, – Линь все далі й далі! Линь, дзвени, знайди той дім, В квітах сад зелений, І троянду перед ним Привітай від мене.

Питання для обговорення:

- Який переклад вам подобається більше? Аргументуйте, чим саме?
- Які слова підрядника демонструють прихід весни та її поширення всюди? А як про це сказано в перекладі Л. Первомайського? Порівняйте.
- Чи є в тексті підрядника епітети й метафори? Простежте, чи використані вони в художньому перекладі?
- Порівняйте ідейно-тематичну сутність створеного нами підрядника й українського перекладу вірша. Що нового додав перекладач Л. Первомайський до змісту перекладу?
- Як ви думаєте, чий переклад найбільш близький до оригінального тексту німецького поета? Чому саме так ви вважаєте? Відповідь обґрунтуйте.
- Який текст краще передає настрій? Як ви вважаєте, чому саме художній переклад допомагає емоційному сприйняттю лірики?

Результати порівняльної роботи занесемо до таблиці:

Підрядник	Переклад Л. Первомайського
Тихо привертає *мою думку* Прекрасний дзвін.	Задзвени *із глибини* *Тихої печалі*…
Маленька весняна пісня	*Мила* пісенько весни
Звучи, розливайся в ширину.	*Задзвени*…, *линь* все далі й далі, *дзвени*
Аж до *будинку,* *Де квіти проростають*.	Знайди *той дім,* *В квітах* сад зелений.
Якщо ви бачите Троянду	*Знайди (*троянду)
Скажіть, я посилаю їй *привіт.*	*Привітай* від мене.

Змодельованим фрагментом уроку студентка П. прагнула показати специфіку уроку зарубіжної літератури, на якому художні твори вивчаються в перекладах, переказах і переспівах. Тим самим їй удалося привернути увагу

до питання про необхідність проведення порівняльної роботи між оригіналом і перекладом, кількома варіантами перекладу на сучасному уроці.

Представлений студенткою фрагмент уроку допоміг виявити рівень її творчої самостійності у виконанні поставленого завдання, оцінити й скоригувати її готовність до творчої самостійної педагогічної діяльності. Студентка П. майстерно оволоділа окремими методичними прийомами, внесла елементи новизни у свою діяльність, засвідчила високий рівень сформованості навичок творчого моделювання фрагментів навчально-виховної роботи з учнями.

Під час аналізу представленого фрагменту уроку студенти зосередили основну увагу на правильності методики аналізу лірики в 5 класі, на творчому аспекті уроку, обговорили новизну й оригінальність використаних методів, прийомів і видів навчальної діяльності, відповідність змісту й засобів навчання меті уроку та рівню розвитку учнів тощо. Ураховуючи об'єктивні оцінки своїх товаришів і викладача, студентка краще усвідомила свої недоліки й можливості.

Аналіз фрагменту уроку став засобом актуалізації отриманих теоретичних знань, посприяв осмисленню практичного досвіду, при цьому студенти пішли від практики до теорії, що вплинуло на ґрунтовніше оволодіння професійно-методичною діяльністю. Це послужило стимулом до самовдосконалення й саморозвитку майбутніх учителів-словесників.

Дослідно-творче практичне заняття ефективне під час вивчення тем з яскраво вираженою практичною спрямованістю, тому доречним був вибір такого виду заняття за темою **“Методика вивчення біографії письменника в школі”.** До того ж у виборі тематики таких самостійно проведених занять варто враховувати інтереси, вподобання й здібності кожного студента, що впливатиме на організацію й роботу їх у групах.

Проведення такого виду практичного заняття вирізнялося з-поміж попередньо розглянутих тим, що його *підготовка й реалізація проходила в чотири визначені нами етапи:*

I. Первинний підготовчий етап:

– розподіл обов’язків між членами академічної групи;

– вибір теми, формулювання мети та головних завдань заняття;

– обговорення теми зі студентами, продумування кола проблем, які варто розв’язати на занятті;

– складання плану практичного заняття;

– постановка випереджальних завдань практичного характеру, спрямованих на розвиток творчої самостійності як ключової якості майбутнього словесника;

– складання списку навчальної, наукової й методичної літератури для самопідготовки.

II. Вторинний підготовчий етап:

– проведення консультацій (за необхідності);

– інструктаж щодо створення моделі заняття на засадах творчого підходу, що забезпечить активність групи в цілому й окремих студентів, створить ефективні умови для розвитку їхньої творчої самостійності;

– опрацювання літературних джерел;

– короткий запис студентами власної самостійно сформульованої думки з кожного порушеного питання;

– виконання випереджальних творчих завдань;

– підготовка й обговорення оригінальних форм звіту про виконану роботу;

– відбір змістової складової заняття та підготовка необхідних матеріалів.

III. Етап реалізації:

– творчо-критичне обговорення питань теоретичного блоку у формі діалогу, дискусії, диспуту, конференції тощо (за планом заняття);

– проведення фрагментів уроків, на яких використовуються традиційні форми організації навчання, їх аналіз;

– проведення фрагментів уроків, на яких використовуються інноваційні форми організації навчання;

– виконання індивідуальних практичних завдань конструктивно-творчого та продуктивно-творчого рівнів;

– підведення підсумків у розкритті теми заняття.

IV. Етап аналізу:

– з'ясування повноти реалізації мети й завдань заняття, спрямованого на розвиток творчої самостійності майбутніх словесників;

– визначення ступеня творчої взаємодії суб'єктів навчального процесу;

– аналіз рівня самостійної й творчої діяльності студентів.

Мета даної експериментальної практичної роботи полягала в сприянні більш ефективному оволодінню студентами теоретико-методичним матеріалом, формуванню їхніх умінь і навичок стисло викладати і передавати власні знання іншим, давати пояснення, ставити запитання й відповідати на них, контролювати якість засвоєння навчального матеріалу, аналізувати й оцінювати роботу інших.

Дослідницько-творчий підхід студентів став основною для оригінальної форми проведення заняття, побудованого на засадах *гіпертекстової технології,* тобто технології перетворення тексту та подання його у вигляді ієрархії фрагментів, перехід до яких здійснюється за допомогою гіперпосилань.

Гіпертекстова технологія була використана для організації навчального процесу у форматі кількох фрагментів:

1 фрагмент – теоретичний блок, тобто захист одним з учасників групи результатів проведеного колективного дослідження з певної проблеми в рамках обговорюваної теми;

2 фрагмент – практичний блок, тобто так зване гіперпосилання на зовнішні ресурси. Наприклад, на навчальний відеофільм про письменника, представлений на сайті youtube.com. або створений самими студентами; на демонстрацію фрагменту уроку з вивчення біографії письменника; на літературні енциклопедії; на ілюстративний матеріал за біографією письменника; на географічну карту країни, де автор народився й жив; на

мультимедійну презентацію життєпису письменника тощо;

3 фрагмент – аналітичний блок, тобто так зване гіперпосилання на роботу групи рецензентів, основне завдання яких аналіз та оцінка якості й ступеня розкриття певною групою поставленої перед ними проблеми.

Таким чином, студенти академічної групи ще на підготовчому етапі були розподілені на групи по 4–5 учасників, кожна з яких мала дослідити окреме питання практичного заняття відповідно до плану, розкривши його як теоретично, так і практично. При цьому взаємодія всіх суб'єктів навчання вибудовувалася на основі вмотивованості й самостійності власних дій, творчої активності й ініціативності кожного.

Дослідницько-творчий рівень експериментального практичного заняття був досягнутий самостійним опрацюванням студентами навчальної інформації, творчо-критичним її аналізом, обґрунтованим висловленням власних поглядів, установленням причинно-наслідкових зв'язків, вибудовуванням доказової бази, генеруванням і творчим утіленням нових оригінальних ідей, самостійним прийняттям виважених практичних рішень.

План

I. Засідання методичного об'єднання вчителів зарубіжної літератури. Тема: «Специфіка вивчення біографії письменника в різних вікових групах».

I.1. Робота групи «Учителі 5–6 класів».

I.2. Робота групи «Учителі 7–8 класів».

I.3. Робота групи «Учителі 8–9 класів».

I.4. Робота групи «Учителі 10–11 класів».

II. Розв'язання проблемної ситуації.

III. Підведення підсумків.

Така форма проведення практичного заняття посприяла поглибленню та закріпленню ключових аспектів обговорюваної проблеми, широкому практичному висвітленню методики вивчення біографії письменника в різних вікових групах, розкриттю багатожанровості й багатоваріантності способів її подання, дозволила реалізувати інтегративний підхід (зв'язок

літератури з іншими видами мистецтва й навчальними предметами) та розвивати творчу самостійність студентів.

Експериментальне впровадження розробленого лабораторно-практичного курсу в навчальний процес вивчення методики викладання зарубіжної літератури з метою формування професійно-методичних умінь та творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури дозволило максимально представити використання різноманітних методичних прийомів: *бесіди (частково-пошукові, евристичні, бесіди-дискусії); спостереження й аналіз педагогічного процесу; розв'язання дидактично-методичних завдань; аналіз навчальних ситуацій та уроку в цілому; вивчення передового педагогічного досвіду, завдання тренувального та творчого характеру*, *проектування уроку чи його фрагмента; аналіз шкільної документації; огляд новинок фахової преси; виготовлення унаочнення й дидактично-роздаткового матеріалу* тощо. При цьому активно використовувалися різноманітні форми співтворчості педагога та його вихованців: *рольові ігри, різноманітні дискусії, проблемні ситуації, обговорення проблемних запитань.*

У рамках нових вимог до сучасної школи фундаментальне значення має інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес. Комп'ютерні технології настільки широко використовуються в практичній роботі вчителів, що виникає необхідність у формуванні в майбутніх словесників навичок, пов'язаних з інформаційно-комунікаційними технологіями.

Значний навчальний потенціал та високу практичну результативність на підготовчому етапі до практичних і лабораторних занять мала робота з *Інтернет-сайтами,* серед яких варто виділити такі:

- Бібліотека світової літератури (оригінали та переклади): http://www.ae-lib.org.ua/;
- Літературна Інтернет-бібліотека школяра: http://litbook.by.ru.;
- Електронна бібліотека „Джерело": http://ukrlib.com;

– Бібліотека Українського центру: http://ukrcenter.com;

– Антична література: http:pergam.chat.com. та інші.

Студенти творчо використовували художні твори зарубіжних майстрів слова як в україномовних перекладах, так і мовою оригіналу, біографічні відомості про письменників, літературно-критичні матеріали, відомості з певних літературних епох, напрямів, теорії літератури під час моделювання планів-конспектів уроків чи їх фрагментів. Це посприяло відпрацюванню та вдосконаленню методичних умінь і навичок студентів, зміцненню їхньої літературної та загальногуманітарної підготовки, розвитку в них пізнавальних інтересів, аналітичних і навчально-дослідних умінь, творчого ставлення до справи, дало змогу зекономити час у пошуку необхідної інформації та проявити творчу самостійність під час виконання випереджальних завдань.

Найбільшу роль, з точки зору підготовки майбутніх словесників до педагогічної діяльності, відігравали *навчальні проекти.* Студенти створювали *дослідницькі, творчі, ігрові та інформаційні* проекти з використанням комп'ютерних технологій. Працювали вони в складі малих груп (3–4 особи), які формувалися викладачем з урахуванням рівнів навчальних досягнень студентів. Група отримувала завдання, під час виконання якого учасники групи розподіляли між собою обов'язки. Оцінювалася робота всієї групи.

Виконання проекту проходило в кілька етапів:

1. Підготовчий етап:

– вибір теми і її конкретизація (уточнення різновиду проекту);

– визначення мети, постановка головних завдань;

– формування проектних груп, розподілення обов'язків чи ролей;

– проведення інструктажу щодо виконання проектної роботи;

– розроблення методичних рекомендацій і видача їх учасникам проектних груп;

– визначення джерел інформації;

– планування способів накопичення й аналізу інформації;

– установлення форми захисту навчального проекту;

– ознайомлення студентів із критеріями оцінки проекту.

2. Пошуково-дослідницький етап:

– планування діяльності з розв’язання завдань проекту;

– проведення пошукової роботи, систематизація матеріалів (результатів) у відповідності до мети й різновиду проекту;

– підбір наочних посібників;

– проведення консультацій;

– проміжні звіти студентів, обговорення альтернатив, які виникли в ході виконання проекту.

3. Презентаційно-оформлювальний етап:

– попереднє слухання проекту;

– доопрацювання проекту з урахуванням зауважень і пропозицій;

– підготовка проекту до захисту;

– оформлення аудиторії;

– виготовлення стендової інформації про проект.

4. Заключний етап:

– захист проекту;

– підведення висновків;

– аналіз виконаної роботи, оцінювання.

Так, у ході проведення експерименту студентам було запропоноване проектне завдання: *“Створення власного буктрейлера”*. Буктрейлер – це невеличкий відеоролик ілюстративно-інформаційного характеру, своєрідна реклама книжки. Ми помітили, що робота над його створенням виявилася надзвичайно цікавою формою творчої самостійної діяльності студентів.

Майбутні словесники активно включилися в пошук ілюстрацій, фото й відеоматеріалів для відеоролика, плідно попрацювали над добіркою цитат з рекламованих художніх творів, над вибором музики. На допомогу студентам були розроблені методичні рекомендації у формі запитань. Відповідаючи на них, вони отримували своєрідний інструктаж щодо важливих моментів, які

обов'язково необхідно враховувати під час створення буктрейлера. Для прикладу наведемо їх:

- *Яка художня книга є вашою улюбленою? Чому б ви порекомендували її прочитати?*
- *На що б ви хотіли звернути особливу увагу потенційного читача рекламованої вами книги?*
- *Чим збираєтеся його заінтригувати, які емоції викликати, як залучити до читання?*
- *Які ілюстрації або фрагменти з відеофільмів суголосні ідеї художнього твору?*
- *Чи відповідає музичний супровід дібраній вами інформації та ілюстраціям? Чи пробуджує вона уяву реципієнта?*
- *Яким чином у відеоролику буде презентовано текст? Можливо, він буде з'являтися на слайдах або ж у вигляді субтитрів, або ж як аудіозапис замість музики? Подумайте.*

Робота студентів над створенням власних буктрейлерів і введенням їх в урок зарубіжної літератури дала можливість організувати атмосферу партнерства на занятті, творчого розв'язання низки методичних питань, самостійної пізнавальної діяльності.

Ще один цікавий різновид проектного завдання був створений на основі техніки скрапбукінг. Скрапбукінг – це вид прикладного мистецтва, що характеризується виготовленням й оформленням листівок, альбомів, блокнотів та інших виробів за допомогою паперу й різних декоративних елементів. Так, студенти-філологи працювали над творчим проектом: *"Можливості скрапбукінгу на уроці зарубіжної літератури"*.

Опишемо результати роботи однієї з малих груп студентів, яка презентувала використання скрап-листівок під час вивчення роману М. Булгакова "Майстер і Маргарита" в 11 класі. Вони розробили фрагмент уроку поглибленого вивчення художнього твору, у якому оригінально розкрили особистісне сприйняття образу головної героїні роману. На етапі

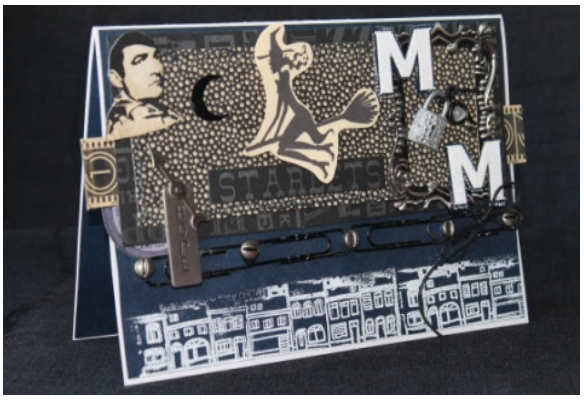
сприймання й вивчення нового матеріалу студенти запропонували використати скрап-листівки для передачі внутрішнього стану Маргарити в різні періоди її життя:



“Маргарита шукає коханого”



“Маргарита перед люстерком”



“Політ Маргарити на бал до сатани”

Так, у першій листівці студенти звернули увагу на те, що супутником Маргарити є лише самотній місяць, тоді як у третій роботі місяць змінив не лише форму, а й колір. Також вони підкреслили, що в подорожі Маргариту супроводжує велика кількість зірок, а в палітрі листівки з’явився білий колір. На їхню думку, це символізує надію головної героїні на її майбутню зустріч із коханим.

За допомогою скрап-листівок студенти запропонували активізувати пізнавальну й читацьку активність учнів під час аналізу образу головної героїні, поглибити їхнє розуміння підтексту художнього твору, розвивати образне мислення школярів.

Нестандартним був підхід майбутніх словесників і до формулювання домашнього завдання на такому уроці. Для розкриття творчого потенціалу

учнів вони запропонували оригінальне завдання: створити власну листівку до твору. На їхню думку, таке завдання дає можливість підлітку, який не володіє технікою малювання, стати художником і створити власне творче полотно з використанням техніки скрапбукінгу.

Перспективним середовищем для професійного навчання студентів-філологів стали *сайти вчителів зарубіжної літератури*. Тому на практичних і лабораторних заняттях вони неодноразово ознайомлювалися з матеріалами окремих учительських сайтів з метою вивчення, аналізу й використання передового педагогічного досвіду вчителів зарубіжної літератури.

Майбутні словесники опрацьовували методичну скарбничку педагога з авторськими уроками, аудіо-, фото- та відеоматеріалами до них, з тестовими завданнями, з творчими роботами учнів, з мультимедійними презентаціями тощо. Студентський аналіз розроблених учителями-предметниками навчально-методичних матеріалів допоміг зробити висновок, що педагог повинен знати нормативну документацію, яка регламентує його діяльність, вибудовувати індивідуальну траєкторію професійного розвитку, постійно займатися самоосвітою, прагнути професійного росту й підвищення рівня педагогічної майстерності.

Упродовж експерименту студентів залучали до мережевої взаємодії на основі *ознайомлення з блогами й форумами для професійного спілкування.* На початковому етапі вони вивчали найактуальніші професійні проблеми, які активно обговорюються в мережі педагогічних співтовариств. У подальшому їм пропонувалося долучитися до обговорення цих же питань в аудиторії. Так, жвавий інтерес у студентів викликало обговорення проблеми інтеграції шкільних курсів української та зарубіжної літератури в старшій школі. Судячи з наших спостережень, їм дуже сподобався такий вид діяльності на практичних заняттях, що забезпечив прояв творчої самостійності, креативності, критичності мислення й активності майбутніх фахівців.

Також мережеві співтовариства пропонують не лише нові форми комунікації, а й віртуальні педагогічні майстерні та майстер-класи. З метою

професійного розвитку та вдосконалення рівня інформаційно-комунікаційної компетентності студентам пропонувалося *переглянути дистанційні майстер-класи вчителів зарубіжної літератури* з подальшим їх обговоренням та аналізом.

Серед *основних критеріїв оцінки вчительських майстер-класів* варто виділити такі:

– актуальність змісту уроку, його відповідність темі, меті й завданням;

– рівень володіння вчителем прийомами активізації пізнавальної діяльності учнів;

– розмаїття методів, прийомів видів і форм навчальної діяльності на уроці;

– продуктивність і рівень співпраці й співтворчості вчителя з учнями на уроці, учнів між собою;

– ступінь виховного впливу уроку;

– результативність уроку, її відповідність поставленій меті й завданням тощо.

Результатом проведених видів діяльності викладача та студентів став творчий характер розв’язання дидактично-методичних завдань: формулювання проблеми, проектування й моделювання уроку, його реалізація під час заняття та аналіз отриманих результатів. Мета таких видів роботи – наближення студентів до майбутньої професії, вироблення творчого ставлення до обраного фаху.

Суттєвого покращення рівня теоретичних знань та професійних умінь і навичок, розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури, особливо в умовах обмеженої кількості годин, **досягли запровадженням систематичної самостійної роботи студентів.** Основою організації самостійної роботи стало кредитно-модульне навчання, тобто її планування за змістом кожного модуля. Концепція самостійної роботи студентів спрямована на розвиток особистості майбутнього фахівця, формування його як творця, здатного не лише самостійно здобувати знання, а

й реалізувати їх відповідно до практичних вимог сьогодення. Зокрема йдеться про методичну мобільність студентів як здатність виконувати будь-які завдання з методики навчання зарубіжної літератури.

Самостійна робота – це діяльність студентів, яка полягає у свідомому й активному, безперервному й поступовому накопиченні знань та самооцінюванні навчальних досягнень; у самостійному визначенні мети й способів розв'язання поставлених завдань на основі пізнавальних потреб та інтересів; у виборі власного шляху створення творчого освітнього продукту; в аналізі результату.

Мета самостійної роботи студентів:

– розширення, поглиблення, закріплення набутих знань;

– розвиток творчих здібностей, самостійності, активізація розумової діяльності;

– формування навичок науково-дослідної роботи;

– сприяння творчому сприйняттю й осмисленню навчального матеріалу;

– вироблення морально-вольових зусиль, потреби в безперервному самостійному накопиченні знань.

Самостійна робота студентів була побудована за принципом взаємодоповнюваності практичної діяльності під час аудиторних занять і виконання випереджальних домашніх завдань, спрямованих на відпрацювання тих чи інших методичних прийомів і розвиток творчої самостійності майбутнього фахівця. Також самостійна робота студентів передбачалася в ході опрацювання наукової й навчально-методичної літератури, аналізу отриманої інформації у формі перевірки конспектів або ж колективних обговорень прочитаного під час консультацій та індивідуальної роботи із суб'єктами навчання. Обсяг і зміст самостійної роботи студентів визначено робочою програмою навчальної дисципліни, методичними рекомендаціями, завданнями та вказівками викладача, що винесені на лабораторні й практичні заняття чи позааудиторну самостійну роботу.

Зміст самостійної роботи студентів охоплював такі види роботи: *опрацювання нормативних документів, наукових праць, навчально-методичної літератури, аналіз шкільних програм та підручників, вивчення лекційних матеріалів, окремих тем навчальної дисципліни; підготовка до лабораторних, практичних занять; виконання практичних завдань творчого рівня складності, контрольних робіт студентами заочної форми навчання тощо.*

У результаті виконання самостійної навчальної роботи майбутні словесники мали засвоїти теоретичний матеріал усіх навчальних модулів і оволодіти низкою професійних умінь:

– орієнтуватися в незнайомому навчальному матеріалі без сторонньої допомоги, самим відшукувати ефективні способи, прийоми й засоби виконання завдань, уміти критично оцінити результати власної діяльності;

– ставити перед собою мету, формулювати проблему, визначати етапи розв’язання й бути готовим до її творчого вирішення;

– мати глибокі та стійкі творчі потреби, виявляти творчу активність на високому рівні;

– переносити набуті знання в нові, нестандартні ситуації, установлювати внутрішньопредметні та міжпредметні зв’язки;

– узагальнювати та систематизувати, демонструвати набуті знання;

– відповідати за результати індивідуальної праці та самоконтролю, прагнути до отримання та аналізу нових знань, створювати оригінальний освітній продукт, що є об’єктивно та суб’єктивно новим [263].

Під час експериментального вивчення курсу “Методика викладання зарубіжної літератури” студенти-філологи виконували п’ять самостійних робіт у межах змістових модулів. До кожної з них були розроблені методичні рекомендації у вигляді таблиці (див. табл. 3.9.)

Таблиця 3.9.

Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи студентами

Тема, яка виноситься на самостійне вивчення	Кіл-ть годин	Вид навчального завдання	Знання й навички, якими необхідно оволодіти	Ключові поняття	Форма контролю	Література

Одним із головних аспектів організації самостійної роботи стала розробка різних видів завдань за цільовим призначенням:

1. Вивчення нового матеріалу: читання, конспектування та тезовий виклад додаткових наукових праць; опрацювання навчально-методичної літератури; ознайомлення з нормативними документами; перегляд відеозаписів тощо.

2. Поглиблене вивчення матеріалу: підготовка до лабораторних, практичних занять, тестового контролю, модульних контрольних робіт, виконання практичних завдань; вивчення й аналіз шкільних програм та підручників тощо.

3. Вивчення матеріалу з використанням елементів творчості: підготовка доповідей за результатами власних досліджень і спостережень; огляд проблемних питань; виконання лабораторних робіт з елементами творчості; участь у ділових іграх і в розв’язанні проблемних ситуацій тощо.

4. Удосконалення теоретичних знань, вироблення дослідницько-творчих навичок: створення власних творчих проектів, презентацій; моделювання планів-конспектів уроків зарубіжної літератури тощо [263].

Було розроблено теми та завдання самостійної роботи студентів, експериментально перевірено якість і рівень їх виконання (див. табл. 3.10.).

Таблиця 3.10.

ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ ТА ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Номер теми	Зміст самостійної роботи	Кількість годин
МОДУЛЬ 1. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ ЯК НАУКА Й МИСТЕЦТВО		

Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі		
1.1.	**Методика зарубіжної літератури як наука** 1. Методика зарубіжної літератури у взаємодії педагогічної, психологічної й філологічної наук. 2. Формування й розвиток (2 етапи) методики зарубіжної літератури. 3. Творчий характер методики зарубіжної літератури, роль учителя в її розвитку.	2
1.2.	**Нормативні документи, рішення колегії Міністерства науки і освіти** 1. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти. 2. Концепція літературної освіти. 3. Лист МОНУ про методичні рекомендації щодо викладання курсу «Зарубіжна література» у 2012–2013 н. р.	2
1.3.	Опрацювати лекційні матеріали, підготуватися до практичних занять № 1, № 2. Виконати завдання для підготовчого періоду.	1
1.4.	**Вивчення зарубіжної літератури в профільних класах 11-річної загальноосвітньої школи** 1. Специфіка програм зі зарубіжної літератури для класів філологічного й негуманітарного профілів. 2. Зміст роботи з літератури в профільних класах. 3. Організація роботи з текстом художнього твору у філологічних класах. 4. Робота з філологічно обдарованими учнями.	2
1.5.	Опрацювати лекційні матеріали, підготуватися до практичних занять № 3, № 4. Виконати завдання для підготовчого періоду.	1
1.6.	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 1.	1
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури й професійні вимоги до нього		
2.1.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття № 5. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2.2.	**Учитель зарубіжної літератури** 1. Удосконалення кваліфікації й підвищення майстерності вчителя літератури 2. Самоосвіта вчителя зарубіжної літератури. 3. Вивчення, узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду вчителя-словесника. 4. Облік праці та звітність учителя літератури.	2
2.3.	Опрацювати лекційні матеріали, підготуватися до практичних занять № 6, № 7. Виконати завдання для підготовчого періоду.	1
2.4.	Виконати завдання лабораторних робіт № 1, № 2, № 3. Підготуватися до їх захисту.	3
2.5.	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 2.	1
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність вчителя та учнів на уроках зарубіжної літератури		
3.1.	Опрацювати лекційні матеріали, підготуватися до практичних занять № 8, № 9. Виконати завдання для підготовчого періоду.	1
3.2.	**Новаторські форми занять із зарубіжної літератури** 1. Розмаїття форм. Активізація творчої діяльності учнів у	2

	процесі вивчення зарубіжної літератури. 2. Урок-семінар. 3. Учнівська конференція. 4. Урок-диспут. 5. Урок-альманах, урок-літературний журнал, урок-презентація тощо.	
3.3.	Опрацювати лекційні матеріали, підготуватися до практичних занять № 10–№ 12. Виконати завдання для підготовчого періоду.	1,5
3.4.	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 3.	1
3.5.	Підготуватися до модульної контрольної роботи	3
Усього		**25**
МОДУЛЬ 2. ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИЙ І ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ РОЗВИТОК УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ПРЕДМЕТА		
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їх родову специфіку		
1.1.	Опрацювати лекційні матеріали, підготуватися до практичних занять № 1, № 2. Виконати завдання для підготовчого періоду.	1
1.2.	**Загальнокультурний розвиток особистості школяра на уроці зарубіжної літератури.** 1. Психологічні й вікові особливості учня-читача. Вивчення читацьких інтересів школярів. 2. Роль мистецтва в реалізації загальнокультурного розвитку особистості. Урок літератури як твір мистецтва. 3. Розвиток літературно-творчих, поетичних здібностей школярів. 4. Театрально-творчий розвиток учнів. 5. Співтворчість і співробітництво як основа розвитку особистості на уроці зарубіжної літератури.	1,5
1.3.	**Аналіз та інтерпретація тексту художнього твору як співтворча діяльність учителя й учнів** 1. Принципи аналізу, його завдання, шляхи та компоненти 2. Вимоги до аналізу художнього твору учнями різних вікових груп. 3. Аналітико-синтетична робота над текстом. Переказ. План. 4. Тема, проблематика, ідея художнього твору. 5. Конфлікт, сюжет, композиція. 6. Характеристика образів-персонажів. 7. Автор у творі.	2
1.4.	Опрацювати лекційні матеріали, підготуватися до практичних занять № 3–№ 7. Виконати завдання для підготовчого періоду.	2,5
1.5.	Виконати завдання лабораторної роботи № 1. Підготуватися до її захисту.	1
1.6.	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 1.	1
Змістовий модуль 2. Види літературних занять		
2.1.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття № 8. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2.2.	**Вивчення біографії письменника** 1. Вивчення біографічного матеріалу в середніх класах.	1

	2. Вивчення життєпису письменника в старших класах. 3. Основні методи, прийоми та форми вивчення біографії письменника.	
2.3.	Опрацювати лекційні матеріали, підготуватися до практичних занять № 9–№ 13. Виконати завдання для підготовчого періоду.	2,5
2.4.	**Навчально-методичний комплекс із зарубіжної літератури** 1. Навчально-методична література. 2. Візуальні наочні посібники. 3. Аудіовізуальні навчальні посібники з літератури. 4. Предметні навчальні посібники.	2
2.5.	Виконати завдання лабораторної роботи № 2. Підготуватися до її захисту.	1
2.6.	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 2.	1
2.7.	Підготуватися до модульної контрольної роботи	3
Усього		**20**

Самостійна робота студентів не була максимально індивідуалізованою, тому з метою якнайповнішої реалізації творчих можливостей суб'єктів навчання через індивідуально-спрямований розвиток здібностей до навчання, науково-дослідної роботи й творчої діяльності були розроблені індивідуально-дослідні завдання в межах кожного змістового модуля, які студенти виконували впродовж року. Вони мали на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань у процесі навчальної діяльності та їх творче застосування на практиці.

Тому поряд з аудиторною та самостійною роботами вагоме місце в діяльності студента й розвитку його творчої самостійності зайняла індивідуальна робота. Термін "індивідуальна робота студента" в кредитно-модульній системі навчання має неоднозначне визначення. З позиції студента – це самостійна пізнавально-творча діяльність, спрямована на виконання індивідуальних завдань, зміст яких ураховує індивідуальні особливості студентів, їхні інтереси, потреби, прагнення. З позиції викладача – це "індивідуальна форма навчання, спрямована здебільшого на поглиблене вивчення студентами дисципліни й виконання ними наукових досліджень та інших творчих завдань" [239, с. 286].

З огляду на подані трактування робимо висновок, що індивідуальна робота є формою організації навчального процесу, яка передбачає створення

умов для реалізації творчої самостійності студентів через науково-дослідну роботу та творчу самостійну діяльність.

Мета індивідуальної роботи студентів-філологів:

– навчання їх безперервному самостійному здобуванню й поповненню знань із предмета як необхідної умови професійного становлення;

– формування умінь і навичок самостійної інтелектуальної праці;

– розвиток творчих здібностей та активізація пошуково-дослідницької й інтелектуально-творчої діяльності студентів;

– формування творчої самостійності як важливої якості особистості майбутнього словесника [259].

В експериментальному курсі методики викладання зарубіжної літератури студенти виконували п’ять індивідуальних робіт у межах змістових модулів. До кожної з них розроблені методичні рекомендації за такими рубриками: перелік теоретичних питань та завдань для самостійного опрацювання, кількість відведених годин, опорні поняття теми, знання й навички, які необхідно опанувати, форми контролю та список рекомендованої до опрацювання літератури.

Види індивідуальних завдань розроблено й викладено в експериментальній робочій програмі з предмета (див. табл. 3.11.).

Таблиця 3.11.

ОРІЄНТОВНІ ЗАВДАННЯ ДЛЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Номер теми	**Зміст індивідуальної роботи**	**Кількість годин**
МОДУЛЬ 1. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ ЯК НАУКА Й МИСТЕЦТВО		
Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі		
1	**Аналіз курсу «Зарубіжна література» в 5–9, 10–11 класах. Головна відмінність** *Завдання.* Підготувати повідомлення на тему: «Принципова відмінність курсу ЗЛ в основній та старшій школі. Етапи літературної освіти».	2
2	**Аналіз шкільних програм із зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Проаналізуйте основні рубрики однієї з чинних програм із зарубіжної літератури (письмово). Сформулюйте власні пропозиції	4

	щодо покращення змісту й структури програми. *Завдання 2.* Розробіть авторську модель програми з літератури для одного класу базової школи (за вибором).	
3	**Досягнення й недоліки шкільного підручника із зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Зробіть самостійний письмовий аналіз шкільного підручника-хрестоматії з літератури для 5–7 класів (на власний вибір) за такими аспектами: • Загальна характеристика. • Вихідні дані. • Відомості про авторів. • Структура й зміст підручника. • Принципи подачі матеріалу в підручнику. • Методика організації самостійної роботи учнів над засвоєнням матеріалу. • Методичний апарат підручника. • Оцінка підручника й пропозиції щодо його вдосконалення. *Завдання 2.* Напишіть рецензію на один із нових підручників для 10–11 класів (на власний вибір).	3
4	**Домашні завдання із зарубіжної літератури як засіб активізації роботи учнів** *Завдання 1.* Дайте визначення поняттям: домашня робота, домашні завдання, диференційовані домашні завдання, випереджальні домашні завдання. *Завдання 2.* Ознайомитись, користуючись методичними журналами й посібниками, і виписати цікаві домашні завдання, які можна використати при вивченні художнього твору. *Завдання 3.* Складіть різнорівневі домашні завдання до однієї з тем курсу зарубіжної літератури в 5–9 кл., передбачаючи цілу систему уроків з обраної теми.	2
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури й професійні вимоги до нього		
5	**Учитель зарубіжної літератури** *Завдання*. Вивчіть й узагальніть досвід відомого вам учителя та репрезентуйте його.	3
6	**Творча лабораторія вчителя зарубіжної літератури** *Завдання.* Підготуйте творчий звіт з теми за такими рубриками: • Призначення й обладнання кабінету зарубіжної літератури • Тематична картотека • Комплексні тематичні папки • Дидактичні матеріали • Читацький щоденник • Розробки уроків • Художня, наукова та методична література • Відеофільми й музичні записи • Живописні портрети, ілюстрації й графіка • Таблиці, схеми	4
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя та учнів на уроках зарубіжної літератури		

7	**Співтворчість як основа діяльності вчителя й учнів у процесі створення уроку зарубіжної літератури** *Завдання.* Змоделюйте урок-виставу із зарубіжної літератури (за будь-яким художнім твором). Продумайте сценарій і режисуру такого уроку. Напишіть розгорнутий план-конспект уроку.	3
8	**Нові технології у викладанні шкільного курсу зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Розкрийте основні напрямки роботи вчителя-словесника на основі модульно-розвивального навчання й запропонуйте свій варіант міні-підручника однієї з тем шкільної програми: В. Шекспір. Сонети; Г. Ібсен «Ляльковий дім». *Завдання 2.* Проаналізуйте фрагмент уроку (додається), проведеного в 7 класі на основі технології інтерактивного навчання. Спробуйте спрогнозувати результати уроку.	4
УСЬОГО:		25
МОДУЛЬ 2. ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИЙ І ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ РОЗВИТОК УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І В ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ПРЕДМЕТА		
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їх родову специфіку		
1	**Уроки текстуального вивчення творів зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Проблема читання в сучасній школі є однією з найскладніших. Спрогнозуйте ефективні шляхи розвитку в сучасних школярів інтересу до читання. *Завдання 2.* Складіть план-конспект уроку з вивчення вірша Р. Бернса «Чесна бідність», передбачивши в ньому роботу над виразним читанням твору.	4
2	**Застосування різних прийомів евристичного методу в процесі аналізу літературного твору** *Завдання 1.* Випишіть з фахового журналу або навчально-методичного посібника систему запитань на знання тексту художнього твору. З'ясуйте, які запитання не є доцільними, чому. Подумайте, які запитання могли б поставити ви. Наведіть приклади. *Завдання 2.* Запропонуйте систему запитань до евристичної бесіди, навчального диспуту, бесіди за заздалегідь поставленими запитаннями чи вільної бесіди (на власний вибір), що можна було б використати в процесі аналізу літературного твору.	3
3	**Компаративний аспект аналізу художнього тексту** *Завдання 1.* Подумайте й прокоментуйте роль і значення компаративного аналізу на сучасному уроці зарубіжної літератури. *Завдання 2.* Змоделюйте й напишіть план-конспект уроку із зарубіжної літератури, використовуючи матеріал програми щодо здійснення міжлітературних зв'язків.	4
4	**Проблемність уроку й проблемні ситуації на уроках зарубіжної літератури** У своїй роботі вчитель застосовує різноманітні способи створення проблемних ситуацій:	3

	1. Постановка проблемного запитання. 2. Інтригуючий початок уроку. 3. Полемічний характер викладання лекційного матеріалу. 4. Зіставлення протилежних висловлювань про літературні явища. 5. Зіставлення художнього твору та ілюстрації до нього, кіно- чи телеекранізації, театральної постановки та музичної інтерпретації. 6. Суперечливість, що закладена в змісті самого твору, наприклад, при змалюванні суперечливих образів, розкритті складних філософських, соціальних та моральних проблем. 7. Зіставлення художнього твору та життєвих явищ, що були покладені в його основу, літературних образів та їхніх прототипів. *Завдання*. Користуючись наведеними методичними умовами проведення уроку з елементом проблемності, складіть фрагмент уроку до будь-якої теми в старших класах.	
Змістовий модуль 2. Види літературних занять		
5	**Огляд літературного періоду** *Завдання 1.* Занотуйте погляди сучасних учених-методистів на обсяг і зміст оглядового вивчення літературного періоду. З'ясуйте, які методи і прийоми, на їхню думку, сприяють ефективному опануванню учнями старших класів оглядових тем. *Завдання 2.* Розробіть конспект уроку з вивчення оглядової теми: «Срібне століття» російської поезії». Передбачте роботу вчителя над засвоєнням учнями теоретико-літературних понять.	4
6	**Олімпіадні завдання та екзаменаційні запитання із зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Проаналізуйте завдання для міжшкільної міської олімпіади, розроблені вчителями глухівських шкіл, виділіть переваги й недоліки. *Завдання 2.* Запропонуйте завдання різнотипного характеру для шкільної олімпіади із зарубіжної літератури для одного класу (на вибір), розроблені самостійно. *Завдання 3.* Зробіть аналіз екзаменаційних білетів із зарубіжної літератури за курс базової школи.	3
УСЬОГО:		21

Під час виконання індивідуально-дослідних завдань студенти вчилися здійснювати відбір найбільш ефективних методів і прийомів навчання, практично використовувати інноваційні освітні технології, аналізувати фрагменти уроків не тільки з позиції традиційних, усталених у науці й практиці підходів, але й з урахуванням накопиченого в останні десятиліття методичного досвіду.

Терміни видачі, виконання та захисту індивідуальних завдань було визначено графіком, який розроблявся викладачем на кожен семестр.

Індивідуальні завдання виконувалися студентами самостійно із забезпеченням необхідних консультацій з окремих питань з боку викладача.

На третьому етапі формувального експерименту підводились підсумки дослідного навчання на основі аналізу результатів: інтерв'ювання викладачів та спостереження за студентами в ході занять; практичних, самостійних, індивідуальних та контрольних робіт студентів.

Викладачам методики викладання зарубіжної літератури пропонувалися такі запитання:

– Чи сприяє запропонована методика:

а) поглибленню методичних знань студентів (якщо так, то наведіть конкретні факти);

б) розвиткові важливих навчальних умінь (якщо так, то яких саме);

в) розвиткові творчої самостійності майбутніх філологів (якщо так, то в чому це виявляється)?

– Які види робіт, запропоновані дисертантом, можна назвати найефективнішими?

– З якими труднощами ви зіткнулись у ході експерименту?

Даючи відповіді на поставлені запитання, методисти відзначали, що запропонована методика сприяє вдосконаленню фахової підготовки майбутніх учителів зарубіжної літератури, що виявляється передусім у підвищенні рівнів знань і вмінь студентів експериментальних груп. Зросла кількість самостійних робіт, виконаних на творчому рівні, що свідчить про розуміння майбутніми словесниками визначальних особливостей професійної підготовки вчителя загальноосвітньої школи, про усвідомлення ними основних завдань курсу методики викладання зарубіжної літератури: формування творчих здібностей особистості майбутнього вчителя зарубіжної літератури, закладання міцного фундаменту для систематичної самостійної роботи. У результаті дослідного навчання студенти краще засвоїли систему знань, професійних умінь і навичок, проявивши нахил до творчої самостійності. Педагоги також констатували, що система розвитку творчої

самостійності студентів забезпечує вдосконалення таких загальних навчально-пізнавальних умінь, як уміння аналізувати факти та явища, синтезувати отримані знання, порівнювати й узагальнювати вивчене, аргументувати свою точку зору, переносити знання, одержані в ході вивчення інших предметів, а також оволодіння рядом спеціальних умінь (уміння самостійно й активно продукувати, прогнозувати, досліджувати, обґрунтовувати власну пропозицію, вести дискусію, критично мислити, уявляти, моделювати й творити нове, об'єктивно оцінювати тощо).

На думку викладачів, пропонована методика демонструє один із можливих творчих підходів до вивчення курсу, сприяє розвиткові творчої самостійності студентів, оскільки забезпечує суб'єкт-суб'єктні стосунки між викладачем і студентом, дає можливість майбутнім словесникам самостійно спланувати терміни та обсяги змістової складової навчальної діяльності, спрогнозувати її результативність, допомагає прояву їхніх індивідуальних творчих здібностей, фантазії, уяви, а головне – формує натхненне ставлення до своєї майбутньої професії як певного виду художньої творчості.

Найбільш ефективними видами діяльності педагоги-методисти назвали роботу студентів у творчих групах; критичну оцінку наукових ідей, положень, концепцій; складання словника ключових термінів і понять; вивчення педагогічного досвіду вчителів-новаторів; робота зі шкільною документацією; участь у дискусіях, диспутах, конференціях; обговорення результатів самостійних досліджень; зіставлення різних наукових підходів; складання схем і таблиць, розв'язання педагогічних завдань, проведення дидактичних ігор, моделювання планів-конспектів уроків або їх фрагментів; спостереження й аналіз уроку; підбір і самостійне виготовлення навчального роздаткового й ілюстративного матеріалу; створення мультимедійних презентацій; реклама й захист творчих проектів; вирішення проблемних, дослідницьких, творчих запитань і завдань, участь в імітаційних ділових, рольових іграх, ігрове проектування тощо.

Під час інтерв'ювання викладачів удалося виявити основні труднощі в

роботі за пропонованою методикою:

– недостатня кількість годин, відведених на вивчення курсу методики викладання зарубіжної літератури;

– недосконалість науково-методичних досліджень і методичної періодики;

– відсутність необхідної наочності й дидактичних матеріалів.

Спостереження за студентами контрольних груп у ході занять з методики викладання зарубіжної літератури дало підстави визнати, що лише 25 % тих, хто навчаються в цих групах, мають власний погляд на науково-методичні постулати, сміливо аналізують свій і чужий досвід, уміло виділяють у ньому найсуттєвіше, висловлюють власні судження, творчо підходять до розв'язання ігрових завдань, активно працюють у творчих групах, проводять цікаві педагогічні дослідження. Решта 75 % майбутніх словесників у цих групах менш самостійні у своїх діях і прийнятті рішень, їм часто бракує досвіду творчої діяльності, вони тяжіють до стереотипів і традиційності в навчальній діяльності. Багатьом із них властива низька самооцінка своїх можливостей, невпевненість у позитивному результаті та характерне репродуктивне мислення.

Навчальна діяльність студентів експериментальних груп показала, що цілеспрямована робота з розвитку творчої самостійності на заняттях з методики викладання зарубіжної літератури сприяє зростанню творчої активності та самостійності студентів. 48 % з них проявили високий рівень творчої активності, а середні та низькі показники залишилися в 52 % майбутніх фахівців. Як бачимо, упровадження методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення курсу методики викладання зарубіжної літератури підвищує творчий потенціал і самостійність майбутніх словесників у середньому на 38 %.

Бесіди зі студентами допомогли зробити висновок про те, що реалізація технології розвитку творчої самостійності на заняттях з методики сприяє:

– підвищенню інтересу до вивчення дисципліни;

– перейманню досвіду та творчих ідей одних студентів іншими;

– розкриттю творчих здібностей;

– тренуванню критичного й творчого мислення, уяви;

– виробленню вмінь бачити й виділяти головне, суттєве, структурувати навчальний матеріал, знаходити шляхи розв'язання проблемних ситуацій, приймати нестандартні рішення, продукувати й створювати нове.

Аналіз виконаних лабораторних, практичних, самостійних та індивідуальних робіт студентів підтвердив висновки педагогів щодо ефективності досліджуваної методичної системи розвитку творчої самостійності майбутніх словесників. Результати контрольних зрізів, які проводилися до й після впровадження пропонованої методики, засвідчили підвищення успішності суб'єктів навчання завдяки оволодінню ними технологією розвитку творчої самостійності особистості, показали ефективність їхнього професійного саморозвитку та творче ставлення до обраного фаху.

3.3. Аналіз результатів експерименту

Після впровадження методичної системи розвитку творчої самостійності студентів-філологів у процесі вивчення курсу методики викладання зарубіжної літератури було проаналізовано й статистично обґрунтовано ефективність розробленої методики та перевірено відповідність одержаних кінцевих результатів провідній ідеї дослідження.

Експериментальна оцінка ефективності розробленої методичної системи розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури здійснювалася за критеріями, що відповідають компонентам інтелектуально-творчої діяльності:

– мотиваційний (рівень інтересу до способів накопичення знань, до творчої організації інтелектуальної праці; прагнення до саморозвитку та самостійності під час виконання завдань);

– процесуальний (ступінь сформованості вмінь самостійної творчої роботи; володіння тактичними та стратегічними методами пізнання; якість самостійного аналізу й коригування результатів роботи);

– результативний (ступінь прояву активності й особистісної ініціативи; якість методичних умінь у будь-якій педагогічній ситуації; рівень здійснення самоаналізу й самоконтролю).

Згідно цих критеріїв визначили чотири рівні розвитку творчої самостійності студентів: копіювальний (початковий), реконструктивно-творчий (середній), конструктивно-творчий (достатній), продуктивно-творчий (високий). Під час розподілу студентів за рівнями творчої самостійності виходили із 100-бальної шкали, яку подали в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12.

Рівні розвитку творчої самостійності студентів за 100-бальною шкалою

Рівні	**Бали**
Копіювальний	35–59 балів
Реконструктивно-творчий	60–74 бали
Конструктивно-творчий	75–89 балів
Продуктивно-творчий	90–100 балів

За допомогою методів спостереження за студентами в ході занять, аналізу виконаних ними лабораторних, практичних, самостійних, індивідуальних та контрольних робіт дослідили, як експериментальна методика вплинула на суб'єктів навчання, зокрема на якість їхніх знань і методичних умінь, на сформованість навичок творчої самостійної діяльності та інші компоненти, що складають творчу самостійність.

Оцінку ефективності розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури здійснювали за кількісними та якісними показниками, динамікою, порівнянням їх результатів у експериментальних та контрольних групах. Насамперед, виявили рівень інтересу до способів накопичення знань і творчої організації інтелектуальної праці. Результати подано в таблиці 3.13.

Таблиця 3.13.

Рівень інтересу студентів IV курсу до способів накопичення знань, до творчої організації інтелектуальної праці (у %)

Групи / Рівні	Експериментальні		Контрольні	
	до експерименту	після експерименту	до експерименту	після експерименту
Продуктивно-творчий	12	28	28	29
Конструктивно-творчий	35	37	30	30
Реконструктивно-творчий	25	23	31	34
Копіювальний	28	12	11	7

З таблиці видно, що рівень інтересу, допитливості й мотивації до оволодіння творчим мисленням має тенденцію до підвищення в ЕГ на 23 %. У КГ цей рівень також підвищився, але незначно – на 3 %. Отримані дані свідчать про значне зростання творчого інтересу в студентів експериментальних груп після проведення експерименту порівняно з контрольними групами, що підтверджує правомірність застосування певних методів, прийомів і видів навчальної діяльності в освітньому процесі.

На наступному етапі простежували, наскільки змінюються цілі самостійної діяльності в ході проведення експерименту. Під час експерименту використовували завдання на цілеспрямованість і підвищення усвідомленості мотивів: використання ситуації вибору між виконанням творчого й репродуктивного завдання, продовження розпочатого творчого завдання та ін. Одержані результати подано в таблиці 3.14.

Результати проведеного експерименту дозволяють констатувати, що усвідомлення цілей самостійної діяльності також має тенденцію до підвищення. Так, в ЕГ після проведення експерименту ПТ рівень підвищився на 9 %, у КГ – на 3 %. КТ рівень в ЕГ збільшився на 17 %, у КГ – не змінився. РТ рівень в ЕГ знизився на 26 %, у КГ – на 3 %. К рівень в ЕГ знизився на 25 %, у КГ – на 1 %, що ще раз підтверджує правильність обраної методики.

Таблиця 3.14.

Усвідомлення цілей самостійної діяльності студентами IV курсу (у %)

Групи / Рівні	Експериментальні		Контрольні	
	До експерименту	Після експерименту	До експерименту	Після експерименту
Продуктивно-творчий	11	20	37	40
Конструктивно-творчий	30	43	25	25
Реконструктивно-творчий	26	22	21	19
Копіювальний	33	15	17	16

Спостерігаючи за студентами в процесі експерименту, було відзначено, що вони з більшим бажанням виконують завдання творчого характеру, із задоволенням беруть участь у дискусіях та ділових іграх, навчальний матеріал засвоюють краще та без особливих зусиль. Зазвичай цікаві творчі завдання викликають прагнення до саморозвитку й самостійності під час виконання завдань. Результати спостережень подано в таблиці 3.15.

Таблиця 3.15.

Рівень прагнення студентів IV курсу до саморозвитку й самостійності під час виконання творчих завдань (у %)

Групи / Рівні	Експериментальні		Контрольні	
	До експе-рименту	Після експе-рименту	До експе-рименту	Після експе-рименту
Виявляли самостійність під час виконання творчого завдання	15	34	58	61
Відчували задоволення результатами інтелектуальної діяльності	32	51	31	28

Виявляли небажання й розчарування	53	15	11	11

Як бачимо з таблиці, у ході проведення експерименту більша частина ЕГ виконувала творчі завдання, виявляючи власне прагнення до саморозвитку й самостійності. В ЕГ прояв самостійності збільшився на 19 %, у КГ – на 3 %; стали відчувати задоволення результатами інтелектуальної праці в ЕГ на 19 % студентів більше, у КГ цей рівень не змінився; вияв небажання до саморозвитку й розчарування під час виконання творчих завдань зменшився в ЕГ на 38 %, у КГ змін не було. Усе це свідчить про користь проведеного експерименту та зростання творчого інтересу студентів.

Як стимул самостійної роботи використовували пошуково-дослідницьку діяльність і постановку навчальних завдань. Експериментальні дані за цими параметрами подано в таблиці 3.16.

Таблиця 3.16.

Вплив стимулів на самостійне виконання навчальних завдань студентами IV курсу (у%)

Стимул	Рівні	Експериментальні		Контрольні	
		До експе-рименту	Після експе-рименту	До експе-рименту	Після експе-рименту
Пошуково-дослідницька діяльність	ПТ	15	33	25	32
	КТ	23	42	35	33
	РТ	25	10	25	23
	К	37	15	15	12
Постановка і виконання навчальних завдань	ПТ	30	53	61	61
	КТ	17	28	21	25
	РТ	30	11	10	8
	К	23	8	8	6

З таблиці видно, що після проведення експерименту в ЕГ кількість студентів, що використовують стимул «пошуково-дослідницька діяльність» на ПТ рівні збільшилася на 23 %, на КТ рівні збільшилася на 19 %, на РТ рівні зменшилася на 22 %, на К рівні – на 20%. У КГ ПТ рівень збільшився на

5 %, КТ рівень зменшився на 2 %, РТ рівень зменшився на 3 %, К – на 2%. У своїй самостійній діяльності стали керуватися стимулом “постановка й виконання навчальних завдань” на ПТ рівні в ЕГ на 23 % більше студентів, на КТ рівні – на 11 % більше, на РТ рівні на 20 % менше, на К рівні – на 14 %. У КГ на ПТ рівні змін не було. КТ рівень у КГ збільшився на 4 %, РТ рівень у КГ зменшився на 5 %, а К рівень – на 4 %.

Відтак, дійшли висновку, що експеримент з формування мотиваційного компонента творчої самостійності відбувся успішно: набагато менший відсоток студентів в експериментальних групах належить до копіювального рівня. Хоча експериментальні групи були спочатку значно слабші, ніж контрольні, після експерименту результати можемо порівнювати: незважаючи на те, що контрольні групи все ж таки перевищують експериментальні за кількістю студентів, що належать до продуктивно-творчого рівня, експериментальні групи – лідери за кількістю студентів, які перебувають на конструктивно-творчому рівні.

У подальшому досліджували вплив експерименту на ступінь сформованості умінь самостійної творчої роботи, самостійного аналізу й коригування результатів роботи. Для цього ми скористалися методом спостереження за процесом навчання, виконанням самостійних пошукових і дослідницьких робіт. Одержані дані наводимо в таблиці 3.17.

Таблиця 3.17.

Використання основних умінь під час самостійного виконання навчальних завдань студентами IV курсу (у %)

Групи / Рівні	Експериментальні		Контрольні	
	До експе-рименту	Після експе-рименту	До експе-рименту	Після експе-рименту
Продуктивно-творчий	10	27	43	46
Конструктивно-творчий	34	50	26	26
Реконструктивно-творчий	40	13	21	19

Копіювальний	16	7	10	9

З таблиці видно, що в ході проведення експерименту основні творчі вміння вдосконалювалися: в ЕГ до продуктивно-творчого рівня належать на 17 % студентів більше, у КГ – на 3 %. Конструктивно-творчий рівень в ЕГ підвищився на 16 %, у КГ цей рівень не змінився. Репродуктивно-творчий рівень знизився в ЕГ на 33 %, у КГ – на 3 % . Копіювальний рівень знизився в ЕГ на 13%, у КГ – на 2%.

У процесі навчання в експериментальних групах систематично проводилася робота з оволодіння тактичними та стратегічними методами пізнання шляхом розв'язання різноманітних проблемних ситуацій, установлення зв'язку матеріалу, що вивчається, із суміжними науками, тому результати в цих групах виявилися вищими, ніж у контрольних. Отримані дані подано в таблиці 3.18.

Таблиця 3.18.

Володіння тактичними та стратегічними методами пізнання під час самостійного виконання навчальних завдань студентами IV курсу (у %)

Групи / Рівні	Експериментальні		Контрольні	
	До експе-рименту	Після експе-рименту	До експе-рименту	Після експе-рименту
Продуктивно-творчий	14	30	54	58
Конструктивно-творчий	31	57	23	29
Реконструктивно-творчий	35	15	14	10
Копіювальний	20	8	9	7

Як свідчать дані таблиці, показники ПТ рівня в ЕГ підвищилися на 16 % у той час, як у КГ – на 4 %, Показники КТ рівня підвищилися в ЕГ – на 26 %, у КГ змін не спостерігалось. Особливо помітно в експериментальних групах знизилися показники РТ і К рівнів: в ЕГ на 22 % та 24 % відповідно, у КГ показники цих рівнів знизилися на 4 % й 3 % відповідно.

На підставі вищезазначених даних змогли вивести рівні сформованості процесуального компонента як середнє арифметичне його складових. Виходячи з одержаних даних, дійшли висновку, що в експериментальних групах результати вищі, ніж у контрольних. Кількість студентів, які відповідають продуктивно-творчому рівню в ЕГ змінилася з 19 % на 32 %, у КГ результат не змінився. Конструктивно-творчому рівню в ЕГ стало відповідати 52 % студентів, що на 21 % більше за попередній показник, у КГ результати зросли лише на 4 %. Показники реконструктивно-творчого й копіювального рівнів знизилися в ЕГ на 24 % й 20 % відповідно, у КГ показники цих рівнів знизилися на 4 % і 2 % відповідно.

Також нами було проаналізовано вплив експерименту на рівні сформованості показників результативного компонента. У процесі навчання в експериментальних групах були створені сприятливі умови для виявлення активності й особистісної ініціативи студентів, їхніх методичних умінь та навичок самоаналізу й самоконтролю: заохочення суб'єктів навчання до різних видів самостійної роботи, самоаналізу й самоконтролю; залучення їх до участі в навчальних дискусіях, до розв'язання проблемних і творчих ситуацій; сприяння активній взаємодії викладача та студентів; ініціювання пошуково-дослідницької, проектної та творчої роботи студентів, діяльності творчих груп тощо. Тому результати в ЕГ виявилися вищими, ніж у КГ.

Результати проведеної роботи подано в таблиці 3.19.

Таблиця 3.19.

Сформованість результативного компонента творчої самостійності в студентів IV курсу (у %)

Групи / Рівні	Експериментальні		Контрольні	
	До експе-рименту	Після експе-рименту	До експе-рименту	Після експе-рименту
Продуктивно-творчий	19	32	40	40
Конструктивно-творчий	31	52	29	33

Реконструктивно-творчий	28	12	16	14
Копіювальний	22	4	15	13

Показники рівнів сформованості мотиваційного, процесуального та результативного компонентів дали можливість визначити рівні сформованості творчої самостійності в студентів ЕГ та КГ як середнє арифметичне складових величин. Одержані дані подано в таблиці 3.20.

Таблиця 3.20.

Сформованість творчої самостійності в студентів IV курсу (у %)

Групи / Рівні	Експериментальні		Контрольні	
	До експе-рименту	Після експе-рименту	До експе-рименту	Після експе-рименту
Продуктивно-творчий	15	30	40	40
Конструктивно-творчий	35	51	29	32
Реконструктивно-творчий	32	9	16	14
Копіювальний	18	10	15	13

На підставі результатів, наведених у таблиці 3.20, дійшли висновку, що в експериментальних групах результати виявилися вищими, ніж у контрольних. Так, в ЕГ ПТ рівню після експерименту стало відповідати на 15 % студентів більше (в КГ змін не відбулося); показники КТ рівня в ЕГ підвищилися на 15 % (у КГ – на 4 %), показники РТ і К рівнів в ЕГ знизилися на 31 %, у КГ – на 4 %, показники К рівня в ЕГ знизилися на 15 % , тоді як у КГ – на 2 %.

Після проведення експерименту творча самостійність зросла як в експериментальних групах, так і в контрольних, проте в останніх не так помітно. Набагато менший відсоток студентів в експериментальних групах став належати до реконструктивно-творчого та копіювального рівнів. Хоча експериментальні групи, підкреслимо ще раз, були спочатку значно слабші,

ніж контрольні, після експерименту результати можемо порівнювати: незважаючи на те, що контрольні групи все ж таки перебільшували експериментальні за відсотком студентів, що належали до продуктивно-творчого рівня, в експериментальних групах значно підвищився відсоток студентів, які належали до конструктивно-творчого рівнів.

На підставі отриманих результатів прийшли до висновку, що використання різноманітних форм, методів і прийомів навчання дозволяє досягти позитивних результатів і підвищити творчу самостійність студентів – майбутніх учителів-словесників у процесі їхньої методичної підготовки.

Для об'єктивної оцінки отриманих результатів експерименту застосовували один з методів математичної статистики обробки даних – метод парних порівнянь для зв'язних вибірок. Через те, що спочатку рівень груп, які взяли участь в експерименті, неоднаковий, виміри проводилися для однієї й тієї самої групи досліджуваних до та після проведення експерименту. Для порівняння середніх значень використовувалася модифікація t-критерію Стьюдента для зв'язних вибірок. Особливість t-критерію полягає в тому, що гіпотеза формулюється у відношенні розбіжностей di сполучених пар значень.

Після проведення обчислень з таблиці «Критичні значення двобічного t-критерію Ст'юдента» при α=0,05 і ступенях свободи ve 2 = 25 знаходимо, що t 0,05 = 2,06. Оскільки te 2 > t0,05, то розбіжність, яка спостерігається, є статистично значущою й нульову гіпотезу можна відкинути. Відтак, проведений нами експеримент позитивно вплинув на рівні розвитку творчої самостійності в студентів експериментальної групи .

Такі ж обчислення проводились і в контрольній групі. При α=0,05 та ступенях свободи vk 2 = 27 знаходимо, що t 0,05 = 2,052. Зважаючи на те, що tk 2 < t 0,05, ми дійшли висновку: в контрольній групі також відбулися позитивні зрушення, проте не статистично значущі, тому що в цій групі не проводився експеримент.

Одержані шляхом використання методу математичної статистики результати достатньо наочно підтвердили ефективність застосованої експериментальної методики, яка відбиває особливості розробленої нами методичної системи. Як свідчать результати контрольного експерименту, в експериментальних групах відбулися значні позитивні зміни. У контрольних групах також намітилася позитивна тенденція, проте не статистично значуща, що пояснюється відсутністю проведення цілеспрямованої роботи.

Висновки до розділу 3

Створена модель методичної системи розвитку творчої самостійності студентів-філологів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури ґрунтується на вдосконаленні змісту й технології професійно-методичної підготовки майбутнього словесника, упровадженні передового педагогічного досвіду, урахуванні загальних закономірностей навчання й виховання у вищих педагогічних закладах освіти, використанні основ особистісного, діяльнісного й компетентнісного підходів.

Система розвитку творчої самостійності студентів – сукупність взаємопов’язаних компонентів, спрямованих на розвиток творчої самостійності як важливої якості фахівця, що сприяє підвищенню ефективності навчання й професійного саморозвитку, забезпечує творче ставлення до майбутньої педагогічної діяльності й готовність до самостійного використання й творення інноваційних технологій.

В основі побудови методичної системи лежать як загальнодидактичні, так і методичні принципи навчання: проблемності, домінуючої ролі завдань, принцип переходу від теорії до практики, діалогічної взаємодії, диференціації й інтеграції навчання, принцип автономії творчої навчальної діяльності тощо. Основні функції запропонованої моделі – мотиваційна, когнітивно-діагностична, діяльнісна, проектувальна, розвивальна.

Характерною особливістю методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної

літератури є включення трьох компонентів творчої самостійності: мотиваційного, процесуального та результативного. Реалізація моделі можлива на трьох взаємопов'язаних етапах: пропедевтичному (теоретичному), основному (практичному) й підсумковому (контрольному), кожен з яких має свою мету й завдання.

Для змістової частини технології розвитку творчої самостійності майбутнього вчителя зарубіжної літератури визначено комплекс методів, прийомів і видів навчальної діяльності, доведено, що створена система є відкритою й може оновлюватись, удосконалюватись, ураховуючи досвід інших систем.

Упровадження розробленої методичної системи розвитку творчої самостійності студентів-філологів проходило через усю теоретико-практичну підготовку в курсі методики викладання зарубіжної літератури. При організації й проведенні лекційних занять основний акцент робився на використанні інтерактивних лекційних стратегій, спрямованих на осягнення найскладніших проблем методичної науки та шкільної практики викладання зарубіжної літератури, причому на перший план було поставлено розвиток творчої самостійності й ініціативності студентів під час розв'язання методичних проблем. Ефективність проведення лабораторно-практичних занять забезпечувалася єдністю методів, прийомів і видів навчальної діяльності студентів і педагога, систематичною постановкою проблемних завдань і створенням проблемних ситуацій методичного характеру, залученням студентів до моделювання уроку зарубіжної літератури з подальшим його колективним аналізом. Головна увага приділялася з'ясуванню ступеня творчої самостійності суб'єктів навчання. Також було збільшено питому вагу самостійної й індивідуальної роботи студентів як важливого фактора творчого саморозвитку майбутніх словесників.

Дослідно-експериментальна робота з розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури спрямовувалась на перевірку

правильності висуненої гіпотези дослідження за рахунок взаємозв’язку між теоретично обґрунтованими положеннями з порушеної проблеми та експериментально отриманими даними.

На формувальному етапі було реалізовано й експериментально перевірено авторську модель методичної системи розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури. На контрольному етапі визначено ефективність запропонованої системи.

На основі розроблених у дослідженні критеріїв і показників розвитку творчої самостійності студентів-філологів встановлено, що навчально-методична система істотно активізує розвиток творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури, мобілізуючи їхні потенційні здібності, спрямовуючи їх на творче виконання майбутніх професійних обов’язків.

Зафіксовані результати проведеної експериментальної роботи переконливо довели її доцільність й ефективність. Відтак мети досягнуто й завдання, поставлені в дослідженні, можна вважати виконаними.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

Реформування вищої освіти в Україні актуалізує проблему розвитку творчої самостійності майбутніх учителів літератури. Соціальне замовлення на формування творчої та самостійної особистості зумовлює вихід сучасної освіти за рамки традиційних педагогічних технологій і виявляє більш високі вимоги до особистості й діяльності вчителя, оскільки виховати творчу людину здатна лише творча особистість.

З огляду на поставлені перед вищою школою завдання назріла потреба в проведенні дослідження, спрямованого на підвищення рівня готовності майбутніх словесників до професійно-методичної творчості, до самостійної побудови власної педагогічної траєкторії.

Хід і результати виконаного науково-експериментального дослідження проблеми розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури дають підстави для таких висновків.

Теоретичний аналіз джерельної бази дозволив уточнити основні дефініції досліджуваної проблеми, визначити її зміст і структурні компоненти. Філософське розуміння понять творчості й самостійності особистості визначається як основа буття людини, сутність, мета й джерело її діяльності. З огляду на це результатом творчої самостійної діяльності визначається внесення нового, оригінального в продукт творчості або ж в інтелектуально-творчий процес.

З погляду психології, студентський вік – сенситивний період для розвитку професійних якостей і здібностей, тому особливу увагу потрібно приділити формуванню творчої самостійності як важливої якості особистості майбутнього словесника. Важливими чинниками в становленні творчої самостійності особистості психологи вважають творчу активність, умотивованість дій, усвідомлення потреб і передчуття результату,

навчальний інтерес, сприятливі зовнішні умови для здійснення творчих дій тощо.

Фундаментальні положення, сформульовані в класичній педагогічній науці, є теоретичною основою розвитку особистості в навчальному процесі й указують на необхідність спрямування сучасної освіти на формування активності, самостійності та розкриття творчого потенціалу суб'єктів навчання. Установлено, що розвиток творчої самостійності особистості можливий за умови використання вихідних положень інноваційних педагогічних технологій: розвивального навчання, формування творчої особистості, проблемного навчання, компетентнісного, особистісно-орієнтованого та діяльнісного підходів, які й було враховано під час розробки моделі методичної системи розвитку творчої самостійності студентів-філологів.

Аналіз науково-методичних джерел показав, що чимало дослідників пов'язують проблему формування творчої самостійності суб'єкта навчання з удосконаленням професійної діяльності вчителя-словесника, з висуненням нових вимог до викладання предмета.

У сучасній освітній моделі підготовки вчителя зарубіжної літератури одне з головних завдань полягає в тому, щоб допомогти студентам зрости у творчій самостійності, дати їм відчути радість від подолання труднощів, переконати в здатності творчо-критично мислити, самостійно орієнтуватися в сучасному інформаційному середовищі, допомогти усвідомити власні здібності й можливості через включення в самостійну творчу діяльність, забезпечити належні умови для професійної самоорганізації та самореалізації.

Перед вищою школою постає завдання розвивати творчу самостійність студентів не лише як процес самостійного виконання творчих завдань, а як одну з провідних якостей особистості, яка характеризується внесенням елементів новизни у свою діяльність, усвідомленням власної здатності аналізувати й створювати "новітню продукцію" та відзначається критичністю

мислення, продуктивністю й цілим комплексом умінь, які забезпечують високий рівень навчальної діяльності.

Проведена науково-дослідна робота дає підстави стверджувати, що розвиток творчої самостійності майбутнього вчителя зарубіжної літератури – це процес формування особистості, зумовлений продуктивною самостійною діяльністю, яка забезпечує створення якісно нових нестандартних цінностей навчально-виховного значення.

Констатувальний зріз, проведений серед студентів-філологів експериментальних вищих педагогічних навчальних закладів, засвідчив, що традиційне вивчення курсу методики викладання зарубіжної літератури не забезпечує достатнього рівня знань і вмінь, необхідних майбутньому словесникові для викладання в школі зарубіжної літератури відповідно до сучасних вимог і завдань літературної освіти учнів.

Було з'ясовано й доведено потребу в удосконаленні навчального процесу у вищій школі, що зумовило необхідність розробки моделі методичної системи розвитку творчої самостійності студентів у контексті курсу "Методика викладання зарубіжної літератури".

Розроблена структурно-функціональна модель передбачає використання форм теоретичної, практичної та самостійної діяльності студентів (лекції, практичні, лабораторні заняття, самостійна й індивідуальна робота) на трьох основних етапах: пропедевтичному (набуття теоретичних знань і первинних умінь), основному (формування вмінь практичного застосування набутих знань за допомогою індивідуального виконання завдань різної складності, навичок творчої самостійної діяльності, усвідомлення студентами змісту навчально-методичних дій) й підсумковому (проведення контрольних заходів).

Результативність упровадження методичної системи в навчальний процес забезпечила розроблена технологія розвитку творчої самостійності студентів, у якій провідну роль відіграла система методів, прийомів і видів навчальної діяльності вченого-методиста М. Кудряшова, яку було

вдосконалено, доповнено та адаптовано до сучасних вимог методичної підготовки майбутнього словесника у вищому навчальному закладі. Важливе значення мали запропоновані види навчальної діяльності та різноманітні завдання розвивального типу: конструкторські, евристичні, проблемні, пошуково-дослідницькі, власне творчі, в основу розробки яких покладено продуктивний тип творчості.

Дослідно-експериментальна робота підтвердила ефективність пропонованої моделі. Результати формувального експерименту засвідчили значні позитивні зрушення в експериментальних групах: збільшення кількості студентів із конструктивно-творчим і продуктивно-творчим рівнями сформованості творчої самостійності. Порівняння отриманих показників у контрольних та експериментальних групах після проведення експерименту довели істотні зрушення в модернізації професійно-методичної підготовки майбутніх учителів зарубіжної літератури.

Аналіз результатів проведеного дослідження дає підстави вважати, що мета досягнута, провідна ідея плідна, поставлені завдання розв’язано, отримані наукові положення мають важливе значення для теорії та практики методики навчання зарубіжної літератури.

Виконане експериментальне дослідження може бути використане вченими-методистами для подальшого вивчення й аналізу проблеми, а також викладачами вищих навчальних закладів і вчителями зарубіжної літератури середніх навчальних закладів для вдосконалення своєї методичної діяльності.

Дисертаційне дослідження не вичерпує всіх аспектів поставленої проблеми розвитку творчої самостійності майбутніх учителів-словесників, на подальше вирішення ще чекають такі питання: формування творчої самостійності студентів під час виконання науково-дослідної діяльності, а також під час проходження педагогічної практики в школі; реалізація принципу наступності у формуванні творчої самостійності філологів; підготовка майбутнього вчителя до розвитку творчої самостійності учнів на уроках тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности. Москва : Наука, 1980. 335 с.
2. Актуальні проблеми підготовки педагогічних кадрів до творчої професійної діяльності : тези Всеукр. наук. конф. 5–7 жовтня 1993 / ред. кол. : З. І. Слєпкань (відп. ред.). Ін-т системних досліджень ; КДПІ ім. М. П. Драгоманова. Київ. : ІСДО, 1993. 240 с.
3. Алексеев Н. Г. Самостоятельность. *Педагогическая энциклопедия* : в 4-х т. Москва : Сов. энциклопедия, 1966. Т. 3. С. 786–787.
4. Алексюк А. М., Аюрзанайн А. А., Підкасистий П. І. та ін. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання. Київ : ІСДО, 1993. 336 с.
5. Алексюк А. М. Педагогіка вищої освіти України. Історія. Теорія : підручник. Київ : Либідь, 1998. 560 с.
6. Ананьев Б. Г. К психофизиологии студенческого возраста. *Современные психологические проблемы высшей школы*. Ленинград : ЛГУ, 1974. Выпуск 2. С. 3–20.
7. Ананьев Б. Г. Личность, субъект деятельности, индивидуальность. Москва : Директ-Медиа, 2008. 134 с.
8. Андреев В. И. Основы педагогики творчества. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1988. 238 с.
9. Андреев В. И. Педагогика : учебн. курс для творческого саморазвития. 2-е изд. Казань : Центр инновационных технологий, 2000. 608 с.
10. Андрущенко В. Університетська освіта: тенденції змін. *Вища освіта України*. 2012. № 2. С. 5–15.
11. Арнаудов М. Психология литературного творчества. Москва : Прогресс, 1970. 654 с.
12. Бабанский Ю. К. Методы обучения в современной общеобразовательной школе. Москва : Просвещение, 1985. 208 с.

13. Бандура О. Читач і художня література. *Українська література в загальноосвітній школі.* 2002. № 3. С. 28.
14. М. М. Бахтин как философ : сборник статей / С. С. Аверинцев, Ю. Н. Давыдов, В. Н. Турбин [и др.]. Рос. академия наук, Институт философии. Москва : Наука, 1992. С. 111–115.
15. Бердяев Н. А. Философия свободы; Смысл творчества / вступ. ст., сост., подгот. текста, примеч. Л. В. Полякова. Москва : Правда, 1989. 607 с.
16. Бершадский М. Е. В каких значениях используется понятие «технология» в педагогической литературе? *Школьные технологии*. 2002. № 1. С. 3–19.
17. Бех І. Д. Виховання особистості. У 2 кн. Кн. 1 : Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади : наук. вид. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
18. Бичко А. К., Бичко І. В., Табачковський В. Г. Історія філософії : підручник. Київ : Либідь, 2001. 408 с.
19. Библер В. С. Мышление как творчество. Москва : Политиздат, 1975. 400 с.
20. Білоус Н. М. Підготовка студентів вузу до викладання літератури як мистецтва слова : дис… канд. пед. наук : 13.00.02 / Інститут педагогіки АПН України. Київ. 1998. 169 с.
21. Блонский П. П. Избранные педагогические и психологические сочинения : в 2 т. / под ред. А. В. Петровского. Москва : Педагогика, 1979. Т. 2. 399 с.
22. Богданова О. Ю., Леонов С. А., Чертов В. Ф. Методика преподавания литературы : учебник для студ. пед. вузов / под ред. О. Ю. Богдановой. 2-е изд., стер. Москва : Издательский центр “Академия”, 2002. 400 с. С. 296–317.
23. Богословский В. В. Психология воспитания школьников : учеб. пособие для пед. институтов. Ленинград : ЛГПИ, 1974. 164 с.

24. Богоявленская Д. Б. Интеллектуальная активность как проблема творчества. Ростов-на-Дону : Кн. изд-во, 1983. 173 с.
25. Богоявленская Д. Б. Пути к творчеству. Москва : Знание, 1981. 96 с.
26. Болюбаш Я. Я. Організація навчального процесу у вищих навчальних закладах освіти. Київ : ВВП “Компас”, 1997. 64 с.
27. Большой психологический словарь / сост. и общ. ред. Б. Г. Мещерякова, В. П. Зинченко. Санкт-Петербург : Пройм-ЕВРОЗИАК, 2003. 672 с.
28. Бондар В. І. Традиції та інновації: два полюси педагогічних понять і термінів. *Освіта*. № 25 (4909). С. 2–3.
29. Бордовская Н. В., Реан А. А. Педагогика : учебник для вузов. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 304 с.
30. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Майстерність учителя-словесника. Київ : Рад. школа, 1963. 188 с. С. 55–59.
31. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Словесник формується у вузі. *Українська мова і література в школі.* 1964. № 4. С. 69–73.
32. Бугайко Т. Ф., Бугайко Ф. Ф. Українська література в середній школі: Курс методики. Київ : Рад. школа, 1962. 391 с.
33. Буряк В. К. Самостоятельная работа учащихся. Киев : Знание, 1990. 48 с.
34. Бухвалов В. А. Развитие учащихся в процессе творчества и сотрудничества. Москва : Центр “Педагогический поиск”, 2000. 144 с.
35. Ващенко Г. Загальні методи навчання. Київ : Українська видавнича спілка, 1997. 441 с.
36. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ “Перун”, 2003. 1440 с.
37. Вербицкий А. А. Методика разработки и использования деловых игр как форма активного обучения студентов. Москва : Знание, 1981. 45 с.
38. Виступ міністра освіти і науки України, президента АПН України, академіка НАН України В. Кременя на ювілейній сесії АПН. Філософія

освіти XXI століття. *Освіта України*. № 102–103 від 28.12.2002 р. С. 6–7.

39. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. Київ : Рад. школа, 1976. 267 с.
40. Вікова та педагогічна психологія : навчальний посібник / О. В. Скрипченко, Л. В. Долинська, З. В. Огороднійчук [та ін.]. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
41. Вітченко А. О. Теорія і технологія формування інтерпретаційної компетенції старшокласників у процесі вивчення світової драматургії : монографія. Луганськ : Шико, 2007. 326 с.
42. Водовозов В. И. Идеал народного учителя. *Избранные педагогические сочинения* / сост. В. С. Аранский. Москва : Педагогика, 1986. 480 с. С. 255–260.
43. Вопросы методики преподавания литературы / под ред. Н. И. Кудряшова. Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1961. С. 458–498.
44. Выготский Л. С. Психология искусства / вст. ст. А. Н. Леонтьева. Москва : Искусство, 1965. 379 с.
45. Выготский Л. С. Педагогическая психология / под ред. В. В. Давыдова. Москва : Педагогика, 1991. 480 с.
46. Выготский Л. С. Педология подростка. Москва : Педагогика, 1984. Т. 4. 432 с.
47. Ганелин Ш. И. Воспитание активности и самостоятельности как черты личности учащихся. *Воспитание самостоятельности и активности учащихся* / Ленинградский гос. пед. ин-т им. А. И. Герцена : ученые записки. Т. 297. Ленинград. 1966. С. 5–25.
48. Ганелин Ш. И. Дидактический принцип сознательности. Москва : АПН РСФСР, 1961. 223 с. С. 10.
49. Гегель. Кто мыслит абстрактно? *Работы разных лет* : в 2-х т. / сост., общ. ред. и вступ. статья А. В. Гулыги. Москва : Мысль, 1970. Т. 1. С. 389–394.

50. Геращенко И. Г. Педагогическое творчество и формализм. *Школа*. 2000. № 1. С. 2–5.
51. Гиргинов Г. Наука и творчество / пер. с болг. О. И. Попова ; послесл. А. Г. Спиркина. Москва : Прогресс, 1979. 365 с. С. 67.
52. Голант Е. Я. О развитии самостоятельности и творческой активности учащихся в процессе обучения. *Воспитание познавательной активности и самостоятельности учащихся*. Казань. 1969. Ч. 1. 62 с.
53. Голубков В. В. Методика преподавания литературы. 7-е изд., доп. и перераб. Москва : Просвещение, 1962. 496 с.
54. Гондюл В. П. Методика викладання у вищій школі. Матеріали до курсу лекцій : [електронний ресурс]. Режим доступу : http://mi.iir.kiev.ua/progsubj/opp/index.html/
55. Гончаренко С. Методика як наука. *Шлях освіти*. 2000. № 1. С. 2–5.
56. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с. С. 297.
57. Горальськи А. Правила тренінгу творчості : методичний посібник / пер. з польської О. Гірного, І. Корнієнка. Львів : ВНТЛ, 1998. 52 с.
58. Гриневич В. Й. Формування в майбутніх учителів-словесників умінь аналізувати образи-персонажі літературних творів історичної тематики : автореф. дис...канд. пед. наук : 13.00.02 / Інститут педагогіки АПН України. Київ. 2001. 19 с.
59. Давыдов В. В., Запорожец А. В. Психологический словарь. Москва : Педагогика-Пресс, 1983. 258 с.
60. Дайри Н. Г. Как подготовить урок. Москва : Просвещение, 1969. 128 с.
61. Даль В. Толковый словарь живого великорусского языка. Москва : Издательство “Русский язык”. 1991. Т. 4. С. 135.
62. Данилов В. В. Методика русского языка. 2-е изд., перераб. Петроград : Сотрудник, 1917. 204 с. С. 62–65.
63. Дем’яненко О. О. Система творчих завдань у процесі навчання зарубіжної літератури учнів 5–8 кл. : дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 /

Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2007. 252 с.

64. Державна програма “Вчитель”. *Освіта України*. 2002. № 27, 2 квітня. С. 1–6.
65. Державна національна програма “Освіта” (“Україна XXI століття”). Київ : Райдуга, 1994. 94 с.
66. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. *Всесвітня література у сучасній школі*. 2012. № 3. С. 2–9.
67. Дистервег А. Избранные педагогические сочинения / сост. и вступ. статья В. А. Ротенберга. Москва : Учпедгиз, 1956. 374 с.
68. Дишлюк Ю. М. Формування ораторських умінь в учнів 5–8 класів у процесі вивчення зарубіжної літератури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2002. 199 с.
69. Дмитрик И. О. Подготовка студентов к профессионально-педагогическому творчеству. Киев : Науч. мысль, 1992. 148 с.
70. Дубравська Д. М. Основи психології : навч. посібник. Львів : Світ, 2001. 280 с. С. 244.
71. Ємельянова Д. В. Формування готовності майбутніх учителів гуманітарних дисциплін до самостійної роботи в умовах кредитно-модульного навчання : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса. 2011. 203 с.
72. Есипов Б. П. Самостоятельная работа учащихся на уроках. Москва : Учпедгиз, 1961. 239 с.
73. Жарова Л. В. Организация самостоятельной учебно-познавательной деятельности учащихся : уч. пособие к спецкурсу. Ленинград : ЛГПИ, 1986. 79 с.
74. Жарова Л. В. Учить самостоятельности. Москва : Просвещение, 1993. 205 с.

75. Жицький Є. І. Самостійність і творча активність у процесі вивчення літератури. К : Рад. школа, 1969. 168 с.
76. Загальна психологія : підручник для студентів вищ. навч. закл. / за ред. С. Д. Максименка. Київ : Форум, 2000. 543 с.
77. Загвязинский В. И. Педагогическое творчество учителя. Москва : Педагогика, 1987. 160 с.
78. Закон "Про вищу освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII : [електронний ресурс]. Режим доступу : http:zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18/print1391950419561429
79. Закон України "Про освіту". *Освіта*. 1996. 21 серпня. С. 6–11.
80. За творческое изучение литературы в школе / под ред. Н. И. Кудряшева. Москва : АПН РСФСР, 1963. 320 с.
81. Захарова Л. М. Особистісні особливості, стилі поведінки й типи професійної самоідентифікації студентів педагогічного вузу. *Питання психології.* 1998. № 2. С. 57–67.
82. Зевина Л. В. Образовательные технологии и технологическая культура учителя. *Школьные технологии*. 2002. № 5. С. 62–67.
83. Игнатович О. Г. Формирование художественно-эстетического вкуса подростков в процессе литературно-творческой деятельности : дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. Луганск. 2000. 248 с.
84. Ильин Е. Н. Рождение урока. Москва : Педагогика, 1986. 176 с.
85. Ильин Е. Н. Путь к ученику: Раздумья учителя-словесника. Москва : Просвещение, 1988. 223 с.
86. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы. – Санкт-Петербург : Питер, 2006. 512 с.
87. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : монографія. Київ : Б. в., 2003. 380 с.
88. Ісаєва О. Актуальні питання організації літературної освіти. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України.* 2010. № 6. С. 2–6.

89. Исследования проблемы психологии творчества : сб. ст. / под ред. Я. А. Пономарева. Москва : Наука, 1983. 336 с.

90. Калмыкова З. И. Продуктивное мышление как основа обучаемости. Москва : Педагогика, 1981. 200 с.

91. Кан-Калик В. А. Педагогическая деятельность как творческий процесс. Москва : Просвещение, 1977. 64 с.

92. Кан-Калик В. А., Никандров Н. Д. Педагогическое творчество. Москва : Педагогика, 1990. 144 с.

93. Кан-Калик В. А., Хазан В.И. Психолого-педагогические основы преподавания литературы в школе / предисловие Е. Н. Ильина. Москва : Просещение, 1988. 255 с.

94. Кант И. Критика чистого разума / пер. с нем. Н. Лосского. Москва : Мысль, 1994. 591 с. С. 105–124, 397.

95. Каптерев П. Ф. Дидактические очерки. Теория образования. *Избр. пед. соч.* Москва : Педагогика, 1982. 704 с.

96. Карсалова Е. В. “Стихи живые сами говорят…”: из опыта работы : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1990. 208 с.

97. Качурин М. Г. Организация исследовательской деятельности учащихся на уроках литературы : книга для учителя. Москва : Просвещение, 1988. 175 с.

98. Киктенко А.И. Исследовательская технология в школьном обучении. *Освітні технології у школі та ВНЗ* : збірник статей. Миколаїв, 1999. С. 82– 86.

99. Кларин М. В. Педагогическая технология в учебном процессе: анализ зарубежного опыта. Москва : Знание, 1989. 89 с.

100. Клепіков О. І., Кучерявий І. Т. Творчі резерви особи. Курс практичної філософії : навч. посібник для студентів вищих навч. закл. Київ : Вища школа, 1995. 163 с.

101.Клименко Ж. В. Теорія і технологія вивчення перекладних художніх творів у старших класах загальноосвітньої школи : монографія. Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2006. 340 с.

102.Князян М. О. Самостійно-дослідницька діяльність майбутнього педагога: структура, функції, засоби активізації : навч. посібник / Ізмаїльський державний гуманітарний університет. Ізмаїл. 2006. 224 с. С. 8– 10.

103.Ковалева Г. Е. Организация самостоятельной работы студентов на основе деятельностной теории учения : метод. рек. Санкт-Петербург. 1995. 29 с. С. 3.

104.Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учеб. пособие. Киев : Высшая школа, 1990. 248 с.

105.Колокольцев Е. Н. Искусство на уроках литературы : пособие для учителя. Киев : Радянська школа, 1991. 208 с.

106.Коменский Я. А. Великая дидактика. *Избранные педагогические сочинения* : в 2-х т. Москва : Педагогика, 1982. Т. 1. С. 242– 476.

107.Кон И. С. Психология ранней юности . Москва : Просвещение, 1989. 255 с.

108.Константинов М. А. История педагогики : учебник для студентов пед. институтов. Москва : Просвещение, 1982. 447 с.

109.Концепція літературної освіти в 11-річній загальноосвітній школі. *Зарубіжна література в школі*. 2010. № 18 (138). С. 19– 26.

110.Коротков Э. И. Технологии проблемно-деятельностного обучения в ВУЗе. Москва : ВПА, 1990. 170 с.

111.Корсакова О. Формування в учнів досвіду творчої діяльності. *Шлях освіти*. 1999. № 2. С. 35–39.

112.Корф Н. А. Русская начальная школа : в сокращении. *Антология педагогической мысли Украинской ССР* / сост. Н. П. Калениченко. Москва : Педагогика, 1988. С. 189–192.

113.Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психологічний розвиток особистості / під ред. Л. М. Проколієнко. Київ : Рад. школа, 1989. 608 с.

114.Костюк Г. С. Проблема развития ребенка в советской психологии *Вопросы психологии.* 1967. № 6. С. 23– 45.

115.Краткий психологический словарь / под общей ред. А. В. Петровского и М. Г. Ярошевского ; ред.-сост. Л. А. Карпенко. Москва : Политиздат, 1985. 431 с. С. 351.

116.Кремінь В. Г, Горлач М. І. Філософія : підручник для вищої школи. Харків : Прапор, 2004. 736 с.

117.Крутецкий В. А. Психология : учеб. для пед. училищ. 2-е изд., перер. и доп. Москва : Просвещение, 1986. 335 с.

118.Кудряшов Н. И. Взаимосвязь методов обучения на уроках литературы. Москва : Просвещение, 1981. 190 с.

119.Кузнецова Г. П. Формування готовності до викладання української літератури в студентів філологічних факультетів у процесі педагогічної практики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ. 2006. 21 с.

120.Кузнєцова С. В. Методика формування пізнавальної самостійності студентів агротехнічного коледжу в процесі вивчення загальнотехнічних дисциплін : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ. 2010. 266 с.

121.Кухарев Н. В. Формирование умственной самостоятельности. Минск : Нар. асвета, 1972. 136 с.

122.Куцевол О. М. Методика викладання української літератури (креативно-інноваційна стратегія) : навч. посібник. Київ : Освіта України, 2009. – 464 с.

123.Куцевол О. М. Особливості вивчення епіграфованих художніх творів у 8–9 класах шкіл гуманітарного профілю : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 1993. 17 с.

124.Куцевол О. М. Структура сучасного уроку зарубіжної літератури. *Всесвітня література в середніх навчальних закладах України*. 2003. № 3. С. 38– 40.

125.Куцевол О. М. Теоретико-методичні основи розвитку креативності майбутніх учителів літератури : монографія. Вінниця : Глобус-Прес, 2006. 348 с.

126.Левитас Д. Г. Практика обучения: современные образовательные технологии. Москва : Изд-во “Институт практической психологии”. Воронеж : НПО МОДЭК, 1998. 288 с.

127.Лейтес Н. С. Возрастная одаренность школьников : учебн. пособие для студентов высших педагогических учебных заведений / Н. С. Лейтес. Москва : Издательский центр “Академия”, 2000. 320 с.

128.Лекції з педагогіки вищої школи : навч. посібник / за ред. В. І. Лозової. Харків : ОВС, 2006. 496 с.

129.Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Политиздат, 1975. 304 с.

130.Леонтьев А. Н. Избранные психологические произведения : в 2-х т. / под ред. В. В. Давыдова [и др.]. Москва : Педагогика, 1983. Т. 2. 318 с.

131.Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения. Москва : Педагогика, 1981. 173 с.

132.Лернер И. Я. Проблемное изучение. Москва : Знание, 1974. 64 с.

133.Лернер И. Я. Процесс обучения и его закономерности. Москва : Просвещение, 1980. 96 с.

134.Література і виховання : зб. матеріалів : посібник для вчителя / укл. А. В. Іванченко, Н. П. Каменська. Київ : Рад. школа, 1989. 223 с.

135.Лозова В. І. Стратегічні питання сучасної дидактики. *Шлях освіти*. 2003. № 8. С. 11–16.

136.Лозова В. І. Пізнавальна активність школярів. Харків : Основа, 1991. 111 с.

137.Львова Ю. Л. Развивать дар творчества. Киев : Рад. шк., 1987. 133 с.

138.Мазуркевич О. Р. Метод і творчість: Удосконалення методів вивчення художньої літератури в процесі їх розвитку і творчого застосування. Київ : Рад. школа, 1973. 255 с.

139.Макрідіна Л. Сучасні технології навчання: формування творчої особистості. *Рідна школа*. 1997. № 6. С. 46– 49.

140.Маралов В. Г. Основы самопознания и саморазвития : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. заведений. Москва : Издательский центр “Академия”, 2002. 256 с.

141.Маркова А. К., Матис Г. А., Орлова А. Б. Формирование мотивации учения : кн. для учителя. Москва : Просвещение, 1990. 192 с.

142.Маркова А. К. Психология труда учителя. Москва : Просвещение, 1993. 192 с.

143.Маслоу А. Самоактуализация личности и образование / пер. с англ. Киев-Донецк : Институт психологии Украины, 1994. 52 с.

144.Матюшкин А. М. Проблемные ситуации в мышлении и обучении. Москва : Педагогика, 1972. 208 с.

145.Махмутов М. И. Организация проблемного обучения в школе. Москва : Педагогика, 1977. 240 с.

146.Махмутов М. И. Теория и практика проблемного обучения. Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1972. 551 с.

147.Мельник А. О. Літературний розвиток учнів 5–7 класів у процесі навчально-ігрової діяльності : дис. … канд. пед. наук : 13.00.02. Київ. 2006. 259 с.

148.Мельничук О. С. Історія педагогіки України : навч. посібник. Київ, 1998. 169 с.

149.Методика преподавания литературы : учебн. для студ. педвузов / под ред. О. Ю. Богдановой, В. Г. Маранцмана : в 2 ч. Москва : Просвещение, ВЛАДОС, 1994. Ч. 1. 288 с. ; Ч. 2. 288 с.

150.Методика преподавания литературы : учебн. для студентов пед. ин-тов по спец. № 2101 “Рус. яз. и лит.” / Р. Ф. Брандесов, Т. В. Зверс,

М. Г. Качурин [и др.] ; под ред. З. Я. Рез. 2-е изд., дораб. Москва : Просвещение, 1985. 368 с.

151. Методическая работа в школе: организация и управление / под ред. Ю. К. Бабанского. Москва : МГУ, 1988. 186 с.

152. Мірошник С. І. Оригінальні творчі роботи старшокласників. *Дивослово*. 2003. № 9. С. 34–38.

153. Мірошник С. І. Розвиток творчої діяльності старшокласників у процесі вивчення української літератури : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ. 2004. 183 с.

154. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник для студентів-філологів. Київ : Ленвіт, 2000. 240 с.

155. Мірошниченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах : підручник. Київ : Видавничий Дім "Слово", 2010. 432 с.

156. Мірошниченко Л. Ф. Формування професійної готовності студентів-філологів до викладання світової літератури : дис. … д-ра пед. наук : 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ. 2000. 403 с.

157. Мир философии : книга для чтения : в 2-х ч. Ч. 1. : Исходные философские проблемы, понятия и принципы. Москва : Политиздат, 1991. 672 с.

158. Моляко В. А. Психологическое изучение творческой личности. Киев : Знание, 1978. 27 с.

159. Мостова І. Поради психолога першокурснику. Київ : Тандем, 2000. 76 с.

160. Наукові основи методики літератури : навчально-методичний посібник / за ред. Н. Волошиної. Київ : Ленвіт, 2002. 344 с.

161. Національна доктрина розвитку освіти в XXI столітті. Київ : Шкільний світ, 2001. 24 с.

162.Недайнова Т. Б. Мистецтво викладання літератури в школі. 2-е вид. Київ : Ленвіт, 2008. 127 с.

163.Недайнова Т. Б., Покатилова О. О. Ставити учнів у позицію творця (Система завдань з використанням різних видів мистецтва на уроках літератури). *Всесвітня література з середніх навчальних закладах України.* 2000. № 2. С. 7– 9.

164.Неділько В. Я. Методика викладання української літератури в середній школі. Київ : Вища школа, 1978. 247 с.

165.Никольский В. А. Методика преподавания литературы в средней школе. Москва : Просвещение, 1971. 75 с.

166.Новиков Б. В. Творчість як спосіб здійснення гуманізму : монографія. Київ : НТУУ КПІ, 1998. 310 с.

167.Новгородська Ю. Розвиток “педагогіки творчості” В. О. Сухомлинського 70–80-ті рр. *Рідна школа*. 2000. № 3. С. 72– 74.

168.Оконь В. Основы проблемного обучения. Москва : Просвещение, 1968. 208 с.

169.Освітні технології : навчально-методичний посібник / О. М. Пєхота, А. З. Кіктенко, О. М. Любарська [та ін.] ; за заг. ред. О. М. Пєхоти. Київ : А.С.К., 2002. 256 с.

170.Основи педагогічної творчості вчителя : навчально-тематичний план і програма курсу для студентів пед. інститутів і університетів / уклад. С. О. Сисоєва, В. Н. Барко, І. В. Гошовський [та ін.] ; заг. ред. С. О. Сисоєвої. Київ : КДПІ, 1991. 43 с.

171.Основы педагогики и психологии высшей школы : уч. пособие / под ред. А. В. Петровского. Москва : Изд-во МГУ. 1986. 303 с.

172.Основы творческого сотрудничества преподавателя и студентов / сост. Т. Я. Девтерова, Е. А. Денисевич. Киев : Изд-во КПИ, 1989. 44 с.

173.Островерхова Н. М. Аналіз уроку: концепції, методики, технології. Київ : Фірма “ІНКОС”, 2003. 352 с.

174.Острогорский В. П. Беседы о преподавании словесности. 4-е изд. Санкт-Петербург : Типография Ю. Н. Эрлих, 1913. 111 с.

175.Павелків Р. В. Вікова психологія : підручн. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Кондор, 2011. 468 с.

176.Паламарчук В. Ф. Як виростити інтелектуала. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2000. 152 с.

177.Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів освіти . Київ : Ленвіт, 2000. 384 с.

178.Педагогика : учеб. пособие для студ. пед. ин-тов / Ю. К. Бабанский, В. А. Сластенин, Н. А. Сорокин [и др.] ; под ред. Ю. К. Бабанского. 2-е изд., доп. и перераб. Москва : Просвещение, 1988. 479 с.

179.Педагогическая энциклопедия / под ред. И. А. Карпова. Т. 4. Москва : Сов. энц., 1968. 774 с. С. 216.

180.Педагогический энциклопедический словарь / под ред. Б. М. Бим-Бада. Москва : Большая российская энциклопедия, 2002. 528 с.

181.Петровский А. В. Личность. Деятельность. Коллектив. Москва : Политиздат, 1982. 256 с.

182.Підготовка майбутнього вчителя до впровадження педагогічних технологій : навч. посібник / О. М. Пєхота, В. Д. Будак, А. М. Старева [та ін.] ; за ред. І. А. Зязюна, О. М. Пєхоти. Київ : Вид-во А.С.К., 2003. 240 с.

183.Пидкасистый П. И. Самостоятельная деятельность учащихся: дидактический анализ процесса и структуры воспроизведения творчества. Москва : Педагогика, 1972. 184 с.

184.Пидкасистый П. И. Самостоятельно-познавательная деятельность школьников в обучении : теоретико-экспериментальные исследования. Москва : Педагогика, 1980. 229 с.

185.Пименова Л. М. Развитие самостоятельности как черты личности в учащихся старших классов : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. Ленинград, 1960. 19 с.

186.Пирогов Н. И. О методах преподавания (Циркуляр 1-й). *Избранные педагогические сочинения.* Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1953. 566 с.

187.Платон. Сочинения : в 4-х т. Т. 2 / общ. ред. А. Ф. Лосева, Я. Ф. Асмуса, А. А. Тахо-Годи. Москва : Мысль, 1993. 528 с. С. 135.

188.Половникова Н. А. О теоретических основах познавательной самостоятельности школьника в обучении. Казань : КГПИ, 1967. 85 с.

189.Пометун О. І. Дискусія українських педагогів навколо питань запровадження компетентнісного підходу в українській освіті. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи*. Київ : К.І.С., 2004. С. 66–72.

190.Пономарев Я. А. Психология творчества и педагогика. Москва. : Педагогика, 1976. 280 с.

191.Попов Л. М. Психология самодеятельного творчества студентов. Казань : Изд-во КГУ, 1990. 237 с.

192.Поташник М. М. Педагогическое творчество: проблемы развития и опыт : пособие для учителя. Киев : Рад. школа, 1988. 187 с. С. 5–60.

193.Проект Концепції гуманітарного розвитку України на період до 2020 р. : [електронний ресурс]. Режим доступу : http://www.nas.gov.ua/PresidiumMeeting/Documents/110330.pdf.

194.Проект Національної стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки : [електронний ресурс]. Режим доступу : http://mgu.com.ua/index.php?option=com.

195.Психологія особистості : словник-довідник / за ред. П. П. Горностая, Т. М. Титаренко. Київ : Рута, 2001. 320 с.

196.Психологический словарь / под ред. В. П. Заиченко, Б. Г. Мещерякова. 22-е изд., перераб. и доп. Москва : Педагогика-Пресс, 1998. 440 с.

197.Райс Ф. Психология подростков и юношеского возраста. Санкт-Петербург : Питер, 2000. 624 с.

198.Реан А. А. Психодиагностика личности в педагогическом процессе. Санкт-Петербург : Изд-во Ленинградского гос. областного ун-та, 1996. 109 с.

199.Рибалка В. В. Психологія розвитку творчої особистості : навч. посібник для студ. вузів / АПН України, Ін-т педагогіки і психології професійної освіти. Київ : ІЗМН, 1996. 236 с.

200.Роджерс Н. Творчество как усиление себя. *Вопросы психологи.* 1990. № 1. С. 164–168.

201.Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посібник. 2-ге вид., доп. Київ : Либідь, 2001. 288 с.

202.Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. Москва : Изд. Министерства просвещения РСФСР, 1946. 704 с.

203.Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии / отв. ред. Е. В. Шорохова. 2-е изд. Москва : Педагогика, 1976. 416 с.

204.Рувинский Л. И., Соловьева А. Е. Психология самовоспитания : учебное пособие для вузов. Москва : Просвещение, 1982. 143 с.

205.Руссо Ж. Ж. Эмиль, или О воспитании. Москва : Изд. “Школа и жизнь”, 1912. 489 с. С. 156.

206.Рыбникова М. А. Очерки по методике литературного чтения : пособие для учителя. 4-е изд., испр. Москва : Просвещение, 1985. 288 с.

207.Савченко А. Я. Формирование познавательной самостоятельности младших школьников : автореф. дис. … доктора пед. наук : 13.00.01. Київ. 1984. 48 с.

208.Садовнікова О. П. Розвиток творчої самостійності учнів колегіумів у процесі вивчення української мови : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.02. Київ. 2008. 20 с.

209.Селевко Г. К. Современные образовательные технологии : уч. пособие. Москва : Народное образование, 1998. 256 с.

210.Семеног О., Базиль Л. Мовно-літературна освіта в Україні: погляд крізь роки : навч. посіб. Київ : Фенікс, 2008. 240 с.

211.Семиченко В. А. Психологія педагогічної діяльності : навч. посібник для студентів вищих пед. навч. закл. Київ : Вища школа, 2004. 336 с.

212.Сидоренко В. К., Дмитренко П. В. Основи наукових досліджень : навч. посібник для вищих педагогічних закладів освіти. Київ : РННЦ "ДІНІТ", 2000. 259 с. С.135.

213.Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя. *Рідна школа*. 2001. № 5. С. 55–57.

214.Сиркина В. Е. Психология самостоятельности. Ученые записки ЛГПИ им. А. И. Герцена / под ред. Е. Я. Голанта. Кыштым, 1944. Т. 52. С. 33–46.

215.Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості вчителя : навч. посібник. Київ : ІСДОУ, 1994. 112 с.

216.Сисоєва С. О. Педагогічна творчість учителя: визначення, теоретична модель, функції підготовки. *Педагогіка і психологія*. Київ : Педагогічна думка, 1998. 255 с.

217.Сікорський П. І. Кредитно-модульна технологія навчання : навч. посібник / за ред. З. І. Тимошенко. Київ : Видавництво Європейського університету, 2004. 127 с.

218.Сковорода Г. Твори : у 2-х т. Т.1. Поезії. Байки. Трактати. Діалоги. Київ : АТ "Обереги", 1994. 528 с.

219.Скрипченко О. В. Психічний розвиток учнів. Київ : Рад. школа, 1974. 103 с.

220.Сластенин В. А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной подготовки. Москва : Просвещение, 1976. 160 с.

221.Словник української мови : в 11 т. / під ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1977. Т. 8. С. 631.

222.Совершенствование преподавания литературы в школе : пособие для учителя / Г. И. Беленький, Ю. И. Лысый, Н. М. Крупина [и др.] ; под ред. Г. И. Беленького. Москва : Просвещение, 1986. 191 с. С. 3–11.

223.Современный словарь по психологии / авт.-сост. В. В. Юрчук. Минск : Элайда, 2000. 767 с.

224.Соловейчик С. Л. Вечная радость: Почерк жизни и школы. Москва : Педагогика, 1986. 370 с.

225.Срода Р. Б. Воспитание активности и самостоятельности учащихся в учении. Москва : АПН РСФСР, 1956. 56 с.

226.Степанишин Б. І. Викладання української літератури в школі : методичний посібник для вчителя. Київ : РВЦ “Проза”, 1995. 254 с.

227.Степанишин Б. І. Література – вчитель – учень (Самостійне вивчення учнями літератури) : посібник для вчителя. Київ : Освіта, 1993. 240 с.

228.Сторчак К. М. Основи методики літератури. Київ : Рад. школа, 1965. 420 с.

229.Стоюнин В. Я. Избранные педагогические сочинения / сост. Г. Г. Савенок. Москва : Педагогика, 1991. 368 с. С. 296–317.

230.Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. Київ : Рад. школа, 1977. Т. 4. 638 с.

231.Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Рад. школа, 1979. Т. 2. 670 с.

232.Сухомлинский В. А. Избранные педагогические сочинения : в 3-х т. Москва : Педагогика, 1979. Т. 1. 560 с.

233.Таланова Л. Г. Подготовка будущих учителей к методической деятельности : дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. Одесса. 1996. 224 с.

234.Тархова Л. А. Формування пізнавальної самостійності майбутніх перекладачів у процесі професійної підготовки : дис. … канд. пед. наук : 13.00.04. Одеса, 2006. 200 с.

235.Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць / ред. кол. : Н. В. Гузій (відп. ред.) [та ін.]. Київ : УДПУ, 1997. 319 с.

236.Теоретические основы процесса обучения в советской школе / под ред. В. В. Краевского, И. Я. Лернера. Москва : Педагогика, 1989. 320 с.

237.Токмань Г. Л. Методика викладання української літератури в старшій школі: екзистенціально-діалогічна концепція. Київ : Міленіум, 2002. 320 с.

238.Трудова школа / за ред. С. Пастернака. Київ : Держ. вид-во, 1921. 96 с.

239.Університетська освіта (вступ до фаху) : навч. посібник / І. Г. Костирко, Л. Б. Гнатишин, Л. П. Петришин, М. П. Гарасим. Львів : Вид-во “Магнолія 2006”, 2011. 350 с.

240.Ушинский К. Д. Собрание сочинений. Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1949. Т. 2. 226 с.

241.Ушинский К. Д. Собрание сочинений. Москва : Изд-во АПН РСФСР, 1949. Т. 6. С. 256.

242.Філософія : навч. посібник / за ред. І. Ф. Надольного. Київ : Вікар, 1997. 584 с.

243.Философский словарь / под ред. М. М. Новоселова. Изд. 3-е. Москва. 1981. С. 405.

244.Философский энциклопедический словарь. Москва : ИНФРА-М, 2000. 576 с.

245.Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посібник. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.

246.Формирование активной творческой личности в учебном процессе школы и вуза / под ред. В. К. Буряка, Л. В. Кондрашовой. Кривой Рог : КГПИ, 1996. 201 с.

247.Франко І. Я. Зібр. творів : у 50-ти т. Київ : Наукова думка, 1976–1986. Т. 2. 544 с.

248.Фридман Л. М., Кулагина И. Ю. Психологический справочник учителя. Москва : Просвещение, 1991. 288 с.

249.Харичева Д. В. Формирование творческой самостоятельности подростков в учреждениях дополнительного образования средствами эстрадного пения : автореф. дис. … канд. пед. наук : 13.00.01. Москва. 2007. 18 с.

250.Хуторской А. В. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования. *Народное образование.* Москва : [Б.в.], 2003. № 2. С. 58–64.

251.Хуторской А. В. Эвристическое обучение: теория и методология, практика . Москва : Междунар. пед. академия, 1998. 266 с.

252.Цапок В. А. Творчество (Философский аспект проблемы) / отв. ред. Н. Г. Михай. Кишинев : Штиница, 1989. 152 с. С. 7.

253.Цимбалюк В. І. Література й учнівська творчість : посібник для вчителів. Київ : Рад. школа, 1985. 104 с.

254.Чайка О. М. Аналіз сучасного стану розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури. *Молодий вчений* : науковий журнал. Херсон : ТОВ "Видавничий дім "Гельветика", 2015. № 10 (25) жовтень. Ч. 2. С. 158–161.

255.Чайка О. М. Ґенеза проблеми творчої самостійності майбутнього вчителя-словесника в науковій спадщині методистів ХХ ст. *Наукові записки. Серія "Психолого-педагогічні науки"* : зб. наук. праць / за заг. ред. проф. Є. І. Коваленко. – Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2016. № 4. С. 166–169.

256.Чайка О. М. До проблеми формування творчої самостійності майбутнього вчителя світової літератури. *Наука. Студентство. Сучасність :* зб. матеріалів V Всеукр. наук.-практ. конфер. молодих учених / за заг. ред. В. Д. Будака, О. Є. Олексюк. Миколаїв : МНУ, 2013. С. 96–98.

257.Чайка О. М. Ефективні методи розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури. *Історичні, мовні і методологічні тенденції розвитку сучасної освіти* : матеріали III Всеукраїнської конференції молодих учених і студентів, (Харків, 7–8 квітня 2016 р.). Харків : ФОП Бровін О. В., 2016. С. 78–80.

258.Чайка О. М. Зміст поняття “творча самостійність” і його роль у фаховій освіті майбутніх учителів-словесників. *Горизонти освіти. Психологія. Педагогіка :* науково-метод. журнал / головн. ред. І. М. Авдєєва. Севастополь : Рібест, 2014. № 1 (40). С. 44–48.

259.Чайка О. М. Значення і роль індивідуальної роботи в розвитку творчої самостійності майбутніх учителів зарубіжної літератури. *Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації* : матеріали XXII Міжнародної наук.-практ. конференції “Сучасна освіта і наука в Україні: традиції та інновації”, (Одеса, 24–25 жовтня 2015 р.). Одеса : ГО “ІОМП”, 2015. С. 46–49.

260.Чайка О. М. Методична розробка уроку зарубіжної літератури “Льюїс Керролл “Аліса в Країні Див”. Образ Аліси, світ її уяви й захопливі пригоди”. *Методична скарбничка педагога. ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”*. Старобільськ, 2017. С. 207–211.

261.Чайка О. М. Місце і роль курсу методики викладання світової літератури у формуванні творчої самостійності майбутнього вчителя-словесника. *Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції* : зб. матеріалів XVII Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 25 квітня 2014 р.) / відп. ред. І. І. Тимошенко. Київ : Вид-во Європейського університету, 2014. Т. 1. С. 154–157.

262.Чайка О. М. Можливості курсу “Методика викладання світової літератури” у розвитку творчої самостійності майбутніх учителів-словесників: реальний стан. *Вісник Глухівського національного*

педагогічного університету імені Олександра Довженка : зб. наук. праць / відп. ред. О. І. Курок. Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2015. Вип. 28. С. 86–94.

263. Чайка О. М. Організація самостійної роботи майбутніх учителів-філологів у процесі вивчення навчальної дисципліни "Методика викладання світової літератури". *Досягнення науки та практики* : матеріали XVII Міжнародної науково-практичної конф., (Чернівці, 24–25 січня 2015 р.). Київ : Науково-видавничий центр "Лабораторія думки", 2015. С. 28–30.

264. Чайка О. М. Погляди вчених-методистів сучасності на розвиток творчої самостійності особистості в системі шкільної літературної освіти. *Сучасні наукові дослідження* : матеріали XLIV Міжнародної науково-практичної конференції, (Чернівці, 15–16 вересня 2016 р.) Київ : Науково-видавничий центр "Лабораторія думки", 2016. Т. 2. С. 23–25.

265. Чайка О. М. Проблема розвитку творчої самостійності майбутнього фахівця у методиці літератури: ретроспективний аналіз. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / гол. ред. Н. С. Побірченко. Умань : ФОП Жовтий О. О., 2014. Вип. 10. Ч. 2. С. 93–98.

266. Чайка О. М. Психолого-педагогічні аспекти розвитку творчої самостійності студента-філолога. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики* : зб. наук. праць / відп. ред. Н. В. Гузій. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2013. Вип. 22 (32). С. 49–53.

267. Чайка О. М. Розвиток творчої особистості як актуальна проблема методики викладання літератури. *Українська література в загальноосвітній школі :* науково-метод. журнал / гол. ред. Н. М. Логвіненко. Київ, 2013. № 7–8. С. 21–23.

268. Чайка О. М. Розвиток творчої самостійності майбутнього фахівця: філософський аспект. *Педагогічний альманах* : зб. наук. праць / голова

ред. кол. В. В. Кузьменко. Херсон : КВНЗ “Херсонська академія неперервної освіти”, 2014. Вип. 24. С. 306–311.

269. Чайка О. М., Жуплатова І. І. Розвиток творчої самостійності особистості засобом дидактичної гри на уроках зарубіжної літератури. *Глухівські наукові читання – 2016. Актуальні питання суспільних та гуманітарних наук* : матеріали VI Міжнародної інтернет-конференції молодих учених і студентів, (Глухів, 27–29 вересня 2016 р.). Глухів : РВВ Глухівського НПУ ім. О. Довженка, 2016. С. 32–34.

270. Чайка О. М. Розвиток творчої самостійності студентів-філологів у курсі методики викладання зарубіжної літератури. *Молодь, освіта, наука, культура і національна самосвідомість в умовах європейської інтеграції* : зб. матеріалів XIX Всеукр. наук.-практ. конф., (Київ, 21 квітня 2016 р.) / відп. ред. І. І. Тимошенко. Київ : Вид-во Європейського університету, 2016. Т. 1. С. 94–96.

271. Чайка О. М. Роль і місце методики викладання світової літератури у фаховій підготовці майбутнього вчителя-словесника. *Сучасні наукові дослідження* : матеріали XV Міжнародної науково-практичної конференції, (Чернівці, 29–30 листопада 2014 р.). Київ : Науково-видавничий центр “Лабораторія думки”, 2014. С. 22–23.

272. Чайка О. М. Роль самостійної діяльності у формуванні творчої самостійності майбутнього вчителя-словесника. *Україна на шляху в Європу. Вища освіта та євроінтеграція* : матеріали II Всеукраїнської наукової конф., (Миколаїв, 6–7 грудня 2014 р.). Миколаїв : НУК, 2014. С. 48–49.

273. Чайка О. М. Система роботи над розвитком творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури. *Актуальные научные исследования в современном мире* : XXII Междунар. научн. конф., (Переяслав-Хмельницкий, 26–27 февраля 2017 г.) : сб. научн. трудов. Переяслав-Хмельницкий, 2017. Вып. 2 (22). Ч. 6. С. 214–219.

274.Чайка О. М. Структурні компоненти методики розвитку творчої самостійності студентів у процесі вивчення методики викладання зарубіжної літератури. *Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди". Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору"* : зб. наук. праць. Київ : Гнозис, 2015. Дод. 1 до Вип. 36. Т. V (65). С. 542–549.

275.Чайка О. М. Творча самостійність як одна із базових якостей особистості майбутнього вчителя світової літератури: до постановки проблеми. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал / головн. ред. А. А. Сбруєва. Суми : Вид-во СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2014. № 8 (42). С. 380–387.

276.Чернилевский Д. В. Дидактические технологии в высшей школе : учеб. пособие для вузов. Москва : ЮНИТО-ДАНА, 2002. 437 с.

277.Шеллинг Ф. В. Й. Философия искусства. Москва : Мысль, 1966. 496 с.

278.Шиянов Е. И., Котова И. Б. Развитие личности в обучении : учебн. пособие для студ. пед. вузов. Москва : Издат. центр "Академия", 2000. 288 с.

279.Штейнбук Ф. М. Методика викладання зарубіжної літератури : навч. посібник для студ. вузів. Київ : Кондор, 2006. 313 с.

280.Шумилин А. Т. Проблемы теории творчества. Москва : Высшая школа, 1989. 142 с.

281.Щербакова К. Й. Вступ до спеціальності : навч. посібник. Київ : Вища школа, 1990. 165 с.

282.Щукина Г. И. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. Москва : Педагогика, 1979. 202 с.

283.Эльконин Д. Б. Психология игры. Москва : Педагогика, 1978. 304 с.

284.Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды: проблемы возрастной и педагогической психологии / под ред. Д. И. Фельдштейна. Москва : Международная педагогическаяч академия, 1995. 219 с.

285.Chayka O. The meaning of concept “creative independence” and its role in the methodical education of future teachers-philologists. *The 21st Century Challenges in Education and Science* : матеріали III науково-педагогічних читань молодих учених, магістрантів, студентів іноз. мовами / за заг. ред. Н. М. Ткаченко. Глухів : РВВ ГНПУ ім. О. Довженка, 2015. Вип. 2. С. 5–7.

286.Chayka O. M., Hrychanyk N. I. The system of creative tasks during teaching students the basics of school analysis of epic works (based on course “Technique of teaching world literature”). *Australian Journal of Education and Science*, № 2 (16), (July-December). Volume II. “Sydney University Press”, 2015. 609 p. P. 332–338.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А. Методики вивчення мотивації навчальної діяльності й ціннісних орієнтацій студентів-філологів

ДОДАТОК Б. Анкета для викладачів методики викладання зарубіжної літератури

ДОДАТОК В. Авторська навчальна програма нормативної дисципліни “Методика викладання зарубіжної літератури” для студентів напряму підготовки 6.020303 Філологія (українська мова і література), (англійська мова)

ДОДАТОК Г. Авторська робоча програма дисципліни “Методика викладання зарубіжної літератури”

ДОДАТОК Д. Завдання для модульних контрольних робіт з дисципліни “Методика викладання зарубіжної літератури”

ДОДАТОК Е. Критерії оцінювання виконаних модульних контрольних робіт

ДОДАТОК Ж. Тестові завдання з методики викладання зарубіжної літератури для студентів-філологів IV курсу

ДОДАТОК З. Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи студентами з методики викладання зарубіжної літератури

ДОДАТОК И. Методичні рекомендації до виконання індивідуальної роботи студентами з методики викладання зарубіжної літератури

ДОДАТОК К. Схема аналізу уроку зарубіжної літератури

ДОДАТОК Л. Орієнтовний алгоритм самоаналізу уроку зарубіжної літератури

ДОДАТОК А

Методики вивчення мотивації навчальної діяльності й ціннісних орієнтацій студентів-філологів

А.1. Опитувальник Т. Ільїної “Вивчення мотивації навчання у вищому освітньому закладі”

Інструкція: позначте Вашу згоду знаком «+», незгоду – знаком «-» поряд із наступними твердженнями.

1. Найкраща атмосфера на занятті – атмосфера вільного висловлювання.
2. Зазвичай я працюю з великою самовіддачею.
3. У мене рідко бувають головні болі після пережитих хвилювань і неприємностей.
4. Я самостійно вивчаю ті предмети, які, на мою думку, необхідні для моєї майбутньої професії.
5. Яку з притаманних Вам якостей Ви цінуєте найбільше? Напишіть відповідь поряд.
6. Я вважаю, що життя потрібно присвятити обраній професії.
7. Я отримую задоволення від розв’язання складних проблем на заняттях.
8. Я не розумію сенсу в більшості робіт, які ми виконуємо у вищому навчальному закладі.
9. Я отримую задоволення від розповідей про власну майбутню професію й навчання у вищому освітньому закладі.
10. Я є середнім студентом, ніколи не буду дуже гарним, а тому немає сенсу докладати зусилля, щоб стати кращим.
11. Я вважаю, що в наш час неважливо мати вищу освіту.
12. Я цілком переконаний у правильності власного професійного вибору.
13. Які притаманні Вам якості Ви хотіли б викорінити? Напишіть відповідь.
14. За сприятливих умов на іспитах я використовую конспекти, шпаргалки, записи.
15. Найкращий період життя – студентські роки.
16. У мене надзвичайно неспокійний сон.

17. Я вважаю, що для повного й глибокого оволодіння професією всі навчальні дисципліни необхідно вивчати з однаковою мірою глибини.
18. За сприятливих умов я втупив би до іншого вишу.
19. Зазвичай я спершу виконую простіші завдання, а складніші залишаю надалі.
20. Під час вибору професії мені було важко визначитися з остаточним варіантом.
21. Я можу спокійно спати після будь-яких неприємностей.
22. Я переконаний, що обрана професія забезпечить мені моральне задоволення й матеріальний добробут у житті.
23. На мою думку, мої друзі здатні вчитися краще, ніж я.
24. Для мене дуже важливо мати диплом про вищу освіту.
25. З певних практичних міркувань для мене це найзручніший вищий навчальний заклад.
26. Я маю достатньо сили волі, щоб учитися без нагадування батьків й адміністрації.
27. Життя та навчання для мене майже завжди асоціюються з надзвичайним напруженням.
28. Іспити необхідно складати, витрачаючи мінімум зусиль.
29. Існує багато вишів, у яких я міг би вчитися з не меншим інтересом.
30. Яка з притаманних Вам якостей найбільше перешкоджає навчанню? Напишіть відповідь.
31. Усі мої захоплення так чи інакше пов’язані з майбутньою роботою.
32. Занепокоєння про іспит чи роботу, що не виконані своєчасно, часто заважають мені спати.
33. Висока зарплата після закінчення вишу для мене є найголовнішим.
34. Мені потрібно бути в гарному настрої, щоб підтримати спільне рішення групи.
35. Я змушений був вступити до вищого навчального закладу, щоб мати відповідний статус у суспільстві, уникнути служби в армії.
36. Я вчу матеріал, щоб стати професіоналом, а не для іспиту.

37. Мої батьки є гарними професіоналами, і я хочу бути схожим на них.
38. Для кар'єрного росту необхідно мати вищу освіту.
39. Яка з притаманних Вам якостей допомагає в навчанні? Напишіть відповідь.
40. Мені дуже важко змусити себе вивчати ґрунтовно ті дисципліни, що не стосуються безпосередньо моєї майбутньої спеціальності.
41. Мене дуже турбують можливі невдачі.
42. Найкраще я працюю тоді, коли мене стимулюють і підганяють.
43. Мій вибір цього вишу є остаточним.
44. Мої друзі мають вищу освіту, і я не хочу поступатися перед ними.
45. Щоб переконати в чомусь групу, мені доводиться самому працювати інтенсивно.
46. У мене зазвичай виважений і гарний настрій.
47. Мене приваблює зручність, простота, легкість майбутньої професії.
48. До вступу у вищий навчальний заклад я давно цікавився цією професією, багато читав про неї.
49. Обрана мною професія дуже важлива й перспективна.
50. Мої знання про цю професію були достатніми для впевненого вибору цього вишу.

Обробка результатів. Шкала *"Набуття знань"* – за згоду («+») з твердженнями п. 4 і п. 17 проставляється 3,6 балів; п. 26 – 2,4 бали; за незгоду («-») із твердженням п. 28 – 1,2 бали; п. 42 – 1,8 балів. Максимум – 12,6 балів. Шкала *"Оволодіння професією"* – за згоду з твердженнями п. 9 – 1 бал; п. 31 та п. 33 – 2 бали; п. 43 – 3 бали; п. 48 і п. 49 – 1 бал. Максимум – 10 балів. Шкала *"Отримання диплому"* – за незгоду по п. 11 – 3,5 балів; за згоду по п. 24 – 2,5 балів; по п. 35 і по п.38 – 1,5 балів; по п. 44 – 1 бал. Максимум – 10 балів. Запитання за пп. 5, 13, 30, 39 є нейтральними до мети опитувальника й обробці не підлягають.

Висновки. Переважання мотивів за першими двома шкалами свідчить про адекватний вибір студентом професії й задоволеність нею.

А.2. Опитувальник А. Реана та В. Якуніна “Вивчення мотивів навчальної діяльності студентів”

Інструкція: виберіть із списку мотивів п’ять найбільш значущих для Вас і позначте їх у відповідному рядку, присудивши їм ступінь значущості за 5-бальною шкалою.

1. Стати висококваліфікованим спеціалістом.
2. Отримати диплом.
3. Успішно продовжити навчання на наступних курсах.
4. Успішно вчитися, складаючи іспити на «добре» та «відмінно».
5. Постійно отримувати стипендію.
6. Здобути глибокі й міцні знання.
7. Бути постійно готовим до чергових занять.
8. Не запускати вивчення предметів навчального циклу.
9. Не відставити від однокурсників.
10. Забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
11. Виконувати педагогічні вимоги.
12. Досягти поваги викладачів.
13. Бути прикладом для однокурсників.
14. Досягти похвали батьків та оточення.
15. Уникнути осуду й покарання за погане навчання.
16. Отримати інтелектуальне задоволення.

Обробка результатів. Провести якісний аналіз провідних мотивів навчальної діяльності кожного студента. Визначити частота вибору того чи іншого мотиву.

А.3. Опитувальник А. Реана “Мотивація успіху і страх невдачі”

Інструкція: Вам пропонується низка тверджень. Якщо Ви згодні з ними, то поряд з його цифровим позначенням поставте знак «+», якщо Ви не згодні – знак «-». Відповідати потрібно досить швидко. Відповідь, що першою промайнула в голові, здебільшого є найбільш точною.

1. Включаючись у роботу, сподіваюсь на успіх.
2. У діяльності я активний.
3. Прагну проявити ініціативу.
4. Під час виконання відповідальних завдань намагаюсь по можливості знайти причини для відмови від них.
5. Часто вибираю крайності: або занижено легкі завдання, або нереально складні.
6. Якщо виникають перешкоди, зазвичай не відступаю, а шукаю способи їх подолання.
7. За умови чергування успіхів і невдач прагну переоцінки своїх успіхів.
8. Продуктивність діяльності в основному залежить від моєї цілеспрямованості, а не від зовнішнього контролю.
9. Під час виконання досить складних завдань в умовах обмеженого часу результативність моєї діяльності погіршується.
10. Я схильний виявляти наполегливість у досягненні мети.
11. Я схильний планувати своє майбутнє на достатньо віддалену перспективу.
12. Якщо ризикую, то з розумом.
13. Я не дуже наполегливий у досягненні мети, особливо якщо відсутній зовнішній контроль.
14. Надаю перевагу постановці середніх за складністю або дещо завищених цілей, але яких можна досягти.
15. У раіз невдачі під час виконання завдання його привабливість для мене знижується.
16. За умови чергування успіхів і невдач прагну переоцінки своїх невдач.

17. Надаю перевагу плануванню власного майбутнього лише на найближчий час.
18. Під час роботи в умовах обмеженого часу результативність моєї діяльності покращується, навіть якщо завдання досить складні.
19. У раіз невдачі я зазвичай не відмовляюсь від поставленої мети.
20. Якщо я сам вибрав для себе завдання, то в раіз невдачі його привабливість тільки зростає.

Обробка результатів. Один бал отримують відповіді «так» на твердження 1-3, 6, 8, 10-12, 14, 16, 18-20 і відповіді «ні» на 4, 5, 7, 9, 13, 15, 17. Підраховується загальна кількість балів.

Висновки. Якщо досліджуваний набирає від 1 до 7 балів, то діагностується мотивація на невдачу (страх невдачі). Якщо він набирає від 14 до 20 балів, то діагностується мотивація на успіх (надія на успіх). Якщо кількість набраних балів у межах від 8 до 13, то слід уважати, що мотиваційний полюс не виражений. При цьому, якщо в досліджуваного 8-9 балів, то його мотивація ближче до уникнення невдачі, якщо 12-13 балів – ближче до прагнення до успіху.

А.4. Опитувальник Ю. Орлова “Потреба в досягненні”

Інструкція: Вам пропонується низка положень. Якщо ви з ними згодні, то поряд з номером питання напишіть “так”, а якщо не згодні – “ні”.

Положення опитувальника:

1. Думаю, що успіх у житті більше залежить від випадку, ніж від розрахунку.
2. Якщо я втрачу улюблене заняття, то життя для мене втратить сенс.
3. Для мене в будь-якій справі важливе її виконання, а не кінцевий результат.
4. Вважаю, що люди страждають від невдач у діяльності більше, як через погані взаємовідносини з близькими.
5. На мою думку, більшість живе далекими, а не близькими цілями.

6. У житті в мене було більше успіхів, ніж невдач.
7. Емоційні люди мені подобаються більше за діяльних.
8. Навіть у звичайній роботі я намагаюсь удосконалювати окремі елементи.
9. Захоплений думками про успіх я можу забути про обережність.
10. Мої рідні вважають мене лінивою людиною.
11. Думаю, що в моїх невдачах винні обставини, а не я сам.
12. Мої батьки дуже суворо контролюють мене.
13. Терпіння в мені більше, ніж здібностей.
14. Лінь, а не сумніви в успіхах, змушують мене часто відмовлятися від своїх намірів.
15. Думаю, що я впевнена в собі людина.
16. Заради успіху я можу ризикнути, якщо навіть шанси не на мою користь.
17. Я не старанна людина.
18. Коли все йде гаразд, моя енергія підсилюється.
19. Якби я був журналістом, я писав би про оригінальні винаходи людей, а не про пригоди.
20. Мої рідні, як правило, не поділяють моїх планів.
21. Рівень моїх вимог у житті нижчий за вимоги моїх однолітків.
22. Мені здається, що впертості в мені більше, ніж здібностей.
23. Я зміг би досягти більшого, звільнившись від поточних справ.

Обробка результатів. За кожну відповідь проставляється 1 бал: за відповіді “так” 2, 6-8, 14, 16, 18,19,21-23; за відповіді “ні” 1, 3-5, 9-13, 15, 17, 20. Рівень потреби в досягненнях дорівнює сумі балів за відповіді “так” і “ні”.

Таким чином, оцінювальна шкала – від 0 до 23 балів. Якщо учень у сумі набирає більше балів, то він має вищий рівень вияву потреби в досягненні мети чи успіху.

А.5. Методика вивчення ціннісних орієнтацій студентів

Інструкція: перед Вами перелік тих основних цінностей, до яких прагне педагог у професійній діяльності. Визначте ступінь важливості кожної із запропонованих цінностей для Вас, проставивши відповідно цифри від 1 до 10 в порядку зростання їхньої вагомості. Найбільш важлива отримає найбільший показник.

- Компетентність спеціаліста (методологічна грамотність, широта й глибина знань і вмінь).
- Самостійність (вміння діяти незалежно від «рецептурної» моделі, стандартних методичних приписів).
- Наполегливість у досягненні мети (уміння не пасувати перед труднощами, доводити свою точку зору, погляди).
- Прагнення до творчого самовираження.
- Особистісні якості професіонала.
- Авторство у способах педагогічної діяльності.
- Інтерактивність і діалогізм у педагогічній взаємодії (уміння будувати діяльність на основі взаєморозуміння, рівноправності, співробітництва).
- Самореалізація в діяльності.
- Розвиток індивідуальності вихованців.
- Освіченість, інтелігентність, культура педагога.

Діагностування за даною методикою передбачає лише ранжування цінностей.

А.6. Методика незакінчених речень

1. Я задоволений собою, коли …
2. У мені позитивним є те, що …
3. Основні мої недоліки – це …
4. Головна мета мого навчання у виші – це…
5. Обрати педагогічну професію мене спонукало …

6. Мій педагогічний ідеал …
7. Пріоритетним у процесі професійної підготовки я вбачаю …
8. До самостійної навчальної діяльності я ставлюся…
9. Розвитку готовності до виконання самостійної роботи, на мою думку, сприяють …
10. До найефективніших видів самостійної роботи я відношу…
11. Виконуючи самостійну роботу я звертаюся до …
12. Власну діяльність на заняттях я характеризую як ...
13. Коли я змушений виступати перед аудиторією, то я …
14. Якщо мені треба підготувати доповідь, то я …
15. Якщо мені треба когось переконати, то я …
16. Якщо мені треба прийняти відповідальне рішення, то я …
17. Якщо поставлене навчальне завдання важке, то я …
18. Якщо я опиняюсь у несподіваній ситуації, то я …
19. Прийняті мною рішення характеризуються …
20. З-поміж усіх різновидів навчальних завдань я віддаю перевагу …
21. Певні труднощі в мене викликають завдання …
22. Під час розв’язання проблемних, творчих чи діалогічних ситуацій я ...
23. Виконуючи творче завдання, я обираю стратегію …
24. Під творчим завданням я розумію…
25. Якби я був міністром освіти, я б …

ДОДАТОК Б

Анкета для викладачів методики викладання зарубіжної літератури

Прізвище, ініціали_____

Вчене звання, вчений ступень_____

Кафедра, посада_____

Стаж роботи _____

Просимо ознайомитися з анкетою і дати відповіді на запропоновані нижче запитання. Дякуємо за допомогу!

1. Що спонукало Вас обрати педагогічну професію?_____

_____

2. Чи є у Вас педагогічний ідеал ? Коротко схарактеризуйте його._____

_____

_____

3. Що, на Вашу думку, є пріоритетним у процесі професійної підготовки: знання із спеціальності; знання психолого-педагогічних закономірностей; індивідуальність вчителя, власна концепція педагогічної праці чи інше?_____

_____

4. Як Ви ставитеся до творчої діяльності педагога? Що вкладаєте в розуміння поняття “творчий учитель-словесник”?_____

_____

5. Відзначте, які творчі якості Вам притаманні: інтуїція; уява; самостійність; оригінальність мислення та ін._____

6. Чи вважаєте Ви за необхідне розвивати творчу самостійність студентів у процесі вивчення курсу “Методика викладання зарубіжної літератури”?_____

7. Як ви розумієте поняття “творча самостійність”?_____

_____

8. У процесі методичної підготовки студентів-філологів Ви вважаєте головним передачу готових знань чи розвиток пізнавального інтересу й творчої самостійності майбутніх учителів?_____

_____

9. Навчальним завданням якого характеру віддаєте перевагу?_____

_____

10. Чи використовуєте Ви на практиці самостійні й творчі завдання? Як часто впроваджуєте в навчальний процес?_____

11. Дайте власну характеристику творчого завдання. Які головні ознаки творчих завдань Ви можете виділити?_____

_____

_____

12. Наведіть2-3 приклади вищезазначених завдань._____

_____

_____

13. Яку мету ставите та яких результатів очікуєте, використовуючи творчі завдання._____

_____

14. Окресліть проблеми, з якими Вам доводилося ізткнутися під час використання творчих і самостійних завдань._____

_____

15. Які завдання, на Вашу думку, сприяють розвитку творчої самостійності особистості?_____

_____

Вдячні за відвертість!

ДОДАТОК В

Авторська навчальна програма нормативної дисципліни “Методика викладання зарубіжної літератури” для студентів напряму підготовки 6.020303 Філологія (українська мова і література), (англійська мова)

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Сучасний етап розвитку нашого суспільства вимагає принципово нових підходів до навчання та виховання учительських кадрів, формування професійної готовності студентів-філологів до викладання зарубіжної літератури, від чого залежить якісне виконання завдань, що постали в системі гуманітарної освіти й виховання підростаючого покоління. Фаховій підготовці майбутнього вчителя-словесника, розвитку його здібностей до творчої самостійності, пошуку нестандартних рішень художньо-педагогічних проблем, самостійному удосконаленню творчого потенціалу, специфіці роботи в українській школі сприяє курс методики викладання зарубіжної літератури.

Включення до навчальних планів вищих педагогічних закладів методики викладання зарубіжної літератури як однієї з провідних профілюючих дисциплін надає йому нового статусу, оскільки вивчення курсу дасть можливість пізнати своєрідність зарубіжної літератури як предмета, зрозуміти, що таке урок літератури, визначити сутність методів, прийомів, шляхів аналізу, тобто засвоїти основи дидактики відповідно до специфіки викладання зарубіжної літератури; навчить розглядати історико-літературні факти з урахуванням вікових особливостей школярів, їх читацьких інтересів, рівня підготовки (життєвої, читацької, мовної і т.д.), сприймати іншомовні та інонаціональні художні тексти тощо.

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “Методика викладання зарубіжної літератури” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів напряму 6. 020303 Філологія (українська мова і література), (англійська мова).

Предметом вивчення навчальної дисципліни є зміст, методи, прийоми, види та форми навчальної діяльності, спрямовані на реалізацію освітньо-виховних завдань шкільної дисципліни “Зарубіжна література”.

Міждисциплінарні зв’язки. Методика викладання зарубіжної літератури безпосередньо пов’язана з психолого-педагогічними й історико-літературними дисциплінами, які сприяють осмисленню набутих в інших галузях знань, розвитку необхідних у практичній роботі вчителя вмінь. Літературознавчі курси, наприклад, вчать аналізувати художній твір, розкривають специфіку його прочитання тощо. Дисципліни психолого-педагогічного циклу озброюють студентів необхідними загальнодидактичними знаннями й навичками організації педагогічного процесу. Тому лише за умови тісного взаємозв’язку всіх курсів можна сформувати професійні навички в студентів-філологів і підготувати їх до практичної роботи в школі.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. ***Мета*** викладання навчальної дисципліни “Методика викладання зарубіжної літератури” - розкрити студентам-філологам зміст і структуру шкільної програми із зарубіжної літератури, дати необхідну методичну підготовку, допомогти майбутнім учителям поєднати отримані теоретичні знання, вміння та навички в систему викладання, розвинути їх творчі здібності, підготувати до проведення уроків зарубіжної літератури в українській школі.

1.2. Основними ***завданнями*** вивчення дисципліни “Методика викладання зарубіжної літератури” є:

- визначити та проаналізувати етапи становлення та розвитку навчального предмета «Зарубіжна література» в українській школі;

- донести найвагоміші методичні здобутки науковців і вчителів-практиків минулого та сучасності;
- схарактеризувати специфіку вивчення зарубіжної літератури в сучасній загальноосвітній школі;
- оволодіти новими технологіями викладання літератури як мистецтва слова;
- забезпечити знаннями основ дидактики;
- озброїти студентів-філологів необхідними методичними навичками й уміннями;
- засвоїти вимоги до особистості вчителя та його професійної підготовки: досконало знати навчальну дисципліну, любити свій предмет і тих, кому викладаєш, ефективно здійснювати навчання, виховувати та творчо розвивати учнів;
- виробити вміння цікаво й доступно викладати навчальний предмет з ефективними результатами;
- виробити навички самостійного підходу в розробці системи викладання предмета: методів, прийомів, шляхів аналізу, вивчення біографії письменників, уроків, позакласних заходів тощо.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми до завершення вивчення курсу ***студенти повинні***:

- ґрунтовно засвоїти методологічні та теоретичні основи методики викладання зарубіжної літератури;
- опанувати певну суму знань із предмета, основні питання викладання шкільного курсу зарубіжної літератури в сучасній загальноосвітній школі;
- оволодіти концептуальними основами, структурою та змістом засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо);
- опрацювати чинні шкільні програми із шкільного курсу «Зарубіжна література» , підручники й посібники;
- уміти конструювати плани-конспекти уроків різних типів та форм проведення;
- мати повне уявлення про літературний розвиток учнів;
- ефективно використовувати різні методи, прийоми та форми роботи для успішного розв’язання проблем і завдань у професійній діяльності;
- знатися на особливостях вивчення художніх творів у їх родовій специфіці;
- уміти виконувати основні професійно-методичні функції (комунікативно-навчальну, розвивальну, гностичну та ін.), нестандартно мислити, творчо розвиватися та самовдосконалюватися;
- оволодіти новітніми технологіями навчального процесу.

Дисципліна „Методика викладання зарубіжної літератури” вивчається на 3–4 курсах. Навчальний матеріал курсу структурований за кредитно-модульною системою організації навчального процесу, що визначає розподіл програмового матеріалу за модулями і змістовими модулями.

Модуль 1. Методика викладання зарубіжної літератури в школі як наука й мистецтво.

Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі.

Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього.

Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя й учнів на уроках зарубіжної літератури.

Модуль 2. Загальнокультурний і літературно-художній розвиток учнів на уроках зарубіжної літератури й у позакласній роботі з предмета.

Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їх родову специфіку.

Змістовий модуль 2. Види літературних занять.

Зміст першого модуля становлять теми, які визначають поняття “методика викладання зарубіжної літератури” як навчальної дисципліни, її завдання, цілі, структуру курсу; приділяють особливу увагу аналізу програм, підручників, хрестоматій і посібників із вивчення шкільного курсу зарубіжної літератури; знайомлять з творчою лабораторією вчителя-словесника, в якій народжується задум, композиція уроку, здійснюється відбір найбільш ефективних методів і прийомів роботи, нових технологій; розкривають класифікації типів уроків і методів навчання не тільки з позиції традиційних, усталених у науці й практиці підходів, але й з урахуванням накопиченого в останні десятиліття методичного досвіду. Уже в першому модулі пропонується вивчення проблеми контролю й корекції знань школярів із зарубіжної літератури, використання інтерактивних форм і методів навчання на уроці зарубіжної літератури.

У другому модулі розглядаються основні питання методики аналізу творів різних жанрів з урахуванням вікових психологічних особливостей їхнього сприйняття учнями середнього й старшого шкільного віку, пропонуються теми, які відіграють важливу роль у процесі вивчення літератури як на уроці, так і в позаурочний час. Це насамперед опанування теорії літератури як інструмента аналізу твору на уроці, специфіки розвитку зв’язного мовлення учнів, методики позакласної роботи з літератури, врахування зв’язків літератури з іншими предметами, видами мистецтв.

На вивчення навчальної дисципліни відведено 162 години / 4,5 кредити ECTS. Відповідно до модулів і змістових модулів передбачено розподіл годин за видами навчальних занять, індивідуальної та самостійної роботи, а також семестрового контролю.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО РОЗПОДІЛУ НАВЧАЛЬНОГО ЧАСУ ЗА ВИДАМИ ЗАНЯТЬ І ФОРМАМИ НАВЧАННЯ

Форма навчання	Семестр	Усього кредитів/годин	Кількість годин, відведених на:					Семестрова атестація
			Лекції	Лабораторні заняття	Практичні заняття	СРС	ІРС	
Денна	VI	2,5/90	10	6	24	25	25	
	VII	2,3/81	10	4	26	21	20	екзамен
Заочна	VII	4,5/162	8		12	71	71	екзамен

ОРІЄНТОВНА СТРУКТУРА ЗАЛІКОВИХ КРЕДИТІВ ДИСЦИПЛІНИ*

Назва ЗМ	Кількість годин, відведених на:		
	Аудиторні заняття	Самостійна робота студентів	Індивідуальна робота студентів
Модуль 1. Методика викладання зарубіжної літератури в школі як наука й мистецтво			
Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі	12	9	11
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього	14	7,5	7
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя та учнів на уроках зарубіжної літератури	14	8,5	7
Разом за VI семестр	**40**	**25**	**25**
Модуль 2. Загальнокультурний і літературно-художній розвиток учнів на уроках зарубіжної літератури й у позакласній роботі з предмета			

Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їх родову специфіку	22	9	14
Змістовий модуль 2. Види літературних занять	18	11	7
Разом за VII семестр	**40**	**20**	**21**

Примітка: *розподіл годин на відповідну форму роботи студентів здійснюється згідно робочим навчальним планам.

** Кількість годин на кожен вид роботи для студентів заочної/дистанційної форми навчання установлюється в робочих навчальних програмах відповідно до загальноприйнятого співвідношення.

У програмі також визначено навчальний обсяг змістових модулів, найважливіші теми лекційного курсу, рекомендована орієнтовна тематика практичних і лабораторних занять. На лабораторних заняттях особлива увага надається розробці уроків чи їх фрагментів, включаючи імітацію педагогічних ситуацій, рольових ігор та ін., які сприяють ефективному формуванню в студентів умінь самостійно аналізувати й оцінювати педагогічні явища.

Викладач, який читає курс методики, має можливість створити взаємопов'язану блочну систему засвоєння програмового матеріалу, коли за темою лекції відразу ж проводяться практичні та лабораторні заняття. Ефективність підготовки майбутнього вчителя-словесника залежить від глибокого засвоєння лекційного матеріалу, активної участі в практичних та лабораторних заняттях, самостійної та індивідуальної роботи.

Навчально-методична література до програми представлена списком, в якому зазначені основні підручники, посібники та допоміжні джерела вивчення методики викладання зарубіжної літератури.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ОБСЯГ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

1. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ

МОДУЛЬ 1. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ ЯК НАУКА ТА МИСТЕЦТВО

Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі

Тема 1.1. Загальні основи методики та організація навчання зарубіжної літератури в середній школі

Методика викладання літератури як наукова педагогічна дисципліна. Предмет, зміст і структура методики викладання літератури, її зв'язок з філософією, літературознавством, мовознавством, естетикою, педагогікою, психологією та іншими науками. Основні етапи розвитку методичної науки. Визначення теоретико-методичних основ викладання зарубіжної літератури в роботах провідних учених-методистів. Задачі професійної підготовки вчителя-словесника на сучасному етапі розвитку суспільства.

Місце шкільного курсу "Зарубіжна література" серед інших предметів гуманітарного циклу, освітньо-виховні завдання та специфіка становлення нового предмета в українській школі. Методологічна, літературознавча та дидактична основи викладання зарубіжної літератури. Основні етапи літературної освіти в сучасній школі, проблема читача. Структура, рівні читацької діяльності учнів і способи її розвитку. Вікові особливості сприймання школярами творів зарубіжної літератури. Зміст і побудова шкільних програм із зарубіжної літератури для основної та старшої ланок навчального процесу, а також для класів із поглибленою літературною підготовкою. Підручники та навчальні посібники із зарубіжної літератури.

Тема 1.2. Сучасний урок зарубіжної літератури

Урок як основна форма організації навчального процесу. Вимоги до уроку зарубіжної літератури та структури сучасного уроку. Етапи підготовки, проведення й аналізу уроку; види роботи; принципи, обумовлені специфікою літератури як мистецтва слова: науковості, системності, доступності, історизму, єдності змісту та форми, зв'язку з життям, національної своєрідності світових літератур. Зв'язок зарубіжної літератури з іншими предметами. Наочність у викладанні літератури. Види наочних засобів.

Розмаїття типів і видів уроків з літератури, основні принципи їх класифікації. Взаємозв'язок змісту та структури уроку. Співвідношення роботи вчителя й учнів на уроці зарубіжної літератури. Система уроків з літератури та її обумовленість своєрідністю навчального матеріалу та особливостями класного колективу. Варіантність системи уроків у 5–8 класах та 9–11 класах. Врахування досягнень методики і самостійний творчий пошук учителя. Виховання в учнів читацької культури, духовної і творчої необхідності спілкування з художньою літературою, їх особистісного ставлення до твору.

Проблема методів викладання літератури. Визначення та класифікація методів і прийомів викладання зарубіжної літератури. Залежність вибору методів і прийомів роботи від мети, конкретних завдань, матеріалу уроку, психологічної й наукової підготовки учнів.

Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього

Тема 2.1. Творча лабораторія вчителя зарубіжної літератури

Учитель-словесник, його особисті якості: високі моральні принципи й культура, професійна підготовка, інтерес до літератури та любов до дітей. Знання учителем зарубіжної літератури, історії, побуту та культури народів світу. Співвідношення індивідуальних особливостей і загальнонаукових принципів діяльності учителя. Творча майстерність учителя. Учителі-новатори. Поширення перспективного педагогічного досвіду та його вплив на вдосконалення викладання зарубіжної літератури.

Наукова організація праці вчителя-словесника. Планування роботи. Плани календарні, тематичні, поурочні. Підготовка вчителя до вивчення теми. Джерела та посібники в роботі словесника над навчальними планами й посібниками.

Контроль, оцінка знань і вмінь учнів із зарубіжної літератури. Види та форми опитування на уроках літератури. Критерії оцінки знань, умінь і навичок.

Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя й учнів на уроках зарубіжної літератури

Тема 3.1. Інновації в методиці викладання зарубіжної літератури

Інтерактивне навчання. Упровадження інтерактивних форм і методів навчання на уроках зарубіжної літератури. Урок-лекція, її сутність, функції, типи й методика проведення. Урок-диспут, його різновиди й етапи підготовки та проведення. Урок-семінар, його типи, структура й етапи проведення. "Нестандартний" урок, його різновиди та методика проведення. Елементи гри та їх місце в структурі уроку.

Методичні стратегії критичного мислення та специфіка їх запровадження на уроках зарубіжної літератури. Елементи проблемного навчання в шкільному курсі зарубіжної літератури.

Проектна діяльність на уроках зарубіжної літератури. Організація роботи за методом проекту, етапи його реалізації. Застосування мультимедійних технологій у навчальний процес вивчення літератури як мистецтва слова.

МОДУЛЬ 2. ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИЙ І ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ РОЗВИТОК УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ПРЕДМЕТА

Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їх родову специфіку

Тема 1.1. Специфіка поетапного вивчення художнього твору на уроці зарубіжної літератури

Специфіка вивчення літературного твору в основній і старшій школах. Основні етапи його вивчення: підготовка до сприймання, читання твору, підготовка до аналізу, аналіз тексту літературного твору, підсумки та написання творчих робіт. Умовність розподілу матеріалу за основними етапами роботи над конкретним твором.

Підготовка учнів до сприймання та вивчення твору. Основні види та методологічні прийоми організації вступних занять. Уведення в творчу лабораторію письменника, історико-літературну й історико-культурну епоху, розкриття історичних обставин, історії написання твору тощо. Установлення зв'язку твору з раніше вивченими. Організація класного та домашнього читання. Підготовка учнів до читання твору в залежності від його роду, жанру, від рівня розвитку школярів. Види читання: коментоване й вибіркове, напам'ять і в особах, хорове й під музику. Виразне читання. Види роботи над засвоєнням змісту твору. Методичні прийоми аналізу літературного тексту. Використання літературно-критичної спадщини під час вивчення художнього твору. Літературно-критична стаття як зразок ідейно-художнього аналізу твору та документ певної історичної епохи. Вивчення питань теорії літератури. Основні теоретико-літературні поняття в курсі зарубіжної літератури, їх значення в естетичній і літературній освіті та розвитку школярів. Принципи, прийоми вивчення, основні етапи формування теоретико-літературних понять (5–7, 8–9, 10–11 класи). Особливості підсумкового етапу роботи над твором в основній та старшій школах, залежність його від роду та жанру художнього твору. Єдність повторення, поглиблення й систематизації матеріалу. Письмові роботи. Узагальнюючі та підсумкові уроки з окремої теми чи з усього курсу.

Тема 1.2. Шкільний аналіз художнього твору

Специфіка шкільного аналізу літературного твору. Обумовленість шкільного аналізу станом науково-естетичної думки й літературознавства. Педагогічні та літературознавчі принципи аналізу художнього твору в школі. Розуміння в сучасній методиці різних шляхів аналізу: "слідом за автором", пообразного, проблемно-тематичного, композиційного, комбінованого. Цілісний аналіз твору. Специфіка їх використання в основній та старшій школах. Умовність розмежування шляхів аналізу. Основні прийоми аналізу літературного твору в 5–11 класах. Різні види читання як прийом аналізу тексту, аналіз головних епізодів, пейзажних замальовок, окремих деталей, предметів і т.д. Зіставлення творів одного або різних авторів, зарубіжної й української літератури, оригіналу та перекладу, кількох варіантів перекладу одного твору. Пошуки прийомів, які розвивають творчі здібності школярів: словесне малювання, інсценування, написання кіносценарію, продовження ситуацій, намічених автором тощо.

Проблема сучасного прочитання класики. Самостійне та творчо-критичне сприймання учнями літературного твору. Аналіз і синтез: від спостереження над окремим епізодом, сценою, деталлю до їх осмислення, розуміння взаємозв'язку, причин і наслідків, тобто до усвідомлення логіки розвитку художніх образів, ідейно-естетичної концепції твору, його особливостей, до засвоєння теоретичних знань, до з'ясування сутності, значення та специфіки художньої літератури. Виховання читача й дослідника в процесі аналізу. Розвиток у школярів навичок творчої самостійної роботи під час читання й аналізу. Роль пізнавальних, дослідницько-пошукових і творчих завдань, проблемних запитань, створення проблемних, творчих і діалогічних ситуацій у ході вивчення літературних творів.

Тема 1.3. Особливості вивчення творів у їх родовій специфіці

Жанрово-родові особливості епосу. Своєрідність сприймання школярами епічних творів, специфіка їх вивчення, мета й задачі. Способи вираження авторської позиції.

Формування в школярів уміння розуміти авторське ставлення до зображеного. Розмаїття шляхів аналізу епічного твору. Специфіка аналізу в 5–6, 7–8, 9–11 класах. Способи активізації уяви й розвитку мовлення учнів у ході вивчення епічного твору. Узагальнення результатів аналізу.

З'ясування родових відмінностей лірики від епосу й драми, видових і жанрових ознак ліричних творів, вираження авторської свідомості в ліричному творі. Недопустимість прямого переводу ліричних образів на мову логічних понять. Підготовка учнів до сприймання ліричних творів. Своєрідність вивчення лірики в 5–6, 7–8, 9–11 класах. Особливості роботи над мовними художніми засобами. Ознайомлення з оригіналом і різними варіантами перекладу на заключному етапі роботи.

Вивчення школярами законів драми. П'єса та спектакль. Можливі шляхи аналізу п'єси. Відповідність аналізу та його прийомів природі драматичного твору. Основні етапи роботи над п'єсою. Виявлення авторської позиції під час аналізу драматичного твору. Використання прийомів, які розвивають творчу уяву учнів: читання в особах, інсценування, розробка режисерського плану спектаклю, декорацій, костюмів. Включення в аналіз елементів сценічної історії п'єси. Роль наочних засобів у системі роботи над драматичним твором.

Специфіка роботи з розвитку усного та писемного мовлення школярів. Збагачення словникового запасу учнів. Диференційована система творчих робіт учнів. Творча спрямованість усієї роботи з організації мовленнєвої діяльності школярів. Особливості використання наочності та ТЗН у ході вивчення епічних, ліричних, драматичних творів.

Змістовий модуль 2. Види літературних занять

Тема 2.1. Оглядові й монографічні теми в шкільному курсі зарубіжної літератури

Завдання вивчення оглядових тем, їх зв'язок з монографічними темами. Види оглядових тем. Питання періодизації літератури, характеристика суспільно-політичного та літературного життя епохи, теоретико-літературних проблем. Установлення загальних закономірностей розвитку зарубіжної літератури та мистецтва. Особливості методики викладання оглядових тем, залучення наочних засобів.

Поняття про монографічні теми. Біографічні відомості про письменника в 5–8 класах. Особливості вивчення життєвого та творчого шляху письменників у 9–11 класах. Листи, щоденники, мемуари й інші документи як матеріал для характеристики життя та творчості митця. Значення ознайомлення з особистістю письменника для виховання й літературної освіти школярів. Основи монографічного вивчення великих за обсягом творів літератури. Місце письменника та його творчості у світовій літературі. Міжлітературні зв'язки, звернення учителя до контактних зв'язків.

Методика використання різних засобів наочності та ТЗН під час вивчення монографічних й оглядових тем.

Тема 2.2. Система позакласного читання та позакласної роботи із зарубіжної літератури в школі

Організація позакласного читання й особливості його проведення. Зв'язок позакласного читання з вивченням програмових творів. Керівництво позакласним читанням. Прийоми рекомендації книг. Типологія уроків позакласного читання. Особливості знайомства з творами, винесеними на позакласне читання. Зв'язок учителя-словесника з бібліотекою. Форми перевірки позакласного читання.

Позакласна робота з предмета як одна з найбільш важливих джерел різноманітних художніх вражень учнів: читацьких, музичних, театральних. Основні завдання та принципи організації позакласної роботи, її взаємозв'язок з уроками із зарубіжної літератури. Постійні та епізодичні форми позакласної роботи. Три види позакласної діяльності: індивідуальна робота, групові форми роботи, масові форми роботи.

Продуктивні напрямки позакласної роботи. Роль навчального кабінету літератури в організації та проведенні позакласних заходів. Обладнання та принципи роботи кабінету літератури. Специфіка роботи вчителя в кабінеті.

2. ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ ЛАБОРАТОРНИХ ЗАНЯТЬ

Номер теми	Тема лабораторного заняття	Кількість годин
МОДУЛЬ 1. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ ЯК НАУКА Й МИСТЕЦТВО		
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього		
Тема 1.1.	**Планування роботи вчителя зарубіжної літератури**	2
Тема 1.2.	**Складання плану – конспекту уроку зарубіжної літератури**	2
Тема 1.3.	**Форми, засоби контролю й оцінки знань, навичок і вмінь учнів. Ведення шкільного журналу**	2
МОДУЛЬ 2. ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИЙ І ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ РОЗВИТОК УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ПРЕДМЕТА		
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їхню родову специфіку		
Тема 1.1.	**Засоби навчання на уроці зарубіжної літератури**	2
Змістовий модуль 2. Види літературних занять		
Тема 2.1.	**Кабінет зарубіжної літератури**	2

3. ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

Номер теми	Тема практичного заняття	Кількість годин
МОДУЛЬ 1. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ ЯК НАУКА Й МИСТЕЦТВО		
Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі		
Тема1.1.	**Програма із зарубіжної літератури, зміст і принципи її побудови**	2
Тема 1.2.	**Аналіз навчальних посібників і підручників, їх рецензування**	2
Тема 1.3.	**Дидактичні й методичні основи уроку зарубіжної літератури**	2
Тема 1.4.	**Актуальні проблеми сучасного уроку зарубіжної літератури**	2
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього		
Тема 2.1.	**Учитель зарубіжної літератури**	2
Тема 2.2.	**Прийоми роботи вчителя з методичною та науковою літературою**	2
Тема 2.3.	**Творча лабораторія вчителя-словесника як творця уроку**	2
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя й учнів на уроках зарубіжної літератури		
Тема 3.1.	**«Нестандартний» урок зарубіжної літератури**	2
Тема 3.2.	**Урок-лекція із зарубіжної літератури**	2
Тема 3.3.	**Урок-диспут із зарубіжної літератури**	2
Тема 3.4.	**Урок-семінар із зарубіжної літератури**	4
МОДУЛЬ 2. ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИЙ І ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ РОЗВИТОК УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й У		

ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ПРЕДМЕТА		
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їхню родову специфіку		
Тема 1.1.	**Особливості вивчення ліричного твору**	2
Тема 1.2.	**Урок виразного читання із зарубіжної літератури**	2
Тема 1.3.	**Особливості вивчення епічного твору**	2
Тема 1.4.	**Логічні схеми на уроках зарубіжної літератури**	2
Тема 1.5.	**Самостійна робота на уроках зарубіжної літератури**	2
Тема 1.6.	**Проблемне навчання на уроках зарубіжної літератури**	2
Тема 1.7.	**Особливості вивчення драматичного твору**	2
Змістовий модуль 2. Види літературних занять		
Тема 2.1.	**Оглядові та монографічні теми на уроках зарубіжної літератури**	2
Тема 2.2.	**Дидактична гра на уроках зарубіжної літератури**	2
Тема 2.3.	**Вивчення теорії літератури та робота над літературно-критичною статтею на уроках зарубіжної літератури**	2
Тема 2.4.	**Розвиток мовлення школярів на уроках зарубіжної літератури**	2
Тема 2.5.	**Міжпредметні та міжмистецькі зв'язки на уроках зарубіжної літератури**	2
Тема 2.6.	**Специфіка уроку позакласного читання та позакласної роботи із зарубіжної літератури**	2

4. ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Концепція самостійної роботи студентів в умовах упровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу (КМСОНП) спрямована на розвиток особистості майбутнього фахівця, формування його як творця, здатного не лише самостійно здобувати знання, а й реалізувати їх відповідно до практичних вимог сьогодення. Самостійна робота – діяльність студентів, яка полягає в самостійному визначенні мети, завдань, засобів їх досягнення на основі пізнавальних потреб та інтересів; виборі власного пізнавального шляху, спрямованого на створення творчого освітнього продукту; аналізі результату.

Зміст СРС охоплює такі види роботи: опрацювання окремих тем навчальної дисципліни, лекційних матеріалів, наукових праць, навчально-методичної літератури, нормативних документів; підготовка до практичних, лабораторних занять; виконання практичних завдань; вивчення й аналіз шкільних програм та підручників; виконання контрольних робіт студентами заочної форми навчання тощо.

ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ ТА ЗАВДАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ

Номер теми	Зміст самостійної роботи	Кількість годин
МОДУЛЬ 1. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ ЯК НАУКА Й МИСТЕЦТВО		
Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі		
1.1.	**Методика зарубіжної літератури як наука** 4. Методика зарубіжної літератури у взаємодії педагогічної, психологічної та філологічної наук. 5. Формування й розвиток (2 етапи) методики зарубіжної літератури. 6. Творчий характер методики зарубіжної літератури, роль	2

	учителя в її розвитку.	
1.2.	**Нормативні документи, рішення колегії Міністерства науки й освіти** 4. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти. 5. Концепція літературної освіти. 6. Лист МОНУ про методичні рекомендації щодо викладання курсу «Зарубіжна література» у 2012–2013 н. р.	2
1.3.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №1. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
1.4.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №2. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
1.5.	**Вивчення зарубіжної літератури в профільних класах 11-річної загальноосвітньої школи** 5. Специфіка програм із зарубіжної літератури для класів філологічного й негуманітарного профілів. 6. Зміст роботи з літератури в профільних класах. 7. Організація роботи з текстом художнього твору у філологічних класах. 8. Робота з філологічно обдарованими учнями.	2
1.6.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №3. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
1.7.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №4. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
1.8.	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 1.	1
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього		
2.1.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №5. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2.2.	**Учитель зарубіжної літератури** 5. Удосконалення кваліфікації й підвищення майстерності вчителя літератури. 6. Самоосвіта вчителя зарубіжної літератури. 7. Вивчення, узагальнення й поширення передового педагогічного досвіду вчителя-словесника. 8. Облік праці та звітність учителя літератури.	2
2.3.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №6. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2.4.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №7. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2.5.	Виконати завдання лабораторних робіт №1, №2, №3. Підготуватися до їх захисту.	3
2.6.	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 2.	1
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя й учнів на уроках зарубіжної літератури		
3.1.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №8. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
3.2.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №9. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
3.3.	**Новаторські форми занять із зарубіжної літератури**	2

	6. Розмаїття форм. Активізація творчої діяльності учнів у процесі вивчення зарубіжної літератури. 7. Уроки-семінари. 8. Учнівські конференції. 9. Уроки-диспути. 10. Уроки-альманахи, уроки-журнали, уроки-презентації.	
3.4.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №10. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
3.5.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №11. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
3.6.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №12. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
3.7.	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 3.	1
3.8.	Підготуватися до модульної контрольної роботи.	3
Усього		**25**
МОДУЛЬ 2. ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИЙ І ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ РОЗВИТОК УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ПРЕДМЕТА		
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їхню родову специфіку		
1.1.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №1. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
1.2.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №2. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
1.3.	**Аналіз та інтерпретація тексту художнього твору як співтворча діяльність учителя й учнів** 8. Принципи аналізу, його завдання, шляхи та компоненти 9. Вимоги до аналізу художнього твору учнями різних вікових груп. 10. Аналітико-синтетична робота над текстом. Переказ. План. 11. Тема, проблематика, ідея художнього твору. 12. Конфлікт, сюжет, композиція. 13. Характеристика образів-персонажів. 14. Автор у творі.	2
1.4.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №3. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
1.5.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №4. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
1.6.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №5. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
1.7.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №6. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
1.8.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №7. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
1.9.	**Загальнокультурний розвиток особистості школяра на уроці зарубіжної літератури** 6. Психологічні й вікові особливості учня-читача. Вивчення читацьких інтересів школярів. 7. Роль мистецтва в реалізації загальнокультурного розвитку особистості. Урок літератури як твір мистецтва. 8. Розвиток літературно-творчих, поетичних здібностей школярів.	1,5

	9. Театрально-творчий розвиток учнів. 10. Співтворчість і співробітництво як основа розвитку особистості на уроці зарубіжної літератури.	
1.10.	Виконати завдання лабораторної роботи №1. Підготуватися до її захисту.	1
1.11.	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 1.	1
Змістовий модуль 2. Види літературних занять		
2.1.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №1. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2.2.	**Вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю** 4. Форми вивчення біографічного матеріалу в середніх класах. 5. Біографія письменника в старших класах. 6. Основні методи, форми та прийоми вивчення біографії письменника.	1
2.3.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №2. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2.4.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №3. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2.5.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №4. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2.6.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №5. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2.7.	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №6. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2.8.	**Навчально-методичний комплекс із зарубіжної літератури** 1.Навчально-методична література. 2. Візуальні наочні посібники. 3. Аудіовізуальні навчальні посібники з літератури. 4. Предметні навчальні посібники.	2
2.9.	Виконати завдання лабораторної роботи №2. Підготуватися до її захисту.	1
2.10.	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 2.	1
2.11.	Підготуватися до модульної контрольної роботи.	3
Усього		**20**

5. ЗМІСТ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Індивідуальна робота – форма організації навчального процесу, яка сприяє реалізації творчих можливостей студентів, розвитку їхніх здібностей, пізнавальної активності та самостійності.

Зміст індивідуальної роботи з методики викладання зарубіжної літератури передбачає виконання індивідуальних завдань (реферати, контрольні роботи, аналіз наукових джерел, написання планів-конспектів, дослідження методичного матеріалу, підготовка результатів власних досліджень до виступу на практичних заняттях тощо), які формують у студента вміння самостійно здобувати знання з програмного матеріалу, працювати з науковою та методичною літературою. Вони мають на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які студенти отримують у процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці.

Індивідуальні завдання виконують студенти самостійно під керівництвом викладача. Як правило, вони виконуються окремо кожним студентом.

ОРІЄНТОВНІ ТЕМИ ТА ЗАВДАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ РОБОТИ

Номер теми	Зміст індивідуальної роботи	Кількість годин
МОДУЛЬ 1. МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ШКОЛІ ЯК НАУКА Й МИСТЕЦТВО		
Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі		
1	**Аналіз курсу «Зарубіжна література» у 5-9, 10-11 класах. Головна відмінність** *Завдання.* Підготувати повідомлення на тему: «Принципова відмінність курсу СЛ в основній та старшій школі. Етапи літературної освіти».	2
2	**Аналіз шкільних програм із зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Проаналізуйте основні рубрики однієї із чинних програм зі зарубіжної літератури (письмово). Сформулюйте власні пропозиції щодо покращення змісту і структури програми. *Завдання 2.* Розробіть авторську модель програми з літератури для будь-якого класу базової школи.	4
3	**Досягнення й недоліки шкільного підручника із зарубіжної літератури** *Завдання1.* Зробіть самостійний письмовий аналіз шкільного підручника-хрестоматії з літератури для 5-7 класів (на власний вибір) за такими аспектами: • Загальна характеристика. • Вихідні дані. • Відомості про авторів. • Структура і зміст підручника. • Принципи подачі матеріалу в підручнику. • Методика організації самостійної роботи учнів над засвоєнням матеріалу. • Методичний апарат підручника. • Оцінка підручника й пропозиції щодо його вдосконалення. *Завдання 2.* Напишіть рецензію на один із нових підручників для 10-11 класів (на власний вибір).	3
4	**Домашні завдання із зарубіжної літератури як засіб активізації роботи учнів** *Завдання 1.* Дайте визначення поняттям: домашня робота, домашні завдання, диференційовані домашні завдання, випереджальні домашні завдання. *Завдання2.* Ознайомитись, користуючись методичними журналами й посібниками, і виписати цікаві домашні завдання, які можна використати при вивченні художнього твору. *Завдання 3.* Складіть різнорівневі домашні завдання до однієї з тем курсу зарубіжної літератури в 5-9 кл., передбачаючи цілу систему уроків з обраної теми.	2
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури й професійні вимоги до нього		
5	**Вчитель зарубіжної літератури** *Завдання.* Вивчіть й узагальніть досвід відомого вам учителя і	3

	репрезентуйте його.	
6	**Творча лабораторія вчителя зарубіжної літератури** *Завдання.* Підготуйте творчий звіт з теми за такими рубриками: • Призначення й обладнання кабінету зарубіжної літератури • Тематична картотека • Комплексні тематичні папки • Дидактичні матеріали • Читацький щоденник • Розробки уроків • Художня, наукова і методична література • Відеофільми і музичні записи • Живописні портрети, ілюстрації і графіка • Таблиці, схеми	4
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність вчителя та учнів на уроках зарубіжної літератури		
7	**Співтворчість як основа діяльності вчителя й учнів у процесі створення уроку зарубіжної літератури** *Завдання.* Змоделюйте урок-виставу зі зарубіжної літератури (за будь-яким художнім твором). Продумайте сценарій і режисуру такого уроку. Напишіть розгорнутий план-конспект уроку.	3
8	**Нові технології у викладанні шкільного курсу зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Розкрийте основні напрямки роботи вчителя-словесника на основі модульно-розвивального навчання й запропонуйте свій варіант міні-підручника однієї з тем шкільної програми: В.Шекспір.Сонети; Г.Ібсен «Ляльковий дім». *Завдання 2.* Проаналізуйте фрагмент уроку (додається), проведеного в 7 класі на основі технології інтерактивного навчання. Спробуйте спрогнозувати результати уроку.	4
УСЬОГО:		25
МОДУЛЬ 2. ЗАГАЛЬНОКУЛЬТУРНИЙ І ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ РОЗВИТОК УЧНІВ НА УРОКАХ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ Й У ПОЗАКЛАСНІЙ РОБОТІ З ПРЕДМЕТА		
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їхню родову специфіку		
1	**Уроки текстуального вивчення творів зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Проблема читання в сучасній школі є однією з найскладніших. Спрогнозуйте ефективні шляхи розвитку в сучасних школярів інтересу до читання. *Завдання 2.* Складіть план-конспект уроку з вивчення вірша Р.Бернса «Чесна бідність», передбачивши у ньому роботу над виразним читанням твору.	4
2	**Застосування різних прийомів евристичного методу у процесі аналізу літературного твору** *Завдання 1.* Випишіть з фахового журналу або навчально-методичного посібника систему запитань на знання тексту художнього твору. З'ясуйте, які запитання не є доцільними, чому. Подумайте, які запитання могли б поставити ви. Наведіть приклади. *Завдання 2.* Запропонуйте систему запитань до евристичної бесіди,	3

	навчального диспуту, бесіди за заздалегідь поставленими запитаннями чи вільної бесіди (на власний вибір), що можна було б використати у процесі аналізу літературного твору.	
3	**Компаративний аспект аналізу художнього тексту** *Завдання 1.* Подумайте і прокоментуйте роль і значення компаративного аналізу на сучасному уроці зарубіжної літератури. *Завдання 2.* Змоделюйте і напишіть план-конспект уроку зі зарубіжної літератури, використовуючи матеріал програми щодо здійснення міжлітературних зв'язків.	4
4	**Проблемність уроку і проблемні ситуації на уроках зарубіжної літератури** У своїй роботі учитель застосовує різноманітні способи створення проблемних ситуацій: 1. Постановка проблемного питання. 2. Інтригуючий початок уроку. 3. Полемічний характер викладання лекційного матеріалу. 4. Зіставлення протилежних висловлювань про літературні явища. 5. Зіставлення художнього твору та ілюстрації до нього, кіно- чи телеекранізації, театральної постановки та музичної інтерпретації. 6. Суперечливість, що закладена у змісті самого твору, наприклад, при змалюванні суперечливих образів, розкритті складних філософських, соціальних та моральних проблем. 7. Зіставлення художнього твору та життєвих явищ, що були покладені в його основу, літературних образів та їхніх прототипів. *Завдання*. Користуючись наведеними методичними умовами проведення уроку з елементом проблемності, складіть фрагмент уроку до будь-якої теми в старших класах.	3
Змістовий модуль 2. Види літературних занять		
5	**Огляд літературного періоду** *Завдання 1.* Занотуйте погляди сучасних вчених-методистів на обсяг і зміст оглядового вивчення літературного періоду. З'ясуйте, які методи і прийоми, на їхню думку, сприяють ефективному опануванню учнями старших класів оглядових тем. *Завдання 2.* Розробіть конспект уроку з вивчення оглядової теми: «Срібне століття» російської поезії». Передбачте роботу вчителя над засвоєнням теоретико літературних понять учнями.	4
6	**Олімпіадні завдання та екзаменаційні питання зі зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Проаналізуйте завдання для міжшкільної міської олімпіади, розроблені вчителями Глухівських шкіл, виділіть переваги і недоліки. *Завдання 2.* Запропонуйте завдання різнотипного характеру для шкільної олімпіади зі зарубіжної літератури для будь-якого класу, розроблені самостійно. *Завдання 3.* Зробіть аналіз екзаменаційних білетів зі зарубіжної літератури за курс базової школи.	3
УСЬОГО:		21

6. РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна навчальна література

Документація:

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Освітня галузь “Мови і літератури” // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2012. – № 3.
2. Концепція літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 5.
3. Концепція літературної освіти в 11-річній школі загальноосвітній школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2012. – № 3.
4. Концепція профільного навчання в старшій школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – № 7-8.
5. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2002. – № 10.
6. Матюшкіна Т.П. Підручники й навчальні посібники із зарубіжної літератури (огляд) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – № 3.
7. Програма. Зарубіжна література / За ред. К. Шахової. –К., 1995.
8. Програма. Зарубіжна література / За ред. Б.Б. Шалагінова. – К., 2001.
9. Програма. Зарубіжна література / За ред. Д.С. Наливайка. – К., (1998) 2003.
10. Програма. Зарубіжна література / За ред. Д.С.Наливайка. – К., 2005.
11. Програми із зарубіжної літератури для профільних класів / За ред. М.Д. Наливайко. – К., 2003.
12. Програми із зарубіжної літератури для профільних класів / Кер. авт. колективу Ю.І. Ковбасенко. – К., 2011.
13. Програма. Зарубіжна література / Кер. авт. колективу О.М. Ніколенко. – К., 2013.

Підручники:

14. Методика преподавания литературы: Учебное пособие для студ. пед. ин-тов по специальности «Русский язык и литература» / Под ред. З.Я.Рез. – М.: Просвещение, 1997.
15. Методика преподавания литературы: Учебник для пед. вузов / Под ред. Богдановой О.Ю., Маранцмана В.Г. - В 2 ч. – М.: Владос, 1994.
16. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 240 с.
17. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах України. – К., 2008.

7. ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ЕКЗАМЕНУ З МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Теоретичні завдання

1. Особливості вивчення епічних творів на уроках зарубіжної літератури.
2. Вивчення монографічних тем на уроках зарубіжної літератури.
3. Шляхи аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури.
4. Методика вивчення оглядових тем на уроках зарубіжної літератури.
5. Особливості вивчення ліричних творів на уроках зарубіжної літератури.
6. Особливості вивчення драматичних творів на уроках зарубіжної літератури.
7. Використання ТЗН, наочності на уроках зарубіжної літератури.
8. Форми позакласної роботи із зарубіжної літератури.

9. Зарубіжна література як навчальний предмет в українській школі. Підручники, навчальні посібники із зарубіжної літератури.
10. Зміст і структура курсу зарубіжної літератури в українській школі.
11. Методи і прийоми викладання зарубіжної літератури в школі.
12. Вчитель – словесник. Організація його праці.
13. Планування роботи вчителя зарубіжної літератури.
14. Урок зарубіжної літератури. Типи і структура.
15. Інтерактивні форми викладання зарубіжної літератури.
16. Урок – лекція із зарубіжної літератури.
17. Урок – семінар із зарубіжної літератури.
18. Урок – диспут із зарубіжної літератури.
19. Нестандартний урок із зарубіжної літератури.
20. Читання твору як важливий етап вивчення художніх текстів на уроках зарубіжної літератури.
21. Форми, засоби контролю і оцінювання знань, умінь і навичок учнів на уроках зарубіжної літератури.
22. Вивчення теоретико-літературних понять на уроках зарубіжної літератури.
23. Логічні схеми на уроках зарубіжної літератури.
24. Проблемне навчання на уроках зарубіжної літератури.
25. Самостійна робота учнів на уроках зарубіжної літератури.
26. Підготовка учнів до сприймання текстів художніх творів на уроках зарубіжної літератури.
27. Взаємозв'язок урочної і позакласної роботи при вивченні творів зарубіжної літератури.
28. Складання плану-конспекту уроку зарубіжної літератури.
29. Аналіз твору як важливий етап вивчення художніх текстів на уроках зарубіжної літератури.

Практичні завдання

1. Проаналізуйте чинну шкільну програму із зарубіжної літератури.
2. Запропонуйте різні форми самостійної роботи при вивченні роману Л.М.Толстого "Анна Кареніна".
3. Зробіть рецензування шкільних підручників-хрестоматій із зарубіжної літератури для 5 – 8 класів.
4. Зробіть рецензування шкільних підручників із зарубіжної літератури для 10 –11 класів.
5. Назвіть основні вимоги до уроків зарубіжної літератури.
6. Проаналізуйте план-конспект уроку зарубіжної літератури з методичного журналу або посібника.
7. Складіть план-конспект уроку-лекції із зарубіжної літератури.
8. Складіть план-конспект уроку-семінару із зарубіжної літератури.
9. Складіть план-конспект уроку-диспуту із зарубіжної літератури.
10. Складіть план-конспект "нестандартного" уроку із зарубіжної літератури.
11. Складіть проблемні запитання до будь-якої теми з курсу зарубіжної літератури.
12. Складіть логічні схеми до твору будь-якого письменника зарубіжної літератури.
13. Запропонуйте цікаву форму позакласної роботи із зарубіжної літератури.
14. Проаналізуйте конспект уроку-бесіди із зарубіжної літератури.
15. Складіть план роботи кабінету зарубіжної літератури.
16. Складіть план індивідуальної роботи з учнем, який не встигає.
17. Складіть план проведення тижня зарубіжної літератури.
18. Заповніть 1 сторінку шкільного журналу, проставте поточні і підсумкові оцінки.
19. Визначте мету уроку зарубіжної літератури з будь-якої теми.

20. Підготуйте учнів до сприймання ліричного твору (за власним вибором).
21. Складіть календарне планування роботи із зарубіжної літератури на І чверть для будь-якого класу.
22. Використайте портретний живопис при вивченні біографії письменника.
23. Складіть завдання для олімпіади із зарубіжної літератури.
24. Складіть план-конспект вивчення оглядової теми із зарубіжної літератури.
25. Складіть запитання для диспуту із зарубіжної літератури.
26. Підготуйте усний аналіз одного із фахових журналів.
27. Проаналізуйте методичні посібники із зарубіжної літератури.
28. Підготуйте презентацію підручника-хрестоматії із зарубіжної літератури для 5 – 8 класів.
29. Проаналізуйте методичні посібники із зарубіжної літератури.

Творчі завдання

1. Прочитайте та проаналізуйте вірш, присвячений праці вчителя-словесника.
2. Проаналізуйте вислів про вчителя.
3. Зіставте кілька варіантів програм, у чому їх відмінність від нової.
4. Зіставте підручники із зарубіжної літератури різних авторів для одного класу і висловіть свої думки.
5. Запропонуйте свій шлях удосконалення програми із зарубіжної літератури.
6. Висловіть власну думку про можливі недоліки у роботі вчителя зарубіжної літератури.
7. Зіставте два підручники із зарубіжної літератури. Дайте оцінку їх науково-теоретичному рівню.
8. Назвіть недоліки і досягнення шкільних підручників із зарубіжної літератури.
9. Дайте власну оцінку запитанням і завданням, поданим у підручниках із зарубіжної літератури.
10. Висловіть власну думку стосовно планування роботи вчителя зарубіжної літератури. Які плани обов’язкові, а без яких можна обійтися?
11. Чи згодні ви з вимогами до планів вчителя зарубіжної літератури? Відповідь обґрунтуйте.
12. Яке співвідношення роботи вчителя і учня на уроках зарубіжної літератури?
13. Чого слід уникати при проведенні “нестандартних” уроків зарубіжної літератури?
14. Яких вимог повинні дотримуватись вчителі зарубіжної літератури при проведенні уроку - диспуту?
15. Яких вимог повинні дотримуватись вчителі зарубіжної літератури при проведенні уроку-семінару?
16. Яких вимог повинні дотримуватись вчителі зарубіжної літератури при проведенні уроку-лекції?
17. Як вчителю необхідно працювати з методичною і науковою літературою?
18. Чи обов’язково писати плани-конспекти уроків із зарубіжної літератури? Обґрунтуйте свою думку.
19. Яким, на вашу думку, має бути сучасний урок зарубіжної літератури?
20. Як уникнути шаблону і формалізму при проведенні уроку зарубіжної літератури, щоб 45 хвилин стали хвилинами творчого спілкування вчителя й учня?
21. Чим відрізняється урок-читання від уроку-бесіди в старших класах?
22. Проаналізуйте досвід роботи вчителя зарубіжної літератури.
23. Назвіть основні якості особистості вчителя-словесника.
24. У чому досягнення, недоліки теоретико-літературних статей, вміщених у шкільних підручниках?
25. Яка роль підручника у викладанні зарубіжної літератури у школі? Які функції він виконує?

26. Що необхідно вчителю для підготовки до уроку?
27. У чому відмінність диспуту від дискусії? Наведіть приклади
28. Чи згодні ви із загальноприйнятими критеріями оцінювання знань і вмінь учнів? Обґрунтуйте свою думку.
29. Висловіть свою думку про 12-бальну систему оцінювання знань учнів у сучасній школі.

8. ФОРМА ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ

Підсумковий контроль має своїм завданням з'ясувати рівень засвоєння студентами навчального матеріалу в кінці семестру або після завершення вивчення дисципліни. Відповідно до навчального плану формами підсумкового контролю є заліки та екзамени.

9. ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ УСПІШНОСТІ НАВЧАННЯ, якими забезпечується проведення контролю (поточного, модульного, підсумкового) та оцінки знань, умінь і навичок**:** ***теоретичні*** (усне опитування, контрольні роботи за змістовим модулем, поточне тестування, підсумкові тести, перевірка конспекту, комплексні контрольні роботи тощо); ***практичні*** (відпрацювання практичних навичок, рішення педагогічних задач, письмові роботи, контрольні роботи за змістовим модулем, комплексні контрольні роботи тощо); ***творчі*** (реферат, презентація, доповідь, опис досвіду, рецензія, повідомлення, моделювання структури уроку, захист пошуково-творчих індивідуальних завдань тощо).

ДОДАТОК Г

Авторська робоча програма дисципліни

“Методика викладання зарубіжної літератури”

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор

_____
підпис прізвище, ініціали
"____" _____ 20___ р.

Робоча навчальна програма

дисципліни **«Методика викладання зарубіжної літератури»** для студентів
(назва)

галузі знань 0203 (шифр) Гуманітарні науки (назва)

Напрям підготовки 6.020303 Філологія (українська мова і література), (англійська мова)

Шифр дисципліни 1.4.15 / 1.4.13

Статус дисципліни Нормативна навчальна дисципліна. Дисципліна професійної і практичної підготовки

Факультет філології та історії

Кафедра української мови, літератури та методики навчання

Форма навчання	Курс	Семестр	Загальне навантаження		Кількість годин						Курсова робота	Вид семестрового контролю	
					Аудиторні заняття				Індивідуальна робота студента	Самостійна робота студента			
			Європейські кредити	Години	Всього	Лекції	Лабораторні роботи	Практичні заняття				Залік	Іспит
Денна	III(4)-У	VI	2,5	90	40	10	6	24	25	25			
	IV(4)-У	VII	2,3	81	40	10	4	26	21	20			Е
	IV(4)-А	VII	4,5	162	80	20	10	50	41	41			Е
	IV(4)-У, А	VIII									К		
Заочна	IV(4)-А, У	VII	4,5	162	20	8		12		142	К		Е

Робоча програма складена на основі ОПП підготовки бакалаврів галузевого стандарту вищої освіти МОН України і навчального плану.

Програму складено _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали викладача)

Схвалено на засіданні кафедри _____
(назва кафедри)

Протокол №_____ від "____" _____ _____ р.

Декан факультету_____ _____ _____
(назва факультету) (підпис) (прізвище та ініціали)

Робоча програма розглянута та схвалена вченою радою факультету філології та історії Глухівського національного педагогічного університету ім. Олександра Довженка

Пояснювальна записка

Розбудова нової держави, реалізація національної програми “Освіта. Україна XXI століття” потребують принципово нових підходів до навчання та виховання учительських кадрів, формування професійної готовності студентів-філологів до викладання зарубіжної літератури. Від рівня професійної підготовки майбутнього вчителя-філолога залежить якісне виконання завдань, що постали в системі гуманітарної освіти та виховання підростаючого покоління та його переходу до самостійного життя.

У зв’язку з цим виняткового значення набуває опанування студентами вузівським курсом методики викладання зарубіжної літератури в школі, його теоретичною та практичною частинами.

Включення до навчальних планів вищих педагогічних закладів методики викладання зарубіжної літератури як однієї з основних профілюючих дисциплін надає їй нового статусу. Вона поєднує в собі педагогічний і літературознавчий складники, адже в ній ідеться як про зміст навчання, так і про його шляхи та виховні завдання.

Навчальний предмет “Методика викладання зарубіжної літератури” має своїм завданням професійну підготовку майбутнього вчителя-філолога, розвиток його здібностей і творчої самостійності, пошуку нестандартних рішень, покращення творчого потенціалу та специфіки роботи в українській школі.

Вивчення курсу дасть можливість пізнати своєрідність зарубіжної літератури як навчального предмета, зрозуміти, що таке урок літератури, визначити сутність методів, прийомів, шляхів аналізу; вчити розглядати історико-літературні факти з урахуванням вікових особливостей школярів, їх читацьких інтересів, рівня підготовки (життєвої, читацької, мовної тощо); визначити специфіку сприймання художнього тексту в перекладі; розкрити різні форми взаємозв’язку під час засвоєння матеріалу різних національних літератур.

Мета курсу – розкрити студенту зміст і структуру шкільної програми із зарубіжної літератури, дати необхідну методичну підготовку, допомогти майбутньому вчителю поєднати отримані теоретичні знання, вміння та навички в систему викладання, розвинути його творчі здібності, підготувати студента до проведення уроків із зарубіжної літератури в українській школі.

Завдання курсу:

- визначити та проаналізувати етапи становлення та розвитку навчального предмета «Зарубіжна література» в українській школі;
- схарактеризувати специфіку вивчення зарубіжної літератури в сучасній загальноосвітній школі;
- розкрити найвагоміші методичні здобутки науковців та вчителів-практиків минулого й сучасності;
- засвоїти вимоги до особистості вчителя та його професійної підготовки: досконало знати навчальну дисципліну, любити свій предмет і тих, кому викладаєш, ефективно здійснювати навчання, виховувати та творчо розвивати учнів;
- оволодіти основами дидактики та новітніми технологіями викладання літератури як мистецтва слова;
- сформувати в студентів-філологів необхідні методичні вміння та навички;
- розвивати творчу самостійність майбутніх словесників в розробці системи викладання предмета.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми до завершення вивчення курсу ***студенти повинні***:

- ґрунтовно засвоїти методологічні та теоретичні основи методики викладання зарубіжної літератури;
- опанувати певну суму знань із предмета, основні питання викладання шкільного курсу зарубіжної літератури в сучасній загальноосвітній школі;
- оволодіти концептуальними основами, структурою та змістом засобів навчання (підручників, навчальних посібників тощо);
- опрацювати чинні шкільні програми із шкільного курсу «Зарубіжна література» , підручники й посібники;
- уміти конструювати плани-конспекти уроків різних типів та форм проведення;
- мати повне уявлення про літературний розвиток учнів;
- ефективно використовувати різні методи, прийоми та форми роботи для успішного розв'язання проблем і завдань у професійній діяльності;
- знатися на особливостях вивчення художніх творів у їх родовій специфіці;
- уміти виконувати основні професійно-методичні функції (комунікативно-навчальну, розвивальну, гностичну та ін.), нестандартно мислити, творчо розвиватися та самовдосконалюватися;
- оволодіти новітніми технологіями навчального процесу.

Методична підготовка студентів-філологів денної та заочної форм навчання включає лекційний курс, лабораторні та практичні заняття, педагогічну практику в школі, виконання курсової роботи.

За навчальним планом вивчення курсу передбачено протягом 2 семестрів. У робочій програмі визначені найважливіші теми лекційного курсу, а також рекомендована тематика лабораторних і практичних занять, окремо винесені теми для самостійного вивчення, пропонуються завдання для індивідуальної роботи. У всіх розділах виділено матеріал, що пов'язаний зі специфікою викладання зарубіжної літератури в школах України. Усі пропоновані види завдань спрямовані на розвиток у студентів-філологів професійних умінь і навичок, професійних здібностей, а головне – натхненного ставлення до своєї майбутньої професії як певного виду художньої творчості.

Ключові поняття: методика викладання зарубіжної літератури; література як вид мистецтва, урок зарубіжної літератури; типологія уроків літератури, методи навчання; творча лабораторія вчителя, професіоналізм вчителя; план-конспект, зміст, композиція, сценарій уроку; сприйняття, аналіз та інтерпретація тексту; аналіз тексту в єдності змісту та форми; шляхи аналізу тексту; культурологічний підхід до аналізу тексту, монографічна й оглядова теми; інтерактивні форми й нові технології навчання; взаємодія мистецтв на уроці зарубіжної літератури; діалогічність уроку літератури; організація співтворчої діяльності вчителя й школярів; літературно-творчий розвиток учнів; вивчення в школі теорії літератури; організація позакласного читання; формування читацьких умінь і навичок учнів; розвиток мовлення школярів; організація позакласної й позашкільної роботи із зарубіжної літератури.

Опис навчальної дисципліни

Назва дисципліни: **«Методика викладання зарубіжної літератури»**

Характеристика навчальної дисципліни	**Напрям підготовки, спеціальність, освітньо-кваліфікаційний рівень**	**Академічний календар, види занять**
Кількість кредитів, відповідних ECTS: *VI семестр: 2,5* *VII семестр: 2,3*	Напрям підготовки: *6.020303 Філологія** *(українська мова і література)* *(англійська мова)*	Статус дисципліни: *нормативна*
модулів: *2* змістових модулів: *5*	ОКР: *бакалавр*	Курс: *III_4, IV_4*
Загальний обсяг дисципліни *VI семестр: 90 год.* *VII семестр: 81 год.*	Спеціальність: *Українська мова і література** *Мова і література (англійська)**	Семестр: *VI, VII*
Аудиторних годин на тиждень:		Усього аудиторних годин: *VI семестр: 40 год.* *VII семестр: 40 год.* Лекцій *VI семестр: 10 год.* *VII семестр: 10 год.* Лабораторних *VI семестр: 6 год.* *VII семестр: 4 год.* Практичних *VI семестр: 24 год.* *VII семестр: 26 год.*
		Самостійна робота студентів: *VI семестр: 25 год.* *VII семестр: 20 год.*
		Індивідуальна робота студентів: *VI семестр: 25 год.* *VII семестр: 21 год.*
		Вид підсумкового контролю: *VII семестр: екзамен*

Робочий план

дисципліни *«Методика викладання зарубіжної літератури»*
(назва)

напрям підготовки *6.020303 Філологія**
(шифр, назва)

(*VI* семестр, *III-У* курс)

Вид навчальної роботи	Годин в семестрі/ кредитів ECTS	Розподіл годин по тижнях																	Вид підсумкового контролю
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Лекційні заняття	10	2		2		2				2	2								
Лабораторні заняття	6							2	2	2									
Практичні заняття	24	2	2	2	2	2	2	2				2	2	2	2	2			
Індивідуальна робота	25	2	4	3	2	1	2	1	1	1	1	1	2	2	1	1			
Самостійна робота	25	4,5	2,5	2	2	0,5	0,5	1,5	1	1	1	0,5	0,5	2,5	0,5	1,5	3		
Проміжні форми контролю		ПК	ПК	ТК	ПК	ПК	ПК	ЗЛР1	ЗЛР2	ЗЛР3	ТК	ПК	ПК	ПК	ПК	ТК	К		
Усього годин/ кредитів	90/2,5	10,5	8,5	9	6	5,5	4,5	6,5	4	6	4	3,5	4,5	6,5	3,5	4,5	3		

Лектор _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Затверджено на засіданні кафедри протокол №___ від "___" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Декан факультету _____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Робочий план

дисципліни *«Методика викладання зарубіжної літератури»*
(назва)

напрям підготовки *6.020303 Філологія**
(шифр, назва)

(*VII* семестр, *IV-V* курс)

Вид навчальної роботи	Годин в семестрі / кредитів ECTS	Розподіл годин по тижнях																	Вид підсумкового контролю
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Лекційні заняття	10	6		2						2									
Лабораторні заняття	4			2													2		
Практичні заняття	26	2	8	4							2	2	2	2	2	2			
Індивідуальна робота	20	2	2	3						2	2	1	2	2	2	1	2		
Самостійна робота	21	2,5	3,5	3						1	1	1	1	0,5	1	1,5	1	3	
Проміжні форми контролю		ПК	ПК	ЗЛР1,ТК						ПК	ПК	ПК	ПК	ПК	ПК	ТК	ЗЛР2	К	
Усього годин / кредитів	81/2,25	12,5	13,5	14						5	5	4	5	4,5	5	4,5	5	3	Іспит

Лектор _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Затверджено на засіданні кафедри протокол №___ від "___" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Декан факультету _____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Робочий план

дисципліни *«Методика викладання зарубіжної літератури»*
(назва)

напрям підготовки *6.020303 Філологія**
(шифр, назва)

(*VII* семестр, *IV-А* курс)

Вид навчальної роботи	Годин в семестрі кредитів ECTS	Розподіл годин по тижнях																Вид підсумкового контролю
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	
Лекційні заняття	20	2	2	2		2	2		4	2			2		2				
Практичні заняття	50	2	4	4	4		4	6		4	4	4	4	2	2	2	4		
Лабораторні заняття	10				2	4								2		2			
Індивідуальна робота	41	2	4	5	3	4	3	4		2	4	3	2	3	2	2	3		
Самостійна робота	41	2,5	4	3,5	3	4	3	2	3	3	2	2	2	2,5	1,5	2,5	1,5	3	
Проміжні форми контролю		ПК	ТК	ПК	ЗЛР1 ТК	ЗРЛ2,ЗЛР3	ПК	ТК	К	ПК	ПК	ПК	ТК	ЗЛР4	ПК	ЗЛР5	ТК	К	
Усього годин / кредитів	162 / 4,5	8,5	14	14,5	12	14	12	12	7	11	10	9	10	9,5	7,5	8,5	8,5	3	Іспит

Лектор _____ _____
(підпис) (прізвище та ініціали)

Затверджено на засіданні кафедри протокол №___ від "___" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Декан факультету _____ _____
(підпис) (прізвище, ініціали)

Структура залікових кредитів дисципліни

Денна форма навчання

Назва теми	Кількість годин, відведених на:				
	Аудиторні заняття			Самостійна робота студентів	Індивідуальна робота студентів
	лекції	лабораторні	практичні		
Модуль 1.					
Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі	4		8	9	11
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього	2	6	6	7,5	7
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя та учнів на уроках зарубіжної літератури	4		10	8,5	7
Разом за VI семестр	**10**	**6**	**24**	**25**	**25**
Модуль 2.					
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їхню родову специфіку	6	2	14	9	14
Змістовий модуль 2. Види літературних занять	4	2	12	11	7
Разом за VII семестр	**10**	**4**	**26**	**20**	**21**

Зміст лекційного матеріалу
Денна форма навчання

Номер теми	Перелік тем лекцій, їх анотації	Кількість годин
VI семестр		
Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі		
1	**Загальні основи методики та організація навчання зарубіжної літератури в середній школі** 1. Методика навчання зарубіжноїлітератури як наука. 2. Зміст, завдання та особливості становлення курсу «Зарубіжна література» в школі. 3. Програмно-методичне забезпечення шкільного курсу зарубіжної літератури. [14, с. 22-47], [38, с. 39-47], [42, с. 10-40]	2
2	**Сучасний урок зарубіжної літератури** 1. Специфіка уроку зарубіжної літератури і вимоги до нього. 2. Розмаїття типів уроків зарубіжної літератури. Структурування уроку. 3. Методи та прийоми викладання літератури. 4. Використання наочності на уроках зарубіжної літератури. [14, с. 57-67, 80-152], [38, с. 151-156, 173-180], [42, с. 40-80, 150-157]	2
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього		
3	**Творча лабораторія вчителя зарубіжної літератури** 1. Місце та роль учителя у суспільстві та школі. 2. Професійні складові учителя зарубіжної літератури. 3. Наукова організація праці вчителя – словесника. Творчий підхід до планування (різні види планування). [14, с. 47-57, 67-80], [34], [38, с. 230-243], [42, с. 121-126, 140-150]	2
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя та учнів на уроках зарубіжної літератури		
4-5	**Інновації в методиці навчання зарубіжної літератури** 1. Особистісно-орієнтований підхід у навчанні школярів літератури. 2. Впровадження інтерактивних форм і методів навчання на уроках зарубіжної літератури: • лекція, її сутність, дидактичні функції, типи; • диспут, етапи підготовки, типи; • семінар, його специфічний зміст, типи і різновиди; • поняття “нестандартний урок”, його види. 3. Інноваційні прийоми навчання зарубіжної літератури. 4. Інтеграційні типи літературних занять. 5. Інформаційні технології у навчанні зарубіжної літератури. [14, с. 100-124], [16], [38, с. 156-161], [42, с. 126-140, 170-187]	4
Разом за семестр		**10**

VII семестр		
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їхню родову специфіку		
1	**Специфіка поетапного вивчення художнього твору на уроці зарубіжної літератури** 1. Підготовка до сприйняття як перший етап вивчення літературного твору в школі. 2. Читання тексту. Специфіка реалізації даного етапу. 3. Своєрідність підготовки до аналізу твору в основній та старшій школах. 4. Аналіз літературного твору: принципи, види та шляхи. 5. Підсумкові заняття. 6. Творчі усні та письмові роботи учнів на уроці зарубіжної літератури. [14, с. 152-192], [38, с. 50-106], [42, с. 192-218]	2
2	**Шкільний аналіз художнього твору** 1. Проблема аналізу тексту художнього твору в історії розвитку методики викладання літератури. Традиційні й сучасні підходи до аналізу твору в школі. 2. Принципи шкільного аналізу художнього твору. Основні відмінності академічного та шкільного аналізу. 3. Усвідомлення учнями світу художнього твору в єдності його змісту (тематика, проблематика, ідея) та форми (персонаж та його цінності, система персонажів і їх групування у конфлікті, хронотоп твору, сюжет і композиція, жанр, художня мова). 4. Основні шляхи аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури. 5. Феномен перекладності твору. Аспекти взаємодії оригіналу та перекладу в процесі аналізу художнього тексту. [14, с. 57-67, 160-184], [38, с. 55-96], [42, с. 80-121]	2
3	**Особливості вивчення творів у їхній родовій специфіці** 1. Методика вивчення ліричних творів на уроках зарубіжної літератури. 2. Специфіка вивчення епічних творів у школі. 3. Методика роботи над вивченням у школі драматичних творів. [19],[31],[33], [38, с. 96-102], [42, с. 218-245]	2
Змістовий модуль 2. Види літературних занять		
4	**Оглядові й монографічні теми в шкільному курсі зарубіжної літератури** 1. Завдання вивчення оглядових тем, їх зміст і роль в літературній освіті учнів. 2. Основні етапи вивчення монографічних тем: • уроки з вивчення творчої біографії; • уроки текстуального вивчення твору; • робота над теоретико-літературними поняттями при вивченні монографічних тем; • розвиток усного й писемного мовлення учнів. 3. Міжпредметні та міжмистецькі зв'язки при вивченні оглядових і монографічних тем на уроках зарубіжної літератури. [14, с. 192-230], [38, с. 106-115], [42, с. 192-203]	2

5	**Система позакласного читання та позакласної роботи із зарубіжної літератури у школі** 1. Методичні засади проведення уроків позакласного читання. 2. Позакласна робота із зарубіжної літератури: - індивідуальна позакласна робота; - групова позакласна робота; - масова позакласна робота. [38, с. 121-142], [42, с. 187-192, 296-311]	2
Разом за семестр		**10**

Заочна форма навчання

Номер теми	Перелік тем лекцій	Кількість годин
1	**Тема. Зарубіжна література як навчальний предмет в українській школі**	2
2	**Тема. Інтерактивні форми викладання зарубіжної літератур**	2
3	**Тема. Особливості вивчення творів у їхній родовій специфіці**	2
4	**Тема. Оглядові й монографічні теми на уроках зарубіжної літератури**	2
Разом за семестр		**8**

Зміст лабораторних занять
Денна форма навчання

Номер теми	Тема лабораторного заняття	Кількість годин
VI семестр		
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього		
1	**Тема. Планування роботи вчителя зарубіжної літератури**	2
2	**Тема. Складання плану – конспекту уроку зарубіжної літератури**	2
3	**Тема. Форми, засоби контролю й оцінки знань, навичок і вмінь учнів. Ведення шкільного журналу**	2
Разом за семестр		**6**
VII семестр		
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їхню родову специфіку		
1	**Тема. Засоби навчання на уроці зарубіжної літератури**	2
Змістовий модуль 2. Види літературних занять		
2	**Тема. Кабінет зарубіжної літератури**	2
Разом за семестр		**4**

Зміст практичних занять
Денна форма навчання

Номер теми	Тема практичного заняття	Кількість годин
VI семестр		
Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі		
1	**Тема. Програма із зарубіжної літератури, зміст і принципи її побудови**	2
2	**Тема. Аналіз навчальних посібників і підручників, їх рецензування**	2
3	**Тема. Дидактичні й методичні основи уроку зарубіжної літератури**	2
4	**Тема. Актуальні проблеми сучасного уроку зарубіжної літератури**	2
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього		
5	**Тема. Учитель зарубіжної літератури**	2
6	**Тема. Прийоми роботи вчителя з методичною та науковою літературою**	2
7	**Тема. Творча лабораторія вчителя-словесника як творця уроку**	2
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя та учнів на уроках зарубіжної літератури		
8	**Тема. «Нестандартний» урок зарубіжної літератури**	2
9	**Тема. Урок-лекція із зарубіжної літератури**	2
10	**Тема. Урок-диспут із зарубіжної літератури**	2
11-12	**Тема. Урок-семінар із зарубіжної літератури**	4
Разом за семестр		**24**
VII семестр		
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їхню родову специфіку		
1	**Тема. Особливості вивчення ліричного твору**	2
2	**Тема. Урок виразного читання із зарубіжної літератури**	2
3	**Тема. Особливості вивчення епічного твору**	2
4	**Тема. Логічні схеми на уроках зарубіжної літератури**	2
5	**Тема. Самостійна робота на уроках зарубіжної літератури**	2
6	**Тема. Проблемне навчання на уроках зарубіжної літератури**	2
7	**Тема. Особливості вивчення драматичного твору**	2
Змістовий модуль 2. Види літературних занять		
8	**Тема. Оглядові й монографічні теми на уроках зарубіжної літератури**	2
9	**Тема. Дидактична гра на уроках зарубіжної літератури**	2
10	**Тема. Вивчення теорії літератури та робота над літературно-критичною статтею на уроках зарубіжної літератури**	2

11	**Тема. Розвиток мовлення школярів на уроках зарубіжної літератури**	2
12	**Тема. Міжпредметні та міжмистецькі зв'язки на уроках зарубіжної літератури**	2
13	**Тема. Специфіка уроку позакласного читання та позакласної роботи із зарубіжної літератури**	2
Разом за семестр		**26**

Заочна форма навчання

Номер теми	Тема практичного заняття	Кількість годин
1	**Тема. Програма із зарубіжної літератури, зміст і принципи її побудови**	2
2	**Тема. Творча лабораторія вчителя-словесника як творця уроку**	2
3	**Тема. Специфіка вивчення ліричних творів на уроках зарубіжної літератури**	2
4	**Тема. Особливості вивчення епічних творів на уроках зарубіжної літератури**	2
5	**Тема. Особливості вивчення драматичного твору**	2
6	**Тема. Оглядові й монографічні теми на уроках зарубіжної літератури**	2
Разом за семестр		**12**

Зміст самостійної роботи
Денна форма навчання

Номер теми	Зміст самостійної роботи	Кількість годин
VI семестр		
Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі		
1	**Методика зарубіжної літератури як наука** 1. Методика зарубіжної літератури у взаємодії педагогічної, психологічної і філологічної наук. 2. Формування і розвиток (2 етапи) методики зарубіжної літератури. 3. Творчий характер методики зарубіжної літератури, роль учителя в її розвитку.	2
2	**Нормативні документи, рішення колегії Міністерства освіти й науки України** 1. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. 2. Концепція літературної освіти. 3. Лист МОНУ про методичні рекомендації щодо викладання курсу «Зарубіжна література» у 2012-2013 н. р.	2
3	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №1. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5

4	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №2. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
5	**Вивчення зарубіжної літератури в профільних класах 11-річної загальноосвітньої школи** 1. Специфіка програм зі зарубіжної літератури для класів філологічного й негуманітарного профілів. 2. Зміст роботи з літератури в профільних класах. 3. Організація роботи з текстом художнього твору у філологічних класах. 4. Робота з філологічно обдарованими учнями.	2
6	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №3. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
7	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №4. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
8	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 1.	1
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього		
9	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №5. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
10	**Учитель зарубіжної літератури** 1. Удосконалення кваліфікації і підвищення майстерності вчителя літератури 2. Самоосвіта вчителя зарубіжної літератури. 3. Вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду вчителя-словесника. 4. Облік праці та звітність учителя літератури.	2
11	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №6. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
12	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №7. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
13	Виконати завдання лабораторних робіт №1, №2, №3. Підготуватися до їх захисту.	3
14	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 2.	1
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя та учнів на уроках зарубіжної літератури		
15	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №8. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
16	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №9. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
17	**Новаторські форми занять зі зарубіжної літератури** 1. Розмаїття форм. Активізація творчої діяльності учнів у процесі вивчення зарубіжної літератури. 2. Уроки-семінари.	2

	3. Учнівські конференції. 4. Уроки-диспути. 5. Урок-альманах, урок-літературний журнал, урок-презентація та ін.	
18	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №10. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
19	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №11. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
20	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №12. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
21	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 3.	1
22	Підготуватися до модульної контрольної роботи	3
Разом за семестр		**25**
VII семестр		
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їх родову специфіку		
1	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №1. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
2	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №2. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
3	**Аналіз та інтерпретація тексту художнього твору як співтворча діяльність учителя й учнів** 1. Принципи аналізу, його завдання, шляхи та компоненти 2. Вимоги до аналізу художнього твору учнями різних вікових груп. 3. Аналітико-синтетична робота над текстом. Переказ. План. 4. Тема, проблематика, ідея художнього твору. 5. Конфлікт, сюжет, композиція. 6. Характеристика образів-персонажів. 7. Автор у творі.	2
4	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №3. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
5	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №4. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
6	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №5. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
7	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №6. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
8	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №7. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
9	**Загальнокультурний розвиток особистості школяра на уроці зарубіжної літератури**	1,5

	1. Психологічні й вікові особливості учня-читача. Вивчення читацьких інтересів школярів. 2. Роль мистецтва в реалізації загальнокультурного розвитку особистості. Урок літератури як твір мистецтва. 3. Розвиток літературно-творчих, поетичних здібностей школярів. 4. Театрально-творчий розвиток учнів. 5. Співтворчість і співробітництво як основа розвитку особистості на уроці зарубіжної літератури.	
10	Виконати завдання лабораторної роботи №1. Підготуватися до її захисту.	1
11	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 1.	1
Змістовий модуль 2. Види літературних занять		
12	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №1. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
13	**Вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю** 1. Форми вивчення біографічного матеріалу в середніх класах. 2. Вивчення життєпису письменника в старших класах. 3. Основні методи, форми і прийоми вивчення біографії письменника.	1
14	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №2. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
15	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №3. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
16	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №4. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
17	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №5. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
18	Опрацювати лекційний матеріал, підготуватися до практичного заняття №6. Виконати завдання для підготовчого періоду.	0,5
19	**Навчально-методичний комплекс зі зарубіжної літератури** 1. Навчально-методична література. 2. Візуальні наочні посібники. 3. Аудіовізуальні навчальні посібники з літератури. 4. Предметні навчальні посібники.	2
20	Виконати завдання лабораторної роботи №2. Підготуватися до її захисту.	1
21	Підготуватися до тестового контролю за матеріалами змістового модуля 2.	1
22	Підготуватися до модульної контрольної роботи	3
Разом за семестр		**20**

Заочна форма навчання

Номер теми	Зміст самостійної роботи	Кількість годин
1.	Зарубіжна література як навчальний предмет. Основні компоненти, їх взаємозв'язок	8
2.	Аналіз курсу зарубіжної літератури 5-9 класів, 10-11 класів. Головна відмінність	8
3.	Нормативні документи, рішення колегії Міністерства освіти і науки	8
4.	Аналіз шкільних програм зі зарубіжної літератури	10
5.	Порівняльний аналіз підручників зі зарубіжної літератури в старших класах (на матеріалі 2-3 розділів)	10
6.	Досягнення і недоліки підручника – хрестоматії для середніх класі	8
7.	Творча лабораторія вчителя зарубіжної літератури	10
8.	Застосування різних прийомів методу бесіди в процесі аналізу літературного твору .	8
9.	Основні види діяльності учнів на уроках зарубіжної літератури	8
10.	Домашні завдання зі зарубіжної літератури як засіб активізації роботи учнів.	8
11.	Методичний аналіз екзаменаційних білетів зі зарубіжної літератури за курс середньої школи.	8
12.	Проблемність уроку і проблемні ситуації на уроках зарубіжної літератури в	10
13.	Вивченння біографії письменника в єдності його з творчістю.	10
14.	Огляд літературного періоду.	10
15.	Засвоєння понять з теорії літератури.	10
16.	Використання методичної спадщини вчених минулого на сучасних уроках зарубіжної літератури	8
Разом за семестр		**142**

Зміст індивідуальної роботи
Денна форма навчання

Номер теми	Зміст індивідуальної роботи	Кількість годин
VI семестр		
Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі		
1	**Аналіз курсу «Зарубіжна література» у 5-9, 10-11 класах. Головна відмінність** *Завдання.* Підготувати повідомлення на тему: «Принципова відмінність курсу СЛ в основній та старшій школі. Етапи літературної освіти».	2
2	**Аналіз шкільних програм із зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Проаналізуйте основні рубрики однієї із чинних програм зі зарубіжної літератури (письмово). Сформулюйте власні пропозиції щодо покращення змісту і структури програми. *Завдання 2.* Розробіть авторську модель програми з літератури для будь-якого класу базової школи.	4
3	**Досягнення і недоліки шкільного підручника із зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Зробіть самостійний письмовий аналіз шкільного підручника-хрестоматії з літератури для 5-7 класів (на власний вибір) за такими аспектами: • Загальна характеристика. • Вихідні дані. • Відомості про авторів. • Структура і зміст підручника. • Принципи подачі матеріалу в підручнику. • Методика організації самостійної роботи учнів над засвоєнням матеріалу. • Довідковий апарат підручника. • Оцінка підручника й пропозиції щодо його вдосконалення. *Завдання 2.* Напишіть рецензію на один із нових підручників для 10-11 класів (на власний вибір).	3
4	**Домашні завдання із зарубіжної літератури як засіб активізації роботи учнів** *Завдання 1.* Дайте визначення поняттям: домашня робота, домашні завдання, диференційовані домашні завдання, випереджальні домашні завдання. *Завдання 2.* Користуючись методичними журналами і посібниками, ознайомтесь і випишіть цікаві домашні завдання, які можна використати при вивченні художнього твору. *Завдання 3.* Складіть різнорівневі домашні завдання до однієї з тем курсу зарубіжної літератури у 5-9 кл., передбачаючи цілу систему уроків з обраної теми.	2
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього		
5	**Учитель зарубіжної літератури** *Завдання*. Вивчіть і узагальніть досвід відомого вам учителя і	3

	репрезентуйте його.	
6	**Творча лабораторія вчителя зарубіжної літератури** *Завдання.* Підготуйте творчий звіт з теми за такими рубриками: • Призначення й обладнання кабінету СЛ • Тематична картотека • Комплексні тематичні папки • Дидактичні матеріали • Читацький щоденник • Розробки уроків • Художня, наукова та методична література • Відеофільми та музичні записи • Живописні портрети, ілюстрації й графіка • Таблиці, схеми	4
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя та учнів на уроках зарубіжної літератури		
7	**Співтворчість як основа діяльності вчителя й учнів у процесі створення уроку зарубіжної літератури** *Завдання.* Змоделюйте урок-виставу зі зарубіжної літератури (за будь-яким художнім твором). Продумайте сценарій і режисуру такого уроку. Напишіть розгорнутий план-конспект уроку.	3
8	**Нові технології у викладанні шкільного курсу зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Розкрийте основні напрямки роботи вчителя-словесника на основі модульно-розвивального навчання й запропонуйте свій варіант міні-підручника однієї з тем шкільної програми: В.Шекспір.Сонети; Г.Ібсен «Ляльковий дім». *Завдання 2.* Проаналізуйте фрагмент уроку (додається), проведеного в 7 класі на основі технології інтерактивного навчання. Спробуйте спрогнозувати результати уроку.	4
Разом за семестр		**25**
VII семестр		
Змістовий модуль 1. Вивчення художніх творів з огляду на їх родову специфіку		
1	**Уроки текстуального вивчення творів зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Проблема читання в сучасній школі є однією з найскладніших. Спрогнозуйте ефективні шляхи розвитку в сучасних школярів інтересу до читання. *Завдання 2.* Складіть конспект уроку з вивчення вірша Р.Бернса «Чесна бідність», передбачивши у ньому роботу над виразним читанням твору.	4
2	**Застосування різних прийомів методу бесіди в процесі аналізу літературного твору** *Завдання 1.* Випишіть з фахового журналу або навчально-методичного посібника систему запитань на знання тексту художнього твору. З'ясуйте, які запитання не є доцільними, чому. Подумайте, які запитання могли б поставити ви. Наведіть приклади. *Завдання 2.* Запропонуйте систему запитань до евристичної бесіди, навчального диспуту, бесіди за заздалегідь поставленими	3

	запитаннями чи вільної бесіди (на власний вибір), що можна було б використати у процесі аналізу літературного твору.	
3	**Компаративний аспект аналізу художнього тексту** *Завдання.* Змоделюйте і напишіть план-конспект уроку зі зарубіжної літератури, використовуючи матеріал програми щодо здійснення міжлітературних зв'язків.	4
4	**Проблемність уроку і проблемні ситуації на уроках зарубіжної літератури** У своїй роботі вчитель застосовує різноманітні способи створення проблемних ситуацій: 1. Постановка проблемного питання. 2. Інтригуючий початок уроку. 3. Полемічний характер викладання лекційного матеріалу. 4. Зіставлення протилежних висловлювань про літературні явища. 5. Зіставлення художнього твору та ілюстрації до нього, кіно- чи телеекранізації, театральної постановки та музичної інтерпретації. 6. Суперечливість, що закладена у змісті самого твору, наприклад, при змалюванні суперечливих образів, розкритті складних філософських, соціальних та моральних проблем. 7. Зіставлення художнього твору та життєвих явищ, що були покладені в його основу, літературних образів та їхніх прототипів. *Завдання*. Користуючись наведеними методичними умовами проведення уроку з елементом проблемності, складіть фрагмент уроку до будь-якої теми в старших класах. Якщо виникають труднощі, то проаналізуйте готовий урок, на якому була використана проблемна ситуація.	3
Змістовий модуль 2. Види літературних занять		
5	**Огляд літературного періоду** *Завдання 1.* Занотуйте погляди сучасних вчених-методистів на обсяг і зміст оглядового вивчення літературного періоду. З'ясуйте, які методи і прийоми, на їхню думку, сприяють ефективному опануванню учнями старших класів оглядових тем. *Завдання 2.* Розробіть конспект уроку з вивчення оглядової теми: «Срібне століття» російської поезії». Передбачте роботу вчителя над засвоєнням теоретико літературних понять учнями.	4
6	**Олімпіадні завдання та екзаменаційні питання зі зарубіжної літератури** *Завдання 1.* Проаналізуйте завдання для міжшкільної міської олімпіади, розроблені вчителями Глухівських шкіл, виділіть переваги і недоліки. *Завдання 2.* Запропонуйте завдання різнотипного характеру для шкільної олімпіади зі зарубіжної літератури для будь-якого класу, розроблені самостійно. *Завдання 3.* Зробіть методичний аналіз екзаменаційних білетів зі зарубіжної літератури за курс базової школи.	3
Разом за семестр		**21**

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів III–IV курсів
з дисципліни «Методика викладання зарубіжної літератури»

Перевірка та встановлення досягнутого рівня знань та вмінь є важливою складовою навчального процесу. З метою забезпечення ефективних вимірників якості навчальних досягнень та їх об'єктивного оцінювання необхідно дотримуватися п'ятибальної шкали оцінювання. При цьому обов'язково мають враховуватися програмові вимоги до знань, умінь і навичок студентів.

Пропонується така шкала критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів:

Оцінка	Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів
«Незадовільно»	• Студент відповідає на елементарні запитання викладача; • студент відтворює матеріал на елементарному рівні, називаючи окремі факти; • студент розуміє навчальний матеріал і може відтворити фрагмент з нього окремим реченням; • студент розуміє навчальний матеріал і за допомогою викладача дає відповідь у формі висловлювання.
«Задовільно»	• Студент за допомогою викладача відтворює певну суму знань з предмета; • студент володіє значною частиною теоретичного матеріалу, за допомогою викладача знаходить і наводить потрібні приклади; • студент пробує моделювати плани-конспекти уроків різних типів і форм проведення за зразком, але припускається помилок; • студент проявляє методичні навички і вміння на середньому рівні.
«Добре»	• Студент володіє теоретичним матеріалом, наводить окремі власні приклади на підтвердження певних суджень; • студент узагальнює та систематизує набуті знання, самостійно виправляє допущені помилки й добирає аргументи на підтвердження висловленого судження та висновку; • студент моделює плани-конспекти уроків різних типів і форм проведення за зразком; • студент проявляє методичні навички і вміння на достатньому рівні: правильно використовує різні методи, прийоми та форми роботи, вміє стандартно мислити, виконувати дослідницько-пошукову роботу; • студент виявляє початкові творчі здібності, під керівництвом викладача працює з різними джерелами інформації.
«Відмінно»	• Студент на високому рівні володіє теоретичним матеріалом, висловлює свої думки, самостійно оцінює різноманітні науково-методичні питання, виявляє власну

	позицію до них; • студент самостійно працює з різними джерелами інформації, систематизує та творчо використовує дібраний матеріал; • студент моделює плани-конспекти уроків різних типів і форм проведення, проявляючи при цьому особливі творчі здібності та здатність до оригінальних рішень різноманітних навчальних завдань, до перенесення набутих знань та вмінь на нестандартні ситуації; • студент вміє нестандартно мислити, творчо розвиватися та самовдосконалюватися.

Оцінювання студентів здійснюється в процесі оволодіння ними змістом робочої навчальної програми відповідно до різних видів навчальної роботи. У кожному запропонованому виді навчальної роботи студент має можливість набрати відповідну кількість балів.

Студент повинен виконувати всі види навчальної роботи у терміни, визначені викладачем (розкладом), і звітувати за кожен змістовий модуль, за що він отримує відповідно своїм знанням і умінням оцінку в балах.

Шкали оцінювання навчальної діяльності студентів

Оцінка ECTS	**Середньозважений бал, що формує інтервальну шкалу**	**Національна оцінка**	
A	**4,75 – 5,00**	**5**	**Відмінно** – високий рівень володіння теоретичними знаннями й практичними вміннями.
B	**4,25 – 4,74**	**4**	**Добре** – достатній рівень оволодіння знаннями навчального матеріалу, вміннями їх практичного впровадження.
C	**3,51 – 4,24**	**4**	**Добре** – середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовності до оперування набутими вміннями й навичками.
D	**3,01 – 3,50**	**3**	**Задовільно** – середній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками.
E	**2,75 – 3,00**	**3**	**Задовільно** – рівень володіння теоретичним матеріалом, практичними вміннями й навичками визначається нижче середнього.
FX	**2,00 – 2,74**	**2**	**Незадовільно** – низький рівень володіння навчальним матеріалом, студент не спроможний опанувати практичні вміння без додаткових занять з дисципліни.
F	**0,00 – 1,99**	**2**	**Незадовільно** – низький рівень знань із дисципліни, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни.

Рекомендована література до вивчення дисципліни

Основна навчальна література

Документація:

1. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Освітня галузь "Мови і літератури" // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2012. – № 3.
2. Концепція літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 5.
3. Концепція літературної освіти в 11-річній школі загальноосвітній школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2012. – № 3.
4. Концепція профільного навчання в старшій школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – № 7-8.
5. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів з літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2002. – № 10.
6. Матюшкіна Т.П. Підручники й навчальні посібники із зарубіжної літератури (огляд) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – № 3.
7. Програма. Зарубіжна література / За ред. К. Шахової. –К., 1995.
8. Програма. Зарубіжна література / За ред. Б.Б. Шалагінова. – К., 2001.
9. Програма. Зарубіжна література / За ред. Д.С. Наливайка. – К., (1998) 2003.
10. Програма. Зарубіжна література / За ред. Д.С.Наливайка. – К., 2005.
11. Програми із зарубіжної літератури для профільних класів / За ред. М.Д. Наливайко. – К., 2003.
12. Програми із зарубіжної літератури для профільних класів / Кер. авт. колективу Ю.І. Ковбасенко. – К., 2011.
13. Програма. Зарубіжна література / Кер. авт. колективу О.М. Ніколенко. – К., 2013.

Підручники:

14. Методика преподавания литературы: Учебное пособие для студ. пед. ин-тов по специальности «Русский язык и литература» / Под ред. З.Я.Рез. – М.: Просвещение, 1997.
15. Методика преподавания литературы: Учебник для пед. вузов / Под ред. Богдановой О.Ю., Маранцмана В.Г. - В 2 ч. – М.: Владос, 1994.
16. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 240 с.
17. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах України. – К., 2008.

Навчальні посібники, монографії, статті:

18. Активные формы преподавания литературы / Под ред. Альбетковой Ф.И. – М., 1991.
19. Беленький Г.И., Снежневская М.А. Изучение теории литературы в средней школе (4-10 кл.). – М., 1983.
20. Бойко М.М. Сочинение по литературе в средней школе. – К., 1973.
21. Браже Т.Г. Целостное изучение эпического произведения. – СПб., 2000.
22. Войтушенко В.Д., Король Н.Н. Изучение литературно-критических материалов в школе. – К., 1982.
23. Волошина Н.Й. Новаторські форми занять: сучасний урок літератури: методика // Всесвітня література та культура. – 2003. – № 3.
24. Доманский В.А. Вернуть слово в музыку (интеграция искусств на уроках словесности) // Русская словесность в школах Украины. – 2001. – № 2.

25. Зепалова Т.С. Уроки литературы и театр. – М., 1982.
26. Ильин Е.Н. Рождение урока. – М., 1986.
27. Ильин Е.Н. Путь к ученику. – М., 1996.
28. Калганова Т.А. Сочинения различных жанров в старших классах. – М., 1997.
29. Карсалова Е.В. “Стихи живые сами говорят…”. – М., 1990.
30. Ковбасенко Ю.І. Мистецтво аналізу і інтерпретації художнього тексту // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2003. – № 6.
31. Ковбасенко Ю.І. Слово на захист слова. Соціокультурні функції художньої літератури та літературна освіта в Україні Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 1.
32. Колокольцев Е.К. Искусство на уроках литературы. – К., 1991.
33. Корзов Ю.И. Изучение драматических произведений в школе. – К., 1985.
34. Купцова И.А. Компаративный метод изучения литературы в школе // Русский язык и литература в школах Украины. – 2004. – № 3-4.
35. Лисовский А.М. Изучение лирики в школе. – К., 1987.
36. Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя. – М., 1992.
37. Маранцман В.Г., Чирковская Т.Г. Проблемное изучение литературного произведения в школе. – М., 1997.
38. Медведев В.П. Изучение лирики в школе. – К., 1987.
39. Мірошниченко Л.Ф., Нефедова Т.Ф. Методические рекомендации по взаимосвязанному изучению русской, украинской и зарубежной літератур в средней школе. - К., 1987.
40. Наукові основи методики літератури / За ред. Н.Й. Волошиної. – К., 2002.
41. Недайнова Т.Б. Искусство преподавания литературы в школе: Уч. пособие. – Луганск, 2004.
42. Недайнова Т.Б. Мистецтво викладання літератури в школі: Науково-навчальний посібник для студентів і вчителів літератури. – 2-ге вид., доп. і випр. – К.: Ленвіт, 2008. – 127 с.
43. Ніколенко О.М., Куцевол О.М. Сучасний урок зарубіжної літератури: Посібник. 5-11 класи. – К.: Академія, 2003.
44. Штейнбук Ф.М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2007. – 316 с.

Додаткова навчальна література

45. Айзерман Л.С. Уроки нравственного прозрения. – М., 1983.
46. Алексєєва Т.Ф. Естетичне виховання на уроках літератури в процесі сприйняття художнього твору // Зарубіжна література .- 2007. - № 7. – С.9.
47. Аналіз ліричного твору. Програма факультативного курсу для 8 (9) класів загальноосвітніх навчальних закладів (автор А.Ткач) // Зарубіжна література в школах України. – 2007. - № 7. - С.2.
48. Ананченко Н.В. Моє покликання – учитель // Зарубіжна література в навчальних закладах України. – 2001. - № 10. – С.8-10.
49. Аркин И.И. Знания или способности? К разработке стандартов литературного образования // Русская словесность в школах Украины. – 2002. – № 5.
50. Бабенко К.П. Взаємозв’язок видів та шляхів художнього аналізу в шкільній практиці // Всесвітня література. – 2004. - № 6. – С.14-16.
51. Бабійчук Т. Інтерактивні форми роботи за відео-фрагментами (міні-екранізація) // Всесвітня література та культура. – 2007. -№ 5.- С. 21-23.
52. Белей Н.В. Викладання зарубіжної літератури за особистісно-орієнтованою методикою // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2001. – № 9.
53. Беленький Г.И. Приобщение к искусству слова. – М., 1990.

54. Бершадська Н.М. Розвивати учня – означає постійно ставити його в ситуацію самостійного здобуття знань. // Всесвітня література. – 2003. - № 9. – С. 6
55. Банчуков Р.В. Из опыта внеклассной работы по литературе. – М., 1985.
56. Бицько О.К. Організація позакласного читання творів східних літератур. Принципи та методичні рекомендації до уроків такого читання // Всесвітня література. – 2005. - № 6 – С. 46-50.
57. Бітківська Г.В. Система вивчення теоретико-літературних понять на уроках зарубіжної літератури // Зарубіжна література. – 2003. - № 6. – С.46.
58. Быкова Е.И. Литературные праздники в школе. – К., 1986.
59. Бондаренко Ю. Філософсько-історичні підходи до вивчення біографії письменника // Всесвітня література та культура. – 2009.- №4. – С.5-7.
60. Бондаренко С.М. Урок – творчество учителя. – М., 1974.
61. Бусел С. Сучасний урок. Зарубіжна література. Уроки зв'язного мовлення. 5-12 класи. – Тернопіль, - 2008. – 192 с.
62. Вахрушев В.С. Уроки мировой литературы в школе: 5-11 кл. – М., 1995.
63. Вершигора О.І. Український підручник зарубіжної літератури в контексті Болонського процесу // Зарубіжна література в школах України. – 2006. - № 7-8. – С.49.
64. Відгуки, судження, пропозиції. Учитель літератури має бути насамперед митцем // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2004. - № 6. – С.20 – 21.
65. Вітченко А.О. Використання театральних інтерпретацій під час вивчення творів зарубіжної драматургії у школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – № 3.
66. Вітченко А.О. Вивчення зарубіжної драматургії як методична проблема // Всесвітня література. – 2005. - № 6. С.14-19.
67. Вітченко А.О. Розширювати коло методичних прийомів роботи з літературно-критичними статтями // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 4.
68. Волошина Н. Вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю.// Всесвітня література та культура. – 2009.- №4. – С.2-4.
69. Волошина Н.Й. Методика вивчення читацьких інтересів // Зарубіжна література. – 2003. - № 5. – С. 12-15.
70. Волошина Н.Й. Позакласне читання і його складові частини. – Всесвітня література та культура. – 2003. - № 5. – С. 11-12.
71. Волощук Є. Аналіз літературного твору в школі // Зарубіжна література. – 2001. - № 25 – 28. С. 2 - 7
72. Волощук Е., Бегун Б. Техне майевтике. Теория и практика анализа литературного произведения // Тема. – 1997. – № 1-2.
73. Волощук Є.В. Презентація нових підручників для 5 класу 12-річної школи // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2005. - № 4. – С.10 - 11
74. Восприятие учащимися художественного произведения и методика школьного анализа. – М., 1974.
75. Гаврищак О., Що болить учителеві зарубіжної літератури? // Зарубіжна література. – 2003. - № 12. – С.16-17.
76. Гнатенко К. Урок духовності. Із педагогічного досвіду // Зарубіжна література. – 2004. - № 33. – С.4-5.
77. Гнатюк Л.Н. Вчитель літератури – педагог і літературознавець в одній особі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2005. - № 5. – С.23 – 25.
78. Говорунова Л.А. Підвищення фахової майстерності // Зарубіжна література в середніх навчальних закладах. – 2003. - № 7. – С. 60 – 61.

79. Галелюк І.О. Використання активних методів навчання у процесі вивчення зарубіжної літератури // Зарубіжна література в школах України. -2009. - № 2. – С. 14.
80. Гдовська Б. Стилістичний аналіз поетичного твору. // Всесвітня література. – 2004. - № 6. – С. 35-36.
81. Гірка Г.Я. Як вивчаємо художні образи. 5-11 кл.: з досвіду роботи // Зарубіжна література. – 2000. - № 33 (194) – С. 7-8
82. Глєбова Ю.А. Наочність допомагає доступніше подати матеріал ... // Всесвітня література. - 2005. - № 7. – С. 28 - 31.
83. Гордієнко О.А. Ознайомлення старшокласників зі сценічним втіленням драматургії на урокахз української та зарубіжної літератури // Зарубіжна література в школах України. – 2009. - № 4. – С.18 – 21.
84. Горбатенко О. Створення проблемних ситуацій для самостійного мислення та пробудження особистості. // Зарубіжна література. – 2004. - № 13. – С. 5 -7.
85. Градовський А.В. Сприймання художнього твору учнем як методична проблема // Всесвітня література та культура. – 2007. - № 5. – С.4-7.
86. Гузь О.О. До розуміння специфіки предмету «Зарубіжна література» та ролі вчителя в навчально-виховному процесі // Зарубіжна література в школах України. -2006. - № 7-8. – С. 89-96.
87. Гуревич В.В. Организация чтения учащихся старших классов. – М., 1984.
88. Давиденко Г.Й. Логические схемы на уроках русской литературы. – Кривой Рог, 1993.
89. Давиденко Г.Й. Методика роботи з текстом художнього твору. –К., 1994.– 80 с.
90. Дем'яненко О. Способи наочного узагальнення результатів творчої діяльності учнів 5-8 класів на уроках зарубіжної літератури // Всесвітня література та культура. – 2007. - № 5. – С.35-37.
91. Дідик В.П. Літературні ігри на уроках і в позакласний час // Всесвітня література та культура. – 2003. -№ 6.- С. 47-50.
92. Дробот В.Н. Изучение биографии писателя в школе. – К., 1988.
93. Дудюк Н. Виховуємо особистість. Роль уроків РЗМ у формуванні творчих здібностей учнів // Зарубіжна література. – 2004. - № 48. - С. 2-6.
94. Єфімова І.В. Педагогічні технології «Створення ситуації успіху» та інтерактивні методи перевірки знань // Зарубіжна література в навчальних закладах України. - 2009. - № 1. – С. 30.
95. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя. - М., 1987.
96. Захарук Д.В. Ігри з літератури. - К.: Рад. Школа, 1970.
97. Зепалова Т. Уроки литературы и театр. – М., 1982.
98. Зінченко В.Г., Кусман В.Г., Кирнозе З.И. Методы изучения литературы: Системный подход: Учебное пособие. – М.: Флінта: Наука, 2002.
99. Ігрові форми і методи на уроках зарубіжної літератури / Упор. Н.Жданова, І. Жеміоніс. – К., 2008. – С. 37-39.
100. Ісаєва О.О. Вивчення теоретико-літературних понять та літературно-критичних матеріалів у школі // Ісаєва О.О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів. – К., 2000. – С. 76-93.
101. Ісаєва О.О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів. – К., 2000.
102. Ісаєва О.О. Організація дослідницької діяльності школярів на уроках зарубіжної літератури // Всесвітня література. – 1999. - № 7. – С.3 – 5
103. Ісаєва О.О. Організація самостійної роботи учнів при вивченні зарубіжної літератури // Зарубіжна література. – 2000. - № 10.
104. Ісаєва О.О. Організація позакласного читання у шкільному курсі зарубіжної літератури // Всесвітня література. – 2003. - № 5. – С.2-6 .

105. Ісаєва О.О. Соціологічний аспект проблемного читання творів зарубіжної літератури // Всесвітня література. – 2005. - № 6. – С.25 – 29.
106. Искусство и школа / Сост. А.К Василевский - М.., 1981
107. Калишанова Ю. Мистецтво аналізу й інтерпретації художнього тексту // Всесвітня література та культура. - 2003. - № 7. – С. 44-52.
108. Кан-Калик В.А., Хазан В.И. Психолого-педагогические основы преподавания литературы в школе. – М., 1988.
109. Качурин М.Г., Мотольская Д.К. Как работать с учебником по литературе. – В кн.: Качурин М.Г., Мотольская Д.К. Изучение русской лит. В IX классе. – М.: Просвещение, 1988.
110. Клименко М.В. Осмислення зарубіжної літературно-критичної думки як поштовх до власних суджень // Всесвітня література. – 2004. № 4. – С. 2-7
111. Клименко Ж.В. Порівняння оригіналу й перекладу в процесі вивчення зарубіжної літератури в старших класах // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 6.
112. Клименко Ж.В. Тестування як основа оцінювання знань та умінь учнів з літератури (Методичні рекомендації) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – № 1.
113. Коваленко Н.М. Нестандартні уроки зарубіжної літератури у 5 класі // Всесвітня література та культура. – 2003. - № 7. – С. 2-3.
114. Коваленко О. Зарубіжна література: конспекти нестандартних уроків. 5-11 кл. – Тернопіль, 2007. – 126 с.
115. Ковальчук Г.М. Методика, яка вчить самостійно знаходити художню інформацію, по-своєму інтерпретувати її. // Всесвітня література. – 2005. – № 2. – С. 41
116. Ковбасенко Ю.І., Ковбасенко А.В., Куликова Л.І. Новим програмам – нове покоління підручників // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 1998. - № 2. – С.14.
117. Когда все искусства вместе… Полихудожественное развитие учащихся различных возрастных групп / Под общ. ред. Б.П. Юсова. – М., 1995.
118. Куцевол О. Як навчити дітей читати? // Всесвітня література та культура. - 2001. - № 5. – С. 2-6.
119. Ковбасенко Н.М. Формування навичок кваліфікованого читача // Всесвітня література та культура. - 2003. - № 11. – С. 4-6.
120. Кочубейник Т. Важке щастя вчителя. З власного досвіду // Зарубіжна Література в середніх навчальних закладах. – 2001. - № 12. – С.6.
121. Куцевол О.М. Методична творчість учителя літератури – потреба сучасної школи // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2005. - № 6 – С. 9 – 13.
122. Краснова Л.В. Интерпретация художественного произведения // Русский язык и литература в учебных заведениях. – 2002. – № 3.
123. Кудряшов Н.И. Взаимосвязь методов обучения на уроках литературы. – М.. 1981.
124. Кузьменчук І.В. Оцінюють учителі (Звіт про апробацію шкільного підручника) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2004. - № 2. – С.5-8.
125. Куцевол О. Сучасні типи уроків зарубіжної літератури // Всесвітня література та культура. – 2001. - № 3. – С. 24-27.
126. Лазаревський В.В. Літературні ігри. - К.: Рад. Школа, 1983.
127. Леонов С.А. Развитие речи учащихся на уроках литературы. – М., 1988.
128. Лімборський Т.В. Несвоєчасні думки про деякі назрілі проблеми, або як викладати сьогодні зарубіжну літературу // Зарубіжна література в навчальних закладах України. – 2000. - № 7. – С.11-12.
129. Лінецька Р.С. Уроки позакласного читання і контрольні роботи // Всесвітня література. – 1999 - № 6 – С.13-15.

130. Лісна Т.Ф. Логічні схеми-конспекти на уроках зарубіжної літератури // Зарубіжна література в школах України. – 2009. - №4. – С.49-52.
131. Логінов А. Творчість, гра, фантазія та уява у саморозвитку творчої особистості // Всесвітня література та культура. – 2001. -№ 3.- С. 37-39.
132. Мадер Р.Д. Анализ поэтического текста на уроках литературы (из опыта работы учителя в старших классах) - М., 1979.
133. Маймин Е.А., Слинина Э.В.Теория и практика литературного анализа. - М., 1984.
134. Мартинець А. Знайомтесь: її професія – учитель // Всесвітня література та культура. – 2003. - № 6. – С.6-10.
135. Матійчук М.І. Специфіка проведення уроків додаткового читання в 11 кл. // Зарубіжна література. – 2004. - № 3 – С. 42-45.
136. Матюшкіна Т., Будленська О. Утверджуючи духовні цінності // Зарубіжна література. – 2003. - № 10. – С.2-5.
137. Межпредметніе связи при изучении литературі в школе / Под ред. Е.Н. Колокольцева. – М., 1990.
138. Методика вивчення біографії письменника // Всесвітня література та культура. – 2009.- №4. – С. – 1-11.
139. Мірошниченко Л.Ф. Актуальні проблеми методики викладання зарубіжної літератури // Всесвітня література. – 2005. - № 6. – С. 5 - 8.
140. Мірошниченко Л., Клименко Ж. Підручник як провідник шляхом творчого читання // Зарубіжна література. – 2005. - № 35. – С.1-3.
141. Мірошниченко Л.Ф. Формування теоретико-літературних понять на уроках зарубіжної літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 2.
142. Молдавская Н.Д. Литературное развитие школьников в процессе обучения. – М., 1976.
143. Мосейчук М.Я. Специфіка проведення уроків додаткового читання у 10 кл. // Зарубіжна література – 2004. - № 1. – С. 42- 45.
144. Наливайко Д.С. Взаємозв”язки і взаємодії літератури й інших мистецтв в аспекті компаративістики // Літературний дискурс: генезис, рецепція, інтерпретація (літературознавчий, культурологічний, методичний аспекти): Зб. матер. – К., 2003.
145. Недайнова Т.Б. Искусство в творческой лаборатории учителя литературы // Научно-метод. сб.: Язык. Литература. Методика. – Луганск, 1996.
146. Недайнова Т.Б. Інтегрований урок літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1999. – № 2.
147. Недодаєва О. Механізм розвитку творчої особистості. Використання основних положень системи К.С. Станіславського при вивчення драматичного твору у школі // Зарубіжна література. – 2005. - № 45. – С. 21-22.
148. Нетрадиційні уроки. Зарубіжна література. 5-12 класи // Уклад. Л.І. Нечволоз. – Х., 2008. – 224 с.
149. Онищук В.А. Урок в современной школе. – М, 1981Орленська В. Вчимо керувати вітрилами. Організація позакласного читання школярів // Зарубіжна література. – 2006. - № 15-16. С. 4-8.
150. Островська Г.О. Логічно-змістовий аналіз проблеми вивчення біографічних відомостей про письменника та його творчості у шкільному курсі «Зарубіжної літератури» // Зарубіжна література в навчальних закладах України. – 2009. - № 2. – С. 7-10.
151. Панова Л.М. Схеми-конспекти та вікторини-анкети до вивчення творчості письменника. // Всесвітня література. – 2000. - № 10. – С.48.
152. Пашкурна О.В. Тільки ті знання міцні, які добуваються самостійно, а не подаються в готовому вигляді. // Всесвітня література. – 2005. - № 12. – С. 9-12
153. Пидкасистый П.М. Самостоятельная деятельность учащихся. – М., 1972.

154. Полтавська Г.М. Поєднуючи проблемне навчання з ігровим. // Всесвітня література. – 2000. - № 5. С. 21.
155. Постоловська С.І. До вивчення поняття про літературні роди і жанри на уроках зарубіжної та української літератури у 5-8 кл. // Зарубіжна література в навчальних закладах України. – 2001. - № 6. – С. 14.
156. Прокоп'юк К.В. Специфіка проведення уроків додаткового читання у 8 класі // Зарубіжна література. – 2003. - № 11 – С. 44.
157. Проблемы преподавания литературы в средней школе / Под ред. Т.Ф. Курдюмовой. – М., 1985.
158. Недайнова Т.Б. На основі взаємодії різних видів мистецтв (до питання про теорію і практику інтегрованого уроку) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 1999. – № 12.
159. Недайнова Т.Б. Організація художньо-творчої діяльності учнів на уроках літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2000. – № 2.
160. Недайнова Т.Б. Региональные аспекты литературного образования школьников // Вісник ЛДПУ. – 1999. – № 2.
161. Недайнова Т.Б. Урок литературы как произведение искусства // Нові пед. технології в контексті сучасних концепцій змісту освіти: Зб. ст. – Луганськ, 1998.
162. Недайнова Т.Б., Михайлова Л.Н., Лоповок В.Л. Литература родного края (приложение к Программе для общеобразовательной школы с русским языком обучения) // Освіта на Луганщині. – 1998. – № 9.
163. Недайнова Т.Б., Покатілова О.О. Ставити учнів в позицію творця (Система завдань з використанням різних видів мистецтв на уроках літератури) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2000. – № 2.
164. Ніколенко О.М. Дидактичні матеріали до вивчення понять теорії літератури в школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2002. – № 1-2.
165. Ніколенко О.М. Проблеми аналізу художнього твору на уроках зарубіжної літератури // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – № 3.
166. Овсейко Л. Теория литературы может быть интересной // Всесвітня література та культура. – 2007. - № 5. – С.47-49.
167. Онищук В.А. Урок в современной школе. – М, 1981.
168. Поташкин М.М. Педагогическое творчество: Проблеми развития и опыт. - К., 1988.
169. Проблеми вивчення елементів теорії літератури // Всесвітня література і культура. – 2003. - № 7. – С.42-44.
170. Пулина Г. Диалог после уроков // Зарубіжна література в школах України. – 2007. - № 8. – С.2.
171. Ратушняк О.В. Ефективний засіб формування читацької мотивації // Всесвітня література. – 2005. - № 10. – С. 13 - 16
172. Ратушняк О.М. У вивченні курсу „Зарубіжної літератури" майже не використаються літературно-критичні матеріали. На жаль. // Всесвітня література. – 2004. - № 4. – С. 10-11
173. Рыбникова М.А. Очерки по методике литературного чтения. – М., 1985.
174. Рогозинський В. Журнал для вчителя: традиції та новації // Зарубіжна література. – 2004. - № 10. – С.2-3.
175. Рогозинський В. Синтез мистецтв як основа сучасного уроку // Всесвітня література та культура. – 2006. - № 4. – С. 2-9.
176. Рогозинський В. «Діла добрих оновляться…» // Зарубіжна література в навчальних закладах України. – 2001. - № 12. – С.8.

177. Рогозинський В.В. Урок як витвір педагогічного мистецтва. 45 хвилин з досвіду вчителя-методиста // Зарубіжна література в середніх навчальних закладах. – 2000. - №1. – С.9-11.
178. Романенко Н.М. Методичні рекомендації щодо проведення уроків зв'язного мовлення у 5 класі // Зарубіжна література. – 2001. - № 9. – с. 37 – 38.
179. Романенко Н.М. Творчість школярів. Творчі роботи школярів // Зарубіжна література. – 2000. - № 11,12; 2001- № 3.
180. Роткович Я.А. Очерки по истории преподавания литературы в советской школе. – М., 1965.
181. Рудак Р.В. Проблемне навчання і групова форма роботи в 10 кл. // Всесвітня література та культура. – 2003. – № 9. - С. 10 – 13
182. Самарян С.І. Підручник з літератури: яким йому бути? Роздуми щодо створення навчальної книги нового типу // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2004. - № 1. – С.6-8.
183. Світлова Л. Проблемні завдання на уроках ЗЛ. // Зарубіжна література. – 2001. - № 41 (250) – С. 1-2.
184. Сегеда Т. Як працювати з великим за обсягом творами художньої літератури // Зарубіжна література. – 2004. - № 30. – С.18 - 19
185. Скобельська О.І. Типи уроків зарубіжної літератури в сучасній школі // Зарубіжна література. -2004. - № 2. – С. 25-27.
186. Скобельская О.И. Современный учитель литературы // Зарубіжна література. – 2004. - № 1. – С.21-23.
187. Скобельская О.И. Три разговора об учителе литературы // Зарубіжна література в школах України. – 2007. - № 1. – С.3-10.
188. Скобельская О.М. Одухотворять все, с чем имеешь дело. Несколько размышлений об учителе-словеснике // Русская словесность в школах Украины. – 2004. – № 3.
189. Скобельская О.И. Образ учителя литературы в художественных произведениях // Зарубіжна література. – 2004. - № 8. – С.13-15.
190. Скобельская О.И. Три разговора об учителе литературы // Зарубіжна література. – 2007. - № 1. – С.3.
191. Снежневская М.А. Теория литературы в 4 – 6 классах средней школы. – М., 1978.
192. Созикіна О. Інноваційні технології у викладанні зарубіжної літератури // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2003. – № 9.
193. Соловьева Н.М., Завадская Т.В. Выразительное чтение в 4-8 кл. – М., 1983.
194. Солошко Н.І. Методика критичного мислення як інструмент самостійного опанування навчального матеріалу // Всесвітня література. – 2005. - № 2. – С. 21 - 24
195. Султанов Ю.А., Маринівська О.Я., Мафтин Н.В. Поезія як свічадо людської душі // Всесвітня література. - 1999. - № 12. – С. 9 - 16.
196. Султанов Ю.А. Методична концепція викладання зарубіжної літератури // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2000. – № 2.
197. Твардовский А. Преподавание литературы - творческое дело. В книге "А. Твардовский о литературе". – М., 1973.
198. Толстенкова М. Біографічні та автобіографічні твори на уроках літератури // Всесвітня література та культура. – 2009.- №4. – С.8-10.
199. Толстун О., Троженко Л. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання: Науково-методичний посібник. – К., 2003.
200. Тутко Н.І. Основи теорії літератури як фонові знання // Всесвітня література і культура. – 2007. - № 5. – С.34.

201. Уроки додаткового та позакласного читання // Всесвітня література та культура. – 2008. - № 10. - С. 2-35.
202. Учителі про нові підручники для 5 класу // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2005. - № 8. – С.5-6.
203. Фурсова Л.О. Проблемне викладання літератури: старе питання чи новий погляд? // Зарубіжна література в школах України. – 2006. - № 7-8 – С. 4.
204. Ціко І.П. Опорно-сигнальні схеми // Зарубіжна література. – 2004. - № 9. С. 62 – 64.
205. Цьок О.І. Специфіка проведення уроків додаткового читання у 5 кл. // Зарубіжна література – 2003. - № 6. – С. 43-46.
206. Чуковский К. За живое, образное слово. – М., 1967.
207. Штейнбук Ф.М. Вивчення зарубіжної літератури. 11 клас. – Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2003.
208. Шубіна Т.І. Проблемно-діалогічне спілкування як форма опрацювання тексту // Зарубіжна література. -2004. - № 7. – С. 47-48.
209. Юрчак В. Андрій Логінов: уроки співпраці та спілкування // Всесвітня література та культура. – 2001. - № 3. – С. 36-37.
210. Ясинська Ю.А. Система вправ на засвоєння теоретико-літературного матеріалу // Зарубіжна література. – 2003. - № 10. – С.47.

ДОДАТОК Д

Завдання для модульних контрольних робіт з дисципліни “Методика викладання зарубіжної літератури”

Варіант 1.

1. Розкрити основні завдання вивчення шкільного курсу “Зарубіжна література”, його зміст і структуру.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на прикладі якого показати обсяг і зміст біографічних відомостей про письменника, що повідомляються учням 5-6 класів.

Варіант 2.

1. Простежити зв'язок методики викладання зарубіжної літератури із суміжними науками.

2. Розробити фрагмент уроку, на якому будуть використовуватися питання проблемного характеру за повістю Ч.Діккенса “Різдвяна пісня в прозі”.

Варіант 3.

1. Розкрити зміст і принципи побудови шкільної програми із зарубіжної літератури. Назвіть чинні програми у поточному навчальному році.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому використати бесіду за змістом прочитаного оповідання, яке вивчається у 5-7 класах.

Варіант 4.

1. Дати визначення поняттям “метод”, “прийом”. Обґрунтувати основні методи і прийоми викладання зарубіжної літератури в сучасній загальноосвітній школі.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури у 9 класі, на якому передбачити завдання для групової роботи.

Варіант 5.

1. Обгрунтувати основні вимоги до сучасного уроку зарубіжної літератури. Типи уроків.

2. Розробити фрагмент уроку з вивчення ліричного твору, на якому передбачити етапи і прийоми формування теоретико-літературних понять.

Варіант 6.

1. З'ясувати методичні основи проведення уроку зарубіжної літератури. Співвіднесеність типу уроку та його структури.

2. Проаналізувати чинні програми із зарубіжної літератури для основної школи, виділивши спільне і відмінне в них.

Варіант 7.

1. Дати визначення поняття "інтерактивні форми викладання". Визначити найефективніші інтерактивні форми проведення уроку зарубіжної літератури.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому використати систему запитань, побудованих на основі життєвих вражень, спостережень чи власного досвіду учнів, що допоможе в підготовці до сприймання художнього твору, винесеного на текстуальне опрацювання.

Варіант 8.

1. З'ясувати сутність, функції та основні види уроку-лекції із зарубіжної літератури. Розкрити особливості проведення шкільної лекції.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому передбачити завдання із ізставлення тексту-оригіналу і тексту-перекладу.

Варіант 9.

1. Розкрити методику підготовки і проведення уроку-диспуту із зарубіжної літератури.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури для 8-9 кл., на якому провести аналіз невеликого за обсягом епізоду епічного твору.

Варіант 10.

1. Розкрити специфіку підготовки та проведення уроку-семінару із зарубіжної літератури.

2. Розробити фрагмент уроку, на якому показати можливості проведення міжмистецьких зв'язків при вивченні художніх творів зарубіжної літератури.

Варіант 11.

1. З’ясувати питання “нестандартного” уроку літератури. Розкрити розмаїття нестандартних уроків із зарубіжної літератури, що використовуються в основній школі.

2. Розробити фрагмент уроку, на якому показати можливості проведення міжлітературних зв’язків при вивченні художніх творів зарубіжної літератури.

Варіант 12.

1. Розкрити проблему поетапного вивчення художнього твору на уроках зарубіжної літератури. Визначити основні етапи роботи над літературним текстом.

2. Зробити самостійний письмовий аналіз шкільного підручника із зарубіжної літератури. Проаналізувати один із розділів чинної шкільної програми й повноту його розкриття в шкільному підручнику.

Варіант 13.

1. Обґрунтувати підготовку учнів до сприймання художнього твору як один із важливих етапів його вивчення на уроці зарубіжної літератури.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури для 6-7 класів, на якому використати інтерв’ю з письменником як шлях розуміння його особистості на етапі підготовки до сприймання художнього твору.

Варіант 14.

1. Обґрунтувати етап читання твору на уроці зарубіжної літератури. Організація й види читання. Проблема формування читача.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому показати методику проведення етапу актуалізації опорних знань учнів за допомогою використання ігрових видів завдань.

Варіант 15.

1. Розкрити основні принципи і завдання шкільного аналізу літературного твору. Обґрунтувати традиційні шляхи аналізу художнього тексту на уроці зарубіжної літератури.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому повідомити учням план вивчення однієї із оглядових тем у 9-11 класах.

Варіант 16.

1. Розкрити сутність і мету основних етапів уроку зарубіжної літератури. Обґрунтувати співвіднесеність видів діяльності вчителя та учнів на кожному із них.

2. Розробити питання для уроку-диспуту із зарубіжної літератури.

Варіант 17.

1. Обґрунтувати специфіку вивчення епічного твору на уроці зарубіжної літератури: основні етапи, методичні прийоми та форми роботи.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому використати ілюстративний матеріал до художнього твору.

Варіант 18.

1. Розкрити особливості вивчення ліричного твору на уроці зарубіжної літератури.

2. Розробити фрагмент уроку, на якому показати методику складання логічної схеми за одним із художніх творів на уроці зарубіжної літератури.

Варіант 19.

1. З’ясувати специфіку вивчення драматичного твору на уроці зарубіжної літератури.

2. Розробити фрагмент уроку, на якому показати методику використання ТЗН на уроці зарубіжної літератури.

Варіант 20.

1. Дати характеристику особистості вчителя зарубіжної літератури: духовні риси, професійний і загальнокультурний рівні. Розкрити складники педагогічної діяльності вчителя-словесника.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому використати систему запитань і завдань до аналізу образу-персонажа епічного твору.

Варіант 21.

1. З’ясувати основні види планів учителя-словесника. Розкрити рубрики календарно-тематичного плану та основні компоненти плану-конспекту уроку зарубіжної літератури.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому використати систему запитань і завдань до аналізу однієї із сцен комедії Ж.Б. Мольєра “Міщанин-шляхтич” після попередньо переглянутої вистави.

Варіант 22.

1. Розкрити специфіку вивчення біографії письменника на уроках зарубіжної літератури у старших класах.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому розкрити методику роботи з узагальнюючою таблицею на етапі узагальнення вивченого художнього твору.

Варіант 23.

1. Обґрунтувати специфіку контролю й оцінки знань і вмінь учнів із зарубіжної літератури: види, форми, методи і засоби контролю. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів відповідно до 12-бальної системи.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому запропонувати свій варіант роботи з підручником-хрестоматією під час вивчення художнього твору в 5-8 класах.

Варіант 24.

1. Розкрити специфіку змісту і методики вивчення оглядових тем у шкільному курсі зарубіжної літератури.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому використати систему запитань і завдань до будь-якого художнього твору, запропонованих у підручнику-хрестоматії.

Варіант 25.

1. Обґрунтувати, як пов’язана література з іншими видами мистецтва. Довести необхідність розкриття цього взаємозв’язку на уроці зарубіжної літератури. Навести приклади.

2. Запропонувати власну модель “нестандартного” уроку зарубіжної літератури.

Варіант 26.

1. Обґрунтувати специфіку вивчення біографічного матеріалу на уроках зарубіжної літератури у 5-6 та 7-8 класах.

2. Розробити оригінальні домашні завдання до системи уроків з вивчення монографічної теми у старших класах.

Варіант 27.

1. Охарактеризувати наочність як засіб активізації розумової діяльності і естетичного виховання учнів. Розкрити основні види наочності та вимоги до її використання на уроці зарубіжної літератури.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому передбачити використання творчих завдань на підсумковому етапі з вивчення художнього твору.

Варіант 28.

1. Охарактеризувати уроки позакласного читання із зарубіжної літератури, їх типи та методику проведення.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому використати портрет письменника.

Варіант 29.

1. Обґрунтувати завдання, зміст і методику вивчення теорії літератури на уроках зарубіжної літератури в основній та профільній школі.

2. Розробити фрагмент уроку із зарубіжної літератури, на якому використати проблемну ситуацію під час вивчення драматичного твору.

Варіант 30.

1. Розкрити мету, завдання і зміст роботи з розвитку мовлення учнів на уроках зарубіжної літератури. З’ясувати специфіку уроків розвитку мовлення в основній і профільній школі.

2. Спланувати систему уроків з вивчення однієї із монографічних тем у старших класах.

ДОДАТОК Е

Критерії оцінювання виконаних модульних контрольних робіт

Критерії оцінювання дозволяють об’єктивно і всебічно оцінити виконані контрольні завдання. В основі їх розробки лежить логічність і послідовність у розкритті кожного питання, повнота, правильність і обґрунтованість виконання завдань студентами-філологами.

Оцінка за виконання модульної контрольної роботи виставляється згідно з існуючим положенням за 100-бальною шкалою університету та національною 4-бальною системою “відмінно”, “добре”, “задовільно”, “незадовільно”. Загальна оцінка за виконану роботу виводиться як середня за всіма пунктами завдань модульної контрольної роботи.

Пропонується така шкала критеріїв оцінювання навчальних досягнень студентів:

Оцінка ECTS	**За 100-бальною шкалою**	**Національна оцінка**	**Критерії оцінювання контрольних завдань**
A	**90-100**	**відмінно**	Студент проявив високий рівень володіння теоретичними знаннями й практичними вміннями, дав повну і ґрунтовну відповідь на перше теоретичне запитання, послідовно виклав свої знання, продемонструвавши свою обізнаність з сучасною методичною та науковою літературою, а також показав здібності самостійно і творчо вирішувати завдання практичного характеру. Він розробив фрагмент уроку, проявивши при цьому особливі творчі здібності та здатність до оригінальних рішень різноманітних навчальних завдань, до перенесення набутих знань та вмінь у нестандартні ситуації. Його відповіді (рішення) контрольних завдань свідчать про глибокі, всебічні знання навчально-програмного матеріалу дисципліни, шкільної програми, підручників та засобів навчання у школі.
B	**85-89**	**добре**	Студент показав достатній рівень знань навчально-програмного матеріалу, сформовані вміння їх практичного впровадження. Дав вичерпну відповідь на перше теоретичне запитання, показав сформовані здібності самостійного мислення та практично-творчого виконання завдань. Він розробив фрагмент урок, проявивши методичні навички і вміння правильно використовувати різні

			методи, прийоми та форми роботи. Але допустив 1-2 неточності у відповідях та незначні помилки, які не вплинули правильність виконання завдань.
C	**75-84**		Студент показав середньо-достатній рівень володіння теоретичним матеріалом та готовність оперувати набутими вміннями й навичками. Дав загалом правильну відповідь на перше теоретичне запитання, показав сформовані здібності практично виконання завдань, вміння стандартно мислити, виявив початкові творчі здібності, Допустив кілька неточностей у відповідях і незначні помилки, які не вплинули на послідовність і правильність виконання завдань.
D	**70-74**	**задовільно**	Студент показав середній рівень володіння теоретичними знаннями, практичними вміннями й навичками. Виконуючи контрольні завдання, виявив знання основного програмного матеріалу в обсязі, який вимагає подальшого поглиблення знань для успішної роботи за фахом. Виклав зміст теоретичного питання частково, не завжди послідовно. Продемонстрував недостатній рівень практичного володіння методами і прийомами викладання літератури у школі, розробив фрагмент уроку, допустивши фактичні помилки, які вплинули на правильність і послідовність виконання завдання.
E	**60-69**		Студент показав рівень володіння теоретичним матеріалом, практичними вміннями й навичками нижче середнього. Виклав зміст теоретичного питання поверхово, непослідовно. Спробував розробити фрагмент уроку, але допустив значні помилки у його структурному викладі і змістовому наповненні.
FX	**35-59**	**незадовільно**	Студент показав низький рівень володіння навчально-програмовим матеріалом, відтворивши лише окремі факти. Допустив серйозні помилки у виконанні завдань. Розуміє суть поставленого практичного завдання, але не спроможний самостійно розкрити власних практичних вмінь, не обізнаний з методами і прийомами навчання у загальноосвітній школі.
F	**0-34**		Студент продемонстрував низький рівень знань із дисципліни, відсутність практичних умінь і навичок, що є підставою для повторного вивчення дисципліни.

ДОДАТОК Ж

Тестові завдання з методики викладання зарубіжної літератури для студентів-філологів IV курсу

№ п/п	Питання з варіантами відповідей	Правильна відповідь
1.	**Методика викладання зарубіжної літератури – це:** 1. Наука, що вивчає процеси виховання, навчання і розвитку особистості. 2. Наука про художню літературу як навчальний предмет і шляхи його засвоєння школярами під керівництвом учителя. 3. Цілеспрямований та організований процес формування особистості.	
2.	**Сучасні підходи до вивчення літератури базуються на загальних засадах:** 1. Психології. 2. Літературознавства. 3. Педагогіки.	
3.	**Предмет «Зарубіжна література» був уведений в українські школи:** 1. З 1 вересня 1991 р. 2. З 1 вересня 1992 р. 3. З 1 вересня 2001 р.	
4.	**Шкільний предмет «Зарубіжна література» від початку свого виникнення мав назву:** 1. «Література народів світу». 2. «Зарубіжна література». 3. Зарубіжна література.	
5.	**«Зарубіжна література» - навчальний предмет, об'єктом вивчення якого є:** 1. Процеси виховання, навчання і розвитку особистості. 2. Кращі твори і головні етапи розвитку світового літературного процесу. 3. Психологічні особливості учнів на різних вікових етапах.	
6.	**Курс «Зарубіжна література» складається з таких етапів:** 1. Пропедевтичний (підготовчий) і систематичний. 2. Прилучення до читання, системне читання, творчо-критичне читання. 3. Інформаційний і систематизуючий.	
7.	**Навчальний предмет «Зарубіжна література» викладається:** 1. Українською мовою. 2. Російською мовою. 3. Тією іноземною мовою, якою учні володіють на достатньому рівні.	
8.	**Вивчення зарубіжної літератури в українських школах триває:** 1. З 5 по 8 класи. 2. З 5 по 9 класи. 3. З 5 по 11 класи.	
9.	**Перша програма із зарубіжної літератури, яку рекомендувало**	

	Міністерство освіти й науки України для 5-11 класів середньої загальноосвітньої школи, і яка була майже повністю забезпечена підручниками-хрестоматіями, підручниками та хрестоматіями: 1. Програма за редакцією К.Шахової. 2. Програма за науковою редакцією Д.Наливайка. 3. Програма авторського колективу під керівництвом Б.Шалагінова.	
10.	**На уроках зарубіжної літератури художні твори вивчаються здебільшого:** 1. В перекладі. 2. В оригіналі. 3. В уривках.	
11.	**У поточному навчальному році вивчення зарубіжної літератури в 5-9 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється за програмою, затвердженою МОНУ:** 1. Зарубіжна література. 5-12 класи. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів / Кер. авт. колективу Ю.І. Ковбасенко. За заг. редакцією Д.С. Наливайка. – К., 2005. 2. Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 класи / За заг. ред. Д.С. Наливайка, кер. авт. колективу Ю.І. Ковбасенко; 1998 (2003) р. 3. Зарубіжна література. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи / Кер. авт. колективу О.М. Ніколенко; 2013 р.	
12.	**Вивчення зарубіжної літератури в 10-11 класах загальноосвітніх навчальних закладів здійснюється відповідно до стратегії поступового переходу старшої школи на:** 1. Особистісно зорієнтовану модель навчання. 2. Профільне навчання. 3. Проектну діяльність учня.	
13.	**Навчальними планами загальноосвітніх навчальних закладів на вивчення зарубіжної літератури у 5-9 класах передбачено:** 1. Одна година на тиждень. 2. Дві години на тиждень. 3. Три години на тиждень.	
14.	**При викладанні зарубіжної літератури доцільно дотримуватися класифікації методів навчання М.І.Кудряшова. який визначав:** 1. Словесний, наочний практичний методи. 2. Лекція учителя, бесіда, самостійна робота учнів. 3. Творче читання, репродуктивний, евристичний, дослідницький методи.	
15.	**В основу класифікації методів навчання М.І.Кудряшов поклав:** 1. Особливості сприймання художнього твору. 2. Джерела знань учнів. 3. Дидактичні завдання.	
16.	**Визначте етап уроку, який передбачає збудження інтересу до теми, повторення попередньо набутих знань і прагнення зробити їх потрібними у новій ситуації.**	

	1. Повідомлення теми, мети і завдань уроку. 2. Актуалізація опорних знань учнів. 3. Узагальнення і систематизація набутих знань і вмінь.	
17.	**При викладанні зарубіжної літератури доцільно користуватися класифікацією уроків літератури М.І.Кудряшова. В основу типології уроків літератури вчений-методист поклав:** 1. Мету уроку та його зміст. 2. Методи навчання, види і форми роботи, дидактичні завдання. 3. Структуру навчального предмету.	
18.	**Визначте варіант відповіді, де правильно названі типи уроків літератури за М.І.Кудряшовим:** 1. Урок засвоєння нових знань; урок узагальнення і систематизації знань; урок контролю знань, умінь і навичок з літератури. 2. Урок вивчення художнього твору; урок вивчення теорії та історії літератури, урок розвитку зв'язного мовлення. 3. Урок-лекція, урок-бесіда, урок-екскурсія, урок-диспут, урок самостійної роботи учнів, урок письмової роботи.	
19.	**Визначте варіант відповіді, де правильно названі основні методичні прийоми евристичного методу навчання:** 1. Побудова системи запитань та різних типів завдань, постановка проблеми і проведення диспуту, зіставлення літературних творів, художніх образів, оригіналу та перекладу твору тощо. 2. Самостійний аналіз твору, постановка проблеми для усього класу, визначення теми для семінарських занять, підготовка доповідей, виступів тощо. 3. Слово, розповідь учителя, лекція, завдання за підручником чи посібником.	
20.	**Визначте варіант відповіді, де правильно названі основні методичні прийоми репродуктивного методу навчання:** 1. Побудова системи запитань та різних типів завдань, постановка проблеми і проведення диспуту, зіставлення літературних творів, художніх образів, оригіналу та перекладу твору тощо. 2. Самостійний аналіз твору, постановка проблеми для усього класу, визначення теми для семінарських занять, підготовка доповідей, виступів тощо. 3. Слово, розповідь учителя, лекція, завдання за підручником чи посібником.	
21.	**Визначте варіант відповіді, де правильно названі основні методичні прийоми дослідницького методу навчання:** 1. Побудова системи запитань та різних типів завдань, постановка проблеми і проведення диспуту, зіставлення літературних творів, художніх образів, оригіналу та перекладу твору тощо. 2. Самостійний аналіз твору, постановка проблеми для усього класу, визначення теми для семінарських занять, підготовка доповідей, виступів тощо. 3. Слово, розповідь учителя, лекція, завдання за підручником чи посібником.	

22.	**Для того, щоб правильно визначити структуру уроку, необхідно чітко сформулювати:** 1. Основні методи уроку. 2. Триєдину мету уроку. 3. Тип уроку.	
23.	**До інтерактивних форм викладання зарубіжної літератури належать:** 1. Лекція, диспут, семінар, нестандартний урок. 2. Вступне заняття, читання твору, аналіз твору, підведення підсумків. 3. Самостійна робота учнів, використання технічних засобів навчання, позакласне читання.	
24.	**Етап вивчення художнього твору, головна мета якого полягає в створенні орієнтирів та установок на сприйняття й розуміння тексту художнього твору:** 1. Підготовка до аналізу художнього твору. 2. Аналіз художнього твору. 3. Підготовка до сприйняття художнього твору.	
25.	**Найважливішим етапом вивчення художнього твору в старшій школі є:** 1. Аналіз художнього твору. 2. Читання художнього твору. 3. Підсумки.	
26.	**Вид навчальної діяльності школярів, при якому оцінка художнього твору учнями визначається більшою суб'єктивністю і самостійністю суджень:** 1. Індивідуальне читання мовчки. 2. Слухання виразного читання вчителя. 3. Прослуховування аудіозапису тексту у виконанні майстрів художнього слова.	
27.	**Урок-лекцію з літератури доцільно проводити:** 1. Починаючи з 5 класу. 2. Тільки у старшій школі. 3. Починаючи з 7 класу.	
28.	**Урок, оригінальний за формою, із застосуванням незвичних методів і прийомів (інноваційних технологій), урок не за шаблоном. Мова йде про:** 1. Урок з використанням технічних засобів навчання. 2. Урок вивчення додаткового матеріалу. 3. Нестандартний урок.	
29.	**У методичній науці виділяють такі типи шкільної лекції:** 1. Вступна, оглядова, поточна, підсумкова. 2. Підготовча, основна, підсумкова. 3.Практична, інформаційна, теоретична.	
30.	**У методичній науці послідовність розбору художнього твору в школі називають:** 1. Прийом аналізу. 2. Шлях аналізу. 3. Метод аналізу.	
31.	**Оберіть найбільш точну відповідь.** ***Художній твір у середніх і старших класах аналізується з різною глибиною, тому що:***	

	1. Необхідні вміння і навички, що їх для кожного класу визначає програма, формуються в учнів поступово. 2. Вивчаються твори з різним рівнем складності. 3. Це відповідає віковим особливостям учнів.	
32.	**Цей шлях аналізу в методичній науці називають аналізом за розвитком дії, цілісним або послідовним. Мова йде про:** 1. Проблемно-тематичний шлях аналізу. 2. Аналіз «слідом за автором». 3. Пообразний шлях аналізу.	
33.	**Шлях аналізу художнього твору, використання якого у 5-8 класах дає вчителеві змогу врахувати фрагментарність сприйняття підлітками творів, а під час вивчення драматичних творів простежити, як розвивається дія:** 1. «Слідом за автором». 2. Пообразний. 3. Компаративний.	
34.	**Оберіть найбільш повну відповідь.** ***Сутність пообразного шляху аналізу художнього твору полягає у:*** 1. Розкритті рис характеру персонажів. 2. Усвідомленні учнем характерів, вчинків героїв та важливих суспільних проблем. 3. Розкритті рис характеру персонажів, висвітленні авторського ставлення до своїх героїв, з'ясуванні засобів творення образів-персонажів.	
35.	**Основним напрямком роботи у процесі аналізу перекладного художнього твору є**: 1. Дослідження ідейно-художньої структури твору. 2. Розкриття феномена перекладності твору. 3. Осягнення інокультурної природи художнього твору.	
36.	**Елементи цього літературознавчого методу наукового дослідження художнього твору при використанні у шкільній практиці дають змогу вивчати світову літературу у тісному зв'язку з українською. Мова йде про:** 1. Компаративний. 2. Філологічний. 3. Структурно-стильовий.	
37.	**Різновид тестових завдань, у яких передбачається власний варіант відповіді:** 1. Закриті 2. Відкриті. 3. Напіввідкриті.	
38.	**Функція тематичного оцінювання з предмету, яка полягає у визначенні рівня підготовки учнів з метою одержання обґрунтованої інформації для її удосконалення:** 1. Діагностична. 2. Навчальна. 3. Розвивальна.	
39.	**Творчі зв'язки, що засвідчують безпосередні знайомства письменників, називають:** 1. Типологічними. 2. Генетичними.	

	3. Контактними.	
40.	**В основі класифікації основних етапів вивчення художнього твору лежить:** 1. Жанрова специфіка художнього твору. 2. Родова специфіка та вікові особливості учнів. 3. Обсяг твору і кількість відведених програмою годин.	
41.	**Навчальна пауза і повторне читання – важливі етапи при вивченні:** 1. Ліричного твору. 2. Епічного твору. 3. Драматичного твору.	
42.	**Традиційно життєвий шлях письменника розглядається на етапі:** 1. Читання художнього твору. 2. Підготовки до аналізу тексту художнього твору. 3. Підготовки до сприймання.	
43.	**Традиційна методика визначає три головні шляхи аналізу художнього твору:** 1. «Слідом за автором», пообразний, компаративний. 2. «Слідом за автором», пообразний, проблемно-тематичний. 3. «Слідом за автором», компаративний, цілісний.	
44.	**Спеціальні заходи з дисципліни, які проводяться у позаурочний час, що мають специфічні принципи організації, види, методи і прийоми проведення. Мова йде про:** 1. Позакласну роботу. 2. Позакласне читання. 3. Самостійну роботу.	
45.	**Форми позакласної роботи:** 1. Колективні та парні. 2. Групові та індивідуальні. 3. Епізодичні та систематичні.	
46.	**Уроки вивчення біографії письменника та його творчого шляху належать до:** 1. Оглядових тем. 2. Монографічних тем. 3. Історико-літературних тем.	
47.	**У розкритті літературних явищ у їх творчому розвитку, тісно пов'язаному з громадським життям і один з одним, велика роль відводиться:** 1. Оглядовим темам. 2. Монографічним темам. 3. Історико-літературним темам.	
48.	**Оглядові теми, які характеризують один із періодів літератури. Мова йде про:** 1. Власне оглядові теми. 2. Оглядові теми установчого характеру. 3. Оглядове вивчення окремих творів.	
49.	**Робота з «афішею» - важливий прийом при вивченні:** 1. Епічного твору. 2. Драматичного твору. 3. Ліричного твору.	

50.	**Звертання вчителя до мемуарної та епістолярної літератури буде доцільним при вивченні:** 1. Оглядових тем. 2. Теоретико-літературних понять. 3. Монографічних тем.	
51.	**У зв'язку із великою інформативністю та складністю оглядових тем, доцільною формою уроку є:** 1. Лекція. 2. Семінар. 3. Диспут.	
52.	**Паралельно із художнім твором, починаючи із 5 класу, програмою передбачено обов'язкове вивчення:** 1. Етнокультурних традицій. 2. Теорії літератури. 3. Літературно-критичних статей.	
53.	**Аналіз перекладу літературного твору і його порівняння з оригіналом на уроці зарубіжної літератури – це один із видів:** 1. Філологічного аналізу. 2. Проблемно-тематичного аналізу. 3. Компаративного аналізу.	
54.	**Розвиток умінь та навичок учнів усно та письмово передавати чужі думки та будувати власні висловлювання на уроках зарубіжної літератури – це робота вчителя над:** 1. Розвитком зв'язного мовлення учнів. 2. Розвитком самостійності учнів. 3. Збагаченням словникового запасу учнів.	
55.	**Задум, правила, обладнання, пізнавальний зміст… - це структурні елементи:** 1. Самостійної роботи. 2. Дидактичної гри. 3. Проблемного навчання.	
56.	**Вивчення монографічних тем розпочинається:** 1. З 5 класу. 2. З 8 класу. 3. З 9 класу.	
57.	**За чинною програмою із «Зарубіжної літератури» вивчення оглядових тем розпочинається:** 1. З 5 класу. 2. З 8 класу. 3. З 9 класу.	
58.	**Вид самостійного читання учнів, що здійснюється під керівництвом учителя-словесника на основі рекомендованого списку творів, запропонованого чинною програмою із «Зарубіжної літератури»:** 1. Позакласне читання. 2. Класне читання. 3. Домашнє читання.	
59.	**Основні форми самостійної роботи:** 1. Групова, фронтальна, індивідуальна, евристична. 2. Парна, евристична, дослідницька, групова. 3. Парна, фронтальна, індивідуальна, групова.	
60.	**Для самостійного мислення і пробудження особистості учня**	

	ефективним на уроці зарубіжної літератури є: 1. Інсценування. 2. Створення проблемних ситуацій. 3. Лекційний виклад матеріалу.	
61.	**Робота з деталлю – важливий методичний прийом при вивченні:** 1. Ліричного твору. 2. Епічного твору. 3. Драматичного твору.	
62.	**Робота над виразним читанням – важливий етап вивчення:** 1. Ліричного твору. 2. Епічного твору. 3. Драматичного твору.	
63.	**Завдання, які спонукають до роботи думки і ведуть до самостійного пошуку називають:** 1. Самостійними. 2. Проблемними. 3. Репродуктивними.	
64.	**Робота, яка виконується у процесі навчання без посередньої участі вчителя, але за його завданнями, у спеціально відведений для цього час – це:** 1. Самостійна робота. 2. Позакласна робота. 3. Позашкільна робота.	
65.	**Набуттю знань, розвитку уявлення, кмітливості, мовлення сприяє:** 1. Самостійна робота. 2. Проблемне навчання. 3. Дидактична гра.	
66.	**Укажіть літературний рід, який найбільш широко і різноманітно представлений у шкільній програмі із «Зарубіжної літератури»:** 1. Епос. 2. Лірика. 3. Драма.	
67.	**Методичний прийом вивчення епічного твору, що сприяє запам'ятовуванню його змісту, засвоєнню сюжету, встановленню зв'язку між окремими фрагментами. Мова йде про:** 1. Вибірковий переказ. 2. Словесне малювання. 3. Складання плану.	
68.	**Укажіть ознаку, що покладена в основу класифікації планів епічного твору: план переказу сюжету; план переказу позасюжетних компонентів, план переказу окремих епізодів, план характеристики персонажа, план порівняльної характеристики персонажів:** 1. Зміст. 2. Структура. 3. Мовленнєві й стилістичні засоби.	
69.	**Укажіть найефективніший методичний прийом вивчення ліричного твору під час його першого читання:**	

	1. Прослуховування аудіозапису. 2. Виразне читання учня. 3. Декламація вчителя.	
70.	**Визначте рівень порівняння оригінального й перекладного поетичного твору, який, зважаючи на обмеженість у часі, відкриває найбільші можливості у викладанні зарубіжної літератури.** 1. Порівняння текстів у повному обсязі. 2. Порівняння фрагментів оригінального й перекладного творів. 3. Порівняння окремих елементів оригінального й перекладного творів.	
71.	**Закінчіть визначення.** **Головна мета вивчення драматичного твору у школі — засвоєння школярами двоєдності його художньої природи:** 1. Літературної і драматичної. 2. Літературної і театральної. 3. Драматичної та епічної.	
72.	**Оберіть правильне твердження.** 1. Позакласне і самостійне читання — синонімічні поняття. 2. Позакласне читання — це різновид самостійного читання. 3. Позакласне і самостійне читання — процеси, не пов'язані між собою.	
73.	**Основне завдання уроків позакласного читання – це:** 1. Контроль за самостійним читанням школярів. 2. Активізація читацького досвіду учнів і розвиток інтересу до самостійного спілкування з книгою. 3. Навчання школярів самостійному вибору книжок для читання.	
74.	**В основу типології уроків літератури (за М.І. Кудряшовим) покладено:** 1. Структуру навчального предмету. 2. Жанрово-родову специфіку художнього твору. 3. Вікові та індивідуальні особливості учнів.	
75.	**Основні види планів, що передбачені в роботі вчителя-предметника:** 1. Простий, складний, складений. 2. Розгорнутий, стислий, поурочний. 3. Календарно-тематичний, поурочний.	
76.	**Визначте принцип організації уроку позакласного читання в 5 класі за арабською народною казкою «Синдбад-мореплавець» (після вивчення казки братів Грімм «Пані Метелиця», наприкінці теми «Усна народна творчість»);** 1. Проблемно-тематичний. 2. Персоналій. 3. Жанрово-родовий.	
77.	**Змістові лінії літературної освіти: ціннісна, літературознавча, культурологічна, компаративна. Ціннісна лінія літературної освіти у загальноосвітній школі забезпечує:** 1. Вивчення художніх творів у єдності змісту та форми, розкриття їхніх жанрово-стильових особливостей; розгляд літературних творів, явищ і фактів у контексті літературного процесу. 2. Розкриття духовних цінностей української та зарубіжної	

	літератури, висвітлення художньої цінності літературних творів та їх значення для розвитку мистецтва слова. 3. Зіставлення літературних творів та їх окремих компонентів (тем, мотивів, образів тощо), явищ, фактів, що належать до різних культур.	
78.	**Змістові лінії літературної освіти: ціннісна, літературознавча, культурологічна, компаративна. Літературознавча лінія літературної освіти у загальноосвітній школі забезпечує:** 1. Вивчення художніх творів у єдності змісту та форми, розкриття їхніх жанрово-стильових особливостей; розгляд літературних творів, явищ і фактів у контексті літературного процесу. 2. Розкриття духовних цінностей української та зарубіжної літератури, висвітлення художньої цінності літературних творів та їх значення для розвитку мистецтва слова. 3. Зіставлення літературних творів та їх окремих компонентів (тем, мотивів, образів тощо), явищ, фактів, що належать до різних культур.	
79.	**Змістові лінії літературної освіти: ціннісна, літературознавча, культурологічна, компаративна. Культурологічна лінія літературної освіти у загальноосвітній школі забезпечує:** 1. Вивчення художніх творів у єдності змісту та форми, розкриття їхніх жанрово-стильових особливостей; розгляд літературних творів, явищ і фактів у контексті літературного процесу. 2. .Розгляд літературних творів, явищ і фактів у культурному контексті, ознайомлення учнів з основними етапами й тенденціями розвитку зарубіжної культури, виявлення взаємодії літератури з іншими видами мистецтва. 3. Зіставлення літературних творів та їх окремих компонентів (тем, мотивів, образів тощо), явищ, фактів, що належать до різних культур.	
80.	**Змістові лінії літературної освіти: ціннісна, літературознавча, культурологічна, компаративна. Компаративна лінія літературної освіти у загальноосвітній школі забезпечує:** 1. Вивчення художніх творів у єдності змісту та форми, розкриття їхніх жанрово-стильових особливостей; розгляд літературних творів, явищ і фактів у контексті літературного процесу. 2. Розгляд літературних творів, явищ і фактів у культурному контексті, ознайомлення учнів з основними етапами й тенденціями розвитку зарубіжної культури, виявлення взаємодії літератури з іншими видами мистецтва. 3. Зіставлення літературних творів та їх окремих компонентів (тем, мотивів, образів тощо), явищ, фактів, що належать до різних культур.	
81.	**Специфіка вивчення зарубіжної літератури в українській школі полягає в тому, що твори світового письменства вивчаються:** 1. Мовою оригіналу. 2. У підрядниках. 3. У художніх україномовних перекладах.	

82.	**Закінчіть визначення методики як наукової дисципліни, запропоноване В.В. Голубковим: "Усі методики, хоч до якої б навчальної дисципліни вони належали, схожі між собою в тому, що у певній послідовності визначають принципи, матеріал для роботи, методи роботи вчителя та відповідають на три основних запитання: ...":** 1. Для чого, що і як. 2. Для чого, хто і як; 3. Для чого, що і чому.	
83.	**Державний документ, який містить показники, що забезпечують взаємозв'язок навчального процесу і результатів навчання, охоплює сукупність освітніх цілей, визначених Конституцією та законами України у сфері освіти, які орієнтовані на досягнення нової якості освіти, — це:** 1. Державний стандарт освіти. 2. Навчальна програма. 3. Концепція літературної освіти.	
84.	**Навчальне видання, що визначає зміст, обсяг і вимоги до вивчення певного навчального предмета, курсу, дисципліни, розвитку та виховання особистості відповідно до державних стандартів освіти та навчальних планів, — це:** 1. Підручник. 2. Календарно-тематичне планування. 3. Навчальна програма.	
85.	**Структурна частина навчальної програми, де розкривається завдання вивчення предмета, дається характеристика структури програми, послідовність вивчення матеріалу, особливостей методів і організаційних форм навчання, міжпредметних зв'язків, називається:** 1. Тематичний блок. 2. Пояснювальна записка. 3. Методичний додаток.	
86.	**Зміст шкільних занять із зарубіжної літератури визначається:** 1. Шкільною навчальною програмою; 2. Календарно-тематичним плануванням; 3. Шкільним підручником із зарубіжної літератури.	
87.	**Виберіть неправильний варіант відповіді.** **Шкільний курс "Зарубіжна література" складається з таких етапів:** 1. Початковий (1—4 класи). 2. Пропедевтичний (5—8 класи). 3. Систематичний (9—11 класи).	
88.	**Навчальне видання, що містить систематичний виклад основ наукових знань з певного навчального предмета відповідно до програми та стандарту освіти, загальнонавчальні та спеціальні уміння, правила діяльності, ціннісно-нормативну систему:** 1. Підручник. 2. Навчальний посібник. 3. Хрестоматія.	
89.	**Установіть правильну відповідь.**	

	Переклад – це …: 1. Самостійний твір, написаний за мотивами поетичного твору іншого автора. 2. Відтворення іншомовного тексту засобами рідної мови. 3. Наближений до перекладу новий твір.	
90.	**Оберіть найефективніший специфічний прийом вивчення перекладних художніх творів:** 1. Виразне читання твору мовою оригіналу. 2. Порівняння оригіналу і перекладу. 3. Порівняння різних варіантів перекладу.	
91.	**Урахування специфіки художнього перекладу під час вивчення творів зарубіжної літератури має здійснюватися:** 1. На всіх етапах вивчення художнього твору. 2. У процесі аналізу художнього твору. 3. На етапі підсумків та під час виконання творчих усних; письмових робіт.	
92.	**Основні правила, керівні ідеї та вимоги до організації навчального процесу — це:** 1. Принципи навчання. 2. Методи навчання. 3. Прийоми навчання.	
93.	**Укажіть принцип вивчення літератури у школі, реалізація якого передбачає сприйняття літературного твору у його художньо-естетичній сутності і який тісно пов'язаний із вивченням художнього твору у єдності його форми і змісту:** 1. Цілісності. 2. Вивчення літератури як мистецтва слова. 3. Діалогічності.	
94.	**Визначте принцип вивчення зарубіжної літератури в середній школі, реалізація якого зумовлює аналіз твору не лише з боку притаманної йому проблематики й художньої своєрідності, а й як «представника» всієї художньої системи автора, національної традиції та культурно-історичної доби:** 1. Принцип вивчення літератури як мистецтва слова. 2. Принцип країнознавчого і етнокультурного підходів. 3. Репрезентативний.	
95.	**<u>Оберіть правильне твердження.</u>** **Метод навчання — це:** 1. Спосіб пізнання явищ дійсності та їх закономірностей. 2. Спосіб взаємопов'язаної діяльності вчителя і учнів, спрямований на досягнення навчально-виховної мети. 3. Основне правило, керівна ідея та вимога до організації навчального процесу.	
96.	**<u>Закінчіть думку.</u>** **Обраний учителем метод навчання реалізується через систему методичних прийомів, що, у свою чергу, скеровують відповідні:** 1. Види навчальної діяльності учнів. 2. Форми навчання. 3. Шляхи аналізу художнього твору.	

97.	**Укажіть метод навчання (за класифікацією М. Кудряшова), мета якого полягає в активізації художнього сприйняття і художніх переживань, у формуванні засобами мистецтва художніх схильностей та здібностей школярів:** 1. Метод творчого читання. 2. Дослідницький. 3. Репродуктивний.	
98.	**Оберіть вид діяльності учнів, характерний для евристичного методу:** 1. Написання читацького відгуку. 2. Читання статті підручника. 3. Виступ на диспуті.	
99.	**Серед прийомів методу творчого читання позначте такий, використання якого порівняно з вивченням творів української (рідної) літератури має свою специфіку і набуває більшої ваги у процесі читання перекладних художніх творів:** 1. Повторне читання. 2. Коментоване читання. 3. Читання напам'ять.	
100.	**Визначте метод (за класифікацією М. Кудряшова), який взаємодіє з евристичним, але у його застосуванні домінує самостійна робота учнів:** 1. Творчого читання. 2. Дослідницький. 3. Репродуктивний.	
101.	**З'ясуйте, чи погоджуєтесь ви з думкою, що сутність інтерактивного навчання полягає у тому, що у процес навчання залучаються всі учні і при цьому їм надається можливість рефлектувати з приводу того, що вони знають і думають:** 1. Так. 2. Ні.	
102.	**Установіть, який з названих видів роботи на уроці зарубіжної літератури є інтерактивним:** 1. Рольова гра «Інтерв'ю з письменником». 2. Самостійне читання статті підручника. 3. Прослуховування аудіозапису поетичного твору.	
103.	**Визначте лінію, яка заявлена у Державному стандарті освіти у галузі "Мови і літератури" і реалізується у програмі із зарубіжної літератури через добір визначних творів світового письменства, що містять загальнолюдські цінності, які сприяють моральному вихованню і культурному розвитку учнів:** 1. Літературознавча. 2. Аксіологічна. 3. Культурологічна.	

104.	**Назвіть прізвище керівника авторського колективу першої офіційно затвердженої шкільної програми предмета "Зарубіжна література":** 1. Д.С. Наливайко. 2. К.С. Шахова. 3. Д.В. Затонський.	
105.	**Календарно-тематичне планування уроків літератури складається на основі:** 1. Державного стандарту. 2. Навчальної програми. 3. Концепції літературної освіти.	
106.	**Розподіл тем уроків відповідно до чинної програми із визначенням типу уроку і дати його проведення, а також тих наскрізних ліній у викладанні предмета, що забезпечують цілісність і системність у роботі вчителя-словесника, — це:** 1. Календарно-тематичне планування уроків. 2. Тематичне планування. 3. Поурочне планування.	
107.	**Визначте пропущений тип уроків літератури у класифікації М.І. Кудряшова: уроки вивчення теорії та історії літератури; уроки розвитку мовлення:** 1. Уроки засвоєння нових знань і розвитку на їхній основі умінь та навичок. 2. Уроки вивчення художніх творів. 3. Вступне заняття. 4. Урок-лекція.	
108.	**Цілісне, динамічне утворення, що представлено системою взаємопов'язаних навчальних ситуацій, зумовлених логікою процесу навчання і пізнання літератури як мистецтва слова, — це:** 1. Структура уроку літератури. 2. Календарно-тематичне планування уроків літератури. 3. Навчальна програма з літератури.	
109.	**Найменша логічно й емоційно завершена структурна одиниця уроку літератури, що характеризується взаємозв'язком змісту навчального матеріалу, методів і форм організації пізнавальної діяльності учнів, спрямованим на реалізацію навчально-виховної мети, — це:** 1. Етап уроку. 2. Метод навчання. 3. Навчальна ситуація.	
110.	**<u>Оберіть правильне твердження.</u>** **Послідовність і кількість навчальних ситуацій на уроці літератури:** 1. Визначає сам учитель. 2. Регламентується шкільною програмою. 3. Урок літератури - це усталена схема, навчальні ситуації йдуть у суворій і логічній послідовності.	

111.	**Визначте випадок, в якому тема уроку літератури формулюється у художньому стилі:** 1. Для запису до класного журналу. 2. Для повідомлення учням у класі. 3. Для запису до календарно-тематичного плану.	
112.	**Укажіть, яка частина мови у формулюванні освітньо-виховної мети уроку літератури має стати її домінантою, логічним центром:** 1. Іменник. 2. Прикметник. 3. Дієслово.	
113.	**Визначте, який із аспектів освітньо-виховної мети уроку літератури проголошується учням у класі та виконує функцію навчального завдання:** 1. Навчальний. 2. Розвивальний. 3. Виховний.	
114.	**Багатоаспектний, інтегрований комплекс навчально-виховних заходів з літератури, спрямований на закріплення, розширення і поглиблення знань учнів з предмета, популяризацію літератури і читання, а також такий, що сприяє розвитку творчої майстерності вчителів-словесників, - це:** 1. Уроки літератури. 2. Факультативні заняття. 3. Тиждень зарубіжної літератури в школі.	
115.	**Спираючись на чинну програму із зарубіжної літератури для 12-річної школи, визначте доцільність планування факультативного курсу для учнів 9 класу:** 1. «Із сучасної зарубіжної літератури». 2. «Із зарубіжної літератури ХХ століття». 3. «Із зарубіжної літератури ХУІІІ та першої половини ХІХ століття».	
116.	**Установіть перший етап написання сценарію позакласного заходу з літератури:** 1. Збір і систематизація матеріалу. 2. Народження задуму і вибір теми, визначення жанру. 3. Складання плану і моделювання тексту. 4. Добір наочності, технічних засобів навчання.	
117.	**Переглянувши уважно структурні елементи плану-конспекту уроку літератури, визначте пропущений елемент: тема уроку, освітньо-виховна мета, обладнання, епіграф, план уроку, зміст роботи (тези або конспект уроку), список використаної літератури:** 1. Тип уроку. 2. Методи і прийоми уроку. 3. Примітки.	

118.	**Оберіть правильно сформульований фрагмент мети уроку зарубіжної літератури у 6-му класі:** 1. Зацікавити учнів творчістю Ж.Верна, підвести до розуміння своєрідності його творів. 2. Розкрити історію життєвого і творчого шляху письменника. 3. Презентація творчості Ж. Верна в цілому та його роману «П'ятнадцятирічний капітан».	
119.	**З'ясуйте, чи поділяєте ви думку про те, що позакласна робота з літератури вважається експериментальною лабораторією творчості вчителя-словесника, в якій апробуються інноваційні методи і прийоми роботи:** 1. Так. 2. Ні.	
120.	**У поданому переліку видів позакласної роботи з літератури визначте епізодичну форму проведення:** 1. Літературний клуб. 2. Літературно-музичний вечір. 3. Шкільний театр. 4. Поетичний гурток.	

ДОДАТОК З

Методичні рекомендації до виконання самостійної роботи студентами з методики викладання зарубіжної літератури

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі

Тема, яка виноситься на самостійне вивчення	Кіл-ть годин	Опорні знання	Знання і навички, якими необхідно оволодіти	Вид навчального завдання	Форма контролю	Література
Методика зарубіжної літератури як наука	**1**	Методика як галузь педагогічної науки. Зв'язок методики викладання літератури з іншими науками.	• Методика світової літератури у взаємодії педагогічної, психологічної і філологічної наук. • Формування і розвиток (2 етапи) методики зарубіжної літератури. • Творчий характер методики зарубіжної літератури, роль учителя в її розвитку.	Робота з науковою літературою, навчальними посібниками з методики викладання літератури	Перевірка конспекту	Методика преподавания литературы: Учебное пособие для студ. пед. ин-тов по специальности «Русский язык и литература» / Под ред. З.Я.Рез. – М.: Просвещение, 1997. Методика преподавания литературы: Учебник для пед. вузов / Под ред. Богдановой О.Ю., Маранцмана В.Г. - В 2 ч. – М.: Владос, 1994. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних

						закладах: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 240 с. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах України. – К., 2008.
Нормативні документи, рішення колегії Міністерства освіти й науки	**1**	Документ. Концепція, система освіти, державний стандарт	• Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. • Концепція літературної освіти. • Лист МОНУ про методичні рекомендації щодо викладання курсу «Зарубіжна література» у 2013-2014 н. р.	Робота з нормативними документами	Перевірка конспекту	Державна національна програма “Освіта: Україна XX1ст.”-К.,1994. Державна програма “Вчитель” - К., 2002. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Освітня галузь “Мови і літератури” // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2012. – № 3. Концепція літературної освіти в 12-річній загальноосвітній школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 5. Концепція профільного навчання в старшій школі // Всесвітня література в середніх навчальних

						закладах України. – 2003. – № 7-8. Закон України “Про освіту” - К,1996 Закон України про загальну середню освіту// Освіта України-1999.-№25-С.5-8
Вивчення зарубіжної літератури в профільних класах 11-річної загальноосвітньої школи	**1**	Зміст і побудова програм для старшої школи, принципи викладання зарубіжної літератури, специфіка роботи з текстом художнього твору	• Специфіка програм із зарубіжної літератури для класів філологічного й негуманітарного профілів. • Зміст роботи з літератури в профільних класах. • Організація роботи з текстом художнього твору у філологічних класах. • Робота з філологічно обдарованими учнями.	Робота з програмами та підручниками для старшої школи	Виступ на практичному занятті	Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах України. – К., 2008. Концепція профільного навчання в старшій школі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – № 7-8. Державний стандарт базової і повної середньої освіти. Освітня галузь “Мови і літератури” // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2012. – № 3. Програми із зарубіжної літератури для профільних класів / Кер. авт. колективу

						Ю.І. Ковбасенко. – К., 2011.
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього						
Учитель зарубіжної літератури	1	Кваліфікація, майстерність вчителя-словесника, самоосвіта, передовий педагогічний досвід.	• Удосконалення кваліфікації і підвищення майстерності вчителя літератури. • Самоосвіта вчителя зарубіжної літератури. • Вивчення, узагальнення і поширення передового педагогічного досвіду вчителя-словесника. • Облік праці та звітність учителя літератури.	Робота з науковою та навчально-методичною літературою. Ознайомлення з передовим педагогічним досвідом вчителя зарубіжної літератури	Опис передового педагогічного досвіду	Методика преподавания литературы: Учебник для пед. вузов / Под ред. Богдановой О.Ю., Маранцмана В.Г. - В 2 ч. – М.: Владос, 1994. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах України. – К., 2008. Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя – М.,1980. Майстерність словесника: Зб. статей - К.,1978. Барабанщикова А.В., Муцинов С.С. Педагогическая культура. - Рига, 1982. Батышев С.Я. Научная организация учебно-воспитательного процесса - М.,1972. Загвязинский В.И.

						Педагогическое творчество учителя.- М.,1987. Зязюн І.А.Педагогічна майстерність - К., 1997.
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя та учнів на уроках зарубіжної літератури						
Новаторські форми занять із зарубіжної літератури	1	Інтерактивні форми навчання, творча діяльність вчителя і учнів, урок-семінар, урок-конференція, урок-диспут.	• Розмаїття форм. Активізація творчої діяльності учнів у процесі вивчення зарубіжної літератури. • Урок-семінар. • Учнівські конференції. • Диспути. • Урок-альманах, урок-літературний журнал, урок-презентація.	Робота з науковою та навчально-методичною літературою.	Перевірка конспекту	Активные формы преподавания литературы / Под ред. Альбетковой Ф.И. – М., 1991. Волошина Н.Й. Новаторські форми занять: сучасний урок літератури: методика // Всесвітня література та культура. – 2003. – № 3. Доманский В.А. Вернуть слово в музыку (интеграция искусств на уроках словесности) // Русская словесность в школах Украины. – 2001. – № 2. Зепалова Т.С. Уроки литературы и театр. – М., 1982. Ильин Е.Н. Рождение урока. – М., 1986. Ильин Е.Н. Путь к ученику. – М., 1996.

						Бабійчук Т. Інтерактивні форми роботи за відео-фрагментами (міні-екранізація) // Всесвітня література та культура. – 2007. -№ 5.- С. 21-23. Бондаренко С.М. Урок – творчество учителя. – М., 1974.

МОДУЛЬ 2

Змістовий модуль 1. Види літературних занять

Тема, яка виноситься на самостійне вивчення	Кіл-ть годин	Опорні знання	Знання і навички, якими необхідно оволодіти	Вид навчального завдання	Форма контролю	Література
Вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю	2	Монографічна тема, біографія, біографічна довідка, образ автора	• Форми вивчення біографічного матеріалу в середніх класах. • Біографія письменника в старших класах. • Основні методи, форми і прийоми вивчення біографії письменника.	Робота з програмами, підручниками і вказаною методичною літературою	Перевірка конспекту	Наукові основи методики літератури .Навчально – методичний посібник / За ред. Волошиної Н.Й.- К.,2002 Мірошниченко Л.Ф.Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах України. - К.,2008. Штейнбук Ф.М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі: Навчальний

						посібник. – К.: Кондор, 2007. – 316 с. Волошина Н. Вивчення біографії письменника в єдності з його творчістю.// Всесвітня література та культура. – 2009.- №4. – С.2-4. Дробот В.Н. Изучение биографии писателя в школе. – К., 1988.
Загальнокультурний розвиток особистості школяра на уроці зарубіжної літератури	2	Проблема прочитання художнього твору, література як мистецтво, як навчальний предмет. Завдання виховання і освіти	• Психологічні й вікові особливості учня-читача. Вивчення читацьких інтересів школярів. • Роль мистецтва в реалізації загальнокультурного розвитку особистості. Урок літератури як твір мистецтва. • Розвиток літературно-творчих, поетичних здібностей школярів. • Театрально-творчий розвиток учнів. • Співтворчість і співробітництво як	Опрацювання відповідної літератури	Співбесіда	Белей Н.В. Викладання зарубіжної літератури за особистісно-орієнтованою методикою // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2001. – № 9. Беленький Г.И. Приобщение к искусству слова. – М., 1990. Відгуки, судження, пропозиції. Учитель літератури має бути насамперед митцем // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2004. - № 6. – С.20 – 21. Волошина Н.Й. Методика вивчення читацьких інтересів //

			основа розвитку особистості на уроці зарубіжної літератури.			Зарубіжна література. – 2003. - № 5. – С. 12-15. Зепалова Т.С. Уроки литературы и театр. – М., 1982. Ильин Е.Н. Путь к ученику. – М., 1996. Ковбасенко Ю.І. Слово на захист слова. Соціокультурні функції художньої літератури та літературна освіта в Україні Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2004. – № 1. Колокольцев Е.К. Искусство на уроках литературы. – К., 1991.
Навчально-методичний комплекс із зарубіжної літератури	2	Наочність, технічні засоби навчання, читацький щоденник, дидактичний матеріал	• Навчально-методична література. • Візуальні наочні посібники. • Аудіовізуальні навчальні посібники з літератури. • Предметні навчальні посібники.	Робота з відповідною літературою	Творчий звіт	Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя – М.,1980. Прессман Л.П.Кабинет литературы-М.,1983 Искусство и школа / Сост.Василевский А.К.-М.,1981. Загвязинский В.И. Педагогическое творчество учителя.-М.,1987 Глєбова Ю.А. Наочність

						допомагає доступніше подати матеріал ... // Всесвітня література. - 2005. - № 7. – С. 28 - 31. Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя. – М., 1992 Лісна Т.Ф. Логічні схеми-конспекти на уроках зарубіжної літератури // Зарубіжна література в школах України. – 2009. - №4. – С.49-52. Ціко І.П. Опорно-сигнальні схеми // Зарубіжна література. – 2004. - № 9. С. 62 – 64.
Вивчення теорії літератури та робота над літературно-критичною статтею на уроках зарубіжної літератури	2	Теоретико-літературні поняття, теорія літератури, літературний процес, літературні роди й види, художні засоби мови, архітектоніка	• Мета, завдання і місце теорії літератури та літературної критики в шкільній літературній освіті. • Формування загальних теоретико-літературних понять у 5–9 класах. • Збагачення знань з	Робота з відповідною літературою	Перевірка нотаток	Наукові основи методики літератури .Навчально – методичний посібник (за ред. Волошиної Н.Й.-К.,2002 Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах-К.,2002. Біленький Г.И.Теория литературы в средней школе-М.,1976. Беленький Г.И.,

			теорії літератури в старших класах. • Модель вивчення літературного напряму. • Методика роботи над текстом літературно-критичної статті. • Шляхи і способи включення в урок з аналізу тексту художнього твору відомостей з теорії літератури й літературної критики.			Снежневская М.А. Изучение теории литературы в средней школе (4-10 кл.). – М., 1983. Войтушенко В.Д., Король Н.Н. Изучение литературно-критических материалов в школе. – К., 1982.
Розвиток мовлення школярів на уроках зарубіжної літератури	2	Розвиток мовлення, культура мовлення, словниковий запас, усне та писемне мовлення.	• Мета, завдання і зміст роботи з розвитку мовлення в основній та профільній середній школі. • Специфіка уроків розвитку мовлення в середніх і старших класах. Види і форми роботи над мовленням учнів. Методика навчання рецензування, складання анотації,	Огляд наукової та науково-методичної літератури.	Аналіз уроку розвитку зв’язного мовлення (на вибір)	Методика преподавания литературы: Учебное пособие для студ. пед. ин-тов по специальности «Русский язык и литература» / Под ред. З.Я.Рез. – М.: Просвещение, 1997. Методика преподавания литературы: Учебник для пед. вузов / Под ред. Богдановой О.Ю., Маранцмана В.Г. - В 2 ч. – М.: Владос, 1994. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання

			відгуків. • Удосконалення навичок усного монологічного й діалогічного мовлення на уроках зарубіжної літератури. • Методика роботи над розвитком писемного мовлення. Твори різних жанрів у середніх і старших класах. Перевірка й аналіз творів.			світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 240 с. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах України. – К., 2008. Бойко М.М. Сочинение по литературе в средней школе. – К., 1973. Калганова Т.А. Сочинения различных жанров в старших классах. – М., 1997. Карсалова Е.В. “Стихи живые сами говорят…”. – М., 1990.
Міжпредметні та міжмистецькі зв’язки на уроках зарубіжної літератури	2	Міжпредметні зв’язки, міжлітературні зв’язки, міжмистецькі зв’язки, компаративний метод вивчення літератури.	• Роль літератури як виду мистецтва у розвитку особистості школяра. • Твори споріднених галузей мистецтва на уроці зарубіжної літератури. Роль почуттів, фантазії та уяви учня. • Шляхи	Опрацювання наукових джерел Ознайомлення з планами-конспектами уроків зарубіжної літератури, на яких залучаються	Перевірка відгуку на план-конспект уроку світової літератури.	Методика преподавания литературы: Учебное пособие для студ. пед. ин-тов по специальности «Русский язык и литература» / Под ред. З.Я.Рез. – М.: Просвещение, 1997. Методика преподавания литературы: Учебник для пед. вузов / Под ред.

			поліхудожнього розвитку особистості школяра: музичного, образотворчого, театрального, літературно-творчого тощо. • Міжпредметні зв'язки у процесі вивчення зарубіжної літератури. • Теоретико-методичні засади компаративного вивчення літератури.	міжпредметні чи міжмистецькі зв'язки.		Богдановой О.Ю., Маранцмана В.Г. - В 2 ч. – М.: Владос, 1994. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 240 с. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах України. – К., 2008. Колокольцев Е.К. Искусство на уроках литературы. – К., 1991.

ДОДАТОК И
Методичні рекомендації до виконання індивідуальної роботи студентами з методики викладання зарубіжної літератури

Модуль 1

Змістовий модуль 1. Організація вивчення зарубіжної літератури як навчального предмета в українській школі

Тема, яка виноситься на самостійне вивчення	Кіл-ть годин	Опорні знання	Знання і навички, якими необхідно оволодіти	Вид навчального завдання	Форма контролю	Література
Аналіз курсу «Зарубіжна література» у 5-9, 10-11 класах. Головна відмінність	**2**	Зміст і структура програм для основної та старшої школи, принципи викладання зарубіжної літератури в основній і профільній школі	• Основа шкільної літературної освіти. • Місце, завдання і шляхи вивчення теорії літератури. Коло теоретико-літературних понять, які необхідно засвоїти в середніх та старших класах. • Вимоги програми до формування вмінь і навичок в процесі вивчення предмета. • Принципова відмінність курсу	Робота з програмами із ЗЛ	*Завдання.* Підготувати повідомлення на тему: «Принципова відмінність курсу ЗЛ в основній та старшій школі. Етапи літературної освіти».	Наукові основи методики літератури .Навчально – методичний посібник / За ред. Волошиної Н.Й.- К.,2002 Мірошниченко Л.Ф.Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах України. - К.,2008. Штейнбук Ф.М. Методика викладання зарубіжної літератури у школі: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2007. – 316 с. Програма. Зарубіжна

			ЗЛ в середніх і старших класах • Забезпечення наступності між етапами літературної освіти			література / За ред. К. Шахової. –К., 1995. Програма. Зарубіжна література / За ред. Б.Б. Шалагінова. – К., 2001. Програма. Зарубіжна література / За ред. Д.С. Наливайка. – К., (1998) 2003. Програма. Зарубіжна література / За ред. Д.С.Наливайка. – К., 2005. Програми із зарубіжної літератури для профільних класів / За ред. М.Д. Наливайко. – К., 2003. Програми із зарубіжної літератури для профільних класів / Кер. авт. колективу Ю.І. Ковбасенко. – К., 2011.
Аналіз шкільних програм із зарубіжної літератури	**2**	Пояснювальна записка. Принципи викладання. Принципи побудови програми. Мета і завдання викладання	• Пояснювальна записка програми. • Анотація програми • Аналіз програми (будь-який клас за власним бажанням)	Робота з програмами	*Завдання 1.* Проаналізуйте основні рубрики однієї із чинних програм зі світової літератури (письмово). Сформулюйте власні пропозиції	Програма. Зарубіжна література / За ред. К. Шахової. –К., 1995. Програма. Зарубіжна література / За ред. Б.Б. Шалагінова. – К., 2001. Програма. Зарубіжна література / За ред. Д.С. Наливайка. – К., (1998)

		зарубіжної літератури			щодо покращення змісту і структури програми. *Завдання 2.* Розробіть авторську модель програми з літератури для будь-якого класу базової школи.	2003. Програма. Зарубіжна література / За ред. Д.С.Наливайка. – К., 2005. Програми із зарубіжної літератури для профільних класів / За ред. М.Д. Наливайко. – К., 2003. Програми із зарубіжної літератури для профільних класів / Кер. авт. колективу Ю.І. Ковбасенко. – К., 2011. Програма. Світова література. 5-9 кл. / Кер. авт.. колективу О. М. Ніколенко. – К., 2013.
Досягнення і недоліки шкільного підручника із зарубіжної літератури	**2**	Шкільний підручник, підручник-хрестоматія, пізнавальна діяльність, формування вмінь і навичок	• Відповідність підручника шкільній програмі із ЗЛ. Науково-літературний рівень статей. • Розкриття особистості письменника, його світобачення. • Розвиток пізнавальної	Огляд та критичний аналіз шкільних підручників та підручників-хрестоматій	*Завдання1.* Зробіть самостійний письмовий аналіз шкільного підручника-хрестоматії з літератури для 5-7 класів (на власний вибір) за такими аспектами (Див. додаток 1) *Завдання 2.*	Матюшкіна Т.П. Підручники й навчальні посібники із зарубіжної літератури (огляд) // Всесвітня література в середніх навчальних закладах України. – 2003. – № 3. Вершигора О.І. Український підручник зарубіжної літератури в контексті Болонського

			діяльності учнів, стимулювання самостійної роботи з текстом, з додатковою літературою • Наявність образотворчої і графічної наочності. Якість виготовлення. • Думка вчителів і учнів про підручник. • Пропозиції щодо покращення чинного підручника.		Напишіть рецензію на один із нових підручників для 10-11 класів (на власний вибір).	процесу // Зарубіжна література в школах України. – 2006. - № 7-8. – С.49. Сучасні підручники для 8-11 класів та підручники-хрестоматії для 5-7 класів (на вибір).
Змістовий модуль 2. Учитель зарубіжної літератури та професійні вимоги до нього						
Вчитель зарубіжної літератури	**2**	Вчитель - новатор. Передовий педагогічний досвід, методична спадщина	• Назва досвіду., його адреса. Прізвище вчителя. • Стисла характеристика основних положень досягнень вчителя. • Види завдань, форми роботи по підвищенню ефективності уроку ЗЛ	Робота з фаховими журналами, навчально-методичними посібниками, буклетами про педагогічний досвід.	*Завдання*. Вивчіть і узагальніть досвід відомого вам учителя і репрезентуйте його.	Гаврищак О., Що болить учителеві зарубіжної літератури? // Зарубіжна література. – 2003. - № 12. – С.16-17. Гнатенко К. Урок духовності. Із педагогічного досвіду // Зарубіжна література. – 2004. - № 33. – С.4-5. Гнатюк Л.Н. Вчитель літератури – педагог і

						літературознавець в одній особі // Всесвітня література в середніх навчальних закладах. – 2005. - № 5. – С.23 – 25. Говорунова Л.А. Підвищення фахової майстерності // Зарубіжна література в середніх навчальних закладах. – 2003. - № 7. – С. 60 – 61. Поташкин М.М.Педагогическое творчество: Проблемы развития и опыт-К.,1988
Творча лабораторія вчителя зарубіжної літератури	**2**	Наочність, технічні засоби навчання,, кабінет літератури, картотека, читацький щоденник, дидактичний матеріал	• Призначення і обладнання кабінету ЗЛ • Тематична картотека • Комплексні тематичні папки • Дидактичні матеріали • Розробки уроків • Художня, наукова і методична література • Відеофільми і музичні записи	Робота з відповідною літературою.	*Завдання.* Підготуйте творчий звіт з теми за такими рубриками: • Призначення і обладнання кабінету ЗЛ • Тематична картотека • Комплексні тематичні папки • Дидактичні матеріали • Читацький щоденник	Львова Ю.Л. Творческая лаборатория учителя – М.,1980. Майстерність словесника: Зб. Статей-К.,1978. Прессман Л.П. Кабинет литературы. -М.,1983 Искусство и школа / Сост. Василевский А.К.-М.,1981. Барабанщикова А.В., МуциновС.С. Педагогическая культура: Рига,1982.

			• Живописні портрети, ілюстрації і графіка • Таблиці, схеми		• Розробки уроків • Художня, наукова і методична література • Відеофільми і музичні записи • Живописні портрети, ілюстрації та графіка. • Таблиці, схеми	Батышев С.Я. Научная организация учебно-воспитательного процесса. -М.,1972. ЗагвязинскийВ.И. педагогическое творчество учителя.-М.,1987 Зязюн І.А. Педагогічна майстерність-К.,1997. Поташкин М.М. Педагогическое творчество: Проблемы развития и опыт-К.,1988
Змістовий модуль 3. Інноваційна діяльність учителя та учнів на уроках зарубіжної літератури						
Співтворчість як основа діяльності вчителя й учнів у процесі створення уроку зарубіжної літератури	**3**	Діяльність, пізнавальна активність, творчий потенціал	• Учень як особистість, його інтерес до ЗЛ. • Читацька діяльність учнів і засоби її розвитку. • Самостійна робота учнів: індивідуальна: групова, парна, фронтальна	Робота з методичною літературою	*Завдання.* Змоделюйте урок-виставу зі світової літератури (за будь-яким художнім твором). Продумайте сценарій і режисуру такого уроку. Напишіть розгорнутий план-конспект уроку.	Гуревич С.А. Самостоятельная работа учащихся на уроках литературы / В сб. «Уроки литературы в старших классах» / Под ред. Кудряшева Н.И. Молдавской Н.Д.-АПН РСФСР,1058 Молдавская Н.Д. Воспитание читателя в школе. Самостоятельная работа над текстом художественного

						произведения как одно из условий литературного развития старшеклассников- М.,1968 Векслер С.И. Современные требования к уроку- М.,1985.

ДОДАТОК №1

У процесі аналізу зверніть увагу на наступні аспекти:

- Загальна характеристика.
- Вихідні дані.
- Відомості про авторів.
- Структура і зміст підручника.
- Принципи подачі матеріалу в підручнику.
- Методика організації самостійної роботи учнів над засвоєнням матеріалу.
- Довідковий апарат підручника.
- Оцінка підручника й пропозиції щодо його вдосконалення.

МОДУЛЬ 2

Змістовий модуль 2. Види літературних занять

Тема, яка виноситься на самостійне вивчення	**Кіл-ть годин**	**Опорні знання**	**Знання і навички, якими необхідно оволодіти**	**Вид навчального завдання**	**Форма контролю**	**Література**
Уроки текстуального вивчення творів	**4**	Творче читання і його методичні прийоми. Аналіз,	• Вступні заняття. • Читання художнього твору.	Опрацювання рекомендованої наукової	*Завдання 1.* Проблема читання в	Методика преподавания литературы: Учебное пособие для студ. пед.

зарубіжної літератури		принципи, шляхи, компоненти аналізу.	• Принципи аналізу, його завдання, шляхи і компоненти. • Шляхи аналізу. • Вимоги до аналізу художнього твору • Аналітико-синтетична робота над текстом • Переказ. План. • Підсумкові заняття.	літератури	сучасній школі є однією з найскладніших. Спрогнозуйте ефективні шляхи розвитку в сучасних школярів інтересу до читання. *Завдання 2.* Складіть конспект уроку з вивчення вірша Р.Бернса «Чесна бідність», передбачивши у ньому роботу над виразним читанням твору.	ин-тов по специальности «Русский язык и литература» / Под ред. З.Я.Рез. – М.: Просвещение, 1997. Методика преподавания литературы: Учебник для пед. вузов / Под ред. Богдановой О.Ю., Маранцмана В.Г. - В 2 ч. – М.: Владос, 1994. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах: Підручник для студентів-філологів. – К.: Ленвіт, 2000. – 240 с. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах України. – К., 2008.
Застосування різних прийомів методу бесіди у процесі аналізу літературного твору	**3**	Метод, бесіда, прийоми методу	• Метод бесіди – засіб роботи над аналізом художнього твору • Форми і прийми методу: а/бесіда заздалегідь поставленими	Робота з відповідною літературою	*Завдання 1.* Випишіть з фахового журналу або навчально-методичного посібника систему	Квятковский Е.В. Беседа на уроках литературы-М.,1954 Искусство анализа художественного произведения / Сост.Т.Браже-М.,1971. Ковбасенко Ю.І.

			питаннями по відтворенню тексту літературного твору, за матеріалами статей підручника і критичних статей; б/диспут за окремою проблемою; в/обговорення відповідей учнів і прочитаних ними текстів.		запитань на знання тексту художнього твору. З'ясуйте, які запитання не є доцільними, чому. Подумайте, які запитання могли б поставити ви. Наведіть приклади. *Завдання 2.* Запропонуйте систему запитань до евристичної бесіди, навчального диспуту, бесіди за заздалегідь поставленими запитаннями чи вільної бесіди (на власний вибір), що можна було б використати у процесі аналізу літературного твору.	Мистецтво аналізу й інтерпретації художнього тексту // Зарубіжна література в навчальних закладах. – 2003. – № 6. Колокольцев Е.К. Искусство на уроках литературы. – К., 1991. Маранцман В.Г., Чирковская Т.Г. Проблемное изучение литературного произведения в школе. – М., 1997. Беленький Г.И. Приобщение к искусству слова. – М., 1990. Бершадська Н.М. Розвивати учня – означає постійно ставити його в ситуацію самостійного здобуття знань. // Всесвітня література. – 2003. - № 9. – С. 6 Горбатенко О. Створення проблемних ситуацій для самостійного мислення та пробудження особистості. //

						Зарубіжна література. – 2004. - № 13. – С. 5 -7. Градовський А.В. Сприймання художнього твору учнем як методична проблема // Всесвітня література та культура. – 2007. - № 5. – С.4-7.
Компаративний аспект аналізу художнього тексту	**4**	Компаративний метод, компаративний аналіз, порівняльні студії, принципи, різновиди, шляхи компаративного аналізу.	• Особливості компаративного вивчення літератури. Теоретичний аспект. • Основні вимоги компаративного вивчення літератури. • Умови та критерії проведення порівняльних студій. • Головне завдання порівняльного методу. • Методичні рівні. • Загальнометодологічні принципи порівняльного вивчення літератури. • Різновиди і шляхи компаративного аналізу.	Опрацювання наукової літератури.	*Завдання.* Змоделюйте і напишіть план-конспект уроку зі світової літератури, використовуючи матеріал програми щодо здійснення міжлітературних зв’язків.	Купцова И.А. Компаративный метод изучения литературы в школе // Русский язык и литература в школах Украины. – 2004. – № 3-4. Давиденко Г.Й. Методика роботи з текстом художнього твору. –К., 1994.– 80 с. Методика преподавания литературы: Учебное пособие для студ. пед. ин-тов по специальности «Русский язык и литература» / Под ред. З.Я.Рез. – М.: Просвещение, 1997. Методика преподавания литературы: Учебник для пед. вузов / Под ред.

						Богдановой О.Ю., Маранцмана В.Г. - В 2 ч. – М.: Владос, 1994. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах України. – К., 2008.
Проблемність уроку і проблемні ситуації на уроках зарубіжної літератури	**3**	Проблема, проблемне завдання, проблемне запитання, проблемна ситуація	У своїй роботі учитель застосовує різноманітні способи створення проблемних ситуацій: 1. Постановка проблемного питання. 2. Інтригуючий початок уроку. 3. Полемічний характер викладання лекційного матеріалу. 4. Зіставлення протилежних висловлювань про літературні явища. 5. Зіставлення художнього твору та ілюстрації до нього, кіно- чи телеекранізації, театральної	Опрацювання рекомендованої літератури.	*Завдання*. Користуючись наведеними методичними умовами проведення уроку з елементом проблемності, складіть фрагмент уроку до будь-якої теми в старших класах. Якщо виникають труднощі, то проаналізуйте готовий урок, на якому була використана проблемна ситуація.	Маранцман В.Г., Чирковская Т.Г. Проблемное изучение литературного произведения в школе. – М., 1997. Горбатенко О. Створення проблемних ситуацій для самостійного мислення та пробудження особистості. // Зарубіжна література. – 2004. - № 13. – С. 5 -7. Градовський А.В. Сприймання художнього твору учнем як методична проблема // Всесвітня література та культура. – 2007. - № 5. – С.4-7. Сорокин Н.А.

			постановки та музичної інтерпретації. 6. Суперечливість, що закладена у змісті самого твору, наприклад, при змалюванні суперечливих образів, розкритті складних філософських, соціальних та моральних проблем. 7. Зіставлення художнього твору та життєвих явищ, що були покладені в його основу, літературних образів та їхніх прототипів.			Дидактика-М.,1974 Педагогический словарь: В 2т.-М.,1960 Педагогічні інновації у сучасній школі-К.,1994 Методика преподавания литературы: Учебник для пед. вузов / Под ред. Богдановой О.Ю., Маранцмана В.Г. - В 2 ч. – М.: Владос, 1994. Мірошниченко Л.Ф. Методика викладання зарубіжної літератури в середніх навчальних закладах України. – К., 2008. Наукові основи методики літератури. Навчально – методичний посібник / За ред. Волошиної Н.Й.-К.,2002
Огляд літературного періоду	**3**	Оглядова тема, літературний процес, власне оглядова тема	• Обсяг і зміст огляду літературного періоду • Методи вивчення огляду літературного періоду	Робота з відповідною літературою	*Завдання 1.* Занотуйте погляди сучасних вчених-методистів на обсяг і зміст оглядового вивчення літературного	Наукові основи методики літератури. Навчально – методичний посібник / За ред. Волошиної Н.Й.-К.,2002 Мірошниченко Л.Ф.Методика викладання світової літератури в середніх

					періоду. З'ясуйте, які методи і прийоми, на їхню думку, сприяють ефективному опануванню учнями старших класів оглядових тем. *Завдання 2.* Розробіть конспект уроку з вивчення оглядової теми: «Срібне століття» російської поезії». Передбачте роботу вчителя над засвоєнням теоретико-літературних понять учнями.	навчальних закладах-К.,2002. Гаврилов П.Т. Оглядові теми на уроках української літератури в старших класах-К.,1980 Ісаєва О.О. Вивчення теоретико-літературних понять та літературно-критичних матеріалів у школі // Ісаєва О.О. Організація та розвиток читацької діяльності школярів. – К., 2000. – С. 76-93. Клименко М.В. Осмислення світової літературно-критичної думки як поштовх до власних суджень // Всесвітня література. – 2004. № 4. – С. 2-7
Олімпіадні завдання та екзаменаційні питання із зарубіжної літератури	**3**	Олімпіада, конкурс, завдання, критерії, оцінювання, заохочення.	• Олімпіада із зарубіжної літератури як важлива ланка літературної творчості учнів.	Аналіз олімпіадних завдань.	*Завдання 1.* Проаналізуйте завдання для міжшкільної міської олімпіади, розроблені	Давиденко Г.Й. Тематика и методика проведения лабораторных занятий по изучению курса "Методика преподавания

			• Критерії укладання олімпіадних завдань із зарубіжної літератури. • Критерії оцінювання творчої роботи. • Критерії оцінювання виконання завдань. • Види заохочень для учнів.		вчителями Глухівських шкіл, виділіть переваги і недоліки. *Завдання 2.* Запропонуйте завдання різнотипного характеру для шкільної олімпіади зі світової літератури для будь-якого класу, розроблені самостійно. *Завдання 3.* Зробіть методичний аналіз екзаменаційних білетів із зарубіжної літератури за курс базової школи.	литературы" в педвузе. – Кривой Рог, 1991. Олімпіада із зарубіжної літератури // Зарубіжна література. – 2002. - № 19 (275). – С.4 Наукові основи методики літератури / За ред. Н.Й. Волошиної. – К., 2002.

ДОДАТОК К

Схема аналізу уроку зарубіжної літератури

І. Загальні відомості про урок, його типи, структуру і зміст

Назва предмета, клас, школа, прізвище, ім'я і по батькові вчителя, дата проведення.

Тема уроку.

Епіграф уроку.

Тип уроку, його місце серед інших уроків цієї ж теми.

Обладнання уроку.

Структура уроку, послідовність його етапів і тривалість їх, логічний зв'язок між ними (чи відповідає структура уроку дидактичній меті, логіці навчального процесу, чи випливає наступний етап з попереднього, чи раціонально розподілено час між ними).

Зміст уроку: науковість, оптимальність (чи відповідає тип і структура уроку його змісту, завданням і цілям, а також логіці навчального процесу).

ІІ. Аналіз змісту етапів уроку

1. Повідомлення теми, мети, мотивація навчальної діяльності учнів.

Готовність до уроку, атмосфера в класі, організація класу, постановка мети і завдань уроку.

2. Актуалізація опорних знань, умінь і навичок.

Як відтворювалися знання, чи застосовувалися вони в новій ситуації, які поняття поглибили на уроці, які навички актуалізували, які прийоми опитування учнів використовувалися, чи активно працювали учні, чи залучалися до виправлення помилок, неточностей, які методичні прийоми застосовувалися, який дидактичний матеріал використовувався, наскільки об'єктивно виставлялися оцінки, як перший етап пов’язувався з наступним і т. д.

3. Сприймання й усвідомлення нового навчального матеріалу.

Чи були поставлені перед учнями основні завдання вивчення теми, як здійснювалася мотивація навчання, чи викликався інтерес до теми, чи забезпечувалася реалізація принципів науковості, систематичності, наступності, доступності, проблемності; чи всі питання добре висвітлені в поясненні вчителя, які методи і прийоми застосовувалися і як вони поєднувалися, чи створювалася проблемна ситуація, як вона розв'язувалася, чи встановлювалися міжпредметні зв'язки, чи зрозуміли новий матеріал учні, як пов'язаний другий етап уроку з третім і т. д.

4. Узагальнення та систематизація набутих знань учнів.

Чи вдало дібрані завдання, чи логічною була їх послідовність, чи сприяли вони здійсненню освітньої, виховної і розвиваючої мети в єдності, чи забезпечувалася самостійність учнів при їх виконанні, чи проводилася робота над помилками, чи організовувався самоконтроль за якістю виконання вправ, чи підводилися підсумки їх виконання, чи поєднувалася колективна робота з індивідуальною, чи диференціювалися завдання для різних за рівнем підготовки учнів, як встановлювався зв'язок з наступним етапом уроку, як були використані виховні можливості дидактичного матеріалу, які прийоми виховного впливу застосовувалися.

5. Підведення підсумків уроку та мотивація домашнього завдання.

Який обсяг і характер домашнього завдання, чи зможуть школярі його виконати за відведений час, чи передбачив учитель способи підвищення інтересу учнів до виконання домашнього завдання, як провів інструктаж, як повідомив вимоги до оформлення домашньої роботи, чи диференціювалося завдання, чи записане воно на дошці, чи перевірялась уважність учнів під час запису.

ПРИМІТКА. *Послідовність етапів може змінюватися залежно від дидактичної мети, характеру навчального матеріалу тощо або ж окремі з них можуть скорочуватися за рахунок інших.*

III. Результативність уроку

Наскільки успішно розв’язані на уроці освітня, виховна й розвивальна мета; якість знань (свідомість, глибина, міцність, дієвість), уміння застосувати їх на практиці; які практичні вміння й навички вироблені на уроці, які елементи уроку мали найбільший виховний вплив на учнів.

Поведінка вчителя на уроці: педагогічний такт і культура мовлення, вміння науково організувати працю на уроці, ставлення до учнів; чи раціонально використовує час, чи володіє класом, чи підвищує активність учнів, чи викликає інтерес до предмета, чи володіє емоційністю викладу, чи користується авторитетом тощо.

Поведінка учнів на уроці: ступінь активності і дисциплінованості, культура мовлення. Ступінь загального розвитку, ставлення до вчителя і один до одного, наявність інтересу до навчального предмета тощо.

IV. Висновки та пропозиції.

Які конкретно висновки і пропозиції можна зробити до аналізованого уроку? (Яка загальна оцінка уроку, що цінного з цього уроку можна рекомендувати вчителям для впровадження в практику, як позбутися наявних недоліків і закріпити досягнуті успіхи на наступних уроках, як удосконалювати процес навчання на уроці, поліпшувати якість уроку).

Показниками результативності інноваційного уроку є:

- ступінь оригінальності й новизни методики проведення уроку;
- ступінь поєднання традиційних та інноваційних методик (методів, прийомів, видів навчальної діяльності тощо) навчання;
- можливість для відтворення інновації іншими вчителями;
- можливість застосування засобів контролю, що дають змогу виявити ефективність педагогічної інновації.

ДОДАТОК Л

Орієнтовний алгоритм самоаналізу уроку зарубіжної літератури

1. Чи відповідає зміст уроку вимогам програми, чи правильно визначено тип уроку, як цей урок пов’язаний з попередніми й наступними уроками?
2. Чи правильно мною було визначено навчальну, виховну й розвивальну мету уроку та його завдання? Чи досягнуто мети? Чи відповідає завданням зміст уроку?
3. Чи правильно визначено структуру уроку? Чи вдало було організовано на уроці роботу з формування основних умінь, навичок, інтересів учнів?
4. Які методи навчання були використані на уроці? Чи доцільним був їх вибір і поєднання?
5. Чи доречно використано наочність і технічні засоби навчання?
6. Які форми навчання (масові, групові, індивідуальні) домінували на уроці? Чи вдалий їх вибір і поєднання?
7. Чи ефективно було організовано самостійну роботу учнів, чи застосовувались елементи самоосвіти та самовиховання?
8. Чи об’єктивно оцінено знання учнів?
9. Чи правильно здійснювався на уроці інструктаж щодо домашнього завдання, чи визначалися його обсяг і складність? Чи було воно диференційованим?
10. Чи раціонально використано час уроку?
11. Які етапи проведення уроку, форми навчальної діяльності, методи та прийоми були найвдалішими, чому?
12. Чи здійснювалися внутрішньопредметні та міжпредметні зв'язки? Як саме?
13. Чи було дотримано правила педагогічного такту, етики, норм поведінки вчителя й учнів?
14. Які недоліки було виявлено, як їх усунути в подальшому?